МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

МІСТО. КУЛЬТУРА. ЦИВІЛІЗАЦІЯ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Матеріали міжнародної науково-теоретичної інтернет-конференції

(квітень 2021 р.)

Харків – 2021

УДК 316.334.5+316.7]-027.543+711.4(060)
М65

Місто. Культура. Цивілізація: виклики сучасності : матеріали міжнар. наук.-теорет. інтернет-конф., Харків, квітень 2021 р. / [редкол. : М. К. Сухонос (відпов. ред.) та ін.]; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова, 2021. – 282 с.

ISBN 978-966-695-551-0

Збірник містить матеріали Міжнародної науково-теоретичної інтернет-конференції «Місто. Культура. Цивілізація: виклики сучасності», що відбулася у квітні 2021 р. в Харківському національному університету міського господарства імені О. М. Бекетова на базі кафедри філософії і політології.

Редакційна колегія не несе відповідальності за достовірність статистичної та іншої інформації, яку надано в рукописах, а також за коректність цитованості матеріалу і залишає за собою право не розділяти поглядів деяких авторів на окремі питання, що розглянуто в публікаціях.

Організаційний комітет:

Голова: Бабаєв В. М., ректор Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова, доктор наук з державного управління, професор;

Заступник голови : Сухонос М. К., проректор з наукової роботи Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова, доктор техн. наук, професор;

Члени організаційного комітету:

Корженко В. В. – доктор філос. наук, професор, завідувач кафедри філософії і політології Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова;

Корабльова Н. С. – доктор філос. наук, професор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Радіонова Н. В. – доктор філософських наук, професор Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

Солових В. П. – доктор наук з державного управління, професор Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

Чаплигін А. К. – доктор філос. наук, професор, завідувач кафедри філософії та педагогіки професійної підготовки Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.

© Колектив авторів, 2021
© Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова

ПРЕАМБУЛА

Перед суспільством XXI століття з'являється комплекс принципово нових проблем і суперечностей, що вимагають нових ідей і підходів, інноваційних сценаріїв і технологій. У цих умовах творчість й інтелект стають найважливішим соціальним ресурсом, що значною мірою визначає конкурентоспроможність і перспективи не лише національної економіки, а й суспільства загалом.

Не оминають проблеми і суперечності й сучасні міста як складні суспільно-економічні феномени, де формується зона стійкого економічного, політичного, соціального та культурного розвитку. Загальними викликами для міст можна вважати: *по-перше*, стрімкі темпи урбанізації, що негативно впливають на запаси прісної води, роботу каналізаційних систем, середовище проживання і системи громадської охорони здоров'я, *по-друге*, відносно висока щільність міст на окремих територіях, звичайно, сприяє підвищенню ефективності економіки і впровадження технологічних інновацій, разом з тим, спостерігається й одночасне скорочення ресурсів для забезпечення сталого розвиту.

Сьогодні в наукових публікаціях активно аналізуються питання, що стосуються «розумного міста» (Smart City). Яким науковцям уявляється Smart City? Обговорюються, зокрема, такі характеристики розумного міста:

– розбудова міського самоврядування за широкої участі громадян;

– забезпечення високої якості життя городян;

– упровадження соціальних технологій сталого соціально-економічного розвитку міської агломерації;

– пошуки реальних механізмів для задіяння інвестицій в людський і соціальний капітал;

– потужний розвиток транспортної системи та комунікаційної інфраструктури на основі публічно-приватного партнерства;

– раціональне управління природними та іншими ресурсами задля забезпечення збалансованого розвитку міста.

Що стосується трансформаційного українського суспільства, то основні ідеї стосовно Smart City можуть реалізовуватись у зв'язку із забезпеченням реалізації таких заходів:

– прийняття науково обгрунтованої стратегії сталого розвитку України та українських міст на основі проєктного менеджменту;

– упровадження інноваційних інформаційно-комунікаційний технологій для забезпечення дієвого взаємозв'язку між органами міського врядування та громадян;

– задіяння наукової та професійної інтелігенції до розробки програм щодо забезпечення якості освіти та охорони здоров'я тощо.

Основна мета інтернет-конференції «Місто. Культура. Цивілізація: виклики сучасності», яка щорічно проводить Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова – це створення

дискусійного майданчика для обговорення найактуальніших проблем розвитку соціально-гуманітарного пізнання та сучасної філософії міста. У фокусі уваги даного наукового форуму – питання та проблеми міста в контексті розвитку культури та цивілізації; інституційні, технологічні, інноваційні та фінансові аспекти забезпечення конкурентоспроможності міста в світі, що динамічно глобалізується; визначенння ролі міжнародного партнерства як інструменту забезпечення конкурентоспроможності усіх сфер міського господарства; дослідження соціально-гуманітарного контексту глобального та національно-економічного розвитку тощо.

Щорічну інтернет-конференцію адресовано, в першу чергу, молодим дослідникам, аспірантам, магістрантам і студентам, зацікавленим в продуктивному обговоренні новітніх наукових ідей та розробок. Водночас формат конференції передбачає участь широкої наукової громадськості, відомих вчених і професорів багатьох вищих навчальних закладів України, США, Бразилії, Чехії, Польщі, Білорусі та ін.

В межах Інтернет-конференції працювали секції: «Цивілізаційні виклики постмодерного світу XXI століття: сучасність та погляд у майбутнє»; «Місто як екзистенціальний феномен та соціокультурний організм цивілізації»; «Нова норма»: сучасні технології сталого розвитку міст»; «Майбутнє [пост]індустріальних міст»; «Управління сучасним містом»; «Проблеми підготовки фахівців для міського господарства та муніципального управління».

Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Місто. Культура. Цивілізація: виклики сучасності» представлено у збірнику тез доповідей її учасників. Над збірником працювали члени редакційної колегії: *В. В. Корженко* – д-р філос. наук, професор, завідувач кафедри філософії і політології ХНУМГ ім. О. М. Бекетова; *О. Б. Зінчина* – канд. соціол. наук, доцент кафедри філософії і політології ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, *Н. В. Козирєва* – канд. філос. наук, доцент кафедри філософії і політології ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, І. О. Михайлова – канд. політ. наук, ст. викл. кафедри філософії і політології ХНУМГ ім. О. М. Бекетова.

ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ ПОСТМОДЕРНОГО СВІТУ XXI СТОЛІТТЯ: СУЧАСНІСТЬ ТА ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ

Бабаєв В. М., ректор,
доктор наук з державного управління, професор,
Корженко В. В., доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії і політології,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

МОДЕРНІЗАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТУ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Динамічне соціально-економічне зростання країн Західної Європи та США протягом другої половини XX ст. не відбувається без модернізації університетів, якісних змін в системі вищої освіти загалом. В той час знання (освіта), як і в епоху Європейського Просвітництва, набуває значення одного із основних ресурсів, здатних суттєво впливати на розвиток суспільства (суспільний прогрес), забезпечуючи його реальну конкурентоспроможність. Стає очевидним, що в конкурентному змаганні між собою перемагають лише ті країни, які за пріоритет обрали розвиток науки, освіти, науково-дослідних програм та науково-конструкторських розробок. Разом з тим, у сучасному суспільстві, яке, *з одного боку*, динамічно глобалізується, а *з іншого,* – в умовах пандемії змушує держави значною мірою покладатися на себе, саме ринкова економіка, що зазнає відповідних змін, визначає основні напрями розвитку якісної освіти, формує вимоги стосовно необхідної й достатньої для кожної людини сукупності знань, умінь і навичок, соціокультурних норм та компетентностей, визначає зміст ефективного освітнього середовища.

У сучасному глобалізованому світі якісна університетська освіта стає суттєвим чинником сталого розвитку суспільства, дієвим «каталізатором» активізації й інтенсифікації територіального розвитку, а також важливим стимулятором підвищення рівня конкурентоспроможності держави та її регіонів. Відтак, особливої гостроти в сучасних трансформаційних суспільствах набувають питання взаємозв'язку системи «освіта – наука – практика – виробництво», тобто взаємної зумовленості в розвитку суспільства між освіченістю людини, станом науки в країні та зростанням добробуту населення.

Можна наполягати на тому, що в другій половині XX ст., особливо в кінці другого десятиліття XXI ст., у процесі суспільного розвитку розвинутих країн світу поступово змінюються характерні особливості взаємодії науки та виробництва, а саме:

– з'являється значна кількість нових видів виробництва, нових спеціальностей для працівників та нових технологічних процесів;

– відбувається відчутне скорочення термінів між науковим відкриттям і його безпосереднім упровадженням у виробництво.

Це означає, що заклади вищої освіти, які не зуміли пристосуватися до нових реалій, можуть поступово зникати. За таких умов успішне здійснення наукових досліджень безпосередньо залежить від формування в університетах мережі навчально-наукових інститутів та розвитку творчої співдружності вчених з практиками, в результаті чого підприємства переростають у науково-промислові комплекси.

Окрім того, сьогодні стає помітним в розвинутих соціальних практиках зростання науково-професійного рівня працівників, що дозволяє їм широко використовувати наукові знання у процесі виробництва [5].

Отже, кінець XX – початок XXI ст. надає відчутний приклад того, що прогрес суспільства не просто безпосередньо пов'язаний, а й визначається найбільш «вузькою», лімітованою ланкою суспільного буття – його інтелектуальним потенціалом, «суспільним інтелектом» [там само].

В сучасному глобалізованому світі сутнісний принцип людського існування «знання – сила», що його проголосила наука та культура Нового часу, набуває реального, видимого змісту. Знання, що є причиною для «напруги інтелекту», стає й головним стратегічним чинником у виживанні людства, країн, народів, соціальних груп, сімей і окремих особистостей. Відповідно до цього, основним резервом суспільного розвитку, ефективного, динамічного соціально-економічного розвитку все відчутніше виявляє себе освітньо-науково-технічний прогрес [там само].

Більшість динамічно прогресуючих держав, що безпосередньо причетні до науково-технічних зрушень, у 70–80-ті рр. XX ст. почали активне формування ефективних національних систем освіти, особливо вищої освіти. До їхніх урядів та суспільної свідомості загалом приходить розуміння того, що «виживання» й гідне існування в умовах гострої конкуренції стає можливим для цивілізованої, демократичної, соціальної, правової держави лише тоді, коли вона матиме високоосвічених громадян, здатних активно та творчо готувати підвалини для піднесення національної економіки, науки, техніки, технології, культури. В той час відбувається якісне перевлаштування систем безперервної освіти, пов'язаної з підготовкою, перепідготовкою й підвищенням кваліфікації кадрового потенціалу для суспільного виробництва і менеджменту. Реалізовані в соціальних практиках науково-обгрунтовані заходи дозволили посилити цінність освіти завдяки її здатності активно впливати на зміну структури виробництва та ситуацію на ринку праці [6].

Загальновизнаною вважається певна суспільна закономірність щодо випереджаючого розвитку інформації та переробних галузей у цивілізованих ринкових відносинах, але це спричиняє вимогу до більш динамічного розвитку науки та освіти. В «ефективних державах» з інституціоналізованою та інфраструктуризованою ринковою економікою освіта справедливо належить до найбільш рентабельних галузей. Як дієвий елемент в системі розширеного відтворення, особливого значення набуває урівноважене фінансування освіти [6]. Вважається за доцільне для прогресуючої освіти (тобто достатнього нагромадження суспільного інтелекту), щоб освітня частка валового

національного продукту протягом тривалого часу не знижувалася від позначки 5,0–6,0 % [6; 7, с. 67–68].

Таким чином, короткий аналіз, що стосується місця й ролі інституту вищої освіти, як дієвого чинника суспільних трансформацій, дозволяє, на наш погляд, запропонувати такі висновки: *по-перше*, починаючи з Нового часу й майже до початку XXI ст., в європейській історії суспільна думка та соціальні практики акцентують увагу на кількісних показниках (рівень грамотності населення, коефіцієнт інтелектуального розвитку молоді, людський капітал) стосовно освіченості людей, тобто досягнення їхньої «критичної маси», для здійснення суспільних модернізацій [6]. Разом з тим, ідея Білла Рідінгса (1960–1994) щодо «університету в руїнах» вимагає нових дискурсів, модернізаційних змін, які стосуються університету [13].

Ідея «кінця університету», як відомо, ґрунтується на думці відомого науковця про те, що університет вже пережив своє призначення й на порозі третього тисячоліття повинен відкорегувати свої цілі та завдання. Це призначення, з його точки зору, було окреслене двісті років тому, коли держава-нація перетворила університет в охоронця національної культури. Рідінгс ставить цілком слушне запитання: що має робити сьогодні університет, якщо культура, яку він покликаний оберігати, набуває дедалі виразніших глобальних та транснаціональних ознак, як і світ набуває якісно інших, глобалізованих обрисів? Чи можна вважати університет (звичайно метафорично) зруйнованим інститутом, що поступово сповідує споживацьку ідеологію ? [2; 13].

По-друге, потребує якісних змін система управління освітою в напрямку її подальшої демократизації, децентралізації, лібералізації, регіоналізації, відповідальності, доступності для усіх громадян, наступності й послідовності в освітній підготовці людей; а також з’являється необхідність раціонального упровадження ефективної та прозорої системи державно-громадської оцінки діяльності навчально-освітніх закладів, якості загальноосвітньої та фахової підготовки спеціалістів [10].

По-третє, сучасна європейська суспільна думка, *з одного боку*, не виходить за межі Болонських домовленостей і в цьому контексті звертається до модернізації національних освітніх систем, а *з іншого,* – вважає конкретні території у своїй окремішності (міста, агломерації, метрополії тощо) і центрами сталого територіального розвитку, й базовим елементом системи governance XXI ст. [10].

За своєю «природною консервативністю» сучасна система вищої освіти не здатна відповідати на швидкозмінні виклики, що їх продукує потужний розвиток інформаційного суспільства. Концепція «Індустрія 4.0», згідно з якою цивілізація стоїть на порозі переходу суспільства до нового наступного стану у зв’язку з загальним уведенням цифрових технологій, вимагає перегляду парадигми освітнього процесу з метою суттєвої модернізації системи освіти, тобто переосмислення актуальних трендів, що сьогодні активно обговорюються – «Освіта 4.0» та «Університет 4.0». До того ж, слід мати на увазі, що в

сучасному суспільстві ще далека до загальної практичної реалізації модель «Університет 3.0», але вже постають нові виклики щодо наукової розробки та управадження в соціальних практиках моделі «Університет 4.0».

Відомо, що історично перші університети виконували суто освітню функцію, розвивали певні компетенції молоді, готували кадри, орієнтовані на традиційні галузі тогочасної економіки. Проте, суспільні запити поступово змінюються: поряд із освітньою діяльністю від університетів стали очікувати й науково-дослідницьку діяльність. Зокрема, німецький університет Гумбольдта був спроможним до отримання нових знань в процесі досліджень, консультацій комерційних підприємств, виконання замовлень промислових підприємств на наукові пошуки. «Університет 3.0», що з'являється значно пізніше, надалі розвиває комерційний підхід до новітніх технологій. Набуває поширення культура стартапів та культура підприємництва. Зв'язок між Університетами та представниками бізнесу значно зростає. Сьогодні формується новий конкурентний ринок, де на перші позиції визодять вищі навчальні заклади, які усвідомили й зробили відповідні висновки щодо викликів часу, зарекомендували себе в економіці цього ринку – «економіці інтелекту» [5].

В досить малочисельних публікаціях сучасних авторів представлено суттєво відмінні характеристики чотирьох поколінь університетів, що відповідають різним фазам історичного розвитку суспільства, зокрема, доіндустріальній фазі – «Університет 1.0»; індустріальній – «Університет 2.0»; постіндустріальній – «Університет 3.0»; когнітивній фазі (лат. *cognitio* – «знання») – «Університет 4.0» (університет четвертого покоління може бути описаний, на думку В. Єфімова й А. Лаптєвої, тільки ескізним, прожектним чином, оскільки відповідна дійсність – університет майбутнього та зовнішні соціокультурні контексти його буття («когнітивний світ», «когнітивне суспільство»), ще тільки формуються) [4].

Можна зустріти й інший підхід, а саме: аналіз основних етапів у розвитку університету за його функціональними здатностями, з урахуванням історичного розвитку суспільства, наприклад:

– «Університет 1.0» – домінування лише освітньої діяльності;

– «Університет 2.0» – характеризується єдністю освітньої та наукової діяльніості;

– «Університет 3.0» – з'являється співпраця науково-освітньої й підприємницької діяльності;

– «Університет 4.0» – університет майбутнього, здатний вирішувати «проблеми – виклики» промислового розвитку за рахунок зміни концепту самої промисловості, за допомогою зміщення центру ваги в бік проектування, де на етапі проектування закладаються всі параметри майбутньої конструкції [1].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що суттєвим завданням для закладу вищої освіти покоління «Університет 4.0», на наш погляд, є створення цінностей й сенсу для сталого соціально-економічного територіального розвитку. З урахуванням можливого значного скорочення чисельності студентів у ближній і середньостроковій перспективі, можна прогнозувати

зростаючу конкуренцію між університетами. Виділивши в подальших наукових дослідженнях ключові сфери, розвиток яких дає університетам шанс опинитися в кагорті суспільно корисних закладів вищої освіти, лише таким чином можна спрогнозувати модель «Університету 4.0».

Зокрема, це стосується компетентностей інтелектуальної еліти майбутнього, тобто фахівцій вищої кваліфікації – майбутніх випускників закладів вищої освіти.

Разом з тим, необхідними слід вважати науково обгрунтовані технології адаптивного навчання, що передбачають навчання студентів в індивідуальному форматі («поштучна підготовка» з відповідними компетентностями), тобто з урахуванням індивідуальних здатностей студента та вимог конкретного місця роботи. Отже, у зв'язку з цим підвищується й питома ефективність навчального процесу, розробка якого також має достойно оплачуватися.

Важливим завданням стосовно забезпечення триєдності «Індустрія 4.0», «Освіта 4.0» та «Університет 4.0» можна вважати стимулюваня інвестицій та інновацій для розвитку інноваційної та креативної економіки. Для цього потрібно створити дієвий механізм *державно-приватного партнерства* у сфері освіти та науки, що дозволить університетам активно залучати приватні інвестиції на свій розвиток і модернізацію, наукові розробки, створювати університетські стартапи на паритетних із бізнесом умовах, спільно комерціалізувати результати інноваційної діяльності. Окрім того, дієвий механізм державно-приватного партнерства здатен стимулювати розвиток системи дуальної форми освіти за рахунок залучення інвестицій бізнесу в матеріально-технічну базу університетів, спільної розробки навчальних програм та подальшого працевлаштування випускників [9, 14].

Як аргумент стосовно зазначеного можна назвати прогноз експертів *The Economist Intelligence Unit,* які вважають, що до 2030Е буде відбуватися зниження державних витрат на освіту в розмірі 0,5 % від світового ВВП. Скорочення державних витрат на освіту відбуватиметься переважно в таких країнах-лідерах сучасного світу (у відсотках до власного ВВП) [9]:

– Норвегія (з 7,55 % до 5 %);
– Франція (з 5,46 % до 4,3 %);
– Німеччина (з 4,81 % до 3,6 %);
– США (з 5 % до 4 %);
– Сінгапур (з 3 % до 2,2 %);
– Ізраїль (з 5,88 % до 5 %).

Не можна не звернути увагу й на розвиток електронної зрілості системи публічного управління задля забезпечення програмно-цільового управління проектами та програмами, що безпосередньо стосується як моделі «Університет 3.0», так і моделі «Університет 4.0» [12].

Можна погодитися з висновками професора Стенфордського університету (США) Г. Іцковіца, що стосуються обґрунтування розуміння університету як нового осердя і рушія соціально-економічної динаміки. У своїй праці «Потрійна спіраль» [11] він пропонує модель інноваційного розвитку

загалом, згідно з якою у XXI ст. розвиток економіки і суспільства в цілому найбільш ефективно забезпечується через тісну взаємодію трьох суб'єктів: органів влади усіх рівнів, бізнесу та університетів, до того ж, провідна роль, на його думку, має належати, внаслідок зростання значення інформації, знанням та інтелекту в широкому сенсі, саме оновленим закладам вищої освіти.

Таким чином, «Університет 4.0» має стати центром з планування й організації навчального процесу в швидко мінливому середовищі сучасної дійсності – «економіки інтелекту» та упровадження сучасних цифрових технологій в соціальні практики.

Список використаних джерел

1. Боровков А. И. Что такое университет 4.0? URL : https://luckyea77.livejournal.com/2620217.html
2. Ідея Університету : Антологія / Упоряд. : М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська ; відп. ред. М. Зубрицька. Львів : Літопис. 2002. 304 с.
3. Іщенко А. Ю. Інноваційні дослідницькі університети як чинник модернізації освітньо-наукової сфери та розбудови суспільства знань. Аналітична записка / Нац. ін-тут стратегіч. досл. (Відділ гуманітарної політики) URL : https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/innovaciyni-doslidnicki-universiteti-yak-chinnik-modernizacii
4. Ефимов В. С., Лаптева А. В. Университет 4.0 : философско-методологический анализ. *Университетское управление : практика и анализ.* 2017. Том 21. № 1. С. 16–29.
5. Корженко В. В., Коваленко Н. В. Теорія та історія філософії публічного управління / *Філософія публічного управління* : [кол. монографія] / В. П. Солових та ін. ; наук. ред. В. П. Солових. Київ : НАДУ, 2020. С. 11–52.
6. Корженко В. В. Освітні ініціативи та суспільний поступ. *Актуальні проблеми державного управління* : наук. зб. Харків : ХФ УАДУ. 2000. № 2. С. 52–57.
7. Луговий В. І. Управління освітою : [Навч. посіб. для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності «Державне управління»]. Київ : Вид-во УАДУ, 1997. 302 с.
8. Сбруєва А. А. Порівняльна характеристика системних моделей університету / Сумський держ. пед. ун-тет імені А. С. Макаренка. URL : https://jmm.sspu.edu.ua/images/2020/Navchalni_kursi/comp-hed/CompHEd_ Lec2.2019-20 _28c13.pdf
9. Україна – learning nation / Український інститут майбутнього. URL : https://strategy.uifuture.org/ukraina-learning-nation.html
10. Calame Pierre, Freyss Jean, Garandeau Valery. La democratie en miettes: Pour une revolution de la gouvernance. Paris : Descartes & Cie. 2003. 332 p.
11. Etzkowitz Henry. The Triple Helix : University-Industry-Government Innovation In Action. London : Routledge. 2008. 177 p.
12. Fesenko, G., Fesenko, T., Fesenko, H., Shakhov, A., Yakunin, A. , & Korzhenko, V. (2021). Developing e-maturity model for municipal project and

program management system. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 1(3 (109), 15–28.

13. Readings Bill. University in ruins. Harvard University Press. 1996. 256 p.

14. Zakharina O., Korzhenko V., Kovalenko N., Shashyna M., Tomoshevska A., Mosiichuk I. Analysis of the development of pudlic-privat partntrship under the conditions of implementation of economic projects. *Revista San Gregorio*. No 42(2020). P. 156–169.

Стадник Г. В.,
кандидат економічних наук, професор,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕТНОСТЕЙ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Готовність фахівця до трудової діяльності в міжнародному бізнес-середовищі багато в чому визначається наявністю в нього сформованих навичок креативної діяльності, що актуалізує увагу до інноваційної складової освітнього процесу. Інноваційність освіти передбачає її спрямування на отримання інноваційних навичок здобувачів, що передбачає їх поступове залучення в науково-дослідницьку роботу, розробку проєктів тощо. Інноваційний характер освіти також проявляється в активному використанні нових технологій освіти, зокрема новітніх форм і методів передачі знань, використання ІТК в професійній діяльності.

Сучасна господарська реальність передбачає прийняття креативних рішень та, відповідно, потребує від сучасного фахівця навичок інноваційної діяльності. Інноватор – це не лише той, хто спроможній генерувати нові знання, ідеї, розробляти нові технології, але й той, хто може активно просувати їх в мінливому бізнес-середовищі. Навички інноваційної діяльності передбачають сутнісне розуміння особливостей інноваційного процесу, практику індивідуальної та колективної творчості, досвід генерування ідей та нестандартних рішень.

Окремого значення набувають навички застосування в професійній діяльності новітніх технологій. Сьогодні розвиток цифрового середовища охоплює практично всі сфери життя. Важливим орієнтиром при прийнятті на роботу є володіння претендентом цифровими навичками, які дають можливість швидко та ефективно виконувати поставлені завдання, бути успішним та використовувати потенційні можливості. Тому особливого значення в системі освіти набуває питання забезпечення навчального процесу відповідними засобами підтримки у сфері цифрових технологій, розвитку сучасних цифрових компетентностей.

Поширення результатів четвертої промислової революції та становлення епохи інновацій, коли передові технології радикально змінюють цілі галузі

економіки й суспільство в цілому, потребує навичок застосування цих технологій в різних сферах залучення фахівців з міжнародної економіки. Вже виникає абсолютно новий тип промислового виробництва, який започатковується на великих даних та їхньому аналізі, повній автоматизації виробництва, технологіях доповненої реальності, Інтернеті речей. Нові технології докорінно змінюють бізнес-процеси і управлінські моделі, а сучасні інформаційні екосистеми є основою появи і зростання нових глобальних ринків, основною характеристикою яких стає перехід від лінійних технологічних ланцюжків до багатосторонніх партнерств на основі нових принципів міжнародного поділу праці і мережевої економіки. Використання цих технологій відкриває нові можливості для економічного процвітання, соціальної інтеграції та екологічної стійкості і, відповідно, мобілізує освітню сферу на нарощування активності формування цифрових компетнтностей.

Експерти виокремлюють такі головні рушійні сили, що обумовлюють необхідність розвивати навички праці і цифрові знання в майбутньому: зростаюча глобалізація; подовження тривалості людського життя; автоматизація робочих місць; швидке поширення датчиків і обчислювальних потужностей; засоби комунікації і засоби масової інформації з використанням ІКТ; безпрецедентна реорганізація роботи завдяки новим технологіям і соціальним медіа, які значно розширюють можливості співпраці. На сьогодні все більш актуальним завданням освітньої системи стає формування «гнучких навичок» (“soft skills”) – комплексу неспеціалізованих надпрофесійних навичок, які відповідають за успішну участь у робочому процесі і високу продуктивність, що включають: hard skills – професійні навички, soft skills – навички креативності, критичного мислення, когнітивної гнучкості та digital skills – основи програмування й комп’ютерної грамотності [1, с. 5].

Розвиток цифрових навичок стає однією з найважливіших умов для розвитку цифрового ринку будь-якої країни, оскільки прямо або опосередковано пов’язаний з усіма сферами функціонування суспільства та економіки. Цифрові навички також вважаються вихідною рамковою умовою для розвитку всіх інших пріоритетів у сфері гармонізації цифрових ринків країн світу [2].

Цифрові компетенції – це сукупність знань, здібностей, особливостей характеру і поведінки, які необхідні для того щоб людина могла використовувати ІКТ та цифрові технології для досягнення цілей у своєму особистому або професійному житті. Компетенція у сфері цифрових технологій повинна сприйматися не лише як знання, що мають відношення до технічних навичок, а і як знання, більшою мірою зосереджені на когнітивних, соціальних та емоційних аспектах роботи і життя в цифровому середовищі [1, с. 6].

Список використаних джерел

1. Цифрові компетенції як умова формування якості людського капіталу : аналіт. зап. / В. С. Куйбіда, О. М. Петроє, Л. І. Федулова, Г. О. Андрощук. Київ

: НАДУ, 2019. 28 с.

2. The Fourth Industrial Revolution is here – are you ready? Deloitte Development LLC. 2018. URL: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/manufacturing/Industry4-0_Are-you-ready_Report.pdf (дата звернення: 23.04.2021).

Корженко В. В.,
д. філос, н., проф., завідувач кафедри філософії і політології,
Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова, Україна
Козирєва Н. В.,
к. філос. н., доцент кафедри філософії і політології
Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова, Україна

КЛЮЧОВІ СКЛАДОВІ РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ З ФІЛОСОФІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР

Сучасний етап розвитку вищої освіти в Україні вимагає особливої ваги до здійснення сутнісних якісних змін в сфері гуманітарної освіти, що мають важливе значення для подальшого розвитку соціально-економічної та технічної освіти. Відтак, сьогодні надзвичайно важливо осмислити зміст та спрямованість, стратегію й найближчі перспективи розвитку гуманітарної, зокрема філософської освіти, від чого значною мірою, на наш погляд, залежать особистісні характеристики і світогляд наступних поколінь українських громадян.

На 33-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО (м. Париж, 2005 р.) було проголошено рішення стосовно щорічного відзначення Всесвітнього дня філософії у третій четвер листопада. Це рішення пояснювалось, зокрема, тим, що філософія є науковою дисципліною, яка стимулює критичне і незалежне мислення, сприяє кращому розумінню навколишньої дійсності та утвердженню ідеалів толерантності і миру. Як особлива форма пізнання світу, філософія прагне раціональними засобами створити гранично узагальнену картину світу і місця людини у ньому, досліджуючи пізнавальне, ціннісне, соціально-політичне, моральне й естетичне ставлення людини до світу. Філософія завжди користувалась мандатом відновлення та інноваційного бачення, щоб забезпечити людському «Я» вихід на поверхню для-себе-відкриття та відкриття для інших, щоб зрозуміти соціально-економічні та політичні зміни з метою спрямувати суспільство до кращого майбутнього для всіх [1].

Філософія як фундаментальна навчальна дисципліна, згідно державних стандартів вищої освіти в Україні, є обов'язковою для вивчення студентами усіх спеціальностей та форм навчання. Сучасний стан розвитку суспільства

[1] Records of the General Conference 33rd session Paris, 3–21 October 2005 Volume 1 Resolutions.

суттєво підвищує вимоги до рівня знань студентської молоді у галузі соціально-гуманітарної підготовки, а оволодіння конкретно-науковими знаннями є необхідною умовою підвищення рівня освіченості та культури майбутнього фахівця будь-якого профілю, якщо ці знання спираються на систему філософсько-світоглядних ідей та цінностей особистості.

Метою викладання філософії, як навчальної дисципліни у закладі вищої освіти сучасної України, відповідно до Переліку компетентностей випускника та згідно зі стандартом вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня (підстава: МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ щодо розроблення стандартів вищої освіти, затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України від «01» червня 2017 р. № 600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від «21» грудня 2017 № 1648) та схвалені сектором вищої освіти Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України, протокол № 19 від 23.11.2017 р.) є:

– формування здатності студентів реалізувати свої права і обов'язки як членів суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в України;

– вироблення здатності студентів зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку своєї предметної сфери дослідження, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя;

– оволодіння студентами здатністю цінувати та поважати різноманітність і мультикультурність;

– вироблення у студентів уміння застосовувати понятійний апарат філософії для аналізу актуальних проблем розвитку матеріальної та духовної сфер суспільного буття, уміння аналізувати основні етапи та закономірності історичного розвитку для формування громадянської позиції, національної гідності та патріотизму;

– поглиблення навичок студентів до критичного мислення;

– формування здатності студентів до абстрактного мислення, оволодіння ними науковими методами аналізу та синтезу;

– сприяння розвиткові професійної кваліфікації студентів за рахунок оволодіння ними філософською культурою.

У зв'язку із зазначеним, можна запропонувати таблицю (табл. 1) з переліком компетентностей, які можуть формуватися в результаті вивчення філософії згідно з Матрицею відповідності програмних компетентностей компонентам чинних освітніх програм (ОП) [3].

Таблиця 1.

Загальні компетентності	
ЗК 1	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
ЗК 11	Здатність бути критичним і самокритичним.
ЗК 13	Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК 14	Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
ЗК 18	Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.
ЗК 20	Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.
ЗК 26	Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).
ЗК 30	Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Окрім того, обравши найбільш загальні компетентності, наважимось запропонувати й таблицю (табл. 2) з результатами навчання студентів відповідно до Матриці забезпечення програмних результатів навчання (ПРН) компонентами чинних освітніх програм.

Таблиця 2

Програмний результат навчання	Результати навчання за дисципліною
ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу	РН 1 *Володіти:* знаннями філософської культури мислення, методикою пізнання навколишнього світу та самопізнання на рівні, необхідному для здійснення професійної діяльності.
	РН 1 *Вміти:* застосовувати сучасні світоглядні концепцій та інноваційні принципи у навчанні і професійній діяльності.
	РН 1 *Мати навички:* до адаптації інноваційного соціально-економічно-го досвіду, генерування креативних ідей та відповідальних дій в новій ситуації.
ЗК11. Здатність бути критичним і самокритичним	РН 11 *Знати:* базові поняття та категорії філософії, що здатні забезпечити особистісну орієнтацію в сучасному світі людського буття, а також основні положення сучасної філософської гносеології та логіки рекурентності.
	РН 11 *Уміти:* оцінювати та усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та пояснювати необхідність його сталого розвитку, ілюструвати основні засади верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні, а також толерантно виражати почуття патріотизму й власну етичну позицію, застосовувати набуті знання з метою дотримання норм професійної етики в процесі фахової діяльності.
	РН 11 *Мати навички:* застосовувати набуті знання й уміння для формування самостійного стилю мислення стосовно осмислення сутності історичних перетворень, що відбуваються в сучасній Україні, а також для їх упровадження у сфері професійної життєдіяльності і особистого самовдосконалення.
ЗК14. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми	РН 14 *Володіти:* загальними світоглядними уявленнями щодо розвитку людського буття, суспільства, сучасної держави, природи, духовної культури, а також здатністю розглядати суспільні явища в розвитку з урахуванням конкретних соціально-економічних умов.
	РН 14 *Уміти:* зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області базових та спеціальних наук, що стосуються обраної студентами спеціальності, місця цих наук у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.

	РН 14 *Мати навички:* діяти відповідально, проявляти громадянську свідомість, відповідати за якість виконаної роботи.

В умовах становлення єдиного освітнього простору в Україні сьогодні, на нашу думку, має бути сформована програма інтеграції національних освітніх програм і стратегій у контексті загальновизнаних людських цінностей і освітніх ідеалів, на основі якої повинна здійснюватись соціалізація студентської молоді в дусі толерантності, взаємної поваги, діалогу культур в мультикультурному суспільстві, терпимості по відношенню один до одного, відкритої комунікації, віри в раціональні начала людського буття, плюралізму думок, гнучкої, а не силової стратегії вирішення конфліктів і подолання криз.

Отже, викаладання дисциплін соціально-гуманітарного циклу в закладах вищої освіти, на наш погляд, можна вважати необхідною, обов'язковою передумовою для забезпечення ефективності гуманітарної підготовки та активної соціалізації студентської молоді.

Виходячи із сучасної парадигми освіти як відкритої, динамічної, людиноцентричної системи європейського зразка, головним завданням гуманітарної підготовки фахівців профільних закладів вищої освіти можна вважати [1; 2], *по-перше*, оволодіння студентами закономірностями гармонійної взаємодії природи й суспільства та сучасними засобами практичного використання даних закономірносткй. *По-друге*, у змістовному навантаженні щодо модернізованої системи якісної підготовки фахівців профільного закладу вищої освіти першорядну роль мають відігравати міждисциплінарні зв'язки з метою забезпечення у процесі навчання студентів інтеграційних й диференціаційних тенденцій в сучасній науці, що, в свою чергу, стосується фундаментальних (філософських, методологічних) знань, які є основою для формування загальної й професійної культури випускників вишів. *По-третє*, головним підгрунтям для вдосконалення змісту гуманітарної підготовки в профільному закладі вищої освіти повинна бути покладеною, з нашої точки зору, низка загальновизнаних політико-правових та морально-етичних імперативів: цінностей, що домінують в сучасному розвинутому світі (демократія, якість життя, верховенство права, соціальна держава тощо), а також національно-орієнтованих цінностей, що грунтуються на засадах української культури.

Врешті-решт, теоретико-методологічне обґрунтування структури та змісту інтегрованих навчальних курсів дисциплін сучасного українського вишу, зокрема й філософії, має стати основою для створення в ньому творчої педагогічної атмосфери, що стосується соціалізації студентської молоді як активних учасників у побудові свободного, демократичного, правового, соціально орієнтованого суспільства.

Список використаних джерел

1. Корженко В. В., Коваленко Н. В. Теорія та історія філософії публічного управління / *Філософія публічного управління* : кол. монографія / В. П. Солових та ін. ; наук. ред. В. П. Солових. Київ : НАДУ, 2020. С. 11–52.

2. Korzhenko V., Kovalenko N., Kozyrieva N. Philosophy of mechanisms for state impact in market environment : experience of Ukraine. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. праць. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр». 2020. № 2 (58). P. 16–24. URL : http://apdu.journal.kharkiv.ua/index.php/apdu/article/view/419/583

3. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про унесення змін до Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти» від 30.04.2020 р. № 584.

4. Records of the General Conference 33rd session Paris, 3–21 October 2005 Volume 1 Resolutions.

Александер Кучабський, доктор наук з державного управління, професор,
Гданський університет, Польща,
Володимир Стрельцов, доктор наук з державного управління, професор,
Поморська Академія, Польща

ВПРОВАДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ ДОСТУПНОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Одним із основних завдань публічних електронних інформаційних ресурсів є накопичення, зберігання та обробка інформації для прийняття рішень державними службовцями, у тому числі при наданні публічних послуг. Однак брак електронних взаємодій між державними реєстрами зумовлює цілу низку різних проблем, що призводить до погіршення якості надання державних послуг, особливо в електронній формі.

Проєкт USAID/UK aid «Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах/TAPAS» провів дослідження щодо стану розвитку державних інформаційних систем, яке засвідчило, що понад 80 % персональних даних все ще дублюються в державних реєстрах. Це й величезні додаткові витрати – приблизно *21 млн грн* щороку йде на утримання одного реєстру, тоді як їх понад 350 [1]. Така незручність в отриманні послуг, корупційні ризики та низька ефективність роботи суб'єктів владних відносин була частково усунута шляхом впровадження національної системи електронної взаємодії державних інформаційних ресурсів «Трембіта».

Разом з тим, оновлена Стратегія реформування державного управління України на період до 2021 року та План заходів з її реалізації передбачають створення ефективної, прозорої, відкритої й гнучкої структури державного управління із застосуванням новітніх інформаційно-комунікативних технологій (електронне урядування) [2]. Але було б доцільно передбачити в плані заходів з реалізації Стратегії проведення навчання працівників структурних підрозділів, відповідальних за формування та використання публічних електронних інформаційних ресурсів центральних і місцевих органів виконавчої влади, а

також використання системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів «Трембіта».

Крім того, пріоритетом діяльності є запровадження системи управління якістю, що було визначено у завданнях та ключових показниках результативності, ефективності та якості службової діяльності державних секретарів міністерств та керівників центральних органів виконавчої влади на 2019 рік, затверджених розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 року № 1030-р та № 1031-р. [3, 4].

З метою забезпечення організації проведення попереднього обстеження систем управління якістю в органах виконавчої влади та відповідно до повноважень, що визначені в абзаці четвертому пункту 8 та абзацу четвертого підпункту 1 та підпункту 13 пункту 9 Положення про Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, постановою Кабінету Міністрів України від 4 червня 2008 року № 5285, Центр розробив та затвердив наказом НАДС від 26 квітня 2019 року № 80-19 Методичні рекомендації щодо проведення попереднього обстеження системи управління якістю міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади [5].

Методичні рекомендації враховують підходи та методологію Загальної схеми оцінювання (Common Assessment Framework, CAF), зокрема CAF2020, що походить від Моделі досконалості Європейської фонду управління якістю (EFQM), та набула велику популярність і широке розповсюдження у державних органах країн ЄС й окремих країнах ОЕСР.

Фактично впровадження політики відкритості публічних електронних інформаційних ресурсів потребує в органах публічної влади горизонтальної структури управління процесом відкриття даних. Для цього Загальна схема оцінювання підходить практично ідеально, оскільки фокусується на цифровізації, гнучкості, стійкості, різноманітності та інноваціях в публічних інституціях. Модель CAF є не лише схемою оцінки різних аспектів діяльності організації. Ця модель передбачає, що всі її елементи взаємопов’язані та впливають один на одного (рис. 1).

Рис. 1 Загальна схема оцінювання (CAF) 2020 [6]

CAF, як і раніше складається з 9 критеріїв і 28 підкритеріїв (деякі з підкритеріїв були переформульовані). На рівні прикладів були внесені серйозні зміни, що скорочують опис та їх кількість. Дев'ятикомпонентна модель характеризує основні аспекти діяльності організації, які необхідно враховувати в процесі проведення будь-якого аналізу організації.

Публічні організації, які вже впровадили CAF, можуть здійснювати подальші кроки з формування команди людей, чиї навички та знання дозволять повністю реалізувати потенціал відкриття даних на базі методичних рекомендацій для впровадження політики відкритих даних, підготовлених в рамках проєкту «Прозорість та підзвітність уряду у державному управлінні та послугах (TAPAS) [7].

Зупинимося лише на деяких елементах цих методичних рекомендацій, які потребують уточнення або деталізації. Визначаючи склад команди слід запросити людей, відповідальних за такі заходи:

– розробку стратегій на основі збору та використання даних (наприклад, стратегій вирішення соціальних проблем);

– впровадження технологічних інструментів;

– захист персональних даних та правових питань;

– обробку великої кількості даних (наприклад, у бухгалтерському обліку).

Команда повинна виконати щонайменше такі завдання:

– підготовка, координація, моніторинг та оцінка стратегій відкриття даних;

– розробка стандартів відкриття даних (або підбір готових стандартів) та їх впровадження;

– інвентаризація та аналіз наявних електронних ресурсів. Підготовка та тестування ІТ-інфраструктури, що буде використовуватися для зберігання та доступу до цих ресурсів (наприклад, API). Підготовка графіків обміну загальнодоступними даними;

– співпраця з неурядовими організаціями, представниками бізнес-сектору та іншими установами, зацікавленими у відкритті та використанні даних.

Надзвичайно важливим елементом роботи команди має стати регулярна (принаймні один раз на рік) підготовка звіту з доступності публічних електронних інформаційних ресурсів за попередній період. Звіт також повинен містити план дій на наступний період, спрямований на покращення доступу до цих ресурсів в Інтернеті. Запорука ефективного процесу відкриття публічних даних полягає у підготовці працівників до запланованих змін з урахуванням їх досвіду щоденної роботи з даними та того, що вони, ймовірно, матимуть більше зобов'язань, пов'язаних із реалізацією цілей політики.

Дотримання такої послідовності в рамках розробленої політики відкритості (визначення каталогів даних, графіків обміну, стандартів, осіб, відповідальних за впровадження) дозволить успішно впоратися із завданнями, що визначені постановою Кабінету Міністрів України № 835 «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних», та реалізувати на практиці принципи Міжнародної Хартії відкритих даних.

Список використаних джерел

1. Звіт за результатами аналітичного дослідження «Стан та перспективи розвитку державних електронних інформаційних ресурсів» URL: http://tapas.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/Report_SEIR_UKR.pdf (дата звернення: 11.04.2021).

2. Стратегія реформування державного управління України на період до 2021 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474. *Офіційний вісник.* 2016. № 55. Ст. 1919

3. Про затвердження типових завдань, ключових показників результативності, ефективності та якості службової діяльності державних службовців, які займають посади керівників центральних органів виконавчої влади, на 2019 рік: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 року № 1030-р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1030-2018-%D1%80#Text (дата звернення: 11.04.2021).

4. Про затвердження завдань, ключових показників результативності, ефективності та якості службової діяльності державних службовців, які займають посади державних секретарів міністерств, на 2019 рік: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 року № 1031-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1031-2018-%D1%80#Text (дата звернення: 11.04.2021).

5. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення попереднього обстеження системи управління якістю міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади URL:

https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_080859-19#Text (дата звернення: 11.04.2021)

6. Загальна схема оцінювання (Common Assessment Framework, CAF) URL: http://www.center.gov.ua/component/k2/item/3540-%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%85%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-common-assessment-framework-caf (дата звернення: 21.03.2021).

7. Методичні рекомендації для впровадження політики відкритих даних, підготовлених в рамках проєкту «Прозорість та підзвітність уряду у державному управлінні та послугах (TAPAS) URL: https://data.gov.ua/pages/metodychni-rekomendatsii (дата звернення: 21.03.2021).

Stepaniuk Yaroslav,
graduate of Charles University 1. Faculty of medicine
Anesthesiologist in Anesthesiology department of *University Hospital Bulovka Prague, Czech Republic*
Kozyrieva N.,
Ph.D., Associate Professor,
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

ORGANIZATION OF HEALTHCARE SYSTEM IN THE CZECH REPUBLIC

Місцева система охорони здоров'я в Чехії до Другої світової війни була переважно приватною і мала одну з найефективніших у Європі систему медичного страхування. Після війни медицину динамічно було перебудовано: вона стала безкоштовною, проте, з розвиненою мережею дільничних лікарів та низькими цінами на лікарські засоби в аптеках. Після падіння тоталітарної системи так званого «соціалізму», чеський уряд здійснив зворотну швидку реорганізацію охорони здоров'я країни, завершену в 1993–1994 рр. Основні принципи модернізації системи такі:

– *децентралізація* – передача муніципальним департаментам охорони здоров'я окремих функцій регулювання медичної сфери;

– *демонополізація* та *приватизація* – більшість закладів первинної медико-санітарної допомоги, фармацевтичної промисловості, стоматологічної допомоги та санаторно-курортного лікування переорієнтувались на приватну власність, і лише структури, що здійснювали стаціонарну допомогу й переважна більшість клінік та інститутів залишались державними;

– *лібералізація* – вільний вибір страхової установи чи організації, лікувального закладу та лікаря;

– запровадження обов'язкового *медичного страхування (ОМС).*

Дуже швидко зазначені нововведення запрацювали як єдиний злагоджений механізм, що дозволило в найкоротші терміни перейти на якісно вищий рівень медичного обслуговування громадян [3].

На певних стадіях реформи в Чеській Республіці вважалося, що всі медичні заклади можуть бути приватизованими, але під час процесу приватизації виявилося, що буде важко приватизувати спеціалізовані лікарні третинного рівня.

Згідно із законом, прийнятим у 1997 році, державна конкуренція була визначена основним принципом реорганізації системи охорони здоров'я. Міністерство охорони здоров'я (МОЗ) запровадило програму реструктуризації лікарень. Мета цього заходу полягала у скорочені ліжкового фонду до 5 ліжок на 1000 населення і збільшенні кількості ліжок тривалого перебування до 2 на 1000 населення.

Контракти між страховиками та лікарнями у Чеській Республіці містять дані про обсяг та види послуг, метод відшкодування витрат, вимоги до надання інформації, умови припинення дії контракту та термін його дії. Основою для контракту є загальний Перелік послуг та процедур. Лікарні мають право вирішувати, які види послуг надавати, але покриття витрат вони отримують лише для тих послуг, що перелічені в контракті. Вартість кожної процедури виражена у балах. Страхові компанії зобов'язані платити лікарям або лікарням на основі кількості балів, набраних лікарем за період лікування пацієнта. Співвідношення між одним балом і однією кроною встановлюється в процесі укладання колективного договору між МОЗ та представниками лікарів [2].

Медичну допомогу на всіх рівнях надає широка мережа закладів охорони здоров'я *приватної* та *державної* форм власності. Більшість університетських клінік є державними.

Міністерство охорони здоров'я є центральним органом виконавчої влади галузі, а адміністрації країв реалізують його політику на місцях, маючи широкі можливості самоврядування. Сфера діяльності міністерства охоплює організацію медичної допомоги, науково-дослідну діяльність, безпосереднє управління деякими медичними закладами (у т. ч. університетськими клініками), процесами забезпечення, медичного страхування та інформатизації. Дворівнева система керівництва дозволяє швидко втілювати реформи й реагувати на нові завдання.

Другим учасником процесу надання медичної допомоги є фонди медичного страхування. Найбільший серед них – Фонд всезагального медичного страхування (ФВМС, Všeobecná zdravotní pojišťovna), засновником і гарантом діяльності якого є держава. ФВМС має складну систему управління, у якій є представники від держави, застрахованих громадян та роботодавців [1].

У випадку захворювання пацієнт, як правило, насамперед звертається до лікаря так званої первинної допомоги, який працює у районі його проживання та співпрацює з тією страховою компанією (має з нею підписаний договір), у якій застрахований пацієнт. До таких спеціалістів належать терапевти для дорослих, дітей і підлітків, стоматологи та гінекологи [3].

Перед прийомом у будь-якого лікаря первинної допомоги пацієнт має зареєструватися. Лікар може відмовити в реєстрації пацієнту у випадках, коли прийом пацієнта призведе до значного підвищення робочого навантаження, що перешкодить наданню якісної медичної допомоги іншим хворим, та за умов відсутності ризику для здоров'я пацієнта. З огляду на характер та тяжкість захворювання лікар первинної допомоги може рекомендувати й організувати пацієнту надання медичних послуг у закладі вищого рівня. Стаціонарне лікування надається в лікарнях та інших спеціалізованих медичних закладах: клініках для проходження тривалого курсу лікування, психіатричних лікарнях, реабілітаційних закладах, клініках, що спеціалізуються на лікуванні туберкульозу та захворювань дихальних шляхів, курортних здравницях.

Служба швидкої та невідкладної допомоги здійснює допомогу у випадках гострого захворювання чи травми в позаробочий час (Pohotovost). Цей вид допомоги реалізується відповідно до умов конкретного населеного пункту.

Існує й так звана профілактична медична допомога, що передбачає організацію на підприємствах разом із роботодавцем заходів профілактики та охорони здоров'я працюючих від травм на виробництві, професійних захворювань та інших станів, що можуть бути зумовлені специфікою та умовами праці.

Забезпечення населення лікарськими засобами здійснюється відповідними службами як на основі рецепту, так і без нього. Рішення про те, до якої групи належить конкретний препарат, приймає спеціальна комісія при Міністерстві охорони здоров'я [там само].

За статистикою вартість якісних послуг охорони здоров'я Чехії є найнижчою у Європі, що приваблює «медичних туристів». Багато чеських медичних центрів визнано одними з найкращих у Західній Європі та США: Інститут клінічної та експериментальної медицини в Празі, клінічна лікарня в Мотолі, центральний воєнний шпиталь у Празі, Онкологічний інститут імені Томаша Гарика Масарика та ін. У чеських лікарнях здійснюють унікальні операції та впроваджують у практику нові методи лікування [там само].

Таким чином, система охорони здоров'я в Чеській Республіці пройшла цілий ряд перетворень, перш ніж досягти сучасного стану: масову приватизацію і перехід до страхової системи на початку 90-х років, адаптацію законодавства галузі до норм Євросоюзу й адміністративну реформу на початку двотисячних, перегляд цілей та появу нових завдань у сьогоденні. Головним успіхом стосовно її модернізації можна вважати досягнення *гуманізації* та *демократизації*. Проте, успішна модернізація системи охорони здоровя була б неможливою без конструктивного діалогу між державою та суспільством.

Сьогодні Чеська Республіка є членом Північноатлантичного договору (НАТО) та Європейського Союзу, тобто повноправною «європейкою» в усіх сферах суспільної життєдіяльності.

Список використаних джерел

1. Бодян М. В. Система охорони здоров'я в Чеській Республіці. URL: http://www.mif-ua.com/archive/article/38604

2. Досвід країн Європи у фінансуванні галузі охорони здоров'я : уроки для України. URL: https://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/ documents/ virtual_library/14_reviewbook_uk.pdf

3. Мартинович А. Охорона здоров'я Чехії: якість, яку не приховаєш. URL: http://health-ua.com/article/16501-ohorona-zdorovya-cheh-yakst-yaku-ne-prihovash

4. Stará Dana. Systém organizace a financování zdravotnictví v České republice: disertační práce. Praha. 2012. 285 p.

Mykhailova I., Ph.D, Associate Professor,
Musa Ismail, Student of Building faculty, Palestine
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

PROCESSES OF LEGITIMATION OF STATE POWER IN THE POLITICAL SYSTEMS OF THE WORLD: POLITICAL AND LEGAL CONTEXT

The legitimation of state power is the subject of many studies that relate to the sphere of relations both between the branches of state power and between civil society and the state. In recent years, many European countries have undergone large-scale changes in government models. New concepts have emerged that are designed to break down barriers in the relationship between the state and society, to fix a new relationship between politics and public administration. At the same time, there is a need to identify priority vectors for the development of state power in Ukraine, because today it demonstrates its internal contradictions, detachment from public interests. The government's practical actions to improve it were often slow and sometimes unsuccessful and extra systemic. Modern political and social development has been closely linked to the spread of liberal ideas in various spheres of public life. Increased interest in the ideological component of modern political life in particular highlights the issue of legitimation of state power in the context of world politics. A fundamental feature of modern world politics is its mission and ability to modernize societies. Modernization is sometimes inevitably destroyed by the structures of the usual established social order and worldview.

Appearing in the public arena as an opponent of traditionalism, communitarism and universalism themselves later became a tradition. At present, there is a powerful process of restructuring the entire world order and the need for a new approach to understanding the common destiny of mankind. The process of globalization is accompanied by the development of new socio-political, economic and ideological trends. In recent decades, the world community has undergone a number of rapid and radical changes. Individual national markets, despite barriers and restrictions, cultural and political differences, are beginning to form a single global market. State power, because it relies on coercion, always needs justification. One of the classic tools for legitimizing state power in society were formal rules of law. The urgency of the problem of legitimation of state power in modern society is due to the fact that due to

the secularization and detraditionalization of modern society, legitimate state power can no longer be justified by reference to law and tradition closely related to religion. In the conditions of classical liberal democracy, the legitimation of state power by means of two principles is quite widespread and well-founded: the principle of human rights and the principle of people's sovereignty. State power is legitimate if it protects the rights and freedoms of the individual, and if the laws can be understood as an expression of public opinion and will, that is, if the idea of the very legislation of citizens is realized. This way of legitimizing state power is effective within a democratic state governed by the rule of law. But will it be able to maintain its power in an era of globalization, when cultural agglomerations challenge democratic principles? Economic globalization and the growing importance of transnational corporations weaken the ability of many third world countries to self-regulate economic exchange, control trade and financial flows.

Primary for any society are the so-called "evidence" of the legitimacy of power, namely, certain generally accepted indicators that indicate a positive attitude of the subordinates towards the rulers. In many cases, the government's desire to be legitimate is manifested in efforts to clearly follow all established procedures, namely:

• public consensus on the basis of a certain idea, which is spread by the authorities;

• obligatory various oaths and promises, supported by references to a certain tradition;

• constant search for individual recognition of decisions made;

• increased attention to the formal procedures of power formation - various kinds of plebiscites, etc.

What is the exceptional importance of such procedures? In fact, they are not evidence of public belief in the legitimacy of the current government, as the power consensus can be dictated by a variety of motives, including purely personal. But, at the same time, the consensus of political power acts as a certain conductor of legitimacy, a mandatory principle. And if this consensus is present, approved by society, it does not matter much about what it was reached. The government will constantly try to show the society its positive attitude to itself through the mechanisms and technologies that are widely used today. However, this is by no means proof of illegitimacy due to the fact that only a certain part of the population is politically active, depending on the specific society. In the context of the above, it should be noted that there is a big difference between a real social consensus and the government's efforts to pass the current situation off as such. This situation carries potential threats of such a phenomenon as delegitimization. After all, the legitimacy of political power is not its static characteristic, it changes dynamically day by day, acquiring new forms and colors. Even a very successful government at certain times can experience the phenomenon of delegitimization through the adoption and implementation of unpopular decisions - as objective factors, and targeted information counteraction as a subjective factor.

REFERENCES

1. Алмонд Г. Гражданская культура и стабильная демократия / Г. Алмонд, С. Верба; [пер. с англ.] // Антология мировой политической мысли: В 5 т. М.: Мысль, 1997. Т. II.: Зарубежная политическая мысль. XX в. / Нац. общественно-науч. фонд; [отв. ред. Т. А. Алексеева; ред.-сост. Г. К. Яшин, Е. Г. Морозова]. 832 с. С. 592–610.
2. Гьофе О. Демократія в епоху глобалізації / Отфрід Гьофе; [пер. з нім. Л. Ситніченко та О. Лозінської]. К. : ППС-2002, 2007. 435 с.
3. Єрмоленко А. Морально-етична легітимація сфери політичного. *Філософська думка : наук.-теор. журнал*. 2013. № 2. С. 51–58.
4. Луман Н. Медиакоммуникации; [пер. з англ. А. Глухов, О. Никифоров]. М. : Логос, 2005. 280 с.
5. Тур М.Г. Права людини та суверенітет народу в фокусі комунікативної влади. *Сучасність*. К., 2000. № 5. С. 54–69.
6. Тур М.Г. Теоретико-методологічні засади процедурної легітимації Лумана. *Практична філософія*. К., 2005. № 3. С. 31-44.

Солових В. П., доктор наук з державного управління, доцент, професор,
Дзюндзюк В. Б., доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри політології і філософії,
Харківський регіональний інститут державного управління
НАДУ при Президентові України, Україна
Dr. **Alex Gorelik**, Assistant Professor of Mass Communication,
Benedict College, Columbia, South Corolina, USA

КОНЦЕПЦІЯ УРЯДУВАННЯ («GOVERNANCE») В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

В кінці 90-х років XX ст. серед науковців посилюється інтерес до державного управління і політики. Цьому сприяє критика бюрократичних і ринкових (менеджерських концепцій державного управління. Критика бюрократичної (адміністративної) моделі відбиває пошуки демократичної законності, відхід далеко від централізованого, ієрархічного уряду в бік управління мережами, що характеризується довгостроковими зобов'язаннями, довірою і взаємністю між громадянським суспільством та державою [5; 7; 9]. Звернення до демократичної ідеології та проблем влади вимагає коректив звичних уявлень щодо політики і уряду, які були сформовані раніше в межах формально-юридичних установ [6, с. 598–599] і «демократичної відповідальності, що реалізується через виборчу систему» [3, с. 466]. Критика менеджерської моделі державного управління пов'язана з: 1) запереченням розгляду громадян як клієнтів; 2) неможливістю заміни норми закону ринковою поведінкою; 3) невірним акцентом менеджералістів щодо пріоритетів діяльності держави; 4) хибним визначенням джерел проблем в державному управлінні. Саме для подолання означених вад бюрократичної та ринкової

(менеджерської) моделей у науковій та практичній діяльності були зроблені спроби сформувати нові підходи щодо державного управління, однією з яких є концепція «Governance». Тому обрана тема є актуальною.

Дослідженням проблем розвитку нових моделей та підходів до державного управління присвячено роботи таких закордонних дослідників: Дж. Гонсалеца, Т. Пламптра, Дж. Грехема, Л. Лінна, С. Хайнріха, С. Хілла, Ж. Бурго та ін. В українській науковій державно-управлінській практиці концепція «Governance» знайшла відображення у роботах В. Корженка, В. Нікітіна, Л. Хашиєвої та ін. Враховуючи той факт, що ця концепція є новою для української наукової теорії державного управління вона потребує додаткового розгляду та осмислення.

Концепція урядування («governance») не є новою. Що ми маємо на увазі під урядуванням? З цього приводу існує декілька точок зору. Так, Ш. Тарбул, зазначає, що урядування – це процес контролю та регулювання, який пов'язаний з призначенням контролюючих та визначенням процедур регулювання [10, с. 181]. У цьому визначенні акцент робиться на процедурах контролю.

В короткому огляді ООН урядування розуміється як «процес прийняття і реалізації рішень» [11]. В цьому підході до урядування акцент робиться на акторах, які залучені до процесу прийняття та реалізації рішень. При цьому, тип актора, їхня конкретизація залежить від типу суспільства, форми правління, державного устрою тощо. Проте головний акцент робиться на тому, що до процесу прийняття та реалізації рішень мають бути залучені не тільки державно-упрвалінські актори, а і представники громадянського суспільства.

В енциклопедичному словнику з державного управління надається таке визначення: «вироблення і реалізація публічної політики на засадах партнерської взаємодії державної влади, місцевого самоврядування, які створюють сприятливі політико-правові і фінансові передумови з приватним сектором, що генерує робочі місця і забезпечує доходи, та громадянським суспільством, яке мобілізує внутрішні ресурси для досягнення пріоритетних цілей суспільного розвитку» [1, с. 103]. У цьому підході робиться акцент на діяльності державних органів влади та органів місцевого самоврядування. Саме вони виступають головним суб'єктом вироблення політики, а приватний сектор та інститути громадянського суспільства виступають об'єктом публічної політики. Тобто, залучені лише до процесу її реалізації.

Таким чином, другий підхід до визначення поняття урядування є найбільш доцільним, бо він відображає сучасні тенденції суспільного розвитку у демократичному напрямку, що передбачає залучення приватного сектору та інститутів громадянського суспільства не тільки до реалізації публічної політики, а і до прийняття рішень.

У науковій практиці на сьогодні сформувалося декілька принципових концепцій «урядування, а саме: корпоративне урядування, належне урядування та публічне урядування. Спробуємо їх розглянути.

Корпоративне урядування пов’язано з внутрішніми системами і процесами, які забезпечують направленість діяльності та звітність для будь-якої організації. У державному управлінні це найчастіше пов’язується з відносинами між політиками та/або лідерами громадських організацій і керівниками державних установ, завданням яких є реалізація політики. Корпоративне урядування описує всі впливи на інституційні процеси , в тому числі на призначення контролерів і/або регулюючих органів , причетних до організації виробництва і продажу товарів і послуг. Корпоративне управління звертається до питань, що стоять перед радами директорів, такі як взаємодія з топ-менеджментом, і відносини з власниками та іншими особами, зацікавленими у справах компанії, в тому числі кредиторами, фінансистами, аналітиками, аудиторами, що регулюють діяльність корпорацій.

Наступна концепція – належне врядування (Good Governance). Більшість сучасних західних учених складовими називає такі [8]: конституційний лад; демократичні вибори; повага до прав людини; влада закону (правопорядок); політична відкритість; стабільність і зрозумілість законів; терпимість, справедливість; громадська участь; суспільні видатки, спрямовані на досягнення суспільних (публічних) цілей; незалежність судів; прозорість діяльності влади; відсутність корупції; активні та незалежні засоби масової інформації; свобода інформації; компетентність органів влади; політична нейтральність органів влади (державна служба, основана на заслугах); підзвітність влади суспільству із загальновагомих питань.

Ж. Бурго (Jacques Bourgault, Франція) виділяє такі базові аспекти Good Governance:

– сприйняття суспільством влади як легітимної;

– громадяни перебувають у центрі уваги тих, хто приймає рішення;

– управлінські програми, орієнтовані на суспільство й основані на громадській згоді (based on listening to citizens);

– швидка пристосовність публічної адміністрації до потреб громадян при розподілі суспільних фондів [4, с. 173].

У концептуальному документі «Програма розвитку ООН (UNDP, ПРООН)», прийнятому в січні 1997 р., названо основні характерні риси Good Governance:

1. Участь (Participation) – усі чоловіки та жінки мають право голосу при прийнятті рішень (прямо або через інститути, що репрезентують їхні інтереси). Така широка участь ґрунтується на свободі асоціацій і слова.

2. Влада закону (Rule of law) – правова система повинна бути справедливою та діяти однаково для всіх, особливо відносно прав людини.

3. Прозорість (Transparency) – полягає у вільному потоці інформації. Процеси, установи та інформація є однаково доступними кожному.

4. Відповідальність (Responsiveness) – інститути та процеси слугують усім членам суспільства.

5. Орієнтація на консенсус (Consensus orientation) – справедливе управління виступає посередником між різними інтересами задля досягнення

широкого суспільного консенсусу з локальних і загальновагомих питань та процедур (policies and procedures).

6. Справедливість (Equity) – усі чоловіки та жінки мають однакові можливості в поліпшенні умов їхнього життя.

7. Ефективність і результативність (Effectiveness and efficiency) – процеси та інститути забезпечують найкращі результати у використанні ресурсів.

8. Підзвітність (Accountability) – процеси прийняття рішень в уряді, приватному секторі та організаціях громадянського суспільства підзвітні громадськості, а також акціонерам (stakeholders).

9. Стратегічне бачення (Strategic vision) – лідери та громадськість мають широку і довгострокову перспективу відносно Good Governance і людського розвитку. Це також є розумінням історичного, культурного і соціального контексту (complexities), яким ця перспектива обґрунтовується [1].

І остання концепція врядування – публічне урядування. Публічне урядування можна розбити на п’ять окремих напрямків:

1. Соціально-політичне урядування, пов’язане з установленими відносинами у суспільстві. Стверджується, що ці відносини і взаємодії повинні бути зрозумілими вироблення та реалізації державної політики. За такого підходу уряд більше придатний для вироблення та реалізації державної політиці, але йому доводиться покладатися на інших представників громадськості для легітимізації своєї діяльності і більшого впливу в певній галузі.

2. Державно-політичне урядування – концентрує увагу на проблемах взаємодії політичної еліти та системи державного управління у процесі управління суспільними процесами.

3. Адміністративне урядування – пов’язане з ефективним застосуванням державного управління та її репозиціювання, щоб охопити складність сучасних проблем суспільства. Наприклад використовується поняття урядування для загальної практики реалізації політики та надання державноуправлінських послуг, з одного боку, а також воно використовується як універсальний термін , щоб спробувати створити цілісну теорію реалізації державної політики та надання державних послуг.

4. Контрактне урядування – пов’язане з дослідженням внутрішньої роботи державних установ нового публічного управління, зокрема запровадження договірних відносин при наданні державних послуг.

5. Сітьове урядування – концентрує увагу на міжорганізаційних сітях, що самоорганізуються та які без участі уряду надають державні послуги . На відміну від державно-політичного урядування, цей підхід концентрує увагу на тих суспільних утвореннях, які реалізують державну політику і надають державні послуги.

Список використаних джерел

1. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.

2. Bogason P. Postmodern public administration. *In The Oxford Handbook of Public Management*, ed. E. Ferlie, L. E. Lynn, jr., C. Pollitt. Oxford : Oxford University Press, 2005. P. 234–256.

3. Brereton M. The new public service ethos: An ethical environment for governanc. *Public Administration*. 1999. № 77 (3). Pp. 455–474.

4. Governance: Concepts and Applications / Corkery, Joan (ed.), with IIAS Working Group, International Institute for Administrative Studies. Brussels, 1999. P. 173.

5. Kickert W. J. M. Managing Complex Networks: Strategies for the Public Sector / W. J. M. Kickert, E.-H. Klijn, J. E. M. Koppenjan. L. : Sage Publications, 1997. 206 p.

6. Marinetto M. Governing beyond the centre: A critique of the Anglo-governance school. *Political Studies*. 2003. Vol. 51, № 3. P. 592–608.

7. O'Toole L. J., Jr. The Implications for Democracy in a Networked Bureaucratic World. *Journal of Public Administration Research and Theory*. 1997. Vol. 7. P. 443–459.

8. lumptre T., Graham J. Governance and Good Governance: International and Aboriginal Perspectives. Institute On Governance. 1999. December 3. 27 p. URL : http://www.iog.ca/publications/govgoodgov.pdf

9. Powell W. W. Neither market nor hierarchy: network forms of organization. Research in Organizational Behavior. 1990. № 12. P. 295–336.

10. Turnbull S. Corporate Governance: Its scope, concerns & theories. *Corporate Governance : An International Review*. Oxford: Blackwood, 1997. Vol. 5. №. 4. Pp. 180–205.

11. What is Good Governance? United Nations. Economic and Social Commission for Asia and the Pacific. Thailand : Poverty Reduction Section UNESCAP, 2004. 3 c.

Fesenko G., D. Sc.,
Deeb K., United Arab Emirates
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

THE VALUE OF IT FOR URBAN MANAGEMENT

Cities are a “living platform” more than half of the planet's inhabitants. According to the United Nations, sustainable cities will be a major engine for pursuing Sustainable Development Goals. Today, the unsustainability is a challenge facing towns and cities globally. The size of cities and their growth, their social and spatial divides, their economic characteristics and institutional dimensions manifested through different urban models: from degrading to a smart city. In this situation, local governments are increasingly being recognized as essential actors for the achievement of sustainable development.

The new complexities of cities of today require a constant and fluid dialogue between institutions, on the one side, and between people and institutions, on the

other. The local governments have the proximity to translate the principles of good urban governance to effectively manage, govern and develop a city and to ensure equitable access to citizenship. UN proposes Urban Governance Index for measuring the extent and progress of urban governance and urban participation.

It is noteworthy that in the age of the "information society" information and communication technology (ICT) can become a catalyst to improve governance in towns and cities. The benefit of such technology is the maximization of rapid and effective information transfer to communities and individuals. ICT helps increase the levels of participation, efficiency and accountability in public urban policies, if the tools are appropriately used. E-governance is a valuable ICT tool with which to reach a wider population through various online service deliveries and options, including mobile devices. With the help of ICT, it is possible to improve the level of provision of municipal services, the transparency of government and the level of trust in it by citizens, and generally positively influence the competitiveness and well-being of society.

The use of ICTs in government can effectively support an integrated and inclusive implementation of the SDGs, including Goal 11 "Sustainable cities and communities". This is due to ICTs cross-cutting contributions to making cities inclusive, safe, resilient and sustainable. Local governments integrate aspects of e-governance into their operations, ranging from basic websites to sophisticated, interactive online platforms. Developing an e-governance framework that incorporates accountability, social inclusion, and sustainable practices into urban governance provide a useful starting point for municipalities.

Generally, centralized and comprehensively strategized e-governance should allow for more effective and optimized coordination and control of Smart City functions and operations. It is necessary to make full use of the potential offered by digitization and pursue a vision of Smart Sustainable City.

The UN Digital Governance in Municipalities seems to be the most solid because it is comprehensive and assesses five important components (security and privacy, usability, content, services, and citizen participation). This continuing research evaluates the websites of municipalities in terms of digital governance and ranks them on a global scale. Simply stated, digital governance is comprised of both digital government (delivery of public services) and digital democracy (citizen participation in governance). The research focuses on cities throughout the world based on population size and the total number of Internet users in each nation. The identification of cities based on these factors proceeded through the utilization of statistics published by the International Telecommunication Union (ITU), an organization affiliated with the United Nations (UN). To determine the 100 most wired nations worldwide, information on the total number of online users was compiled from the ITU-UN. In each country, the largest city by population was then selected as a surrogate for all cities in that country.

Reference

1. Fesenko T., Fesenko G. City-Governance: conceptualizing digital maturity model. *SOCRATES*: *Scholarly Research Journal*. 2017. Vol.5. №2. P.106-122.

2. Fesenko G, Fesenko T., Fesenko H., Shakhov A., Yakunin A., Korzhenko V. Developing e-mature model for municipal project and program management system**.** *Eastern-European Journal of Interiorise Technologies*. 2021. Vol. 1. № 3 (109). P.15–28. doi: 10.15587/1729-4061.2021.225278.

МІСТО ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ОРГАНІЗМ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Жозе Вериссимо Тейшейра да Мата, доцент,
советник нижней палаты Бразильского парламента,
Университет Кампинаса, Сан-Паулу, Бразилия

ФУНКЦИЯ КУЛЬТУРЫ В ГОРОДЕ

Русский философ Бердяев, эмигрировавший после Октябрьской революции, настаивал на различии между цивилизацией и культурой, выдвигая на первый план независимость, существующую между этими двумя понятиями. Он отмечал, что за самыми бурными и смутными периодами истории человечества следовал культурный всплеск. В поддержку этой теории он приводит пример Германии XVIII и XIX веков, которая подарила нам Лессинга и Гердера, Гёте и Шиллера, Канта и Фихте, Гегеля и Шеллинга, Шлейермахера и Шопенгауэра.

Бердяев говорит без обиняков, что Германия произвела эту блестящую плеяду в условиях бедной, мещанской, сдавленной жизни [1]. Ослабленное и разрозненное немецкое государство находилось в плачевном состоянии, но никогда не наблюдалось такой концентрации жизненных сил и такого уровня культурного процветания, как в этот критический для истории немецкого народа момент.

Мы могли бы ответить Бердяеву, что нынешнее плачевное состояние не обязательно отражается на нашей культуре, так как, слава Богу, у нас она имеется в избытке. Однако в наши дни стоит более сложная задача: поддержание массовой культуры на достойном уровне, при котором культурные ценности будут доступны всему населению. Из этого видно, как много ещё нужно сделать. Необходимо придать большую глубину нашим культурным проектам, укрепляющим самосознание и чувство истории. Это также является одной из форм борьбы с преступностью: отсутствие органических культурных образцов может спровоцировать рост числа коллективных неврозов, которые и так неизбежно возникают в обществе. Эти неврозы, о которых упоминает Арган [2], впоследствии могут выражаться в актах отказа от исторической цивилизации, таких как мелкое хулиганство, организованная преступность и далее вплоть до терроризма. В некотором смысле терроризм и бандитизм выражают нехватку культуры, замену исторически сформированных ценностей разновидностью антиистории, которая отражает потребительские стандарты общества. Уничтожение World Trade Center в Нью-Йорке является по своей концепции и способу претворения в жизнь голливудским шоу, то есть отражает одну из сторон потребительства американского общества, побочным продуктом которого являются его исполнители – арабские фундаменталисты или представители американского

правого крыла. Даже фундаментальные религии подверглись универсализации Атопии любой ценой [3].

Капитал – это leveller [4] в его наиболее развитой форме, имеющий характер сложной финансово-промышленно-военной империи, порождающей и делающей универсальным, при помощи огня и меча, свой мир, свои условия и свои решения. Именно поэтому мы видим, как Атопия проникает в религиозные утопии, которые иногда кажутся нам далёкими и экзотическими. Тогда эти последние, реагируя, начинают требовать присутствия самых отчаянных и сложных элементов для придания смысла своему предназначению.

Средства теле- и радиовещания также вносят свой вклад в пропаганду насилия, не только когда банализируют его, но и когда создают людей культурно оторванных, неспособных осознать смысл того места, в котором они живут. И здесь мы уже не говорим в узко политическом аспекте, как в случае с бразильскими СМИ, которые соответствуют интересам мегаполиса, а затрагиваем только то, что касается бандитизма: порождение культуры не является нейтральным. Создание людей, оторванных от культуры, провоцирует бунт невежества и такого важного явления в нашем обществе, как масштабное распространение преступности. Таким образом, средства теле- и радиовещания несут свою долю ответственности за рост преступности в нашей стране, особенно в средних слоях общества, все больше подверженных этому бедствию, как это следует из личных характеристик тюремных заключённых в последние годы. Помимо разделяющего процесса, типичного для вышеупомянутого leveller, рост преступности в этих слоях населения происходит из-за отсутствия культуры, способствующей укреплению тесных связей с действительностью и общественной жизнью. Хотя отсутствие этой культуры имеет свой статус, было бы наивным с нашей стороны отделять его от действия универсальных leveller в деле создания условий для самооценки.

Мы могли бы обратиться к теме музыки, а также к влиянию, оказываемому разными видами музыки, однако остановимся немного на вопросах градостроительства, архитектуры и преступности.

Давайте рассмотрим исторический центр города с помощью примеров. Это – школа ценностей, ценностей, выраженных в труде, времени, красоте и истории. Человек, который научился понимать его значение и ценностный смысл, может противостоять сиюминутному потребительству: он понимает цель и смысл труда, значение человеческих усилий, направленных на что-то, что не рассеивается моментально. Эти пространства передают характеристику города, его лицо и лицо его жителей. Хорошо сохранённый исторический центр города вызывает в его жителе ощущение вечности находящихся в нем ценностей, артикуляции труда и техники, которая их объединяет.

Как в культурном, так и в преступном мире имеются свои ценности, безусловно, совершенно различные, так как человек идёт на преступление в значительной мере потому, что не научился ценить то, что действительно того стоит, а также для получения лёгкой добычи и сиюминутных эмоций.

Оживить город, его культурную функцию в качестве города, значит бороться с преступностью. И значит предложить какой-либо противовес природе потребительского общества, которое для многих являет собой всего лишь дух потребительского общества, так как они, собственно, почти ничего не потребляют. Естественно, оживление культурного центра должно быть глубоким, связывать все его слои, иначе мы получим только реставрированный фасад (здесь буквально), а это значит всего лишь попытку спасти мир от видимости, в которой все позволительно, в которой деньги являются единственной и высшей ценностью.

С нашей точки зрения, это восстановление должно быть сделано путём разработки понятия, идеи города. Речь идёт о переделке центра города. Естественно, центр города существует только там, где есть город, который нельзя перепутать с негородом, отсюда следует необходимость проведения градостроительной политики, которая уничтожит фавелы и перепланирует городское пространство. Материалы для строительства жилья и городов должны производиться в массовом масштабе и быть основой прибыли строительного сектора.

Как сказал Argan, «плохое градостроительство и плохая архитектура в наше время – результат того, что строители работают не для того, чтобы получить прибыль от строительства (как это должно было бы быть), а для спекуляции земельными участками, что является вполне типичным для приватизирующей экономики, которая приводит к производству эстетически не продуманной архитектуры» [5]. Богатство земли, земельного участка были гарантом выживания и в прежних экономических формациях.

Без градостроительства, когда архитектура не демонстрирует никакого эстетического замысла, город не может предложить ничего, кроме пустоты. В таком случае глубинная структура города, а не только его сверкающая сторона, кажутся настолько лишёнными какой бы то ни было ауры, что, прогуливаясь от одного здания к другому, мы совершенно ничего не испытываем. Верно то, что в них живут люди, и это всегда будет иметь значение. Однако все кажется мёртвым, всего лишь предметом для спекуляции с недвижимостью, без всплеска настоящего независимого замысла.

Это происходит потому, что культурный проект в Бразилии должен начинаться с переурбанизации. Урбанизм, как нам продемонстрировали греки в эпоху античности, является культурой. Уничтожение фавел – это культура, это основа урбанизма. В плане культуры информации этот проект должен выделить функцию норм коллективной национальной памяти, норм нашего самосознания. Нужно стимулировать нематериальные элементы культуры. Мы имеем в виду игру слов, танцы, ритм, музыку, культуру, которая рождается, в том числе, и в фавелах. Исторические постройки должны быть преобразованы, а ритуалы и музыка, там исполненная, возрождены не для того, чтобы заново пережить прошлое, а чтобы стать живым свидетельством времени, нашей истории и нашей культуры.

Должны быть восстановлены старые и построены новые театры. Наличие театров и театральных трупп, как живых элементов города, необходимых для возрождения его культурной основы, может позволить повысить качество теле- и радиовещания и даже понимания кинематографа.

Огромную ценность являют собой классики: нам необходим наш Гомер, то есть культурная база, основанная на всеми читаемых классиках. Для вступительных экзаменов нужно составить список литературы и не устраивать эту лотерею из различных наименований книг, которую мы сегодня наблюдаем. Это позволило бы в будущем поддержать диалог между поколениями. Верные идеалу, выраженному термином kalakagatha [6], мы должны строить спортивные комплексы для всех и стимулировать спорт.

Мы хотели бы закончить эту мысль, процитировав слова из самбы Бататинья, который, несмотря на все трудности, создавал свои песни, из которых видно, насколько искусство и культура важны для нашего самосознания. Эту песню Бататинья назвал «Министр самбы». В ней он оригинальным образом обращается к теме коллективной памяти. Мы не говорим о ритме самбы, способной объединить различные поколения и поэтому являющейся немаловажным компонентом национальной памяти, так как дополняет мимезис, объединяющий жизнь обездоленных людей этой страны. Вот что написал Бататинья в песне, о которой идёт речь:

Eu não tenho violão
Faço samba na mão
Juro por Deus que não minto
Quero na minha mensagem
Prestar homenagem
E dizer tudo que sinto
Salve o Paulinho da Viola
Salve a turma da sua escola
Salve o samba [7].

Эти приветствия, озвученные Бататинья, увеличивают пространство памяти и затрагивают как скрытую, или бессознательную, память, выявленную при помощи определенных показателей, так и явную, или сознательную, память, при которой действительность выражается как она есть. И дальше продолжает замечательный поэт, каким был Оскар Пенья:

Salve o samba em tempo de inspiração
O samba bem merecia Ter ministério algum dia [8].

Этими словами он подчёркивает значение самбы для национальной культуры и, далее, заканчивает:

O samba bem merecia
Ter ministério algum dia
Então seria ministro
Paulo César Batista Faria [9].

Неужели Пауло Сезар Фария [10] упоминает президента Коллора? – могли бы подумать слушатели. В этом случае работа памяти и первоначальный

восторг были бы прерваны удивлением и сарказмом, и начальное расширение пространства памяти было бы заменено целым набором образов, относящихся к эпохе Фернандо Коллора. На самом деле, по тонкой иронии Бататинья, Пауло Сезар Батиста Фария или Паулиньо да Виола, являющийся гордостью самбы, должен был бы взять назад своё настоящее имя, для того чтобы стать министром. Наконец в своем приветствии Бататинья, не испытывая иллюзий, говорит, что министр – это министр, а Палиньо да Виола – это самба, и его нельзя перепутать с фигурой какого-нибудь политического деятеля. Остается сила самбы, её независимость как культурной практики, которую не может присвоить ни государство, ни его чиновники. Перед нами поэтическое произведение, которое отражает социальное состояние наиболее бедных слоев населения Бразилии. И это поэтическое произведение, эта песня Бататинья имеет все признаки универсальности, так же, как и «Илиада», объединяющая в себе ценности древней греческой аристократии, согласно учению Вернера Йегера в его монументальном произведении «Пайдейя: Формирование греческой мысли» [11].

Существуют огромные запасы духовности в пространстве наших «негородов», пребывающие в ожидании вторичного основания города в нас и в мире. Город ждет нас где-нибудь, как наша судьба. Разбудить и воссоздать его – вот наша задача.

* Перевод с португальского Анастасии Быценко.

Примечания

[1] «Воля жизни и воля к культуре», текст на португальском, не издано.

[2] ARGAN, Giulio Carlo. História da arte como história da cidade. São Paulo: Martins Fontes, 2014, p. 87.

[3] «Любой ценой» здесь означает: сбрасывание бомб на гражданское население, разрушение городов, даже таких исторически важных, как Белград или Багдад.

[4] «Уравнитель»

[5] ARGAN, Giulio Carlo. História da arte como história da cidade (op. cit), p. 88.

[6] Красивые и хорошие вещи.

[7] «У меня нет гитары,
Пишу самбу от руки,
Клянусь Богом, что не лгу,
Хочу в моем послании
Поздравить
И передать все, что чувствую,
Браво, Паулиньо да Виола,
Браво, ребята из школы,
Браво, самба»

[8] «Браво, самба, в момент вдохновения
Самба заслуживает иметь
Своё собственное министерство»

[9] «Самба заслуживает иметь
Своё собственное министерство,
В котором будет министром Пауло Сезар Батиста Фария»

[10] Этот однофамилец Пауло Сезара Фария не имеет никакого отношения к поэзии и славе самбы. Речь идет о бывшем казначее предвыборной кампании бывшего президента Коллора, снятого со своего поста Бразильским конгрессом. Как бывший казначей, так и бывший президент Коллор, снятый в процессе импичмента, были обвинены в крупномасштабной коррупции.

[11] JAEGER, Werner. Paidéia. São Paulo, Martins Fontes, 1989, p. 58.

Безпалова А. С., студентка Навчально-наукового інституту економіки і менеджменту,
Радіонова О. М., кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ

Інклюзивний туризм буквально відкриває цілий новий світ, охоплюючи всю спільноту туристів, незалежно від їх можливостей та здібностей.

Інклюзивний туризм – це зменшення невизначеності щодо того, чого очікувати від місця призначення або послуги. Йдеться про створення середовища, в якому всі люди відчувають себе бажаними і залученими. Це дає можливість вибору і вселяє впевненість у всіх людей, даючи їм можливість підписатися на нові враження.

Актуальність розвитку інклюзивного туризму визначається декількома причинами: по-перше, орієнтованістю сучасного цивілізаційного розвитку на інклюзивність як головний тренд; по-друге, значним прошарком людей, що мають фізичні обмеження та потребують додаткової турботи під час подорожей.

Близько 15 % населення у світі має будь-які форми інвалідності [1]. Як свідчать дані Eurostat, чверть населення ЄС (25,3 %) у віці від 16 років складають люди з обмеженими можливостями. Крім того, число осіб з обмеженими можливостями більше серед жителів ЄС з низькими доходами – майже третина (31,2 %), тоді як ця цифра зменшується серед багатого населення Євросоюзу (17 %) [2]. Генеральною Асамблеєю ООН 13-го грудня 2006 року була прийнята Конвенція ООН про права інвалідів (резолюція A/RES/61/106), яка є міжнародним договором в області прав людини. Конвенція набула чинності 3 травня 2008 року після її ратифікації двадцятьма державами-учасниками [3]. На сьогодні понад 150 країн і організацій регіональної інтеграції підписали Конвенцію, з них понад 130 її ратифікували. Зокрема, Україна приєдналася до Конвенції ООН про права інвалідів 4 лютого 2010 року.

Доступний туризм полягає не лише у забезпеченні зручностей для людей з обмеженими фізичними можливостями. Літні мандрівники, батьки, які подорожують з маленькими дітьми, туристи з алергією та іншими захворюваннями – це всі різні типи туристів, які мають різний ступінь обмеження доступності та вимоги до мобільності. Велика частина мандрівників з обмеженими можливостями мають «невидимі» порушення (такі як когнітивні або психічні стани та тривалі захворювання), які, на відміну від людей на візках, можуть бути не одразу очевидними. Тому ці різні області потреби в доступності повинні бути враховані та належним чином зазначені при плануванні послуг, а не просто супроводжуватися «символом гандикапу».

Інклюзивний туризм – це не пропонування спеціальної або окремої допомоги, це ставлення людей на перше місце та визнання того, що всі люди унікальні за своїми здібностями. Для того, щоб бути інклюзивним, не потрібно бути експертом з питань людей обмежених можливостей, запитайте, чи можете ви щось зробити для них. Їхні запити можуть варіюватися від виклику таксі до заповнення форми.

Потреба в розширенні меж застосування інклюзивного туризму буде зростати з кожним роком, тому дослідники приділяють цій проблемі пильну увагу. Серед найбільш ефективних шляхів розвитку інклюзивного туризму в сучасних дослідженнях [4-6] пропонуються наступні:

– інформаційна підтримка та забезпечення на рівні держави та приватних компаній програм інклюзивного туризму в мережі Інтернет, соціальних мережах, на форумах і спеціалізованих заходах;

– розробка мобільних додатків для туристів з обмеженими можливостями та створення аудіогідів, гідів-сурдоперекладачів;

– створення та організація роботи фокус-груп для наповнення бази даних локацій для інклюзивного туризму в Україні та за кордоном;

– створення груп по роботі з реабілітаційними центрами й спортивними школами для інвалідів, з дитячими спеціалізованими установами;

– створення дієвих «Центрів мобільності», які здійснюють трансфери;

– створення департаменту по роботі з постачальниками туристичних послуг для впровадження і розробки напрямків інклюзивного туризму;

– законодавча підтримка, у тому числі прийняття податкових пільг для туристичних фірм, об’єктів готельного бізнесу, інших структур, які беруть участь в програмах обслуговування туристів з обмеженими можливостями;

– щорічна розробка бюджетних програм з адаптації об’єктів туризму, транспорту, інфраструктури для осіб з обмеженими можливостями;

– розробка програм соціальної допомоги держави для часткового або повного фінансування інклюзивних турів;

– створення сервісних центрів для повного документального супроводу міжнародних турів для осіб з обмеженими можливостями.

Таким чином, метою дослідження в питаннях розвитку інклюзивного туризму є програма охоплення і залучення всіх верств населення з обмеженими можливостями в реалізацію їх прав на туризм, а не робота з поодинокими

випадками звернення самих людей з обмеженими можливостями до відповідних структур.

Інклюзивний туризм повинен розглядатися як концепція, яка стосується зростаючого сегменту туристів з різноманітним колом потреб та вимог. Наприклад, те, що «доступно» для одного туриста, який є особою з обмеженими можливостями на візку, може бути дуже важкодоступним або зовсім недоступним для іншого туриста з іншим типом обмежених можливостей, порушенням мобільності чи іншими станами. Ось чому стати більш інклюзивним є більш доцільною метою для туристичної галузі, ніж зосередження уваги просто на «доступному туризмі». Інклюзивний туристичний бізнес чи напрямок працює, щоб запропонувати позитивний досвід подорожей людям з різними потребами, звертаючись до них з різних точок зору, а також надаючи дизайнерські та сервісні рішення, спрямовані на охоплення якомога більшої кількості різних груп.

Список використаних джерел

1. World report on disability 2011. World Health Organization. URL: https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report/en/ (дата звернення: 01.02.2021).

2. European statistics. Tourism – Overview. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/web/tourism/overview (дата звернення: 01.02.2021).

3. A/RES/61/106 Resolution adopted by the General Assembly on 13 December 2006. URL: https://undocs.org/en/A/RES/61/106 (дата звернення: 03.02.2021).

4. Труніна І. М., Сосновська Ю. Р. Стан міжнародного туризму для осіб з інвалідністю в Україні. *Modern Economics*. 2019. № 15(2019). С. 191-195.

5. Радіонова О.М., Труфанова К.А. Аналіз доступності туризму для осіб з обмеженими можливостями в Україні. *Бізнес-навігатор*. 2019. № 6 (55). С. 187-191

6. Хрущ Ю. М., Іванова В. М., Медведський Р. С. Туризм для інвалідів : сучасні підходи до визначення поняття. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки.* 2017. № 6. С. 206-211.

Bouhounain H. (Republic of Tunisia)
student of the Faculty of Civil Engineering**,**
Fesenko G., D. Sc.,
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

CULTURAL INTERPRETATIONS OF THE CITY'S ARCHITECTURAL LANDSCAPE

It is generally accepted that cities should be analyzed not only from the object-anthropogenic position, as a “product” of human activity, which forms the “living environment”, but also subject-perceptual [1]. In particular, attention is drawn to the

fact that a person's emotional connections with the environment can be manifested in topophilia, love of the place, or, conversely, topophobia. The new urbanism considers the city in the perspective of the diversity of experiences of everyday life, highlights the unique ways in which citizens define themselves and their world of life. The meaning of a place is manifested in the minds of those who are in it. Cultural interpretations of urban locations are also outlined by the experience that citizens receive in them.

In general, cities need careful "reading". The place of social identity can be both a separate city location and the city as a whole. Urban studies take into account the fact that each community has its own form, goals, values, and its formation can be seen as a kind of "self-description" through the conditions of everyday life. In particular, the comprehension of the city through the phenomenon of “presence” becomes relevant, and then the “place” appears as a certain integrity with its own internal logic of being a person / community. After all, the space "occupied" by the body, and the perception of this space extends to personal emotions, social communications, worldviews, as well as everyday urban practices. These subjective meanings of place for man (community), "attached" to the physical environment, can be both individual (significant for the biography of an individual) and social (common meanings of place"), and appear as a kind of products of mediation (mediation) , filling a person (community) with certain emotions and impressions [2].

Various forms of urban life are "rooted" in the architectural landscape in terms of the concept of living environment. For example, the sacred landscape is determined by a person's desire to be in a consecrated space. Landscape architecture should form a space in harmony with the biological structure of man, which supports natural rhythms and is a source of aesthetic pleasure. The city, as a kind of "concentrator" of creative potential, must have its own topography of creative places and support the creative life of citizens. At the same time, the city must provide citizens with "everyday confidence", be safe (on the physical, social, mental levels) [3].

Modern ideas about urban planning, progressive for its time were embodied in a functional urban architecture. Modern urban visions, instead of symmetrical urban development in the style of rational functionalism, “ascetic” of architectural forms, aimed at creating nonlinear architectural and spatial solutions. Most modernist projects seemed to displace the citizen from the auto centric spatial structure of the city. At the same time, the vocation of the city is to unite citizens, to overcome social isolation. Due to this, urban architecture becomes relevant, able to form horizontal "urban lines" to maintain informal social contacts of citizens. Due to horizontal planning decisions, a more convex topography of the city formed. This has a special anthropological value, as it allows the articulation of "other" voices.

Reference

1. Флоріда Р. Криза урбанізму. Чому міста роблять нас нещасними / пер. І. Бондаренко. Київ, 2019. 320 с.

2. Фесенко Г. «Мистецтво жити» у місті: філософсько-антропологічні аспекти проєктування культурного простору. *Людинознавчі студії. Сер. Філософія*. 2012. Вип. 26. С.140–151.

3. Fesenko T., Fesenko G., Bibik N. The safe city: developing of GIS tools for gender-oriented monitoring (on the example of Kharkiv city, Ukraine). *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2017. Vol.3. Iss. 2(87). P. 25–33.

Влад С. В., бакалавр архітектури,
Радіонова Л. О., кандидат філософських наук, доцент,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО СТАЛИЙ РОЗВИТОК МІСТА

На сучасному етапі розвитку суспільства досить актуальним є питання впровадження ідеології Smart city, що виражає прагнення до поєднання сучасних підходів до розвитку міст (забезпечення сталого розвитку) на основі можливостей сучасних електронних технологій.

Важливим питанням на сьогодні є дослідження активізації сталого розвитку міст та регіонів на основі сучасних електронних технологій.

На початку необхідно розтлумачити, що ж це таке «сталий розвиток», що ми розуміємо під цим поняттям. Сталий розвиток (англ. sustainable development) – загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкілля. Як сформулювала визначення сталого розвитку у своїй доповіді Комісія Брундтланд, це «розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [1].

Ряд теоретиків і прихильників сталого розвитку вважають його найперспективнішою ідеологія XXI століття і навіть усього третього тисячоліття, яка, з поглибленням наукової обґрунтованості, витіснить усі наявні світоглядні ідеології як такі, що є фрагментарними, неспроможними забезпечити збалансований розвиток цивілізації.

Сталий розвиток – це систематично керований розвиток. Основою його керованості є системний підхід та сучасні інформаційні технології, які дозволяють дуже швидко моделювати різні варіанти напрямків розвитку, з високою точністю прогнозувати їх результати та вибирати найбільш оптимальний.

Водночас з’явились дослідження американського вченого Н. Джорджеску-Рогена, який пов’язує розвиток економіки з природними обмеженнями та робить спроби поєднати термодинаміку з економікою довкілля. Дослідження Н. Джорджеску-Рогена проводились незалежно від К. Боулдінга, який у 1966 р. був визнаний за обґрунтування довкільних проблем

принципу рівноваги речовини, а також від Г. Айреса і Л. Кохрсена, які використовували підхід балансу матеріалів та вхідних і вихідних системах [2].

Варто відзначити, що досягнення оптимального варіанту розвитку декларують ряд країн, у кожної країни свій шлях розвитку. В одних цей шлях «тільки починається, у інших вже розпочався, треті вже стали на шлях сталого економічного розвитку (США, Японія, країни Європейського Союзу)» [3]. Існує багато і таких країн, яким не до сталого розвитку, і вони його не сприймають. На перше місце вони ставлять одну стратегічну мету – вижити. Саме такі країни провокують загрози, що поширюються до інших держав та їхніх регіонів. Досягти сталого розвитку регіонів надзвичайно важко, адже близьке сусідство з іншими державами формує загрозу екологічної небезпеки, а глобалізація, що стрімко набрала обертів, сприяє утворенню та загостренню економічних та соціальних небезпек, що зрештою торкаються регіонального розвитку.

Концепція сталого розвитку з'явилася в результаті об'єднання трьох основних складових: економічної, соціальної та екологічної.

Економічний підхід до концепції стійкого розвитку заснований на теорії максимального потоку сукупного доходу Хікса-Ліндаля, який може бути зроблений за умови, принаймні, збереження сукупного капіталу, за допомогою якого і здійснюється цей дохід. Ця концепція передбачає оптимальне використання обмежених ресурсів і використання екологічних – природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій, включаючи видобуток і переробку сировини, створення екологічно прийнятної продукції, мінімізацію, переробку і знищення відходів.

Соціальна складова стійкості розвитку орієнтована на людину і спрямована на збереження стабільності соціальних і культурних систем, в тому числі, на скорочення числа руйнівних конфліктів між людьми. Важливим аспектом цього підходу є справедливий розподіл благ. З екологічної точки зору, сталий розвиток має забезпечувати цілісність біологічних і фізичних природних систем. Особливе значення має життєздатність екосистем, від яких залежить глобальна стабільність всієї біосфери.

Концепція сталого розвитку ґрунтується на принципах:

1. Людство дійсно може надати розвитку сталого і довготривалого характеру, для того, щоб він відповідав потребам людей, що живуть зараз, не втрачаючи при цьому можливості майбутнім поколінням задовольняти свої потреби. Обмеження, які існують в галузі експлуатації природних ресурсів, відносні. Вони пов'язані з сучасним рівнем техніки та соціальної організації, а також із здатністю біосфери до самовідновлення.

2. Необхідно задовольнити елементарні потреби всіх людей і всім надати можливість реалізувати свої надії на благополучне життя. Без цього сталий і довготривалий розвиток просто неможливий. Одна з головних причин виникнення екологічних та інших катастроф – злидні, які стали у світі звичайним явищем.

3. Необхідно узгодити стан життя тих, хто користується надмірними засобами (грошовими і матеріальними), з екологічними можливостями планети, зокрема щодо використання енергії.

4. Розміри і темпи росту населення повинні бути узгоджені з виробничим потенціалом глобальної екосистеми Землі, що змінюється.

Звичайно, потрібно почати впроваджувати концепцію сталого розвитку, але, враховуючи обмеженість ресурсів та сучасні виклики, це викликає певні складнощі. Все ж маємо прикладі впровадження концепції:

- будівництво доріг, будівель має супроводжуватися відповідним зростанням зелених насаджень, щоб не погіршувати стан довкілля;
- зростання виробництва зерна не повинно супроводжуватися виснаженням чи іншим погіршенням стану ґрунту;
- видобування корисних копалин (наприклад, металевих руд, вугілля) має супроводжуватися створенням підприємств, що не залежать від цього видобутку, щоб після вичерпання майбутні покоління (а часто й сучасні) не мали економічних проблем;
- заробітна плата повинна компенсувати витрати на відновлення здоров'я, погіршене через виконання роботи;
- медичні препарати та хірургічні операції повинні не лише вирішувати наявну проблему, а й не спричиняти погіршення стану здоров'я пацієнта у майбутньому, часто це передбачає і здоров'я наступних поколінь.

І звичайно ці всі концепції, методи та приклади впровадження, мають під собою підґрунтя, мають певні цілі.

Отже, впровадження концепції сталого розвитку є важливим і неминучим кроком на шляху до майбутнього, тому необхідно намагатися йти до поставлених цілей, використовувати накопичені знання. Ця тема в сучасному світі дуже важлива, бо ми боремося не лише за своє життя, але і за життя цілої планети та наступних поколінь.

Список використаних джерел

1. Butlin John. Our common future. By World commission on environment and development. London. Oxford University Press. 1987. 383 pp.

2. Гринів Л. С. Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії : Монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. 240 с.

3. Шевчук В. Я. Макроекономічні проблеми сталого розвитку. К. : Геопринт, 2006. 200 с.

Жабіна А. І., аспірантка кафедри містобудування,
Древаль І. В., доктор архітектури, доцент, професор,
завідувачка кафедри містобудування,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ ПРОСТОРІВ В СТРУКТУРІ СУЧАСНИХ МІСТ УКРАЇНИ

Стрімкі економічні та соціокультурні зміни, що відбуваються сьогодні в Україні, знаходять своє втілення в різних сферах життєдіяльності суспільства та поступово віддзеркалюються і в особливостях формування архітектурно-містобудівного простору. Одним із елементів міського середовища, що отримав новий імпульс для розвитку, є суспільний простір. За визначенням, це міські території, що забезпечують ефективні неформальні комунікації, короткочасний відпочинок, різні форми прояву самодіяльності населення (вулична торгівля, перформанси, швидке харчування, інформаційна діяльність тощо). Суспільні простори – це місця, де локалізуються процеси, що не пов'язані з працею або побутом. Вони знаходяться за межами функціонально-утилітарних потреб і тому отримали також назву «треті місця». Значущість суспільних просторів для функціонування і розвитку міста як соціокультурного феномену підкреслено у багатьох наукових роботах.

Актуальність даного дослідження обумовлена необхідністю подальшого вдосконалення архітектурно-містобудівного середовища міст України на засадах його гуманізації. Це забезпечить задоволення сучасних потреб міської громади, людини. Ефективний розвиток суспільних просторів безумовно призведе до позитивних змін соціокультурного «обличчя» міста, подальшої соціалізації його жителів, формування у них почуття ідентичності.

Мета даної роботи полягає у визначенні основних особливостей організації суспільних просторів в структурі сучасних міст України в архітектурно-містобудівному аспекті. Для цього були розглянуті питання:

- розміщення суспільних просторів в структурі міста;
- особливості їх функціональної організації;
- планувально-просторові особливості організації суспільних просторів.

Робота виконана на основі дослідження суспільних просторів міста Харкова, що є одним із лідерів активного перетворення міського середовища в країні. Для досягнення даної мети були проведені натурні спостереження, картографічний аналіз, аналіз та систематизація отриманої інформації, визначення особливостей формування суспільних просторів за трьома вище відміченими ознаками.

Особливістю даної роботи є її обмеження дослідженням відкритих просторів загального користування, які мають ознаки «суспільних». До останніх науковці відносять: озеленені простори загального користування (сади, парки, сквери, набережні, бульвари); пішохідні частини вулиць, міських

магістралей, площі; аван-площадки перед громадськими будівлями. В даному дослідженні суспільні простори розглядаються як особливі відкриті міські території, де існують містобудівні умови вільного розгортання процесів самодіяльності городян, побудованих на різноманітних соціальних взаємодіях.

Дослідження розміщення суспільних просторів в зонально-поясній структурі міста показало, що вони знаходяться в кожній його частині. Присутність даних об'єктів можна виявити майже усюди: і серед житлової забудови, і в міських парках та скверах, і в транспортно-комунікаційних вузлах, і поруч з виробничим підприємством. Однак найбільша кількість суспільних просторів знаходиться в центральній зоні міста. На думку авторів, така особливість зумовлена фактором найбільшого рівня привабливості центру міста. Саме тут сконцентрована найбільша частина пам'яток культурної спадщини, унікальні об'єкти суспільного обслуговування та рекреаційні території з високим рівнем благоустрою. Завдяки розвиненій мережі громадського транспорту доступність центру міста обумовлює, відповідно, високий рівень його відвідуваності жителями та гостями. В ході дослідження були виявлені *найбільш характерні* місця розташування публічних просторів в центральній частині міста:

- в садах, парках, скверах, набережних (наприклад, в скверу Перемоги, в саду ім. Т. Г. Шевченко, на набережних річок Харків, Лопань);
- на міських площах (наприклад, на пл. Свободи, на пл. Архітекторів, на пл. Конституції);
- вздовж центральних вулиць (вул. Сумська, вул. Пушкінська) на відкритих площадках в курдонерах вулиць, біля місць громадського харчування;
- на ділянках, суміжних з входами станцій метрополітену (наприклад, біля ст. метро Університет, Пушкінська, Наукова).

Дослідження серединної зони міста показало, що суспільні простори тут розміщуються переважно на ділянках рекреаційного призначення та суміжно з транспортно-пересадочними вузлами. В якості прикладів можна навести територію бульвару 23-го Серпня біля станції метрополітену, зону Журавлівського гідропарку, ділянку, суміжну зі станцією метрополітену Холодна гора.

В периферійній зоні, як показали результати спостереження, суспільні простори здебільшого розташовуються в зонах впливу станцій метрополітену, де зосереджена значна кількість об'єктів громадського обслуговування. Прикладами можуть бути ділянки біля станцій метрополітену Героїв Праці, Індустріальна, Перемоги. На жаль, значна частина рекреаційних просторів, розташованих в периферійній зоні міста, ще знаходиться в занедбаному стані. Це не сприяє розвитку функцій суспільного простору.

Аналіз особливостей функціональної організації суспільних просторів показав, що їх основними функціональними елементами є такі, що забезпечують: короткочасний відпочинок і можливість спостереження за міським життям, неформальне спілкування, вуличну торгівлю, швидке

харчування, інформаційну діяльність, перформанси та фестивалі. На основі проведеного аналізу був зроблений висновок: головною функціональною особливістю суспільних просторів є їх багатофункціональність. Слід наголосити, що у різних містобудівних ситуаціях вищеперелічені функціональні складові можуть бути присутні в різних пропорціях.

Аналіз планувально-просторових особливостей формування суспільних просторів показав, що вони характеризуються великим різноманіттям за такими характеристиками як: загальна площа території, її конфігурація та структура, кількість зовнішніх планувальних зв'язків, кількість та якість планувальних елементів. Визначено основні планувальні елементи досліджуваних об'єктів, а саме: вільні площадки з елементами благоустрою, озеленені ділянки, транзитні пішохідні доріжки, ділянки для розміщення мобільних (або не капітальних) елементів вуличної торгівлі й швидкого харчування. Вельми важливою особливістю планування даних територій є наявність транзитних пішохідних шляхів, які проходять суміжно невеличких ділянок суспільних просторів, або крізь територію значних за площею об'єктів.

Можна припустити, що визначені у дослідженні основні особливості архітектурно-містобудівної організації суспільних просторів в місті Харкові також характерні і для інших великих міст України, оскільки вони знаходяться у подібних соціально-економічних умовах та мають подібні характеристики міського простору. Розуміння особливостей формування досліджуваних об'єктів сприятиме їх подальшому керованому розвитку в структурі сучасного міста та забезпечить задоволення важливих потреб соціуму.

Список використаних джерел

1. Гейл Я. Города для людей. Изд. на русском языке Концерн «КРОСТ», пер. с англ. М.: Альпина Паблишер, 2012. 276 с.
2. Лавров Л. П. Еремеева А. Ф. Городские общественные пространства – открытые и озелененные, их отличительные особенности // Современные общественные пространства как инструмент развития городской среды: материалы межрегион. науч.-практ. конф. 29–30 ноября 2018 года: СПбГАСУ. – СПб., 2018. – 160 с.
3. Mazur T., Korol E. Public spaces development in urban block structure of the greater city historical center – evidence from lviv // s p a c e & FORM | przestrzeń i FORMa '36_2018. c.191-198.

Жупінська А. Ю.,
студентка факультету архітектури, дизайну та образотворчого мистецтва
Жмурко Ю. В.,
кандидат архітектури, доцент кафедри містобудування,
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

ФІЛОСОФІЯ ПРОСТОРУ В СУЧАСНОМУ КІНОМИСТЕЦТВІ ТА АРХІТЕКТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Міське середовище, враховуючи свої екзистенціальні якості, повинно забезпечувати створення цілісного образу сприйняття в свідомості людини. Ускладнення і роздроблення міського середовища за минуле століття привело до втрати його цілісності, порушення гармонії відносин людини і навколишнього світу, що стало гострою проблемою. Ускладнення середовища відбувається також за рахунок нових світоглядних концепцій та методів архітектурного формотворення, зокрема нелінійної парадигми в архітектурі [1].

На зміну універсальному принципу мистецтва «єдине-множинне», що є фундаментом «великої естетичної теорії» створеної Платоном та Аристотелем, приходить розуміння нової особливої цілісності. Це ще більше ускладнює розуміння ключової ланки теорії архітектурної композиції – процесу перетворення безлічі частин у композиційну єдність. ЇЇ розгадку складно усвідомити лише на прикладах архітектури. По-перше, тому що архітектура має утилітарні нашарування і механізм естетичного об'єднання затемнений утилітарною функцією. По-друге, тому що в архітектурних концепціях є лише фрагментарні пояснення процесу реалізації задуму. За цими фрагментами важко відновити об'єднуючий процес. Принципи формування композиції архітектурного середовища доцільно розглядати у взаємозв'язку з «чистими» видами мистецтва, вільними від утилітарних функцій, які наочно демонструють дію композиційних принципів. З такої точки зору цікавим видом мистецтва, композиційні принципи якого тісно переплітаються з архітектурою, є кіномистецтво.

За дослідженнями багатьох вчених, можна говорити про універсальні композиційні принципи для всіх видів мистецтва. Одним із теоретиків мистецтва є Борис Успенський. Він розрізняє чотири можливі «точки зору», що створюють єдність композиції: ідеологічну або оціночну, під якою мається на увазі світосприйняття людини; фразеологічна, коли використовується форма вираження в тексті; просторово-часова – координати спостерігача; психологічна – об'єктивна та суб'єктивна [4].

На ідеологічному рівні у кіномистецтві виділяється головний «носій» «точки зору» при підсумовуванні різних поглядів. Архітектурною інтерпретацією можна вважати суспільну групу, окрему людину або вплив архітектурного середовища через формування відчуттів у свідомості спостерігача. Розкриття ідеологічного рівня композиції відбувається з

просторово-часової «точки зору», яка визначає «місце знаходження» оповідача або особи, що сприймає.

Професор гуманітарної географії Девід Кларк казав: «Напевно, у багатьох з нас було дивне, раптове відчуття: коли ви гуляєте містом і раптом відчуваєте, ніби перебуваєте на знімальному майданчику. Це без усяких сумнівів вплив кінематографа» [2, 83].

Всю спільну історію кіно та архітектура дуже активно впливали один на одного, а також впливали на своїх глядачів. Протягом свого існування фільми вражали здатністю показувати невідомі світи, по-новому показувати нам вже існуючі місця. Будь-які локації наповнені сенсом: форми будівель, те як люди живуть в них, природа навколо, як і оточуюча архітектура, – все це впливає на наше сприйняття простору.

Простір та час пов’язані між собою та є дуже важливими для архітектури. Саме просторово-часова структура визначає архітектурно-містобудівне середовище, в якому людина знаходиться кожного дня.

Сучасні досягнення в різних галузях науки впливають на формування нового світогляду, нового розуміння простору: складнішого, непередбачуваного, безмежного, фантастичного.

Багато режисерів намагалися «підкорити» час та простір у своїх роботах. Так британсько-американський кінорежисер Крістофер Нолан вивчає не тільки людську природу, сутність, а ще й час, пам’ять, простір і саму реальність. У своїх картинах Нолан використовує нелінійні сюжети, які руйнують наше уявлення про звичайний плин часу. Наприклад, у фільмі «Тенет» ми бачимо інверсію, а в «Інтерстеллар» час то сповільнюється, то прискорюється. Також Крістофер Нолан показує гнучкість простору в уяві, сні та навіть у космосі.

У фільмі «Початок» Нолана корпоративний шпигун Домінік Кобб використовує технологію, що дозволяє вторгатися в чужі сни і красти секрети з підсвідомості жертв. У сцені, знятій на вулицях Парижа, Кобб показує студентці архітектурного коледжу Аріадні, як створювати фантастичні декорації, в яких будуть розгортатися їх афери. Аріадна, яка бажає експериментувати з живим, гнучким містом снів, починає сама створювати і руйнувати ландшафти, буквально складаючи місто навпіл. Вона – більше, ніж дослідник: у фантастичних пейзажах «Початку» Аріадна стає архітектурним богом, який завдяки одній лише уяві може творити новий простір. Однак Кобб попереджає, що вплетені Аріадною «нитки» повинні залишатися непомітними в полотні сну: створений простір повинен викликати довіру у сплячого, інакше в результаті сон буде зруйнований. Це ідеальна аналогія тендітної ілюзії кінематографа і значущості декорацій та архітектури у фільмі [2, 81]. Так фантастичний фільм «Початок» є саме прикладом того, як простір та архітектура можуть створюватися, змінюватися, руйнуватися та підкорятися майже за мить. Це перша й важлива схожість, зв’язок між архітектурою та кінематографом.

В архітектурі на межі тисячоліття можна знайти приклади, що відображають нові просторові тенденції. Це Єврейський Музей в Берліні

Даніела Лібескінда, павільйон Нідерландів на Експо-2000 в Ганновері, багато проєктів Захи Хадід. У цих спорудах автори, кожен по-своєму, звертаються до проблеми нової метафори часу та простору сучасної архітектури, до розкриття нових значень в архітектурі.

До фразеологічної «точки зору» відносяться різні композиційно-стилістичні прийоми. В архітектурному середовищі та в кінопросторі діє свій сценарій, своя композиція. Кадр у фільмі може будуватися, як в архітектурі, за класичним золотим перетином або завдяки перспективі, або з урахуванням лінії горизонту, але це ще не все. Наприклад, американський режисер Уес Андерсон застосовує симетрію кадру в таких фільмах, як «Готель “Гранд Будапешт”», «Королівство повного місяця», «Поїзд на Дарджилінг». Цей прийом Андерсон запозичить у відомого режисера Стенлі Кубрика, який успішно використовував симетрію в культовому «Сяйві».

У цій картині головні герої Джек, Венді та їх син Денні переїжджають у відрізаний від світу готель «Оверлук», щоб наглядати за ним взимку. У міру того, як холод посилюється, низка жахливих зустрічей з примарами в коридорах готелю-лабіринту підводить героїв все ближче і ближче до божевілля. Стенлі Кубрик використовував у фільмі кадр з перспективою в одну точку – композицію, при якій всі площини при віддаленні від камери сходяться в одній точці. Цей тип кадру разом поєднує кілька ефектів: фокусує увагу глядача, поміщає глядача всередину дії. Також на екрані симетрія, як правило, сприймається як щось не зовсім природне. Тому вона рідко зустрічається у фільмах режисерів, які претендують на реалізм і, навпаки – служить важливим інструментом у тих авторів, які створюють у кадрі якийсь підкреслено умовний, штучний художній світ. Можна додати, що за однією з версій психологів у природі симетрія хоч і зустрічається повсюди, але рідко є абсолютною – гармонію створює невелике, ледь помітне її порушення (асиметрія). А ось абсолютна симетрія лякає, з цієї причини вона поширена в хоррорах. Готель «Оверлук» – ідеальна декорація для повільного, поступово наростаючого хоррора. Ця простора, з заплутаною анфіладою коридорів і кімнат будівля повна вражаючих архітектурних деталей і не дає глядачеві жодного шансу зорієнтуватися самостійно [2, 69].

До фразеологічної групи прийомів можна віднести такі важливі категорії як світло та тінь. Вони підсилюють та створюють акценти, формують об’єм, пластику, в цілому атмосферу, настрій твору мистецтва. В архітектурі це грає ключову роль, як і в кінематографі. Режисери, які мають малий бюджет, почали пошук виразності, якої можна було б досягти вдалою формою тіні. Для прикладу можна розглянути «Ван Хельсинг» Стівена Соммерса, де головний антагоніст – граф Дракула. До кульмінації фільму ми не бачимо його в образі вампіра − режисер показує нам лише страшну крилату тінь. Так однією лише тінню або силуетом можна створити інтригу в фільмі.

Ще одна важлива складова − колір. В архітектурі він грає роль акценту і настрою для глядача. Деякі архітектори, наприклад, Луїс Барраган, використовують у своїх проєктах примітивні форми та насичені яскраві

кольори як основний акцент. У кіномистецтві колір нерідко має смислове навантаження і найчастіше кольорова гама обмежена за задумом режисера. У знаменитій «Матриці» сестер Вачовскі величезну увагу відведено кольоровій гамі. Наприклад, зелені відтінки посилюють ілюзорність самої матриці і відсилають до зелених символів у титрах, в реальності фільму переважають бліді, блакитні відтінки, для контрасту з'являються білий і тривожний червоний, що сповіщає про небезпеку. Вачовскі майстерно розмежували реальність і матрицю не тільки за допомогою кольору, але і за допомогою одягу, яку носять герої в матриці і в реальності, а окуляри і відображення у склі хмарочосів підкреслюють ілюзорність матриці.

Ритм в архітектурі задає динаміку будівлі, вказує на закономірність елементів та її емоційну сторону. Також монтаж у фільмах задає картині темп оповідання, надає історії швидкоплинності, динаміку та напруження або навпаки – сповільнює дію та дає нам можливість зосередитися на деталях.

Наприклад, у трилогії «Володар Перснів» Пітера Джексона, монтаж відіграє важливу роль. Історія розповідає про гобіта Фродо Торбин, який іде в похід разом з Братством Перстня з метою знищення Перстня Влади. Це необхідно для остаточної перемоги над його творцем, Темним Володарем Сауроном. Братство розпадається, і Фродо продовжує подорож разом з вірним супутником Семом і зрадницьким провідником Ґолумом. Тим часом Араґорн, спадкоємець трону Ґондора, і чарівник Ґендальф об'єднують Вільні народи Середзем'я для протистояння арміям Саурона у Війні Перстня. У сценах фільму, коли ми бачимо погоню або битву, кадри змінюють один одного швидко та різко, камера перестає бути статичною – глядач ніби занурюється в бурю подій, бачить жах та метушню на полі бою. Коли ж на екрані сцени, де мандрівники йдуть мальовничими місцями Нової Зеландії, діалоги, ліричні сцени, то зміна кадрів сповільнюється. При цьому у фільмі застосовується зйомка довгими кадрами, які тривають майже хвилину, або навіть режисер робить уповільнену дію, англійською «slow motion», яка ніби зупиняє момент та подовжує емоційне враження глядача. Таким чином і в архітектурі ритм передає емоційний стан, показує пластику та надає унікальну форму, виразність.

Як пише А. В. Рябушин, в архітектурі Хадід все поєднується з усім – об'єми, форми, поверхні і крізь них пульсуючий простір. Тут немає світоглядної ясності, кристалічного мислення – тут туман і душевні безодні Кафки, розмитості колективного несвідомого та архетипів Юнга. Архітектура включається в дослідження важливого для людського буття світу підсвідомого [3].

Психологічна «точка зору», об'єктивна та суб'єктивна, залежить перш за все від точки зору глядача, здатності при цьому прочитувати смислові образи твору та відтворювати їх у свідомості. Тобто, мова йде про співвідношення зовнішньої та внутрішньої точки зору. В архітектурному просторі людина постійно знаходиться в стані переходу від одного до іншого.

Отже, формування композиційної єдності в архітектурі та кіномистецтві відбувається за однаковими принципами. Кінематографісти використовують такі ж самі прийоми, що й архітектори. Сучасна архітектура ніби надихається фільмами: їх ідеєю, сценарієм, композицією; об'єм та кольори привносять до архітектурних проєктів більш виважені композиційні рішення, сучасні світоглядні концепції.

Список використаних джерел

1. Добрицина И. А. Нелинейная парадигма в 90-х годов XX века. *Вопросы теории архитектуры. Архитектурное сознание XX-XXI веков: разломы и переходы.* 2001. С. 146–207

2. Росс Э. Как устроено кино. М. : Манн, Иванов и Фербер, 2019. 208 с.

3. Рябушин А. В. Архитекторы рубежа тысячелетий. М. : Искусство XXI века, 2005. 288 с.

4. Успенский Б. А. Семиотика искусства (Поэтика композиции). М : «Школа. Языки русской культуры», 1995. 360 с.

Запоріжська А. А., магістрантка факультету архітектури, дизайну та образотворчого мистецтву,
Радіонова Л. О., кандидат філософських наук, доцент,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

ГРОМАДСЬКІ ПРОСТОРИ АНТИЧНИХ МІСТ В ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

У Стародавній Греції громадські простори з'явилися як елементи формування міської структури, особливо в центрі міста. Громадські простори Стародавньої Греції стали більш різноманітні за функцією. З релігійної функцією з'явилися храмові комплекси – акрополі. З торгової функцією створювалися різноманітні грецькі агори, які спочатку включали зони для публічних церемоній.

Символом міста була агора – площа, яка поєднувала в собі релігійну, політичну та торгівельну функції. Спочатку вона була просто майже не забудованим громадським місцем всередині міста, навколо святилища або на перехресті важливих шляхів сполучення. Перш ніж стати ринком, агора була справжнім ядром громади, в першу чергу політичним і релігійним центром міста. На території агори не зводили приватні будинки, простір було обмежено межовими стовпами, він повністю належав суспільству. Існували обмеження щодо доступу на агору в залежності від типу поліса. Якщо в демократичних полісах агора була відкритим простором для всіх громадян, за винятком тих, які вчинили злочини і релігійні проступки, то в олігархічних доступ був суворо обмежений. Унікальність агори полягала в поєднанні практично всіх видів общинної діяльності: площа була місцем збору громадян, обміну інформацією,

центром політичних суперечок, місцем відпочинку, «місцем відправлення культу», національним музеєм.

Грецькі архітектори першими почали використовувати міські громадські простори як елементи формування міської структури і включення їх в композиційну систему центру міста [1]. Тому в грецьких містах-полісах з'явилася система громадських просторів – агор і храмових комплексів-акрополей. Напрямки їх розвитку були обумовлені не тільки релігійними поглядами, а також транспортними та інформаційними вимогами. Агори диференціювалися за призначенням, і вперше в композиції їх архітектурного середовища почав простежуватися принцип золотого перетину: масштаб громадських просторів був сумірний людині. Озеленення не застосовувалося в об'ємно-просторовій структурі агор і акрополей в силу природно-кліматичних особливостей.

Емоційний вплив цих просторів на людину із застосуванням ордерної системи було величезним. Громадські простори Стародавньої Греції представляли собою високохудожнє архітектурне середовище з великою різноманітністю планів сприйняття. Простір агор членувався за допомогою низьких, протяжних сходів і невисоких підпірних стінок. Греції властиві мальовничі архітектурно-ландшафтні прийоми організації міських площ – агор, прагнення до гармонії з природним середовищем. Громадські простори в Древній Греції були гуманними і демократичними. Головною в їх просторовій побудові була людина.

У Стародавньому Римі громадськими просторами стали форуми. Вони представляли собою різноманітні площі і задовольняли потреби населення в торгівлі і громадському житті. Поступово відбувалася спеціалізація форумів. Суспільне життя в період розквіту Римської імперії було настільки розвинене, що всі форуми Риму були щодня наповнені народом. Крім цього, для всіляких народних зборів і видовищ служили численні амфітеатри. Форуми надалі створювали цілу систему суспільних просторів, які займали величезну територію.

Спочатку форуми повторювали композиції грецьких агор, але згодом вони стали створюватися за іншими композиційними законами. Римляни, на відміну від греків, підкреслювали естетику геометричних прямолінійних форм і протиставляли її мальовничості природного оточення. Стародавній Рим зафіксував нові архітектурно-художні прийоми організації простору форумів. Тут з'явилися чітко організовані регулярні посадки рослинності по периметру суспільно значущого простору. Новим композиційним прийомом стала домінантна постановка малої форми в геометричний центр площі.

Центр давньоримського на відміну від грецького міста являв собою вже більш розвинену систему: кілька форумів (серед яких за значимістю і величиною виділявся головний), прилеглі до них Перистильні двори, невеликі спеціалізовані, часом криті простори (культові і торгові), а також вулиці які їх поєднують. У великих і особливо у столичних містах спостерігалося формування досить розвиненої системи спеціалізованих форумів (громадські,

храмові, торговельні), що відповідало різноманітності видів діяльності городян. Найчастіше форуми розташовувалися на одній глибинній вісі і з'єднувалися між собою, формуючи розвинену систему центру міста.

У центрах міст Стародавнього Риму виник простір, призначений виключно для пішоходів (сучасна пішохідна зона). Це території форумів і невеликі відрізки вулиць, які їх поєднують, куди був заборонений в'їзд колісниць (навіть колісниці імператора). Таке рішення простору було дуже актуально і для самого життя міста. Пішохідні зони часто ставали торговими, що піднімало їх цінність як гуманного суспільного простору, і місцем безпечного дозвілля.

Форуми в такому середовищі все більше ставали поліфункціональними просторами, тут здійснювалися різноманітні функції: торгова, громадська та релігійна. Частина території форуму призначалася для крамниць, інша – для публічних церемоній, релігійних свят, проведення виборів в канцелярії і магістрати, для ораторських трибун і винесення вироків засудженим. Коли форум став остаточно функціонувати в республіканський період, то він служив не тільки для розташування ринків, там також знаходилися коміції і курія, – тобто форум прийняв політичне значення.

Форуми Риму робили величезний емоційний вплив на людину. Не дивно, що форум Траяна, від якого, на жаль, до наших днів збереглася одна лише тріумфальна колона, вражав уяву відразу після його споруди і два століття по тому, як про те свідчить текст письменника IV століття Амміана Марцелліна, що оповідає про огляд Риму владикою з Константинополя [1]. Марцеллін стверджував, що всі будівлі стародавньої столиці вражали царственого туриста, «але, коли він прийшов на форум Траяна, – споруда єдина в цілому світі, гідна подиву навіть богів, і він остовпів від подиву, обводячи очима всю архітектурну середу, яку неможливо описати словами і яку ніколи не вдасться смертним створити вдруге. Залишивши будь-яку надію спорудити щось подібне, він сказав, що хоче і може відтворити лише коня, який знаходиться всередині атрія Траянового, на якому красувалася фігура імператора ... » [1].

В цілому образ форуму відбивав могутність Риму, його незалежність, велич і уособлював значимість Риму на арені світу. Але при цьому ряди колон і сам спосіб перетікання простору уособлював не тільки строгість, але і гостинність: в цілому простори форуму були світлими і просторими, в них підкреслювалася політика інтегрування завойованих націй в Римську імперію і створення з них римлян.

Таким чином, ми бачимо, що важлива частина життя громадян давньогрецького і римського поліса відбувалася в громадських місцях, які частково збереглися до сьогоднішнього дня. Їх основними функціями були і залишаються досі соціальна, комунікаційна, просвітницька, політична, релігійна, культурна, торгова, рекреаційна. Сучасний суспільний простір настільки універсальний, що може поєднувати практично всі ці функції.

Список використаних джерел

1. Вотінов М. А. Реновація і гуманізація суспільних просторів в міському середовищі: монографія / Харків. нац. ун–т міс. госп–ва ім. А. Н. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. А. Н. Бекетова, 2015.153 з
2. Марцеллін Амміан Римська історія URL: https://history.wikireading.ru/25931

Іванова К. А., доктор філософських наук, професор,
Садовніков О. К., кандидат філософських наук, доцент,
Хіріна Г. О., кандидат історичних наук, доцент,
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

МІСЬКИЙ ПРОСТІР ХАРКОВА ЯК ЧАСТКА МУЗЕЙНОГО КОМПЛЕКСА НФаУ

В 1921 році завдяки наполегливим старання професора М. О. Валяшка у Харкові був заснований та розпочав свою роботу перший в Україні хіміко-фармацевтичний інститут. Крім того, що було змінено ставлення до фармацевтичної освіти та фармації, Харків став лідером фармацевтичної галузі в Україні, що відобразилося й на образі міста та на житті харків'ян. З'явилися нові підприємства, нові робочі місця, у Харків, для навчання та роботи в галузі фармації, приїжджали та приїжджають мешканці інших міст та навіть країн. Місто підтвердило та розвинуло своє значення як науковий та промисловий центр України. Харківський хіміко-фармацевтичний інститут (сьогодні Національний фармацевтичний університет) став часткою життя Харкова.

У 2010 році на базі Фармацевтичного університету, під час роботи VII з'їзду фармацевтів України, було відкрито Музей історії фармації. Кількість експонатів налічувала 520 одиниці, зараз ця цифра складає 2435 одиниць зберігання. Сучасний Музей історії НФаУ має дві експозиційні зали, в яких відображено історію фармацевтичної освіти Харкова та історію НФаУ на фоні розвитку світової фармації. Музей глибоко інтегрований у навчальний процес, на його базі проходять лекції, семінари, презентації тощо. Щорічно співробітники музею проводять понад 450 екскурсій для студентів і гостей університету. Крім основної екскурсії музеєм, проводяться і тематичні екскурсії «Студентські будівельні загони ХФІ», «М. О. Валяшко – фундатор фармацевтичної освіти», «Від з'їзду до з'їзду. Історія та сучасність» та інші. Так музейний простір розширюється та виходить за межі своїх залів.

Музей історії Національного фармацевтичного університету стає університетськими простором – «Музеєм під відкритим небом». До музею приєднується скульптурний комплекс, який розташовано перед головним входом корпусів університету на Валентинівській, № 4, численні університетський корпуси, які виконують різні функції та розташовані в різних місцях Харкова. При цьому кожний корпус НФаУ має власну історію, пов'язану з життям міста та городян.

Складовою музейного комплексу НФаУ є будівля адміністративного комплексу, що розташована по вулиці Пушкінській, 53. Історія цієї споруди відображає непросту історію міста Харкова, є пам'яткою архітектури. Кафедра філософії та соціології НФаУ за запитом директора Академічної бібліотеки Латвійського університету доктора філології Венти Коцере, яка досліджує наукову спадщину відомого харківського архітектора, латвійця за походженням, Ю. С. Цауне, розпочала вивчення питання про історію спорудження головного корпусу НФаУ, автором якого був саме Ю. С. Цауне.

Будівлі, що сьогодні знаходяться на місці адміністративного корпусу НФаУ, в різні часи мали різну нумерацію, спочатку №41, потім № 47, зараз № 53, що певною мірою ускладнювало дослідження. Історія цієї будівлі була тісно пов'язана з діяльністю у Харкові лютеранської громади при Євангелічній (Аугсбургській) в ім'я Вознесіння Господнього церкви, членом правління якої тривалий час був Ю. С. Цауне.

До середини XIX ст. на місці, де сьогодні знаходиться НФаУ, по вулиці Німецькій (нині Пушкінській) був так званий лютеранський сад, місце відпочинку городян. У 1855 році цю ділянку землі в місті купив купець III гільдії Пилип Семенович Марченко, який побудував на цьому місті кам'яний у півтора поверхи будинок зі зручностями та дерев'яний обкладений цеглою флігель, що отримали у міському реєстрі № 41. До нашого часу ці споруди не збереглися. Поряд з будинком був насаджений значний за розміром сад з плодовими деревами та чагарниками, що повинно було зберегти це місце як певну зону відпочинку. Про самого П. С. Марченка відомо небагато. За походженням він був з кріпаків, до стану купецтва був зарахований лише у 1853 році, у 42-річному віці одружився на 18-річній селянській дівчині Анастасії. Купець Марченко займався в Харкові виробництвом екіпажів. В середині 1860-х років він вирішив відкрити невелику фабрику на Кінній вулиці, туди і перебрався з сім'єю, тому будинок на Німецькій вулиці, тоді ще під № 41, був виставлений на продаж.

З кінця 90-х років XVIII ст. у Харкові почали з'являтися німці-лютерани, які організували в місті євангелічно-лютеранську релігійну громаду. Першим лютеранином у Харкові став Іван Кеппен, німець з міста Кассель, доктор Магдебурзького університету, лікар за фахом, якого запросили до нашого міста у 1796 році очолити всі лікарні не тільки Харкова, а всієї Харківської губернії [1, с. 654]. Серед членів лютеранської общини було багато освічених прогресивних людей, які зробили вагомий внесок у розвиток культури Харкова.

У 1857–1876 роках пастором євангелічно-лютеранської громади був Август Іванович Юргенсон, випускник Дерптського університету, за ініціативою та сприянням якого у 1870 році був створений притулок для сиріт і престарілих. У 1864 році жінки лютеранської общини заснували гурток, метою якого був збір пожертв для допомоги хворим літнім жінкам та дітям-сиротам общини. Серед прихожан лютеранської церкви було достатньо заможних людей, одним з благодійників лютеранської общини був відомий у Харкові підприємець М. Х. Гельферих. Тому к 1869 року була зібрана значна сума

грошей, що дозволило купити у купця П. С. Марченка його міську садибу на вул. Німецькій, 41. У 1870 році у цьому будинку був відкритий лютеранський сирітський притулок, а в 1873 році – притулок для жінок-лютеранок похилого віку. К 1883 року нумерація змінилася на № 47, а з 1890 року та до нашого часу на № 53. Спочатку в будівлях, придбаних у Марченка, проживало до 30 сиріт і літніх лютеранок, але до 1890 року їх стало більше. І лютеранська громада збудувала за пожертви Німецького товариства допомоги два нових двоповерхових кам'яних будинка на підвальних поверхах, які збереглися і до цього дня під нумерацією 53-А та 53-Б та знаходяться у внутрішньому дворі НФаУ [2, с.13-14]. Але на початку ХХ ст. приміщень для притулку стало замало, євангелічно-лютеранська громада стала більш заможною, тому було прийнято рішення на місці старої будівлі притулку збудувати новий більший будинок.

За проєкт та будівництво взявся видатний харківський архітектор Юлій Семенович Цауне. Ю. С. Цауне (1862–1930 рр.) – архітектор, художник, педагог латвійського походження, член ради євангелічно-лютеранської громади церкви Вознесіння Господнього, автор біля 30 архітектурних споруд Харкова, 17 з яких існують до нашого часу та стали пам'ятками архітектури.

К 1911 року будівництво закінчилося та будівля була введена в експлуатацію. Чотириповерхова будівля побудована в стилі модерн з характерним лучковим карнизом і «рогатими» щипцями ризалітів. Фасад створений у стилі Віденського сецессіону. Вузькі вікна і вертикальні членування надають йому «спрямованість верх», характерної для німецької готики. Нечисленні пластичні деталі поєднувалися з полями, облицьованими глазурованої керамічною плиткою. Поверхні стін під карнизами облицьовані майоліковою плиткою бордового кольору. Середня частина фасаду закінчувалася плитою лучкового карниза, з боків якого підносилися щипці. Будівля стала справжньою окрасою вулиці Пушкінської. Євангелічно-лютеранська громада використовувала нову будівлю як доходний дім, в якому можна було орендувати квартиру, в частині приміщень та флігелях (№ 53А та № 53Б) розташовувалися притулок для сиріт та самотніх жінок-лютеранок похилого віку, гуртожиток для вихователів та бон притулку, господарські служби. За даними Харківського адрес-календаря за 1912–1913 роки в цьому будинку певний час мешкав сам Ю. С. Цауне [3]. З початком Першої світової війни у суспільстві різко змінилося ставлення до місцевих німців, що призвело до значного скорочення лютеранської общини, практично припинилися благодійні пожертви у фонд громади. Тому утримання притулку стало неможливим.

Революційні події 1917–1920 років корінним чином змінили існування євангелічно-лютеранської громади Харкова. Видані більшовиками декрети «Про землю» (26 жовтня 1917 р.), «Постанова Комісаріату по народній освіті РСФСР» (11 грудня 1917 р.), «Декрет про відділення церкви від держави та школи від церкви» (5 лютого 1918 р.), «Про націоналізацію всіх благодійних установ» (4 березня 1919 р.), Декрет РНК України «Про кладовища та

поховання» (1 червня 1919 р.) позбавили лютеранську общину всієї власності, у тому числі був націоналізований будинок сирітського притулку. Але будівля продовжила служити в справі науки та освіти.

У 1920–1930 роках в будинку по вулиці Пушкінській, 53 був розташований перший в країні Державний рентгено-радіологічний інститут. Перші запаси радію для роботи харківські науковці отримали від лауреата Нобелівської премії у фізиці й хімії Марії Кюрі. З 1930 по 1941 роки будівля належала 2-му Харківському медичному інституту. У 1944–1967 роках в будинку працював Харківський стоматологічний інститут, який був згодом переведений до Полтави.

З 1967 року по наш час будинок по вулиці Пушкінській, 53 належить Національному фармацевтичному університету та продовжує традицію благородного служіння науці, освіті та харківській громаді.

Список використаних джерел

1. Багалей Д. И., Миллер Д. П. История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655-го по 1905-й год): ист. Моногр. Т.2. Харьков, 1912. 568 с.

2. Немецкая евангелическо-лютеранская община г. Харькова: Очерк истории / Иван Сергеев, Володимир Вардашко, Ольга Савченко. Харьков: Оригинал. 2003. – 48 с.

3. Харьковский адрес-календарь на 1913 год. Харьков : Типография Губернского Правления. 1912. 400 с.

Колектив авторів:
Калюжний Б., Сургай А., Копитов М.,
члени районної Асоціації дитячих і
юнацьких громадських організацій (ДЮГО) «ТЕМП»
Керівники: **Гонтар С., Мамонова С., Тортіка С.**,
ДЮГО «ТЕМП»
Координатори: **Кобзєва О. І.,**
директор КЗ «ЦДЮТ № 6»,
Нікітчук Л. А.,
куратор Асоціації ДЮГО «ТЕМП»,
Омельченко Т. І.,
керівник гуртка «Дитяче телебачення»
Комунальній заклад «Центр дитячої та юнацької творчості № 6»
Харківської міської ради

«ПАРАДИГМА» АЛЧЕВСЬКИХ: УРОКИ ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ

Є в історії Харкова такі сім'ї, про які просто неможливо забути, адже вони залишили свій пам'ятний відбиток у зростанні та розвитку міста. І це не просто слова. Це незаперечний факт. Доказом є те, що інтерес до цих осіб не тільки не

згасає, а й примножується з плином часу. Яскравим прикладом того є рід Алчевських.

Харків... Немає нічого дивного в тому, що сім'я Алчевських реалізувалася як національно свідома українська сім'я саме тут. Згадаймо, що перший гурток українських літераторів-романтиків в першій половині XIX століття функціонував саме в Харкові. Харківський університет на протязі другої половини XIX століття мав більш українське обличчя, ніж Київський університет, бо Харківський університет був заснований з волі шляхти Слобідської губернії, а не найвищим указом зверху. У Харкові працювала велика кількість діячів української культури, зокрема ті, хто став предтечею українського модернізму. Яскравим представником української інтелігенції того часу була родина Алчевських.

Олексій Кирилович Алчевський та його сім'я зробили великий внесок в розвиток освіти і культури Слобожанщини, а саме свого рідного міста Суми та Харкова. Занурений у вир фінансових звітів і промислових проєктів Олексій Кирилович Алчевський не забував і про благодійність. Так, Алчевський матеріально підтримував Харківське товариство поширення грамотності серед народу, фінансував утримання публічних бібліотек в Сумах та Харкові. Він заснував нову українську промисловість, яка, обліплена метастазами варварської червоної індустріалізації, і досі в Україні існує й чекає на час відродження. Він продемонстрував, як завзятість, цілеспрямованість, сміливість та чесність здатні прокладати шлях у бізнесі.

Алчевський показав нам взірець бізнесмена, який, примножуючи свою імперію та статки, пам'ятав, хто він, і знав, де саме потрібна його допомога, окрім підприємництва.

Він був олігархом. Він був українцем. Він був українцем, який нам потрібен.

Для багатьох сучасних харків'ян, які звикли вважати, що вони майже Росія, а якщо Україна, то якась зовсім інша, де не може бути української мови, де може бути тільки «висока російська культура» приклад Алчевських показує зовсім іншу парадигму розвитку рідного міста Харкова.

Адже «парадигма Алчевських» – це така установка на розвиток Харкова, Донбасу, Слобожанщини, взагалі, всього сходу України, яка демонструє, що українці тут можуть бути багатими європейцями, по-справжньому елітою, не лише художньою, творчою, інтелектуальною, але й бізнес-елітою, громадською, політичною.

Необхідно розібратися, чи так просто було людям, від народження заможним, знатним, стати на позиції свідомого українства? Чи були заможні сім'ї віддані українській справі? Прикладом може стати саме сім`я Алчевських. За різноманітністю діяльності, талантами, виявленим в різних сферах, вони є одним з унікальних феноменів того періоду. Відома письменниця Оксана Забужко, розповідаючи про те, як вона викладала історію української культури в одному з американських університетів, зазначила цікаву студентську реакцію: як ви змогли пройти через всі історичні трагедії, як ви змогли вижити не тільки

фізично, а й зберегти та розвинути культуру, захистити національну гідність? Так, змогли. Змогли тому, що були в Україні такі сім'ї, як Алчевські.

Кожен представник родини Алчевських залишив свій слід в історії Харкова і України. Алчевські – люди, які з радістю ділилися всім: знаннями, талантом, матеріальними благами, намагаючись зробити цей світ трішечки кращим.

Голова славнозвісної харківської родини Олексій Кирилович Алчевський – велична фігура в історії Харкова, чия діяльність мала широкий міжнародний резонанс. Мільйонер, відомий підприємець, банкір – власник Земельного і Торговельного банків, головний акціонер Алчевського і Донецько-Юр'ївського гірничопромислових товариств, голова Харківського біржового комітету, купець першої гільдії, засновник і керівник Харківської «Громади».

Походженням з дрібної купецької родини провінційного міста Суми, він, маючи за плечима початкову освіту, переїхавши в Харків, досяг вершин життєвого Олімпу і став фінансовим Генієм. Таких людей називали САМОРОДКАМИ!..

Олексій Алчевський почав свій бізнес в 1860 році з відкриття в Харкові бакалійної крамниці. Згодом він заснував в Харкові Торговий, Земельний, Іпотечний банки, очолював Біржовий комітет і власний Торговий дім. У Донбасі Алчевський заснував Олексіївське гірничопромислове товариство, Донецько-Юр'ївське металургійне товариство і Донецько-Юр'ївський металургійний завод (в даний час – Алчевський металургійний комбінат), а також заснував місто Алчевськ. Він був одним з лідерів Харківської Громади; постійно, а не час від часу, як деякі його сучасники, фінансував недільні та сільські школи, Харківську школу глухонімих, Благодійне товариство, сирітські притулки, богадільні та лікарні. Олексій Алчевський, маючи статки і статус, міг дозволити у питанні української справи йти на конфронтацію з чиновниками. Так, у побудованій для родини садибі у Харкові, було відкрито перший в Україні й світі *пам'ятник Тарасу Шевченку*. Пам'ятник скульптора Беклемішева з розкішного білого італійського мармуру прикрасив двір у садибі Алчевських всупереч офіційній забороні, накладеній на поета. Архітектором садиби був його зять, відомий харків'янам та всім українським поціновувачам архітектури – Олексій Бекетов, який роками втілював в життя архітектурні задумки тестя-олігарха. Їх тандем був доброчинний.

У 1889 році Бекетов одружився з Анною Алчевською – донькою Олексія Кириловича Алчевського. Багатство та авторитет тестя (О. К. Алчевський входив в першу десятку мільйонерів Росії), безумовно, мали велике значення у подальшому становленні архітектора – зодчого Харкова. Так чи інакше багато замовлень від заможних харків'ян чи товариств, організацій були пов'язані з

Олексієм Кириловичем, який або спонсорував (самостійно чи з соратниками), або сприяв появі замовлень.

Харківська садиба Олексія Бекетова та Ганни Алчевської (вул. Жон Мироносиць, 10), сьогодні – Харківський Буинок учених)

Тесть, Олексій Алчевський – розумний, доброзичливий замовник; зять, Олексій Миколайович Бекетов – видатний зодчий. Серед десятків робіт О. М. Бекетова, які досі існують у Харкові, є замовлені та профінансовані Алчевським – родинна садиба, будівлі Харківського Земельного банку, Торговельного банку та Публічної бібліотеки міста Харкова.

Остання пам’ятка не лише принесла О. М. Бекетову звання академіка архітектури, але й понині зберегла початкове призначення – там міститься *Харківська державна бібліотека імені В. Короленка, друга в країні за об’ємами фондів, (пл. Конституції, 28).*

Харківський Земельний і Торгівельний банки О.К. Алчевського, нині Автотранспортний технікум(м. Харків, пл. Конституції, 2)

Харківське комерційне училище, нині Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Олексій Кирилович справляв дещо незвичне для свого часу враження. Знайомі відзначали, що він був геть не схожий на інших підприємців тодішньої імперії. Бізнес-партнери говорили, що його підхід і життєве кредо більше схожі на характер бізнесменів Заходу, його колег з Європи та Сполучених Штатів, які, розвиваючи свій бізнес, ніколи не забували про свою громадянську позицію і прагнули приносити користь суспільству. Олексій Кирилович вкладав мільйони рублів і багато зусиль в український рух. «Я вийшла заміж за щирого українця», – писала якось його дружина Христина Данилівна.

У чому ж секрет? Справа була не в копіюванні нового підходу. Просто Олексій Кирилович був сучасним європейцем не лише за духом, але й за походженням, який ніколи не забував, що він – українець. Відразу після появи у Харкові довкола Алчевського почав формуватися гурток українських підприємців, службовців та викладачів. Цей клуб отримав назву харківської «Громади», який опікувався одночасно соціальною благодійністю, освітою та розвитком українського національного руху. Видатну роль у роботі гуртка (а рівно і в житті Олексія Кириловича) зіграла дружина бізнесмена Христина Данилівна.

За різноманітністю діяльності, талантами, виявленими в різних сферах, сім'я Алчевських є одним з унікальних феноменів того періоду. Тому що, дійсно, в одній сім'ї мати великого підприємця, відомого діяча-просвітителя, дуже цікаву письменницю-модерністку, яка брала активну участь у діяльності РУПовського середовища і виступала однією з близьких соратників Миколи Міхновського; композитора і блискучого співака-тенора, який виступав на всіх центральних тоді сценах світу. І в той же час всі члени цієї родини мали виразне українське обличчя, особливо молодша генерація. Сім'я ця внесла великий внесок у розвиток українського Харкова і українського Донбасу.

Дружина Олексія Алчевського Христина (1841-1920) в молоді роки свої статті для журналу Герцена «Колокол» підписувала псевдонімом «Українка». У 1862 році вона заснувала в Харкові безкоштовну недільну жіночу школу для дорослих і містила її більш півстоліття. Ще одну школу вона побудувала в сімейному маєтку в селі Олексіївка і сама викладала в ній. В обох школах навчання велося українською мовою. Алчевська керувала підготовкою і виданням посібників під назвою «Що читати народові» і «Книга дорослих». Міжнародна ліга освіти обрала її своїм віце-президентом.

Христина Данилівна домоглася відкриття на Харківщині жіночих безкоштовних шкіл, а також збереження українських книг у бібліотеках та присвоєння парафіяльним школам імені Т.Г. Шевченка.

Від початку 80-х років XIX століття школа Х.Д. Алчевської перетворилася на своєрідний методичний центр початкової освіти дорослого населення в імперії.

Паризька всесвітня виставка 1889 року, а саме журі педагогічної секції присудило покажчику «Что читать народу?» найвищу нагороду та удостоїло вчителів Харківської недільної школи двох золотих і двох срібних медалей, а Х. Д. Алчевську було обрано віце-президентом Міжнародної ліги освіти. Харківська приватна жіноча недільна школа також брала участь у Антверпенській, Брюсельській, Чиказькій та другій Паризькій міжнародних виставках. І в 1889 році в Парижі вона була обрана віце-президентом Всесвітньої Ліги освіти!

Харківська приватна школа Х. Д. Алчевської прославилася в Україні і далеко за її межами цілою низкою спеціально підготовлених і виданих посібників для навчання дорослих.

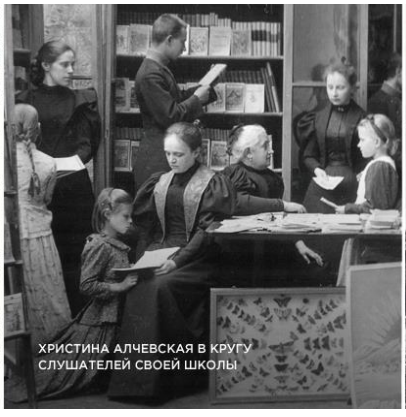

ХРИСТИНА АЛЧЕВСКАЯ В КРУГУ СЛУШАТЕЛЕЙ СВОЕЙ ШКОЛЫ

ВОСКРЕСНАЯ ШКОЛА Х. Д. АЛЧЕВСКОЙ, СЕЙЧАС ВЫСТАВОЧНЫЙ ЗАЛ ХАРЬКОВСКОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО МУЗЕЯ

Особняк *(вул. Жон Мироносиць, 18/9)* був зведений в Харкові в 1896 році за проєктом О.М. Бекетова. Будівлю звели на гроші сім'ї Алчевських. Будівля належала безпосередньо школі, на відміну від інших навчальних закладів того періоду. Алчевська містила школу з 1870 по 1919 рік.

Дмитро Алчевський присвятив себе науці і став кандидатом природничих наук.

Григорій Алчевський був популярним композитором. Серед його творів – «Альоша Попович» (1907), обробки українських та російських народних пісень, солоспіви на слова Шевченка («Чого мені тяжко, чого мені нудно»), Франка («Безмежнеє поле»), Лесі Українки («Не дивися на місяць весною», «Стояла я і слухала весну»), а також своєї сестри Христі Алчевської («Конвалія», «Гей, на бій»).

Ганна Алчевська – художниця, викладала у жіночій недільній школі. Була дружиною О.М. Бекетова.

Микола Алчевський створив перший буквар для дорослих українською мовою.

Іван Алчевський – «король тенорів». За 16 років виконав 55 оперних партій. Найвидатнішою вважали партію Германа із «Пікової дами» Чайковського. Також у його репертуарі були твори Миколи Лисенка, Ярослава Степового і брата – Григорія Алчевського; не залишав він без уваги й народні пісні. Українська музика, завдяки Алчевському, лунала і за кордоном.

У творчості Христі Алчевської експерти відзначають «європейський український націоналізм». Вона багато перекладала з російської та французької літератур. Христю Алчевську вважають справжнім бунтарем того часу. Адже попри заборону, читала учням українські книжки; брала активну участь в організації й проведенні мітингів і страйків учнів середніх шкіл, мала зв'язки з підпіллям. Вона вважала, що змінити державу може лише молодь. Тож приділяла її вихованню найбільше часу.

У 1982 році, вшановуючи 100-річчя від дня народження Христі Олексіївни Алчевської, її ім'я було внесено до переліку пам'ятних дат ЮНЕСКО. А одна з вулиць Львова носить її ім'я.

Неочікуваний фінал був більш, ніж трагічним. Вважається, що кінцем фінансово-промислового синдикату Олексія Алчевського стала криза, яка накрила Російську імперію на зламі XIX і XX століть. Але не лише безжальний економічний закон привів до краху – успіхи Олексія Кириловича зібрали довкола нього стерв'ятників. Ключовим ворогом і, що характерно для бізнесу, партнером стала російська компанія братів Рябушинських, Московське купецьке товариство взаємного кредиту. Заздрісники і вороги приготувалися до стрибку на пораненого лева.

Рябушинські давно поклали око на банки і заводи Алчевського й охоче давали кредити українському мільйонеру, коли той потребував. Проте Олексій Кирилович брав досить незначні суми, які вчасно повертав, ламаючи тим самим підступні плани московських банкірів.

Варіантів було небагато, в умовах кризи отримати позику від приватного банку було неможливо. Пропозицію бельгійських партнерів продати долю у спільних підприємствах Донбасу Алчевський відкинув, він хотів продовжити життя імперії та перетворити її на родинний бізнес, передавши в управління своїм синам.

З метою вирішення цього питання Алчевський відправляється в столицю імперії – місто Санкт-Петербург. Серед його знайомих міністр фінансів Сергій Вітте, тому підприємець розраховує, використовуючи зв'язки, отримати велике замовлення на виробництво рейок. Завдяки отриманню замовлення Алчевський планував випустити облігації, які покращать становище його фінансових структур.

Однак міністерство відмовило йому в допомозі. По дорозі додому банкір і промисловець кидається під поїзд. Офіційна версія – самогубство. Згодом почалися державні перевірки банків Алчевського.

Чи дійсно смерть Алчевського була самогубством? Потрібно оцінити, хто отримав зиск від трагічної загибелі амбітного олігарха. Усю фінансово-промислову групу Алчевського отримали держава і банкіри Рябушинські, які рейдерські захопили банки покійного Алчевського та за підтримки уряду і особисто міністра фінансів Вітте вивели з нього мільйони рублів. Усі промислові потужності було націоналізовано державою, процес відбувався під керівництвом згаданого Вітте та під особистим контролем імператора.

Держава ж отримала ще один зиск – було ліквідовано величезне джерело фінансування небезпечного для імперії українського руху.

Можна лише уявити, якби група Алчевського під його керівництвом або його сини дожили б до часів Перших визвольних змагань.

Дослідники переконані, що Олексія Кириловича Алчевського було вбито. З ними погоджується і Православна церква, яка відкинула версію «самогубства». Видатного українця було поховано на кладовищі з дотриманням усіх необхідних християнських ритуалів.

Загадка смерті справжнього сина української землі до сих пір розбурхує уми всюдисущих істориків, але добра пам'ять про нього живе в його справах. А для заздрісників і ворогів Алчевського через півтора десятиліття прийде

розплата разом з оскаженілим люмпеном, що взяли в руки зброю, щоб втопити країну в крові.

Фінансово-промислова група Олексія Алчевського не пережила кризу і ворожу змову. Та робота, зроблена цим видатним бізнесменом і патріотом, не зникла з трагічним убивством. Він заснував нову українську промисловість, продемонстрував, як завзятість, цілеспрямованість, сміливість та чесність здатні прокладати шлях у бізнесі.

Ця сім'я стала важливою частиною міської історії. Про них з вдячністю згадують в Харкові через століття. Вулиця, названа на честь сім'ї Алчевських, з'явилася на карті Харкова в 2015 році. В 2005 році Національним банком України випущена ювілейна монета номіналом 2 гривні «Олексій Алчевський», присвячена 170-річчю від дня народження Олексія Кириловича Алчевського. В 2004 році під час святкування 350-річного ювілею з дня заснування Харкова в місті був встановлений бюст главі знаменитого сімейства Олексію Алчевському. Відзначимо, що в честь цих людей названі не тільки вулиці, а й ціле місто – Алчевськ.

Список використаних джерел

1. Алчевські – родина діячів української культури: [Довідка]. *Митці України : Енцикл. довідник*. К., 1992. С. 20–21.
2. Арнашинська Л. Парадигма світоглядних шукань Христі Алчевської: Від ідеалу краси до ідеалу соціальної справедливості. *Дивослово*. 2015. № 10. С. 46–49.
3. Бекетовские дома в Харькове. Харьков нове : обзор статей и страниц краеведческого альбома. URL: http://the-past.inf.ua/content7.html
4. Видатний архітектор Олексій Миколайович Бекетов : бібліогр. покажчик / Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова ; уклад. : О. М. Штангей, Н. В. Марищук ; техн. ред. О. М. Запорожченко. Харків : ХНУМГ, 2014. – 51 с.
5. Давидович Т. Ф. Архитектор А. Н. Бекетов. Жизнь и творчество. *Academia. Архитектура и строительство*. 2018. № 2. С. 27–35. DOI:10.22337/2077-9038-2018-2-35-39
6. Дорошенко В. О. Алчевська Христина Олексіївна. *Енциклопедія Сучасної України*. Т.1. А-К. Київ : Координаційне бюро Енциклопедії Сучасної України НАН України, 2001. С. 402–403.
7. Головко О. Родина Алчевських: вони не були улюбленцями фортуни. *Слобода*. 1995. 23 сент. С.6.
8. Івановський, П. О. Алчевський Григорій Олексійович. *Енциклопедія Сучасної України*. Т.1. А-К. Київ : Координаційне бюро Енциклопедії Сучасної України НАН України, 2001. С. 403
9. Ігнаткін І. О. Олексій Миколайович Бекетов (1863—1941). Київ : вид-во Академії архітектурі УРСР, 1949. 44 с.

10. Кізченко, В. І. Алчевська Христина Олексіївна. *Енциклопедія історії України.* Т.1. А-В. Київ : Наукова думка, 2003. С. 69.

11. Кізченко, В. І. Алчевський Григорій Олексійович. *Енциклопедія історії України*. Т.1. А-В. Київ : Наукова думка, 2003. С. 69–70

12. Кізченко, В. І. Алчевський Іван Олексійович. *Енциклопедія історії України*. Т.1. А-В. Київ : Наукова думка, 2003. С. 70.

13. Клепач,Т. Життя за ради світла і добра: сторінками життєпису родини Алчевських. *Дивослово*. 2014. № 6. С. 53–56.

14. *Лазанська Т. І.* Алчевський Олексій Кирилович. *Енциклопедія історії України* : 10 т./ редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України

15. Левківський М. В. Просвітницько-педагогічна діяльність Алчевської. *Історія педагогіки*. Київ : Центр учбової літератури, 2011. С. 124.

16. Мельніченко Л., Нерубайський В. Світ поезії Христі Алчевської. *Дивослово*. 2017. № 9. С. 28-32.

17. Сильна Українка [135 років від дня народження Христини Алчевської]. *Шкільна бібліотека*. 2017. № 2. С. 44–45.

18. Олексій Кирилович Алчевський [Електронний ресурс]: офіц. веб.-портал. Офіційний сайт: Енциклопедія історії України. – Режим доступу: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN

19. Олексій Алчевський. Українець, який нам потрібен [Електронний ресурс]: офіц. веб.-сайт. Історічна правда. – Режим доступу: https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/11/26/156513/

20. Олексій Миколайович Бекетов (1863—1941) /*І.О. Ігнаткін*. — Київ: вид-во Академії архітектурі УРСР, 1949. — 44с.

21. Осинцева Л. П. Алчевський Микола Олексійович / Л. П. Осинцева // Енциклопедія Сучасної України. Т.1. А-К. – Київ : Координаційне бюро Енциклопедії Сучасної України НАН України, 2001. – С. 406.

22. Прогулянка по місцях Олексія Миколайович Бекетова [Електронний ресурс]: офіц. веб.-сайт. KHARKOVGO. – Режим доступу: https://kharkovgo.com/reviews/marshruty/progulka-po-mestam-alekseya-nikolaevicha-beketova

23. Тимофієнко В. І.. Бекетов Олексій Миколайович // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт] / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=39005

Куропаткіна А. А., студентка Навчально-наукового інституту економіки і менеджменту,
Фесенко Г. Г., доктор філософських наук, професор
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

КУЛЬТУРНІ ОРІЄНТИРИ У ТРАНСФОРМАЦІЯХ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ

У сучасних містах виявляються тенденції, як до формування універсальних мультикультурних урбанландшафтів, так і до національно-культурного утвердження. У культурному просторі міста завжди є місце для Іншого. Образ Іншого впливає на міські практики, його форми. Українські міста можна розглядати і як важливі «культурні арени», що формують і розкривають політику часу, де відбуваються значимі події, здатні змінювати й національне буття. Культурно-національна репрезентація міст, зі свого боку, висвітлює проблему ідентичності як символічного способу об'єднання з одними та дистанціювання з *іншими*.

Ідентичність як комплекс соціокультурних, соціально-економічних та політичних складових, відображає усвідомлене самовизначення соціального суб'єкта. Наприклад, можна артикулювати актуальну перспективу прочитання українських міст через європейську культурну спадщину. Європейська культура міст постає своєрідним «контактним» простором для трансферу цінностей, на яких зростає європейська цивілізація. Чеслав Мілош у своєму есе «Родинна Європа» звертає увагу на те, що єдність Європи – у її культурній спадщині, у реконструкціях того, що зберігається в індивідуальній й колективній пам'яті. Історія міст може розповісти про їх «інакшість», й одночасно показати свою нечужість іншим, зокрема, на рівні ставлення до людини, що ґрунтується ще на римському праві та ідеї християнства. Говорячи про особливості східноєвропейської ідентичності міст, Ч. Мілош заперечує їхню культурну «провінційність» та наголошує на особливій актуальності їх історичного досвіду для європейського культурного простору загалом. Їхня інакшість (зокрема, Львова) виявляється у різниці ступеня, а не якості європейської ідентичності (маючи на увазі європейську ідентичність у двох чинниках: появою місцевого самоврядування та університетів, де почалися вільні дебати). Символічне єднання містян обумовлено наявністю важливих для них смислових ансамблів, заданих культурною тенденцією.

Слідуючи розумінню Іншого Жаком Лаканом у сенсах символічного порядку речей, міста постають як символічні ландшафти, у яких своєрідно «розміщуються» національні смисли й виявляються ціннісні орієнтири суспільно-політичної консолідації [1]. Культурно-ландшафтний аналіз міст дозволяє здійснювати екстраполяцію національного на місцеві моделі інтеграції культурних традицій, норм та цінностей [2]. У такому випадку громадсько-політичний, соціокультурний потенціал ідентифікується як той, що сприяє (або

не сприяє) інтеграції міста у загальнонаціональний простір. Микола Рябчук звертається до специфіки української політичної ідентичності, що супроводжується «розколотістю українського соціуму», існуванням стійкої суспільної амбівалентності («двох Україн») [3]. Міські громади стають своєрідними підсилювачами політичних процесів, й часто демонструють відмінні стратегії: від відчуженості до повного злиття з національним буттям. Відзначається своєрідна націоцентричність Львова («українського П'ємонту»), що виявляє «український характер» як архітектурно, так і загальнокультурно. Українська ідентичність стає особливою, навіть визначальною рисою Івано-Франківська, Чернівців, Луцька а також багатьох середніх та малих міст. Однак у великих містах вона часто не є домінуючою. У Харкові обговорюються стратегії культурно-політичного ребрендингу (наприклад, «перша столиця» Радянської України або «історична столиця Слобожанщини»), розгортається культурна ініціатива «п'ятого Харкова» – візії, артикульованої Юрієм Шевельовим (мислиться «осередком української ідеї, духовної столиці»).

Для міст, які є «історичним продуктом» індустріалізації Сходу України, з їхніми своєрідними культурними ландшафтами зберігається проблема сприйняття українського національно-культурного дискурсу, пошуку ідентичності у національних категоріях українського світу. Дослідження українських міст Донецької (Бахмут, Добропілля, Костянтинівка, Покровськ) та Луганської областей (Лисичанськ, Сєвєродонецьк) [4], зокрема, виявили їхній розвиток української національно-культурної ідентичності (скоріше через перебування на межі кордонів із російським світом). Наразі у Бахмуті (історичну назву міста повернуто у 2015 році), що опинився на лінії фронту російсько-української війни, виявляються зрушення світоглядних кордонів щодо національної ідентичності громади, що дозволяють урбаністам ідентифікувати його як «захисний культурний фронтир Східної України».

Інші може виявлятися у радикальній формі – як загроза фізичному існуванню, так і психологічному. Сьогодні звертається увага й на розділеність містян між тими, хто знайшов національну самосвідомість, і тими, хто ще її не має. Така інші, зокрема, пояснює існування відмінностей у трактуванні історичних подій, історичній пам'яті, а також сприйнятті сьогодення.

Список використаних джерел

1. Бадью А., Рудінеско Е. Жак Лакан: сучасність минулого. Діалог. Київ, 2020. 215 с.

2. Фесенко Г. Г. Морфологія міських ландшафтів: культурфілософські інтерпретації : монографія. Харків, 2018. 282 с.

3. Рябчук М. Буття «Поміж»: парадокси суспільної амбівалентності. URL: http://exlibris.org.ua/riabczuk/r17.html.

4. Метаміcто: Схід. Трансформації українського Сходу. Київ: HUSS, 2018. 376 с.

Малиніна Т. В., доктор філософії,
старший викладач,
Заслужений працівник освіти України,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

«ДИКІ» СТУДЕНТСЬКІ БУДІВЕЛЬНІ ЗАГОНИ

Студентські будівельні загони (далі СБЗ) були яскравим явищем суспільно-політичного життя радянської молоді 60–80 рр. XX століття. Цей масовий рух супроводжувався як унікальними позитивними здобутками, так і прорахунками. Важливе економічне й політичне значення діяльності студентських будівельних загонів обумовлювало формування позитивного та заідеологізованого ставлення до цього руху в радянські часи. Сьогодні, в умовах плюралізму та відкритості архівів, виникла потреба дослідити історію СБЗ і переглянути деякі усталені оцінки.

У післявоєнний період в країні відбувалася аграрна криза. У 50-х роках виробництво зерна не досягало довоєнного рівня. Через катастрофічне положення в сільському господарстві не відбувалося й стрімкого розвитку інших сфер економіки. З метою інтенсивного розвитку сільського господарства в 1954 році Пленум ЦК КПРС прийняв рішення про освоєння цілинних і перелогових земель Казахстану, Сибіру, а також на Уралі й Північному Кавказі [9, с.123]. Уже в 1956 році цілинні землі дали 50 % валового продукту.

Продовольче питання, здавалося б, можна було вважати вирішеним. Але відсутність наукового підходу швидко призвело до виснаження ґрунтів цілинних земель, що в результаті спричинило зниження урожайності та збільшення собівартості цілинної пшениці на 20 % у порівнянні з усім СРСР [11, с.185].

Окрім завдання подолання аграрної кризи перші загони студентів як резерв трудової сили успішно були задіяні для підйому промисловості й на грандіозних, масштабних новобудовах народного господарства [12, с. 22].

Молодіжні об’єднання студентів, починаючи з 1956 року, характеризували такі головні принципи, як добровільність, організаційна та виробнича самостійність [1, с. 112].

Водночас партійне керівництво держави дедалі все формальніше ставилося до праці студентів, системності набули прорахунки в організації студентського руху. Закономірно, що зменшувався рівень довіри та ентузіазму у студентської молоді. Спроби штучно активізувати й вплинути на ефективність праці через нові форми соціалістичних змагань та впровадження нових «добровільних» комсомольських рухів не були результативними.

Посилення контролю, заідеологізованість та формалізм врешті-решт спричинили зниження популярності руху СБЗ. Серед основних мотивів, що спонукали молодь брати участь у СБЗ не останню роль відігравало матеріальне заохочення студентів. Вибір форми та системи оплати праці залежав від

особливостей технологічного процесу, умов виробництва, форм організації праці, географічної дислокації загону та мав відповідати нормативно-правовим вимогам, що фіксувалися у договорах [10, с. 48].

Найголовнішим принципом розподілу коштів, був принцип комуни, тобто всі зароблені гроші мали ділитися порівну. Однак цей спосіб розподілу не задовольняв усіх і спричиняв порушення, бо траплялися випадки появи в загонах «сачків» і «роботяг» [13, с. 290].

Окрім того, з середини 1970-х років у студентському будівельному русі все яскравіше починають проявлятися кризові явища. У системі бухгалтерського обліку та оплати праці допускалися помилки. Приміром, Харківське бюро обкому комсомолу 7 березня 1979 року винесло на своє засідання окреме питання «Про факти приписок та “окозамилювання”» [2, арк. 15], де наводилися факти порушення фінансової дисципліни в лінійних загонах Харківського обласного штабу. У гонитві за високими заробітками деякі керівники загонів йшли на приписування виконаних об’ємів робіт та ін. У цей період контролюючі органи все частіше фіксували випадки навмисного завищення розмірів окладів і тривалості робочого періоду у СБЗ, пряме розкрадання коштів і навіть матеріалів з метою подальшого перепродажу їх місцевому населенню [4, арк. 3].

Недосконаліть системи й відсутність чіткого контролю за виконанням договору стали причиною появи так званих «диких» загонів – явища, яке на сьогодні не досліджене в літературі. Замовчування проблеми тільки сприяло її розповсюдженню, хоча спроби звернути увагу на проблему «диких» загонів робилися ще в 1969 році. Зокрема, на обласному зльоті харківських СБЗ (1969 р.) секретар парткому ХДУ ім. О. М. Горького І. Є. Тарапов (згодом – ректор цього Університету) у своїй промові намагався висвітити це на його переконання, «болюче» питання – існування «так названих диких загонів, сформованих поза комсомолом». Проте, як свідчить стенограма зльоту, Г. І. Ващенко – перший секретар Харківського обкому КПУ йому відразу заперечив: «У нас немає таких загонів, можливо, вони є в університеті; розберіться з цим!» [5, арк. 6].

На жаль, нам не відомо, чи взагалі робилася спроба розібратися з цим питанням, чи партком ХДУ «забув» про проблему для власного спокою. У чому ж полягала відмінність між легальними й «дикими» студентськими будівельними загонами? Легальними СБЗ були ті, які дотримувалися двох принципових позицій. По-перше, загін повинен формуватися тільки зі студентів ВНЗ, технікумів (або осіб, що навчаються в ПТУ). По-друге, договір мав укладатися тільки за дорученням комсомольських органів. Доручення мали право надавати тільки республіканські, крайові чи обласні штаби СБЗ, до чого ж це мав бути комсомольський орган тієї місцевості, де розташовувалася організація, яка укладала договір із будзагоном.

«Дикими» називалися ті загони, які видавали себе за студентські, але не мали доручення на підписання договору, або складалися не тільки зі студентів і молоді, що навчалася. Головна мета створення таких загонів – заробіток й

отримання певних пільг: оплата проїзду загону до місць дислокації й у зворотному напрямі, з заробітної плати не утримувався подохідний податок, за ними зберігалася стипендія, встановлювалися знижені норми виробітку. Такі загони займалися тільки зароблянням грошей, не проводили ніякої суспільно-політичної пропаганди та часто брали участь у махінаціях.

Про це явище, як і про методи боротьби з ним у 1970-х роках, у архівах Харківської області більше не згадується. І, мабуть, зовсім не тому, що таких фактів не існувало. Навпаки, у матеріалах ЦК ВЛКСМ «Про результати перевірки фінансово-господарської діяльності студентських загонів у 1979 році КРУ» знаходимо підтвердження їх розповсюдження по всьому Радянському Союзові.

Зокрема, ідеться мова про те, що «використавши бланки Типового Договору з відбитком Московського міського штабу СБЗ, інструктор цього штабу М. І. Волинчиков «організував» у Цілиноградській області роботу групи сторонніх осіб під виглядом будівельного загону. У результаті цих дій "загоном" незаконно було отримано понад 4 000 карбованців у вигляді пільг, встановлених для студентів. За надану допомогу в оформленні документів М. І. Волинчиков намагався отримати гроші від "загону"» [6, арк. 4].

Наступний приклад. Використовуючи своє службове становище протягом двох років, заступник командира Оренбурзького обласного студентського загону Ю. А. Москвін обманним шляхом оформлював як студентський загін групу осіб на чолі зі своїм братом, випускником МДУ. Тільки у 1979 році цими особами у вигляді незаконно отриманих від держави пільг було вкрадено 5 624 карбованців. Крім того, керівники цього загону намагалися присвоїти значну частину цих коштів. На вимогу працівників Центрального штабу СБЗ кошти були повернуті, а винні покарані [7, арк. 4].

Починаючи з 1981 року 100 % лінійних загонів Харківської області пройшли ретельну перевірку контрольно-ревізійного управління відповідно до рекомендацій ЦК ВЛКСМ від 28 липня 1981 року. За її результатами до обласного штабу було направлено довідку про фінансово-господарську дисципліну у лінійних загонах, де зазначалися відповідність підписаних договорів Типовому, порушення щодо кількості звільнених посад, зарахування бійців на роботу тощо [8, арк. 3–6].

Республіканський штаб СБЗ України у «Звіті про використання бюджету за 1987 рік» уникає формулювання «дикі» загони, проте зазначає, що були «зараховані сторонні особи в загони Закарпатської, Сумської, Харківської, Хмельницької областей, що призвело до незаконної виплати у вигляді пільг на суму 5 959 крб» [3, арк. 3–4].

Таким чином, лише ретельний аналіз архівних документів і розсекречених матеріалів КРУ дають підстави твердити про існування «диких» загонів на всій території СРСР, зокрема й на Харківщині.

Отже, факт появи «диких» загонів, що оминали складні й доволі заплутані вимоги укладання договорів з підприємствами, став результатом таких кризових явищ, як формалізм, «окозамилювання», відхід від принципів

добровільності, самостійності СБЗ, що стало початком занепаду цього молодіжного руху.

Список використаних джерел

1. Архипова Л. В. В поисках себя. М., 1969. 112 с.
2. Державний архів громадських об`єднань України. Ф. 7. Оп. 15. Спр. 11. Информации, направленные в ЦК ВЛКСМ, ЦК ЛКСМ Украины о сдаче документов в партийный архив, предложения об установлении должностей бухгалтеров, статистов и качественный состав студенческих отрядов, 1979 г., 16 арк.
3. Державний архів громадських об`єднань України. Ф. 7. Оп. 15. Спр. 4041. Звіт Республіканського штабу студентських загонів про виконання бюджету за 1987 р., 53 арк.
4. Державний архів Харківської області. Ф.П. 14. Оп. 19. Спр. 84. Письма ЦК ВЛКСМ, Центральных штабов студенческих строительных отрядов ЦК ВЛКСМ и ЦК ЛКСМ Украины, 1980 г., 77 арк.
5. Державний архів Харківської області. Ф.П. 14. Оп. 7. Спр. 165. Стенограмма областного слёта студенческих строительных отрядов, 1969 г., 49 арк.
6. Державний архів Харківської області. Ф.П. 14. Оп. 19. Спр. 84. Письма ЦК ВЛКСМ, Центральных штабов студенческих строительных отрядов ЦК ВЛКСМ и ЦК ЛКСМ Украины, 1980 г., 77 арк.
7. Там само
8. Державний архів громадських об`єднань України. Ф. 7. Оп. 15. Спр. 11. Информации, направленные в ЦК ВЛКСМ, ЦК ЛКСМ Украины о сдаче документов в партийный архив, предложения об установлении должностей бухгалтеров, статистов и качественный состав студенческих отрядов, 1979 г., 16 арк.
9. Документы ЦК ВЛКСМ / [сост.: В. Лобусов, Н. Шапашникова]. М. : Молодая гвардия, 1969. 582 с.
10. Житенев В. А. Годы студенческие. М., 1972. 47 с.
11. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. У 3 кн. Кн. 3. Київ: Темпора, 2013. С. 185.
12. Липицкий В. С. Трудовой семестр и коммунистическое воспитание студентов. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1975. 71 с.
13. Соколов С. В., Соколова Г. М. Соотношение моральных и материальных мотивов к труду в студенческих строительных отрядах. *Студенческие строительные отряды. Опыт, проблемы, перспективы*: докл. И материалы к науч.-практ. конф. / сост. Н. Б. Абаева. Алма-Ата : Изд-во Казахстан. штаба Всесоюз. студен. строит. отряда, 1971. С. 283–294.

Подчос Д. О., магістрант,
Мельник Е. А., кандидат філософських наук, доцент,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна

МЕГАПОЛІС ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Серед багатьох типів міст значна увага надається формуванню особливої категорії – мегаполісів, які раніше розглядалися як одиничний випадок, а в наш час – як масовий і типовий. Змінювалися формації, трансформувалась територіальна організація і пріоритети розвитку господарства, однак великі міста завжди залишалися в основі прогресу.

Спершу поняття мегаполісу використовувалось для означення міст особливого культурно-релігійного значення або столиць колишніх імперій, наприклад: Рим, Париж, Лондон, Відень, Мадрид. З часом пояснення феномена змінилася. Доведено, що наявність у мегаполісах транснаціональних корпорацій і банків, міжнародних організацій, проведення форумів і різноманітних зустрічей впливають на формування транснаціонального середовища світової політики, і місто стає одним із його активних факторів.

Протягом усієї історії міста відігравали важливе значення у житті суспільства. Сучасні форми міжнародної співпраці дуже різні та багатошарові. Пов’язано це перш за все із збільшенням їх впливу на сучасні політичні процеси світу.

Феномену великих міст, які мають глобальне значення та вирізняються своїм світополітичним значенням, роллю, функціями на тлі інших міст, сьогодні надається особлива увага.

Поняття «мегаполіс» зазвичай означає найбільшу за кількістю мешканців і кількості населених пунктів форму об’єднання, яка виникає при об’єднанні кількох агломерацій. Часто мегаполіси мають поліцентричну структуру із виділенням окремих найбільш важливих центрів, наприклад, Босваш, у якому ключовими містами є Бостон і Вашингтон.

Значні події світової політики також відбуваються у мегаполісах. Оцінити значення та силу впливу тих чи інших центрів геополітичної системи світу дозволяє аналіз розміщення штаб-квартир різних міжнародних організацій. Останні поділяються на дві категорії – міжнародні міждержавні організації (ММО) і міжнародні невладні організації (МНВО). Кількість міжнародних організацій постійно збільшується і вже складає понад 13 тисяч.

Головні офіси МНВО розташовані у 20 містах, де 13 міст із цього списку – європейські. В першу десятку входять усі значущі мегаполіси, але безумовним лідером є Брюссель, де розташовано штаб-квартири МНВО, що є менше, ніж у Лондоні і Парижі разом; ці міста займають друге і третє місце. Найскромнішими є позиції Нью-Йорка і Токіо. В другій десятці геополітичних центрів виділяються міста Буенос-Айрес, Найробі і Мехіко.

Визначним глобальним геополітичним центром є Нью-Йорк – місце розміщення штаб-квартири ООН і цілого ряду її важливих структурних підрозділів.

Значення мегаполісів як виробничих центрів визначається також і масштабами ВРП, що управляють і контролюють глобальну економіку – рівнем концентрації штаб-квартир найбільших ТНК, ключових інститутів міжнародного фінансового ринку та перш за все ТНБ, а останнім часом – рівнем зосередження у них форм передових бізнес-послуг. Так, економічний потенціал передових мегаполісів є дуже високим. За об'ємами ВРП кожне з них прирівняне до деяких країн. Тільки перша десятка міст-мегаполісів дає більше 10% ВВП світу. Безумовним світовим лідером є Велике Токіо. Про надконцентрацію господарчої діяльності в Японії свідчить і той факт, що тільки на три головні центри мегаполісу Токайдо – Токіо, Нагою, Осаку – приходиться більше половини ВВП країни. Друге місце у рейтингу займає Великий Нью-Йорк, третє – Великий Лос-Анжелес, четверте – Велике Чикаго. Найбільші міські агломерації США виробляють біля 85% всього ВВП країни.

Щодо показників європейських міст, то вони є значно нижчими. Серед них значний економічний потенціал мають столичні регіони Франції і агломерації Іспанії – Мадрид [1, с. 61].

Потужним інструментом сучасного бізнесу є вільний капітал. Не випадково мегаполіс в першу чергу позиціонується як світовий фінансовий центр, під яким розуміють географічне зосередження фінансових операцій і банків, які їх виконують, фінансових компаній, фондових бірж та інших інститутів. Важко уявити мегаполіс і без розвиненого фінансового сектору, оскільки він має не лише важливе самостійне значення у контексті положення міста на глобальних фінансових ринках, але й призначений забезпечувати прогрес усіх галузей його економіки. Також слід зазначити, що він впливає на розвиток цілої низки як допоміжних, так і нових видів діяльності, таких як страхування, охоронна справа, комп'ютерне обслуговування, програмне забезпечення, підготовка кадрів, консультаційні та інші послуги. Особливе значення у мегаполісах мають і фондові біржі як місця прямих контактів самого високого рівня. Фондові біржі визначають функціонування всієї глобальної економіки, а товарні біржі лише керують ринками виробничих ресурсів.

Володіючи потужним економічним потенціалом, мегалополіси виступають як основні фокуси не лише національної території, але й світу, оскільки вони здатні через мережеві структури ТНК і ТНБ контролювати усю глобальну економіку. Існуючий склад таких центрів порівняно вузький і консервативний, хоча останнім часом спостерігається тенденція до розширення складу і географії за рахунок нових міст, що динамічно ростуть і розвиваються [1, 112].

Виконання мегаполісами важливих міжнародних економічних і політичних функцій надає додатковий імпульс розвитку як галузей традиційної спеціалізації – освіти, науки, культури та ін., так і порівняно нових видів діяльності. Також високими темпами у мегаполісах розвивається сектор

професійних ділових послуг, зокрема бухгалтерська справа, страхування, аудит, юридичні послуги, рекламний бізнес, консалтинг, маркетинг тощо. Відповідність цих видів діяльності найвищим світовим стандартам впливає на імідж і міжнародний рейтинг міста та слугує свого роду перепусткою для потрапляння в еліту глобальних центрів.

Мегаполіси є центром виробництва і розповсюдження інформації, найбільшими центрами масової комунікації і міжнародного інформаційного трафіку, слугують місцем розміщення штаб-квартир, які спеціалізуються в галузі телекомунікаційних послуг, інформаційних систем і технологій, а також ведучих медіаконцернів.

Для забезпечення глобальної діяльності міст важливою є і транспортна функція, особливо авіазв'язок. Усі глобальні центри мають у розпорядженні аеропорти і склалися у найбільші вузли повітряного транспорту, кожний з яких щорічно обслуговує десятки мільйонів пасажирів і мільйони тон вантажу за сотнями напрямків. [3, 53]

Однак не можна не зауважити і про негативні наслідки таких об'єднань для людства. Так, головна проблема, яка стосується усіх держав ,– це проблема екології у великих містах. Місто є центром життєвої активності людини, воно сприяє забрудненню навколишнього середовища, зміні природних умов, клімату. Великі міста істотно впливають на екологічний стан регіонів світу. Мешканці називають їх «смогополісами». Міста є найбільшими користувачами всіх видів ресурсів. Навантаження на природну зону різко зростає не тільки в містах, але й за межами міста. Збільшення міської території веде до скорочення сільськогосподарських земель, що в умовах країн, які розвиваються, ще більше загострює продовольчу ситуацію. Так, до низки важливих проблем сучасності належить забезпечення водою мешканців міста і промислових підприємств. Серйозними проблемами є вивіз сміття та утилізація відходів людської діяльності.

У самих містах формується особливий мікроклімат. Забудови знижують швидкість вітру, а застій повітря сприяє концентрації високотоксичних промислових забруднень. Через смоги знижується кількість сонячного світла, що призводить до зростання кількості хвороб у людей. Температура повітря у місті завжди дещо підвищена.

Скупченість, з одного боку, поліпшує умови життя населення, з іншого, – призводить до витіснення природних систем штучними, забруднення оточуючого середовища, підвищення хімічного, фізичного і психологічного навантаження на людину. Процес концентрації населення у містах невпинний, що власне є позитивним, але при цьому структура досконалого міста, його індустріальний, містоутворюючий фактор суперечить історичному призначенню міста та його значенню у підвищенні життєвого рівня людей. [2, с. 39].

Сучасні великі міста, особливо мегаполіси, розширилися стихійно, містять житлові забудови, велику кількість наукових та громадських закладів,

промислових підприємств та об’єктів транспорту, які ростуть, зливаються між собою, притискаючи і знищуючи природу Землі.

Отже, формування сучасних мегаполісів є своєрідним транснаціональним середовищем, яке дає можливості для взаємодії на одній позиції з державами транснаціональних корпорацій, банків, міжнародних міжвладних і невладних організацій, мегаполісів, релігійних об’єднань. Очевидно, що сучасний етап розвитку мегаполісів призводить до зміни фінансово-економічної системи і являє собою якісно новий процес, пов’язаний з інтенсифікацією глобальних фінансових вливань і транснаціональних зв’язків. Глобалізація світової економіки призводить до ослаблення національних територіальних одиниць, що, в свою чергу, призводить до становлення мегаполісів, а також розвитку їх особливих функцій – командно-адміністративної функції світової економіки.

Список використаних джерел

1. Глобальный город: теория и реальность / под ред. Н. А. Слуки. М. : ООО «Аванглион», 2007

2. Васюта О. А. Васюта С. І. Екологічна політика: національні та глобальні реалії. Чернівці: Зелена Буковина, 2004.

3. Вульфович Р.М. Основные проблемы управления городами // Государственное управление и политика. Учебное пособие / Под ред. Л. В. Сморгунова. СПб. : Изд-во СПбГУ, 2002. 564 с.

Радіонова О. М., кандидат економічних наук, доцент,
Лаленко Ю. Р., студентка Навчально-наукового інституту
економіки і менеджменту,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

ФЕСТИВАЛЬ ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Фестиваль представляє собою важливий фактор соціально-культурної комунікації. Сучасні фестивалі взаємопов’язані з соціально-культурними процесами та відображають всі сторони соціальних взаємовідносин, їх специфіку та різноманіття. Спілкування та обмін інформацією в формах художньої творчості яскраво виражений у фестивалях, які ґрунтуються на міжособистісних, міжнаціональних та міжкультурних відносинах. В даний час, на наш погляд, цінність фестивалю очевидна, він активно використовується в якості способу ведення культурного діалогу.

У творчому процесі відбувається взаємодія між індивідами, які належать до різних культурних та національних спільнот, а також до соціальних співтовариств.

При характеристиці фестивалю в контексті соціально-культурної комунікації слід враховувати ряд параметрів:

- характер суб'єктів комунікації (міжособистісна, особистісно-групова, міжкультурна та ін.);
- форми комунікації (вербальна, невербальна);
- рівні протікання комунікації (на рівні повсякденної культури, в спеціалізованих областях соціально-культурної практики, в контексті трансляції культурного досвіду від спеціалізованого рівня до повсякденного і т. ін.).

Це дозволяє розглядати широкі соціально-культурні перспективи фестивалю, зокрема – у контексті міжкультурної та внутрішньо-культурної комунікації. Фестиваль виступає передумовою міжкультурного творчого обміну та розглядається в культурних системах, відношення яких він представляє.

В історії фестивального руху виявляється залежність характеру фестивального спілкування від соціально-культурного спілкування. Геокультурні процеси напряму впливають на зміст фестивалів. Так, поступове зростання ролі творчого обміну з другої половини XX ст. пояснюється посиленням позицій ідеології глобалізації, в той час як період 50-60-х рр. XX ст. спостерігались тенденції відновлення внутрішньо-культурних взаємодій різних країн.

Поступовий перехід від внутрішньо-культурної взаємодії до міжкультурної добре розглядається в історії фестивального руху. Якщо на начальному етапі фестивалі були формою спілкування однієї культурної спільноти, для яких була характерна певна тематична направленість, обмеженість творчих зв'язків, то перехід до міжкультурної комунікації відкрив нові можливості для культурно-соціальних процесів у контексті творчих зв'язків між різними культурами.

У сучасному світі в умовах глобалізації стандартні способи організації творчого процесу починають відходити на другий план, уступаючи місце комунікативним моделям творчого контакту. Спектаклі, театральні постановки, персональні виставки та інші види традиційного фестивалю втрачають свій початковий статус, інтегруючись з техногенними видами мистецтва, такі як телебачення та кінематограф. У результаті на одне з провідних місць виходять такі форми фестивалю, як телевізійні шоу та кінофестиваль.

У соціально-культурному просторі фестиваль формує необхідні умови для комунікації між представниками національних та етнічних співтовариств та культур: здійснюється обмін творчим, соціальним та духовним досвідом, створюються нові продукти спільної творчості.

Отже, фестиваль є одним із значущих форм соціально-культурної діяльності, важливим засобом прояви творчого підходу та ініціативності.

Фестиваль як форма культурно-дозвіллєвої діяльності виступає важливим засобом організації вільного часу для саморозвитку населення. Фестивалі як форма культурного відпочинку широко використовується у виховній та соціально-культурній діяльності з дітьми, молоддю, дорослою аудиторією.

Фестиваль представляє собою важливу організаційно-художню форму мистецтва: він несе особливу атмосферу свята, демонструє кращі досягнення художніх колективів та виконавців.

Одна з головних задач фестивалю – внесок у культурне життя країни, регіону, міста. Фестиваль передбачає не тільки видовищний захід, але і активну взаємодію всіх учасників. Не випадково головна роль відводиться творчому процесу, який спирається на рівень майстерства учасників фестивалю.

Фестивальні заходи сприяють створенню максимально широкого поля для творчої взаємодії як професіоналів в області різних видів мистецтв – театру, музики, кінематографу, так і глядачів. Сучасний фестиваль має велику кількість методів, реалізується в культурно-творчих, культурно-охоронних, рекреативних, освітніх та комунікативних технологіях соціально-культурної діяльності та представляє собою важливе соціокультурне середовище виховання.

Список використаних джерел

1. Давидовський К. Міжнародний фестивальний рух у формуванні культурно-мистецького середовища України (на прикладі міжнародних музичних фестивалів «Київські літні музичні вечори» та «Віртуози планети»). *Культурологічна думка*. 2011. № 3. С. 94-100.

Радионова Л. А., кандидат философских наук, доцент,
Самсоненко А. В., студентка Учебно-научного института
экономики и менеджмента,
*Харьковский национальный университет городского хозяйства
имени А. Н. Бекетова, Украина*

ФЛАНЁР В РЕФЛЕКСИИ ГОРОДСКОЙ ПОВСЕДНЕВНОСТИ

Прочтение города как текста расширяет его смысловое поле. Культуролог и семиотик Юрий Лотман отмечал, что среди черт такого текста можно выделить прежде всего кодовую гетерогенность (зашифрованность несколькими кодами) и семиотическую неоднородность.

Возможность более глубокого понимания и прочтения урбанистических смыслов конкретизируется посредством «опыта» (Г. Гадамер), когда городская действительность не только познается, но и переосмысливается, проживается человеком. Интерпретация городских текстов заключается не в проникновении в изначально заложенный авторский смысл текста, а в создании нового смысла. Изменчивость и динамичность городской жизни обуславливает соответствующее смещение и изменение смыслов в сознании наблюдателя.

Внимательный к городу прохожий или фланёр (от французского flâneur – «гуляющий») на самом деле не только наблюдает, а и вступает в двусторонний контакт, диалог с городом, погружаясь в собственные эмоции, ощущения и восприятие. Фланёр – это «определенный режим взгляда, которому свойственно любопытство, сочетаемое с некой рассеянностью, но вместе с тем

это и характеристика движения по городу, маршруты, пластика, ритм. Иными словами, фланёр – один из возможных персонажей, на которые распадается эмпирический субъект …» [1, с. 2].

Одновременно с развитием коммерческого характера городов и всплеском процессов урбанизации в XIX веке улицы стали наполняться «гуляющими без определенной цели людьми, которые занимались тем, что просто наблюдали – за городом, за незнакомыми людьми на проспектах, именно они видели, как менялись города, появлялись новые технические изобретения, внедрялись и исчезали модные поветрия… «Побочный эффект» роста городов, анонимизации городской жизни – повседневные наблюдатели, фланёры. Туристы в родном городе превращают рутину и обыденность в объект наслаждения – эстетического, визуального, а каждого из прохожих – посторонних, чужаков – в объект неподдельного интереса». Именно с помощью режима наблюдателя, фланёра для горожанина раскрывается истинная жизнь города.

Если архитекторы Возрождения воспроизводили идеальный город, полностью удовлетворяющий физические и эстетические потребности человека, то в современном мегаполисе город бросает вызов природе. «Своим силуэтом он противоречит линиям природы. Он отрицает всю природу. … а под конец возникает… город-мировая столица, город как мир…», – пишет Освальд Шпенглер о душе города в книге «Закат Европы» [3].

Формируется не архитектурно-коммуникативное, а семантически-образное городское пространство, содержательно осмысленное и эстетически наполненное. Таким образом город выходит на новый коммуникативный уровень. Настоящее живое бытие города раскрывается в базовой составляющей социальной реальности – «столкновении» материальных и символических объектов.

Развитие новых технологий приводит к переменам в развитии публичных пространств. Пространство города сначала обустраивается новыми «моральными местами», следом за улицами и скверами появляются театры, выставки, клубы, кофейни и бары. В этих местах оформляется коллективное чувство, общие смыслы, оттачивается вкус, они так же становятся центром общения между людьми [4, с.176]. Город разрастается вглубь (подземный транспорт) и вверх (небоскребы), приобретает вид известного нам сегодня мегаполиса.

Основными приоритетами в обустройстве жилища становятся прежде всего комфорт (для обеспечения отдыха человека, полностью отдающегося работе) и многофункциональность (для экономии времени). Ускорение передвижения по городу, а значит и темпа жизни, изменение топографии города и жилья по принципам утилитарности и комфортности стали, собственно, реализацией старой идеи индивидуализма. Однако, в результате этих инженерных решений, направленных на изменения тела города, изменяются тело и дух горожанина. Человек, оказываясь в городе в поисках независимости, остро ощущает одиночество и безразличие других.

Б. Марков пишет: «Столь же напряженно переживается конфликт города и индивидуальности. Ищущий независимости человек, попав в город, остро чувствует свое одиночество и индифферентность других. Город живет скоростью и многообразием контактов, но они не дают удовлетворения человеку, ибо являются слишком быстрыми и вместе с тем поверхностными. Несмотря на то, что жизнь в городе бьет ключом, он является мертвым. Реклама, зрелища интенсифицируют зрение и будят желания, однако за всем этим скрывается глубокая апатия» [4, с. 179].

В современном урбанистическом обществе нарратив (повествование) как таковое отходит на задний план. На смену артикулированной речи античной агоры на шумные улицы современного города выходит визуальная коммуникация. Об этом Б. Марков пишет: «Вместо долгих завлекательных разговоров молодые люди обмениваются взглядами и улыбками. Они вспыхивают и гаснут, как огни рекламы, и поддерживают человека в мире, где реальность и иллюзия неразличимы» [4, с.181-182]. А сегодня, в условиях превалирования цифровой медиареальности, мы можем прибавить к этому ещё и мессенджеры, смайлы, стикеры и GIF-ки в нашей повседневной, в значительной мере опосредованной гаджетами коммуникации.

Горожане, поневоле погруженные в своих обыденных делах в пространство повседневности, оказываются буквально «слепыми» по отношению к своей среде. Перемещение «на бегу», поверхностные и анонимные социальные контакты, коммуникация, скорее, как дань ритуалу и вежливости, а не удовлетворение социальных потребностей (это чаще происходит в виртуальных социальных сетях), созерцание фрагментов города преимущественно через окно общественного транспорта. Это формирует восприятие всего как данности. Для современного горожанина жизнь характеризуется автоматическими действиями, ежедневно направленными на дом, семью работу или другие сферы жизни. По большей части эти действия характеризуются рутинностью, монотонностью, одинаковостью, многоразовой повторяемостью одних и тех же актов регулярно. Повседневность ориентирует человека на приспособление, адаптацию, вписывание себя в урбанистическое пространство, типизацию, стандартизацию, соответствие образу городского жителя.

Повседневность можно понять с помощью сопоставления: будничность – праздничность, привычное – непривычное, массовое – элитарное, универсальное – партикулярное, традиционное – новаторское и так далее. Поскольку повседневное – это привычное, упорядоченное, близкое, обезличивающее человека, препятствующее его свободе, то его противоположность, неповседневное, толкуется как необычное, далекое, утверждающее индивидуальность и дарующее свободу.

В современном городе новые смыслы, рождающиеся как отклонения от повседневности, проявляются в стилистическом разнообразии архитектуры (формы зданий и сооружений, ландшафт городской застройки), в смене определённых привычек, социальных ритуалов, в новом символическом

содержании предметов и явлений. Новые смыслы, необычность и экстравагантность возможны лишь благодаря преодолению повседневности. Тогда, когда перемены касаются структур повседневности, в частности чувственно-телесных, они становятся возможными на уровне интеллектуальной и знаково-символической сфер.

Таким образом, городская повседневность содержит факторы, определяющие урбанистическую реальность как особую коммуникативную систему с собственными знаками, правилами их комбинаций и схемами их прочтения, а также универсальным кодом, с помощью которого читается город и интерпретируется его семантика. И повседневность – это установка сознания горожанина на принятие городской действительности как данности, главным образом утилитарной. Она не фиксируется сознанием, все действия протекают автоматически и нерефлксированно. Но, как отмечает Радионова Л. А., повседневность способствует образованию различных коммуникативных пространств, в которых сообщения передаются, в том числе, по таким визуальным каналам, как визуальная реклама в городе и граффити [5, с. 404-406]. То есть, повседневность опредмечивается социальными смыслами (семантика архитектуры, семантика жилища, семантика городского интерьера, и т. д.). Поскольку горожане ежедневно вовлечены во множество коммуникативных ситуаций, пространство повседневности является многозначным, многоуровневым и полилингвистическим.

Список использованных источников

1. Запорожец О. Н., Лавринец Е., Прятки, городки и другие исследовательские игры (Urban Studies: в поисках точки опоры). *Comunitas. Сообщество.* 2006. №1. С.1-8.

2. Желнина А. Фланёр. Соцологические прогулки. URL: http://www.urban-club.ru/?p=12

3. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. М., 1993. С. 265.

4. Марков Б. В. Храм и рынок. Человек в пространстве культуры. СПб. : Издательство «Алетейя». 304 с.

5. Повседневность городской коммуникации / Современный город: социальность, культуры, жизнь людей: материалы XVII Международной научно-практической конференции Гуманитарного университета, 14–15 апреля 2014 года: доклады / редкол.: Л. А. Закс и др.: в 2 т. Екатеринбург : Гуманитарный университет, 2014. Т. 1. 404–409 с.

Рассоха І. М., доктор філософських наук, професор,
Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

«АНТРОПНИЙ ПРИНЦИП» І ПРИСКОРЕННЯ ІСТОРІЇ 12/4

Ідея про те, що хід історії людства з часом прискорюється, далеко не нова. Досить подивитися на зміст будь-яких багатотомних видань «Всесвітньої

історії», щоб переконатися, що основний їх зміст стосується **самої недавньої історії**. Там говориться дуже докладно про сучасність, дещо менше про XX-те століття, значно менше про XIX-те, а події всіх попередніх століть людської історії удостоюються лише побіжного згадки, хоча, скажімо, про 17-те століття історики знають не набагато менше, ніж про XX-те (і навіть не тільки в Європі). Про більш ранні століття ми і знаємо менше, але ще менше вони нас цікавлять (за частковим винятком античних Греції, Риму та Китаю). Далі вглиб віків маємо дещо докладний переказ трьох тисяч років історії Стародавнього Єгипту, короткий виклад історії інших цивілізацій бронзового століття і ... це практично все! Всі попередні *понад сто тисяч років історії* сучасного виду людей Homo sapiens звичайно уміщаються в пару глав першого тому. Який починається з побіжного перерахування кількох древніх видів людей, що передували появі нашого виду. Ще понад два мільйони років історії – на декількох сторінках.

Безумовно, людям властиво цікавитися насамперед самими собою і своїми близькими, а далі такими подіями в світі, які безпосередньо вплинули або можуть вплинути на їхнє життя. Тобто суб'єктивно ми цікавимося саме актуальною для нас історією, найбільш пов'язаної із сучасністю. Однак нерівномірний за часом виклад історії пов'язаний не тільки і навіть не стільки з цим. Об'єктивні факти однозначно доводять, що *об'єктивно прискорюється сам хід історії людства.* Тобто за одиницю часу зараз відбувається набагато більше якісних і кількісних змін, ніж це було в минулому. Наприклад, з 1800 до 1900 населення Землі збільшилося з 1 до 1,6 млрд. людей, а з 1900 до 2000 – з 1,6 до 6 млрд. Людей (і до 7,8 млрд. у 2020-му), тобто абсолютно безпрецедентно. Не менш глобально змінився і спосіб життя людей на всіх континентах, технологія, соціально-політичний лад, мистецтво тощо. Так, Єгипет за останні сто років змінився значно більше, ніж за всі три тисячі років існування давньоєгипетської цивілізації. І ще незрівнянно повільніше змінювалося життя людей в епоху палеоліту.

Ще більш яскраво таке прискорення історії видно, якщо розглядати історію Всесвіту в цілому. Зазвичай подібні книги саме закінчуються появою людей. А починають їх з «Великого Вибуху», тобто виникнення нашого Всесвіту приблизно 13 млрд. років тому. Але вся справа в тому, що сама концепція Великого Вибуху – не більше ніж спірна гіпотеза, що має дуже хиткі фактичні підстави («реліктове» випромінювання, для якого «Великий Вибух» – зовсім не єдине з можливих пояснень, а також «червоний зсув» спектрів далеких галактик, який взагалі-то обов'язково відбувався б і у «стаціонарному» Всесвіті, просто під впливом будь-яких гравітаційних полів). Тому не будемо уподібнюватися тим журналістам, що підносять одну з неясних версій поліцейського слідства як доведений факт. Давайте спиратися на те, що точно відомо. А точно відомо астрономам лише те, що *приблизно 12 мільярдів років тому Всесвіт був вже приблизно такий же, як зараз*: існували галактики із зірками, світло яких нині дійшло до нас. І далі йде розповідь про те, як в нашій Галактиці виникла Сонячна система приблизно 4,5 млрд. років тому. Тобто вже 4 млрд. років тому існувала Земля з рідким океаном, а в ньому вже ймовірно

зародилися примітивні одноклітинні організми. Але ось між часом 12 млрд. років тому і 5 млрд. Років тому, тобто в будь-якому випадку протягом більшої частини всього часу існування відомого нам Всесвіту *для нас фактично не відбувалося нічого*. Хіба що стикалися галактики і вибухали наднові зірки, поступово збагачуючи Всесвіт важкими елементами (як вони це робили і 12 млрд. років тому).

Однак сам цей факт розповсюдження принципу прискорення історії на всю історію Всесвіту прекрасно доводить саме НЕ-універсальність його для Всесвіту в цілому. Тобто це – ще один прояв *антропного принципу*: для нас-тут-і-тепер відкриті тільки ті закони і явища його розвитку, які стосуються нас як спостерігачів – *суб'єктивних спостерігачів* на рівні суб'єктивно нашого людського виду.

Виходячи з *універсального для людей факту прискорення історії в її людському вимірі* я спробував знайти якийсь універсальний логарифмічний масштаб, який би описував приблизно рівнозначні історичні зміни в якісному (для нас!) сенсі. Найбільш оптимальною виявилася шкала з кроком приблизно в три рази, а точніше *12/4* (400–120–40–12–4...). Вийшло 19 кроків, тобто відповідно *19 якісних стрибків*:

1) 12 млрд. років тому Всесвіт вже мав сучасний вигляд, з галактиками, зірками і всім іншим.

2) 4 млрд. років тому вже існували Сонячна система і Земля з рідким океаном, а ньому вже ймовірно зародилися примітивні одноклітинні організми.

3) 1,2 млрд. років тому вже виникли складні еукаріотні клітини зі статевим розмноженням, а також, можливо, існували перші примітивні багатоклітинні організми.

4) 400 млн. років тому існували вже всі відомі типи багатоклітинних організмів, в тому числі риби – предки наземних хребетних, життя вже вийшла на сушу, хоча перші ліси там з'являться лише через пару десятків мільйонів років.

5) 120 млн. років тому на Землі панували динозаври, але вже існували всі відомі класи і навіть підкласи організмів, в тому числі квіткові рослини, а також плацентарні ссавці (Eomaia і ін.) – наші безпосередні предки.

6) 40 млн. років тому з'явилися найперші справжні мавпи – парапітеки, загальні предки широконосих і вузьконосих мавп.

7) 12 млн. років тому з'явилися найперші людиноподібні мавпи – гоміниди (дріопітеки) – предки горил, шимпанзе і людей.

8) 4 млн. років тому вже існували австралопітеки – перехідні між мавпами і людьми двоногі істоти. Вони вже відділилися від предків шимпанзе.

9) 1,2 млн. років тому вже існували справжні люди (Homo erectus), що створили стійку ашельскую археологічну культуру (проіснувала мільйон років).

10) 400 тис. років тому вже існували (серед інших) люди з сучасним об'ємом мозку, що будували житла (шалаши) і регулярно використовували вогонь. Предки сучасних людей (Homo helmei) вже відокремилися від предків неандертальців та інших людських видів.

11) 120 тис. років тому в Африці вже існували безумовні представники сучасного виду людей Homo sapiens. Але щоб підняти свою матеріальну і духовну культуру на рівень верхнього палеоліту, їм знадобилися ще 60 тисяч років. А в Євразії продовжували жити неандертальці, денисовці і навіть еректуси (пітекантропи) і карлікі-»гобіти». Число людей на Землі коливалося між декількома десятками і кількома сотнями тисяч.

12) 40 тис. років тому сучасні люди вже створили розвинені форми мистецтва і технологію верхнього палеоліту. Вони розселилися в Європі, Азії та Австралії (хоча інші види людей продовжували з ними співіснувати ще кілька тисячоліть). У світі жило приблизно до мільйона людей.

13) 12 тис. років тому, в епоху мезоліту люди вже заселили Америку, приручили собаку, винайшли човни і почали подекуди переходити до землеробства і скотарства. Взагалі з цього часу хід історії починає різко прискорюватися. А в Анатолії вже з'явилася культура докерамічного неоліту А і виникли перші складні перед державні соціальні структури, які керували будівництвом найдавнішого мегалітического святилища Гьобеклі Тепе. У світі жило приблизно 2–10 млн. людей.

14) 4 тис. років тому (1980 до н.е.) вже існували або формувалися міста, держави і писемність на Близькому Сході, на Криті, на півночі Індії, в центрі Китаю і в Перу. В Євразії і на півночі Африки почався бронзовий вік, були винайдені плуг, колісні візки і вітрильні судна, вже були побудовані Великі піраміди в Єгипті. У світі жило приблизно 20–50 млн. людей.

15) 1,2 тис. років тому (820 н.е.) вже існували всі основні світові релігії (християнство, іслам, індуїзм та буддизм) приблизно там же, де і тепер. Існували великі світові імперії: Тан (в Китаї), Арабський халіфат, Західна Римська (Франкская) імперія Карла Великого, Візантійська імперія, імперії Раштракутов і Палов в Індії, Шрівіджая в Індонезії. Вже існували регулярні торговельні зв'язки з Тропічною Африкою, і тому на всій території Євразії і Африки основними були залізні знаряддя праці. Були відомі водяні і вітряні млини, виплавка чавуну, існували вищі навчальні заклади, а у арабів і китайців правителі намагалися проводити політику соціальної справедливості. У світі жило приблизно 150 - 300 млн. людей (Тут і далі: Roser et al. 2013).

16) 400 років тому (1620) вже майже все людство було пов'язане в єдиний світовий ринок. Америка була колонізована європейцями. Стався «Колумбов обмін» корисними рослинами між Старим і Новим Світом. Люди освоїли вогнепальну зброю, книгодрукування, окуляри, підзорні труби, створювали складні механізми, включаючи кишеньковий годинник. У Голландії і Венеції існували буржуазні республіки з вільною пресою (газетами). Існували театри і університети сучасного типу і була створена перша академія наук у Флоренції. Відбувалася велика наукова революція: вже вийшли книги Галілея, Кеплера, Ф. Бекона. У світі жило приблизно 500 - 600 млн. людей.

17) 120 років тому (1900) на Землі вже домінувала європейська культура: країни Азії і Африки або перетворилися на колонії, або самі активно переймали ідеї і технології європейців. Всюди жінок стали допускати до вищої освіти, в

Австралії вони вже отримали політичні права. У всіх розвинених країнах діяли парламенти, профспілки, були встановлені громадянські свободи, поширилася загальна грамотність і проголошена рівність громадян перед законом. Виникли інноваційно-технічні фірми та науково-дослідні інститути. Були вже побудовані залізниці, пароплави, електростанції, телеграфні лінії, перші висотні будівлі, винайдені грамофон, радіо, телефон, кінематограф, автомобіль, складальні конвеєри, залізобетон, медичні шприци, щеплення та вакцини проти небезпечних хвороб. У світі жило приблизно 1,6 млрд. людей.

18) 40 років тому (1980) людство представляло собою вже певну політичну єдність у вигляді Організації Об'єднаних Націй, практично всі колишні колонії здобули незалежність. У всіх розвинених країнах успішно діяли жіночі, екологічні, молодіжні рухи, рухи проти дискримінації меншин. Вища освіта стала масовим, а грамотність поширилася серед більшості населення Землі. Добробут населення розвинених країн піднялося до рівня суспільства масового споживання. Населення Землі за 80 років зросла майже в три рази (з 1,6 до 4,4 млрд.), а середня тривалість життя людей на Землі збільшилася з 31 до 62 років. Масовим явищем стало виробництво пластмас, атомні електростанції (і бомби...), комп'ютери (в тому числі перші персональні), авіація, антибіотики, телевізори, людство вийшло в Космос, дісталося до Місяця і відправило зонди до інших планет.

19) 12 років тому (2008) людство вже було в актуальній сучасності. Очевидно, що спосіб життя людей радикально змінився в порівнянні з 1980-м роком, перш за все за рахунок повсюдного поширення Інтернету, соціальних мереж і мобільного зв'язку. Абсолютно нового рівня досягли генетика і медицина, а також «зелена» енергетика і боротьба з забрудненням природного середовища. Людство стало значно більше однорідним в соціально-економічному відношенні (але не в ідеологічному): зник «світ соціалізму», а деякі країни «третього світу» стали економічно розвиненими. Економічна інтеграція всередині культурно близьких регіонів переросла в політичну, з виникненням таких наднаціональних структур як Європейський Союз, АСЕАН і навіть Африканський Союз. Населення зросло до 6,8 млрд. людей, а середня тривалість життя піднялася до 70 років.

Можна розглядати таке *постійне і регулярне прискорення історії як ще один прояв «антропного принципу»*, коли Всесвіт прагне до стану, найбільш підходящому для нас-тут-і-тепер. Не тільки основні світові константи пов'язані таким чином, щоб забезпечити появу людини, а й *сам хід світової історії розгортається для нас від нашого актуального людського сьогодення*, постійно зменшуючи значимість і історичний зміст однакових періодів часу в залежності від їх віддаленості.

Список використаних джерел

1. Roser et al. 2013. World Population Growth by Max Roser, Hannah Ritchie and Esteban Ortiz-Ospina. In: Our world in data. First published in 2013; most recent substantial revision in May 2019. https://ourworldindata.org/world-population-growth.

Ситнікова Ю. В., студентка Навчально-наукового інституту
економіки і менеджменту,
Фесенко Г. Г., доктор філософських наук, професор
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, Україна*

КУЛЬТУРНА МЕМОРАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ МІСТА

Міста з їх архітектурно-просторовими формами стають предметом політик ідентичності та пам'яті. Урбаністи долучаються до обговорення теми взаємообумовленості ідеології та архітектурно-просторово форми міст. Зокрема, здійснено спроби показати «масштаб присутності» національного в українських містах крізь призму наявної у них історико-архітектурної спадщини [1]. Діапазон ідентичності міст визначається, як «історико-культурними центрами», так і штучно утвореннями «монопоселень» з містоутворювальним підприємством.

В Україні до історичних міст з великим культурним потенціалом відносять ті, що мають історію понад 300 років, а також усі обласні центри. Водночас слушною є ідея про те, що «історичними містами» слід визнавати ті населені пункти, які «акумулюють успадковані від минулого соціокультурні цінності, вирізняються автентичністю й оригінальною планувальною структурою, мають власний неповторний образ». У таких містах є визначні історико-культурні пам'ятки, вони відігравали роль політичного і духовного центру для прилеглої території на певному історичному етапі. Науково-дослідним інститутом пам'яткоохоронних досліджень розроблено проєкти збереження нерухомої культурної спадщини таких міст, як Чернівці, Одеса, Київ, Керч, Васильків Київської області, Вінниця, Ізмаїл, Горлівка, Суми, Миргород Полтавської області, у яких визначено межі та режими використання зон охорони пам'яток та історичних ареалів цих міст.

Через особливі взаємозв'язки пам'яті й ідентичності, місто та його архітектурні ландшафти впливають на формування колективних ідентичностей. А рухливість кордонів між минулим і сьогоденням актуальними спонукає урбаністів звертатися до ціннісних культурно-історичних смислів міста та своєрідного перетлумачення простору, виявлення актуальної історії/пам'яті у ландшафті міста. Місця пам'яті важливі, зокрема, через суспільну потребу «жити згідно з власною історією». Місця пам'яті відрізняються за символічним потенціалом. Міський ландшафт включає пам'ять у вигляді культурно-історичних об'єктів, що узагальнюють пам'ять про певні групи чи окремих осіб, а також спогади про певні події та періоди. В Україні спостерігаємо чисельні випадки руйнування пам'яток історії та культури, на якій тримається архітектурно-просторова форма міста.

Культурний ландшафт міст може бути ідентифікованим через окреслення різноманітної взаємодії між минулим та теперішнім, оскільки минуле не дає

себе «законсервувати» та постійно опосередковується теперішнім. Те, як відбувається це опосередкування теперішнім, є виявом духовних потреб, інтелектуального потенціалу (тобто культури) спільноти міст. Міста продукують множинність значень і «прочитання» дискурсів минулого. Зокрема у культурному ландшафті Чугуєва Харківської області потужно презентований символізм «військового поселення» Російської імперії (1817–1857), що дотепер інтерпретується загалом у нейтральній, і навіть позитивній манері. Це спостерігається в символічній інтерпретації місць пам'яті (будівля військових штабів, офіцерські будинки, усього – 30 будинків з регламентованої забудови тих часів, у тому числі – ансамбль центральної площі). Місто намагається зберігати своєрідність планування центральної частини міста, підкреслюючи історичну роль Чугуєва як центра 6 округів військових поселень. Водночас архітектурна пам'ять «кодує» інформацію й про епоху, соціальний статус їх мешканців. Відомо, що мешканці Чугуєва та навколишніх сіл, позбавлене Катериною ІІ «вольностей», у своєму господарстві, побуті та культурі зберігало багато рис з вільної заможної козацької старовини. Створення військових поселень було сприйняте селянами як спроба нового поневолення, якому вони чинили опір (Чугуївські повстання 1819, 1831 років). Наразі у символічному ландшафті Чугуєва історія українського козацтва залишається «призабутою». І це при тому, що історія міста безпосередньо пов'язана з добою козаччини. Саме тому харківські урбаністи наголошують на важливості збереження відповідного культурного пласту міської спадщини шляхом музеєфікації археологічних пам'яток на території міста (фрагментів козацької фортеці XVII ст.). Важливо, щоби підхід до історичного міського ландшафту ґрунтувався на культурних контекстах, й у взаємозв'язку з культурними цінностями українського світу.

Культура пам'яті в системі міських ландшафтів виявляється не тільки у здатності матеріального збереження артефактів, а й відтворенні минулого досвіду у координації з динамікою смислів, цілей, які розгортаються в актуальному, реальному просторі і часі. Така стратегія необхідна також і Полтаві, музейний комплекс якої підтримує культурний бренд міста як «місця перемоги» Російської імперії у Північній війні. Музейна експозиція державного історико-культурного заповідника «Поле Полтавської битви» залишається незміною з радянських часів, не орієнтованою на висвітлення події як місця катастрофи для Української держави, й водночас маніфестації незламної державної волі української нації.

Таким чином, «укорінення» національних цінностей в символічному просторі міст є чинником права на ідентичність. Ландшафти українських міст потребують своєрідної «реабілітації» національного буття, реартикуляції старих місць пам'яті і витворення нових, що, зі свого боку, потребує спеціального аналізу символічної структури міської політики пам'яті (пам'ятників, меморіальних таблиць та ін.).

Список використаних джерел

1. Черкес Б. С. Національна ідентичність в архітектурі міста : монографія. Лівів, 2018. 268 с.

2. Фесенко Г. Г. Ідентифікація міст у національному проєкті: вітчизняний контекст урбаністики. *Українознавчий альманах.* 2014. №17. С. 44-47.

Smart M., Republic of Sierra Leone
Fesenko G., D. Sc.,
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

FREEDOM AS A SYMBOLIC MARKER OF THE CAPITAL OF SIERRA LEONE

State cultural heritage programs build monuments to reinforce in nation building efforts. These efforts often ignore the other, often more troubling memories preserved by local communities – markers of colonial oppression, cultural genocide, and ethnic identity. Yet questions of memory, heritage, identity and conservation are interwoven at the local, ethnic, national and global level and cannot be easily disentangled [ ].

Freetown has various historical landmarks connected to its founding by Americans, liberated African slaves, and West Indians. The Cotton Tree represents the christening of Freetown in March 1792. In downtown Freetown is the Connaught Hospital, the first hospital constructed in West Africa that incorporated Western medical practices. Nearby is the King's Yard Gate built in stone with a statement inscribed which reads "any slave who passes through this gate is declared a free man", and it was this gate through which liberated Africans passed. Down by the Naval Wharf are slave steps carved out of stone. Before Freetown was established, this was where the Portuguese slave traders transported Africans as slaves to ships.

The area was first settled in 1787 by 400 formerly enslaved black people sent from London, England, under the auspices of the Committee for the Relief of the Black Poor, an organization set up by Jonah Hanway and the British abolitionist Granville Sharp. These black people were African Americans, Afro-Caribbeans, Africans, Southeast Asians, and black people born in Great Britain. They established the 'Province of Freedom' and the settlement of Granville Town. In March 1792, Nathaniel Gilbert, a white preacher, prayed and preached a sermon under the large Cotton Tree. The land was dedicated and christened “Free Town”.

The surveyors and the settlers built Freetown on the American grid pattern, with parallel streets and wide roads, with the largest being Water Street. By 1798, Freetown had between 300-400 houses with architecture resembling that of the United States – stone foundations with wooden superstructures. Eventually this style of housing, built by the Nova Scotians, would be the model for the “bodies” of their Creole descendants.

From 1808 to 1874, the city served as the capital of British West Africa. It also served as the base for the Royal Navy's West Africa Squadron, which was charged with enforcing the ban on the slave trade. When the squadron liberated slaves on trading ships, they brought most to Sierra Leone, and Freetown in particular; thus, the

population grew to include descendants of many different peoples from all over the west coast of Africa.

Reference

1. Фесенко Г. Г. Морфологія міських ландшафтів: культурфілософські інтерпретації : монографія. Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2018. 282 с.

2. Jong F., Rowlands M. Reclaiming Heritage: Alternative Imaginaries of Memory in West Africa. Routledge, 2016. 270 pp.

Чабань І. В., магістрант факультету архітектури, дизайну та образотворчого мистецтва,
Радіонова Л. О., кандидат філософських наук, доцент,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ФІЛОСОФІЮ МІСТА

Сучасні міські дослідження часто мають міждисциплінарний характер. Соціологія, культурологія, історія, економіка, містобудування, лінгвістика, психологія, політологія та інші науки активно включені в процес вивчення міста. Однак існує проблема пошуку місць зіткнення для конструктивного міждисциплінарного діалогу з приводу міста і міського простору. Різноманітність методів, підходів, мов опису наукових проблем створює труднощі в комунікації між дослідниками.

Серед різноманіття сучасних підходів до вивчення міста виділяється один, який може стати відправною точкою для міждисциплінарної взаємодії, а саме людиномірний погляд на місто. Так, наприклад, економіка тепер враховує існування ірраціонально чинного суб'єкта, поведінку якого необхідно враховувати при побудові економічних моделей міста [1]. Як справедливо зазначає Радіонова Л. О., сучасне містобудування приходить до того, що в процес проєктування житлових будинків і дворів повинні включатися потенційні їхні жителі, прості городяни [2]. На початку XX-го століття почала розвиватися наукова школа під назвою «географія людини», предметом вивчення якої є об'єкти поверхні Землі, пов'язані з людською діяльністю.

Разом з тим наукові школи, дисципліни і науки зберігають відданість власному предмету, об'єкту і методології. Вихід за ці рамки на догоду іншим наукам і заради вибудовування урбаністичного діалогу загрожує втратою обличчя і своєї мови науки, в кінцевому підсумку, втрати її унікальності і актуальності.

Об'єднуючою підставою для наук про місто може стати філософія, яка представляє собою методологічну основу для наукового знання взагалі. Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі розглядали філософію як постійне створення концептів. Останні не відкриваються, але створюються: «Концепти не чекають нас вже готовими, на зразок небесних тіл. У концептів не буває небес. Їх потрібно винаходити, виготовляти або, скоріше, творити, і без підпису того, хто їх

створив, вони ніщо» [3, с. 15]. Саме творчий початок філософії дозволяє їй вийти за рамки методології однієї науки. Не знайти, а створити концепт, на основі якого буде проходити міждисциплінарний пізнання міста, міського простору і людини в ньому. Творчий елемент в створенні концепту визначає також його людський вимір, внесення суб'єктивного початку: «Крім того, хоча у кожного з концептів є свій вік, підпис творця і ім'я, вони по-своєму безсмертні – і в той же час коряться вимогам оновлення, заміни і мутації, завдяки яким філософія має неспокійну історію і настільки ж неспокійну географію» [3, с. 18]. Тим самим філософія може формувати наукову повістку про місто, з одного боку, максимально наближену до людини, до городянину, а з іншого боку, забезпечувати наукову методологічну основу для даного роду досліджень.

В. П. Горан висловив іншу точку зору з приводу філософського знання. Він визначав філософію як рефлексивну метасвітоглядну теорію [4]. В даному визначенні важливо відзначити, як автор розкриває поняття метарівня: Метасвітоглядна теорія виявляє концептуальний зміст світогляду, його основи, а також обґрунтовує самі підстави світогляду [4]. Ці три складові, на думку В. П. Горана, забезпечують досягнення рівня філософського вчення. Таким чином, саме філософія має потенціал для створення концепцій, які стануть загальним підставою для міждисциплінарного діалогу про міський просторі.

Кроки до комплексного філософського осмислення міського простору були зроблені Г. В. Горновою і В. В. Афанасьєвою в їх монографіях з однойменними назвами «Філософія міста». Якщо Афанасьєва спробувала проаналізувати феномен міста з різних позицій (онтологія, герменевтика, місто як система і ін.) [5], то Горнова сконцентрувала свою увагу на тому, як місто впливає на людину: «Місто являє собою міру розвитку сутнісних сил людини, так як саме в місті активність, соціальність, суб'єктність, раціональність людини представлені найбільш повно; місто є результатом і об'єктом творчої діяльності людини» [6, с. 5].

Це одна з небагатьох спроб дати докладне філософське обґрунтування людиномірного погляда на місто. У ситуації, коли міський порядок стає все більш актуальним, а кількість методів дослідження міста постійно збільшується, необхідність філософського погляду на те, що відбувається, стає все більш очевидною. І тому розвиток філософії в даному напрямку має видимі перспективи.

Список використаних джерел

1. Шибанов О. Горожанин как экономический агент. Абстракции и реальность. *Горожанин: Что мы знаем о жителе большого города*. Strelka Magazine, 2017. URL: https://ru.bookmate.com/reader/ kqueHhsp (дата звернення 20.04.2021)

2. Радионова Л. А. Бустеризм как стратегический менеджмент города для привлечения инвестиций и туристов. *Професійний менеджмент у сучасних умовах розвитку ринку* : Матеріали доповідей VIII науково-практичної

конференції з міжнародною участю (1 листопада 2019 р.). Х. : Монограф. 2019. С.135–138.

3. Делез Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? М. : Институт экспериментальной социологии, СПб. : Алетейя, 1998. 288 с.

4. Горан В. П. Философия. Что это такое? Часть 2. *Философия науки*. 1997. №1(3).

5. Философия города / В. В. Афанасьева, А. Г. Лазерсон [и др.]. Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 2012. 244 с.

6. Горнова Г. В. Философия города. М. : ФОРУМ: ИНФРА-М, 2014. 334 с.

Черняхівська О. М., начальник видавничого відділу,
Національний заповідник «Києво-Печерська лавра», Україна

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ТОМУ «КИЇВ» УНІКАЛЬНОГО ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОГО ПРОЄКТУ «ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ УКРАЇНСЬКОЇ СРСР»

29 травня 1962 р. ухвалено постанову ЦК КП України 16/18-з «Про видання “Історії міст і сіл Української РСР”». Проєкт 26-томного видання ІМІС (за кількістю областей та м. Київ) мав бути реалізований до відзначення 50-ї річниці «Великого жовтня» (що, втім, не вдалося зробити – *О. Ч.*) на громадських засадах. До його створення долучали не лише фахівців із відповідних галузей: працівників вищої школи, академічних інституцій – істориків, етнографів, економістів, географів, філологів тощо, але й широку громадськість на місцях, краєзнавців-аматорів. Головну редколегію видання очолив П. Тронько, заступник Голови Ради Міністрів УРСР, а на місцях було сформовано обласні редколегії на чолі з секретарями відповідних обкомів і Київського міськкому КПУ. Головна редколегія затвердила «Методичні вказівки по написанню “Історії міст і сіл Української РСР”» [3]. Основним завданням видання вважали «висвітлення соціалістичних перетворень у містах та селах республіки за 50 років Радянської влади», отже цьому періоду в кожному нарисі мало бути, всупереч історичній логіці, відведено непропорційно більше місця Щодо порядку виходу томів друком, П. Тронько у 1963 р. стверджував: «Як вирішила Головна редколегія, перший том висвітлюватиме історію столиці республіки – Києва. На початку цього ж тому буде вміщено вступну статтю і дано історико-економічну характеристику УРСР. Послідуюча нумерація томів встановлюватиметься… в алфавітному порядку областей» [3, с. 26]. Проте за кілька років хронологію виходу томів через низку суб’єктивних і об’єктивних причин переглянули.

На засіданні Головної редколегії 4 березня 1965 р. П. Тронько констатував, що робота над Київським томом є незадовільною. Він докоряв заступнику голови редколегії тому, завідувачу кафедри історії СРСР Київського держуніверситету проф. О. К. Кошику: «По м. Києву. Якщо Ви нам, тов. Кошик, зірвете роботу по написанню історії Києва, то ми не зможемо

завершити загальну роботу. А тому ставте перед своїми товаришами питання, щоб вони скоріше закінчили написання нарисів» [5, арк. 55-56].

11 серпня 1967 р. Головна редколегія проєкту вже вкотре розглянула питання «Про стан підготовки до видання тому “Київ”». Доповідали О. К. Кошик та заступник голови Головної редколегії ІМІС, колишній директор Інституту історії України АН УРСР проф. О. К. Касименко. Зауважили, що підготовка рукопису тому «надзвичайно затяглася», оскільки його мали подати на розгляд ще до 1 травня 1966 р. Зокрема, усе ще тривало написання розділів про культуру радянського періоду, доопрацьовували розділи про Київ доби імперіалізму, жовтневої революції, громадянської війни тощо. Все ще бракувало ілюстрацій, а з наявних фото чимало було незадовільної якості [6, арк.10]. Редколегії тому (передусім складу університетської кафедри на чолі з О. Кошиком) закидався брак «належної організованості і вимогливості» та невживання «всіх необхідних заходів до усунення наявних недоліків у написанні тому, виявлення і підготовки ілюстративного матеріалу». Цікаво, що з первісного тексту протоколу засідання викреслили прізвище голови редколегії В. О. Бойченка, другого секретаря Київського міськкому КПУ, оскільки критикувати партійного функціонера було неполіткоректно. Рекомендували прискорити роботу над рукописом, ставитися вимогливо до за авторів і контролювати підготовку ілюстрацій. Крайнім терміном завершення роботи над томом визначили 15 вересня 1967 р., аби передати на розгляд у Головну редколегію ІМІС. Редакція історії міст і сіл УРЕ до 25 вересня мала доповісти Головній редколегії про готовність до друку.

Водночас кафедра історії СРСР КДУ мала до 1 жовтня 1967 р. підготувати й подати на розгляд Головної редколегії загальну передмову до тому «Київ», яка б «мала характер передмови до всього видання “Історії міст і сіл Української РСР”». Згодом перенесли крайній термін її написання – до кінця року. Питання про передмову до всього проєкту ІМІС розглядали ще раз Головною редколегією 15 липня 1968 р. [7, арк. 21-22, 25-27]. Доповідав О. Касименко, який готував вступну статтю. Він зазначив, що вона вийшла завеликою з наявними у ній «деякими конструктивними неув’язками». Причини цього промовець вбачав у тому, що перша частина вступу подавала загальнореспубліканську характеристику, а друга – основні етапи розвитку міст і сіл, а відтак траплялося дублювання. Він доповів, що автори передмови врахували попередні зауваження колег, дещо перекомпонували текст, знявши окремі смислові акценти там, де для цього, на його думку, не було підстав: «Наприклад, там, де говориться про написання цієї праці, йде мова про славну традицію горьківської ідеї щодо історії фабрик і заводів. Але досвід показує, що до війни ця історія була розвинута слабо, я вже не кажу, що після війни історія фабрик і заводів майже зовсім не розвивалася».

Під час зібрання виявилася певна розбіжність думок присутніх. Цікаві міркування висловив на той час колишній очільник відділу науки і культури ЦК КП України та «партійний» куратор видання, новий завідувач кафедри історії СРСР радянського періоду КДУ Ю. Кондуфор [9, с. 349]. Оскільки П. Тронько

вважав за доцільне вступну статтю назвати безпретензійно – «Історія міст і сіл Української РСР», Ю. Кондуфор, загалом підтримавши проєкт передмови, запропонував: «Мені здається, що треба заголовок зробити такий – «Від Головної редакційної колегії «Історії міст і сіл України», і почати, що Головна редколегія розглядає том, присвячений столиці Радянської України як головний. І тут ми маємо заявити, чому цей той вважаємо за головний, бо Київ – столиця України, Радянської України, створеної Жовтнем. Сказати, чому історія складається з 26 томів, на яких засадах видається вона. Зробити цю статтю менш поетичною, а більше діловою […]» [7, арк. 26].

Київський том ІМІС затвердили до друку Головною редколегією 16 вересня й у четвертому кварталі 1968 р. наклад було надруковано.

Ідеологічно-пропагандистські засади усього багатотомного видання «Історії міст і сіл Української РСР» й головніші напрямки репрезентації у ньому питань містознавства й ширше – локальної історії – виразно декларовані у передмові Головної редакційної колегії, вміщеній у томі «Київ», де стверджувалося (всупереч реаліям), що «видання відкривається томом «Київ», у якому висвітлюється історія міста-героя, столиці Радянської України, широко показано його розквіт» [1, с. 12].

Проте відкривав багатотомну серію у 1967 р. том, присвячений Харківській області, ближчий серцю голови Головної редколегії, уродженця Харківщини. До того ж роботу над томом було краще організовано обласною редколегією. Слідом вийшов том ІМІС, присвячений Полтавській області (грудень 1967 р.). Столичний том йшов слідом третім. Отже, Головній редколегії, принаймні для наукової коректності, варто було б скорегувати текст загальної передмови до проєкту. Однак цього, з незрозумілих причин, не сталося. Натомість було зроблено наголос на історично значущій ролі столиці Української РСР Києва – «міста, яке відіграло видатну роль в історії України і всього Радянського Союзу». Зокрема, акцентували на тому, що стародавній Київ за радянської доби перетворився на «один із найбільших політичних, економічних і культурних центрів Радянського Союзу»: «Тут працюють ЦК КП України, Верховна Рада і Рада Міністрів УРСР. Населення міста становить понад 1 400 тис. чол. […]. У місті діють Академія наук Української РСР та 142 науково-дослідні інститути. Нині Київ переживає нову молодість […]». Зрештою, цілком слушно сказано про зовнішню привабливість міста над Дніпром, особливо здобуту в післявоєнні роки, коли Київ став «одним з найкрасивіших міст країни і світу» [1, с. 12].

У тексті передмови міститься концентрований перелік ледь не всіх пропагандистських штампів, притаманних радянській ідеології того часу [8, с. 291]: «міста України відіграли велику роль у боротьбі за збереження і розвиток української національної культури, яку намагалися знищити католицьке духівництво і польські феодали та всіляко обмежував і затискував російський царизм»; українські міста були «осередками згуртування прогресивних сил, вогнищами демократичної і пролетарської культури

українського народу, що розвивалася в боротьбі проти самодержавства та реакційної поміщицько-буржуазної націоналістичної культури» [1, с. 5-6] .

Звично стверджували, що «справжня історія» України розпочалася лише з жовтня 1917 р. Саме тоді, мовляв, уперше у своїй історії український народ здобув національну незалежність й побудував суверенну державу – УРСР. І це сталося лише завдяки єдності з «російським братом» з наведенням відповідної ленінської цитати. Й у дусі тієї ж самої парадигми було наголошено: «з перемогою Великої Жовтневої соціалістичної революції почався новий період в розвитку міст і сіл – період їх бурхливого зростання і розквіту» [1, с. 7]. Згадано і про ініціативу О. Горького [1, с. 11], попри критичне ставлення до цього О. Касименка.

Наприкінці передмови від Головної редакційної колегії зроблено акцент ще на одному неприхованому ідеологічному значенні усього видання: «В умовах, коли в світі відбувається гостра боротьба між двома непримиренними ідеологіями – комуністичною і буржуазною, – «Історія міст і сіл Української РСР» стане одним з важливих знарядь боротьби проти ідеологічних диверсій сучасної імперіалістичної пропаганди. Матеріал «Історії міст і сіл Української РСР» переконливо викриває мерзенну, контрреволюційну суть українського буржуазного націоналізму, є засобом у боротьбі проти всіляких спроб буржуазних фальсифікаторів, ревізіоністів спотворити нашу радянську дійсність, підірвати дружбу народів СРСР, братній союз країн соціалізму, інтернаціональну солідарність трудящих світу» [1, с. 12].

Водночас у тексті цілком слушно йдеться про піонерський характер проєкту ІМІС, який не мав аналогів принаймні у загальносоюзній практиці творення регіонально-локальної історії: «Багатотомна історія міст і сіл республіки – оригінальне видання. Практика радянської та й світової науки ще не знає подібної спроби, коли б було поставлене завдання створити фундаментальну працю про історію міст і сіл великого народу» [1, с. 10].

Значно стриманішою й лаконічнішою була передмова редколегії Київського тому, хоча й написаної у звичних радянських пропагандистських канонах. Повідомлялося, що «Столиця Радянської України – Київ – одне з найстародавніших міст нашої країни, має велику і славну історію. В даному томі автори прагнули розкрити історичні умови виникнення древнього Києва, показати джерела формування населення міста у різні історичні епохи, його соціально-економічний розвиток у період феодалізму і капіталізму, майнове і соціальне розшарування населення Києва, поглиблення класових суперечностей і розвиток класової боротьби […]. Головну увагу приділено зростанню і бурхливому розвитку Києва у радянський період […]» [2, с. 13-14].

Зазначимо, що т. зв. «феодально-капіталістичні» розділи Київського тому авторства професорів КДУ М. Марченка та Л. Мельника відповідали рівневі вишівсько-академічної історіографії того часу і були майже позбавлені пропагандистських штампів. Йдеться передусім про розділи, написані М. Марченком, довоєнним завідувачем відділу в академічному Інституті історії України, першим радянським ректором Львівського університету, політичним

в’язнем часів війни й латентно опозиційним до влади київським професором 1950-х – початку 1980-х рр., автором знакових монографій з вітчизняної історіографії та історії української культури. У його нарисах містяться посилання не лише на радянську історіографічну класику й тогочасні дослідження українських істориків (І. Крип’якевича, Ф. Шевченка, М. Брайчевського, О. Компан), а й на вітчизняну немарксистську історіографію: праці В. Антоновича «Археологическая карта Киевской губернии» (М., 1895), М. Грушевського «Очерки истории Киевской земли от смерти Ярослава до конца XIV века» (К., 1891). Свої тексти М. Марченко проілюстрував фотографіями багатьох київських церков і монастирів (чимало з яких знищив радянський режим у 1930-х рр.), зображенням мозаїки «Дмитро Солунський» з Михайлівського Золотоверхого собору («евакуйованої» до Ермітажу) тощо.

Список використаних джерел

1. Від Головної редакційної колегії «Історії міст і сіл Української РСР». *Історія міст і сіл Української РСР:* В 26 т. / Головна редкол. : П. Т. Тронько (голова) та ін. Київ : Головна ред. УРЕ АН УРСР. Київ / Редкол. тому: В. О. Бойченко (голова) та ін. 1968.
2. Від Редакційної колегії тому. *Історія міст і сіл Української РСР:* В 26 т. Київ / Редкол. тому: В. О. Бойченко (голова) та ін. Київ, 1968.
3. Тронько П. Т. До написання історії міст і сіл Радянської України. *Український історичний журнал*. 1963. № 2.
4. ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України). Ф. 4633. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 1-9.
5. ЦДАВО України. Ф. 4633. Оп. 1. Спр. 14.
6. ЦДАВО України. Ф. 4633. Оп. 1. Спр. 19.
7. ЦДАВО України. Ф. 4633. Оп. 1. Спр. 23.
8. Черняхівська О. До передісторії вітчизняної історичної урбаністики: містознавство у багатотомній «Історії міст і сіл Української РСР». *Регіональна історія України:* Збірник наукових статей / В. Смолій (голов. ред.), Я. Верменич (відп. ред.) та ін. Київ : Інститут історії України НАН України, 2015. Вип. 9.
9. Юркова О. В. Юрій Юрійович Кондуфор. *Інститут історії України НАН України. 1936–2006* / Відп. ред. В. А. Смолій. – Київ : Інститут історії України, 2006. 818 с.

Яковенко Ю. А.,
студентка факультету архітектури, дизайну та образотворчого мистецтва
Фесенко Г. Г., доктор філософських наук, професор
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

КУЛЬТУРА МІСТОПЛАНУВАННЯ КИТАЮ В КОНТЕКСТІ МЕТАЕКОЛОГІЧНОГО УРБАНІЗМУ

Концепція метаурбанізму орієнтує на розгляд міста через практики, що ніби «занурюють» забудоване середовище у природне. Природа визнається невід'ємною компонентою міського ландшафту. В китайській урбаністиці наголошується на діалогічні культурній установці «людина-природа», «місто-природа». Ставлення до природи формує якісно різне розуміння людської ролі, і це призводить до тенденцій, властивих вертикальним і горизонтальним відносинам поміж людей та людей з природою [1]. В китайській культурі людський світ (технологія, що є його частиною) не є виразно відмінним від природи, не культивується ідея «ізолювати» природу від людського світу. У Китаї зв'язок між природою, культурою та технологією немає чіткого окреслення «природного», тому розуміння природи є ситуативним і постійно змінюється. Китайці переважно орієнтовані на колективну культуру та гармонійний баланс. Вони цінують «зв'язок», а не відокремлення від інших та навколишнього середовища. У спільнотах, що сповідують конфуціанство, даосизм, синтоїзм і буддизм, культивується почуття поваги до світу природи. У традиціях Китаю природний світ і всі його живі об'єкти розглядаються як істинно цінні і гідні поваги.

Китайська філософія протягом багатьох століть зверталась до проблеми взаємозв'язку людини та природи, створення ландшафту, близького до природи. Зверталася увага на природно-кліматичні характеристики міських ландшафтів. Китайські міста ніби «вплітались» у природне середовище, не порушуючи його цілісності. Наголошується на необхідності узгоджувати архітектурно-просторові рішення (планування вулиць, розміщення будівель) із сезонними закономірностями природи (сонця і вітру). Серед традиційних китайських міст одним з найвідоміших є «місто на воді» – Вучжен. Китайські міста дозволяли людині бути у безпосередньому контакті з природою та, перебуваючи на вулицях чи площах, споглядати лінію природного горизонту.

У цілому китайські традиційні містобудівні практики вироблялися під впливом східної філософської парадигми, якій властива «розмитість» меж між людиною та природою у взаємовідношенні «людина – світ». Особливим культурним феноменом міського ландшафту, що відображає буддистські ідеали злиття людини з природою («буддійський спокій» та «природа як картина»), є міська локація Ханчжоу – Західне озеро [2]. Ландшафт Західного озера міста Ханчжоу охоплює озеро і пагорби, що оточують його з трьох боків, де розміщено численні храми, пагоди, павільйони, сади і декоративні дерева, а також дамби і штучні острови.

Ландшафт Ханчжоу привертає увагу істориків урбаністів своєю візуальною цілісністю, попри високий темп розвитку міста (від регіонального містечка до мегаполісу з 8 мільйонами мешканців). Візуальна цілісність цього культурного ландшафту зберігається, завдяки відповідній будівельній політиці муніципалітету (підтримує існуючі висоти та межі ландшафту, зупиняє будь яке його розширення, що може вплинути на горизонт Західного озера).

Зважаючи на глобальні зміни у практиках щодо міської спадщини, ЮНЕСКО розроблено рекомендації щодо історичних міських ландшафтів [3], в яких підкреслюється динамічна роль спадщини в ядрі сучасних суспільств, а також роль в політиці міського планування. ЮНЕСКО закликає розгортати стратегії міського планування з акцентом на культурні та екологічні цінності. Наголошується, що ландшафти формуються поколіннями громад, є хранителями ключових свідчень про їх минуле, й водночас в них так само відбиваються усвідомлення глибоких взаємозв'язків між природним та соціальним середовищем.

Сучасні практики поліпшення міських ландшафтів також виявляють інтерес до проблематики базових потреб людини у відтворенні життєвих сил, й відповідно – середовища для проживання. Через це переосмислюється роль природи в процесах розвитку міста, розбудови середовища, здатного підтримувати «здорове» функціонування. Екочутливі архітектори поділяють ідею про розчинення граничної межі між будівлею та довкіллям, між внутрішнім і зовнішнім простором.

Список використаних джерел

1. Фесенко Г. Г. Міський ландшафт у контексті екофілософії. *Актуальні проблеми філософії та соціології : наук.-практ. журн*. 2017. №16. С.138-141.

2. West Lake Cultural Landscape of Hangzhou. URL: http://whc.unesco.org/en/list/1334/.

3. A new international instrument: the proposed UNESCO recommendation on the historic urban landscape (HUL): report to the Intergovernmental Committee of Experts (UNESCO, Hangzhou, 25–27 May 2011). Hangzhou, 2011. 16 p. URL: http://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-706-12.pdf.

Яровицька Н. А., кандидат філософських наук, доцент,
Харакозов М. П. студент архітектурного факультету,
Харківський національний університет будівництва та архітектури, Україна

ПОВІЛЬНА АРХІТЕКТУРА ЯК ГАРМОНІЯ БУТТЯ

Повільна архітектура – це рух у напрямку будівництва будинків, які є енергоефективними з використанням простору та енергії, виглядають привабливо, гармонізують із околицями та створюють менший вуглецевий слід. Повільна архітектура в порівнянні з будівництвом McMansions нагадує порівняння повільної та швидку їжу як протилежних стилів іди.

Повільна архітектура націлена на гармонізацію з навколишнім середовищем. Будинок, який узгоджується із своїм природним середовищем, насправді є найбільш економічно вигідним варіантом. Максимізація природного освітлення та побудова будинку, який відповідає клімату, може заощадити тисячі доларів на оплаті за опалення, охолодження та освітлення. Подібно до того, як у повільно приготовленому смаженому горщику немає нічого хіпі-діппі, так не соромно будувати та облаштовувати будинок таким чином, щоб він прослужив поколінням і слугував точно своєму призначенню, без жодних надмірностей [2].

Оскільки в центрі уваги повільної архітектури – використання існуючих конструкцій та об'єктів, ви можете використовувати концепції повільної архітектури для більш ефективного використання житлової площі та об'єктів. Що робить повільну архітектуру повільною? Буквально: для створення повільних будинків потрібен час. Так само, як для приготування їжі, яка вшановує місцеві смаки та інгредієнти регіону, потрібен час, будинки, які працюють з навколишнім середовищем, потребують часу на проєктування та будівництво. Основною ідеєю повільної архітектури є ретельне врахування того, що потрібно як власнику будинку, так і навколишньому середовищу.

Джон Браун, засновник Slow Home, каже, що Slow Homes – це будинки, які люди можуть собі дозволити. Він вважає, що життя в межах своїх можливостей, а не спроба придбати найбільший з можливих будинків, – це повільне життя. Отже, рух повільної архітектури – це рух від розміру до якості та довговічності. Особливі грані повільної архітектури – повторне використання існуючих структур та об'єктів замість створення нових. Наприклад, повільні архітектори віддають перевагу заповненню існуючих міських просторів, а не забудові менш розвинених заміських районів. Ви знайдете багато творчих способів повторного використання старих предметів усередині будинків повільної архітектури. Використана деревина та перероблені будівельні деталі можуть стати частиною архітектурного проєкту. Меблі для дому можуть бути виготовлені з творчо використаних знайдених предметів, таких, як столи та стільці з обробленого дерева. Таким чином, завдяки принципам повільної архітектури особистість розкриває механізми гармонійних стосунків з навколишнім середовищем. Людська натура як уособлення фізичного «я» перетинається у хіазмі з натурою природи – «фізісом», другим обличчям живого. Суб'єкт та об'єкт доповнюють один одного, стаючи продовженням та знімаючи обмеження кордонів фізичного та ментального.

Важливі акценти, що створюють умови щодо реалізації змісту стратегії «повільної архітектури», базуються на розкритті наступних принципів.

- *Виправте – не викидайте*. Незважаючи на те, що багато предметів, які ми маємо у своїх будинках, мають бути одноразовими, американці викидають у відходи багато предметів, які насправді цілком можна виправити. Наступного разу, коли щось зламається або виглядає трохи зношеним, запитайте себе, чи можете ви зробити простий саморобний ремонт.

- *Централізувати*. Зробіть у своєму будинку хаб для сімейної / особистої діяльності. Джон Браун пропонує, щоб ви не дивились на свій будинок як на серію кімнат на плані поверху, а натомість як на серію місць, де ви можете взяти участь у певних заходах. У багатьох будинках кухня є центром будинку. Що ви можете зробити, щоб використати простір на кухні для розміщення всіх своїх занять?
- *Розслабтесь.* Щодня вимикайте стільниковий телефон, Інтернет та телевізор на кілька хвилин. Приготуйте просту вечерю і їжте разом з усією сім'єю. Повільна архітектура сприяє незалежності та спокою. Не важко спокійно дарувати собі та домочадцям кілька хвилин [1, с. 250;3].

Таким чином, повільний рух – це культура уповільнення ритму життя і філософія рівноваги без суєти. Вона не про відставання, не про заперечення прогресу і нових технологій, а про баланс в житті. Початок їй поклав 1986 р., коли з'явилася повільна їжа, Slow Food, як відповідь на відкриття першого в Італії Макдональдса, глобалізацію і прискорення темпу життя. Дуже скоро концепт повільності перетік в інші сфери життя, ознаменувавши появу цілого slow-руху. «Не живіть так, ніби боїтесь спізнитися на власні похорони», - радить Гейр Бертелсен, засновник Світового інституту повільності. Сьогодні це лише одна з небагатьох організацій в світі, які просувають ідеї slow living. Адепти цього руху вважають, що повільним може бути все – мистецтво, освіта, наука, виховання дітей, старіння, технології, архітектура, міста...

Візія повільної архітектури – це одна з «близькоурбаністичних» концепцій, яка виросла з руху «слоуфуд». Під цим терміном розуміється архітектура, яка створюється поступово, органічно вписується в середовище і задовольняє на всіх рівнях потреби користувача. Одним з аспектів повільної архітектури є повторне використання – об'єктів, конструкцій, матеріалів. Повільні архітектори вважають за краще заповнювати і ущільнювати існуючі міські простори, а не забудовувати приміські зони. Також частиною їхнього архітектурного проєкту стають локально вироблені матеріали або такі, що вже були у вживанні. Мета такого використання – не тільки скорочення витрат, але також данина культурі та історії регіону. Добре жити в розумінні руху – це мати можливість жити у власному місті легко і приємно, зберігати краще зі старих традицій. Серед повільних міст не зустрінеш великих і знаменитих мегаполісів; головна умова – не привабливість для туристів, а зручність для місцевих жителів. Стати повноцінним членом slow-руху може тільки місто з населенням не більше 50 тис. чоловік, яке зобов'язується відповідати цілій низці вимог. Великі міста не можуть приєднатися до такої організації, життя в них є більш високий темп, який вже не можна зупинити, однак там можна створити оазиси повільності – місця, де для суб'єкта створюються умови відпочинку, тиші, певної «німоти» дій.

Американський архітектор і співзасновник руху Slow Space Метте Аамодт пропонує проєктувати саме такі простори – місця з ідеальними умовами для уповільнення та роздумів, які в його розумінні, повинні відповідати трьом головним умовам: гарне, чисте й справедливе [4].

Список використаних джерел

1. Оноре К. Без суєти. Як перестати поспішати і почати жити. Вид-во Паблішер, 2017. 262 с.
2. М'яка архітектура для повільного життя. URL: https://pragmatika.media/mjagkaja-arhitektura-dlja-medlennoj-zhizni.
3. Медленная архитектура URL: https://archi.ru/press/world/50668/medlennaya-arkhitektura
4. Медленная архитектура – Slow architecture. URL: https://ru.qaz.wiki/wiki/Slow_architecture

Zeid A. O., Republic of Turkey
Fesenko G., D. Sc.
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

THE CULTURAL DISCOURSE OF URBAN DESIGN

The urban design is not only contains cultural elements as its components, but also itself is a cultural artifact, a form of culture. The particular attention is paid to highlighting the specificity of the semiosis of the natural landscape in the process of its cultural development by the city. The urban landscape is interpreted in the light of the activity of the subject, whose eco-activity changes the spatial parameters of the city and creates a new type of eco-design of the city. Postmodern urban design is nonlinear, heterogeneous, open, “collage” (with different types of expressiveness); it shows fragmentation instead of unity, a game instead of a clear organization [1].

With the advent of postmodern perception of sculpture becomes more complicated, both as a denial of the place, and as a rejection of the landscape and architecture. An “integration model” of the interaction of place and sculpture replaces the traditional concept of the organization of a monumental urban landscape, in which the monument is a visual and metaphorical dominant.

The cultural value of the postmodern design of urban landscapes is deployed in the perspective of articulation of the “other” voices, socio-cultural diversity of the new topography of cities. Postmodern design focuses on ensuring the social diversity of the urban community. The cultural characteristics of urban landscapes are analyzed in terms of the nature of the involvement of subjects in the creation of urban landscapes. An important call is the creative activity of the cities, but not their passive understanding of their place in the city, as simple consumers of culture, creativity, and aesthetic [2]. The conceptual parameters of functioning of creative locations in a modern city are determined. The value of art practice is emphasized not only as a way of creating aesthetic in the city, but also cultural transformation of cities.

The idea of creativity is developed as a way to support the cultural activities of the cities, as well as overcome spatial alienation, enhance social trust. The cultural analysis of the communicative coordinates of urban landscapes was also carried out. The communicative specifics of urban design in relation to the spatial methods of the

subject-object and subject-subjective urban activity (“commensurate” with the citizen, “alienated”, “re-vitalized”) are discussed. It is proved that the dialogism of inter-subjective interaction of cities creates conditions for overcoming their spatial alienation and expands the boundaries of spatial freedom.

Reference

1. Фесенко Г. Г. Морфологія міських ландшафтів: культурфілософські інтерпретації : монографія. Харків, 2018. 282 с.

2. Gehl J., Gemzø L. New city spaces / [3rd ed.]. Copenhagen: The Royal Danish Academy of Fine Arts School of Architecture, 2008. 264 p.

Боднар К. В., аспірант кафедри
економічної політики та менеджменту
Харківський регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління
при Президентові України, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день, як показує загальноєвропейська практика, успішність регіонального та місцевого розвитку, а також розвитку територіальних громад є лакмусовим папірцем успішності розвитку всієї держави.

Упродовж останніх років в Україні неодноразово порушується питання щодо місця і ролі держави та її регіонів у забезпеченні достойного рівня життя громадян, створенні комфортного середовища для їх розвитку. Однак регіональний розвиток продовжує залежати від суб'єктивних чинників, у тому числі політичних процесів, що не завжди відповідає офіційно визначеним пріоритетам та завданням у сфері регіонального розвитку й регіональної політики.

Теоретичною основою роботи стали наукові праці вітчизняних учених, які досліджували засади формування механізмів державного управління, а саме: Н. Базавлука, В. Бакуменка, М. Білинської, Г. Волинського, Т. Гречка, В. Куйбіди, М. Латиніна, С. Лісовського, С. Романюка, Л. Руденка.

Основною метою написання тез є розкриття сутності поняття публічного управління сталим розвитком регіонів.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні завдання: розглянути поняття сталий розвиток регіону, дослідити сучасний стан та перешкоди на шляху забезпечення ефективного публічного управління регіонального розвитку в Україні.

Сталий розвиток регіону означає підвищення рівня подолання ним несприятливих соціальних, економічних і екологічних ризиків та тенденцій, із спроможністю регіону забезпечувати збалансований розвиток, саморегулювання, самовдосконалення із максимальним використанням внутрішніх, а також зовнішніх позикових ресурсів для задоволення потреб населення регіону. Сталий розвиток регіону обумовлюється визначенням цілей соціального розвитку та виявлення умов щодо їх досягнення, при яких економічні цілі є похідними від соціальних цілей і є засобом забезпечення сталого розвитку в цілому [3, с. 18].

Наша держава може забезпечити сталий розвиток виключно шляхом ефективного використання усіх видів ресурсів (людських, природних, геополітичних), структурно-технологічної трансформації виробництва та наявних конкурентних можливостей (активізація ролі окремої людини в

суспільстві, забезпечення соціальної справедливості й соціальної рівності, ефективна зайнятість, екологічна безпека) [4, с. 310].

Метою сталого розвитку регіону є: забезпечення єдиної цілісної моделі соціального, економічного та екологічного розвитку регіону; зростання добробуту населення регіону; забезпечення динамічного соціально-економічного зростання; збереження навколишнього середовища та раціональне використання й відтворення природно-сировинного потенціалу; задоволення потреб населення регіону на основі розбудови високоефективної економіки та системи управління господарським комплексом; стимулювання структурних перетворень економіки регіону.

Сталий розвиток регіону характеризується його можливістю забезпечувати позитивну динаміку соціально-економічних показників, рівня і якості життя населення, використовувати з цією метою інноваційні чинники і умови, у тому числі, збалансоване відтворення соціального, економічного, природно-ресурсного потенціалів. Для ефективного управління процесами сталого розвитку є необхідною ефективна система публічного управління.

Публічне управління сталим розвитком регіонів України передбачає організовані системні дії щодо забезпечення сталого і збалансованого функціонування регіональних систем, що мають на меті покращення якості та підвищення рівня життя населення.

Метою публічного управління сталим розвитком регіонів України має бути стимулювання розвитку територій, нездатних функціонувати в режимі саморозвитку, та підтримка й активізація соціальної мобільності населення окремих регіонів.

Ефективним публічне управління сталим розвитком регіонів України може бути лише за умови виконання його основних принципів, до яких належать: обґрунтоване та ефективне поєднання державного регулювання й ринкового саморегулювання залежно від ступеня адаптації до них регіонів та рівня їх депресивностій; обґрунтування та реалізація механізмів державного регулювання регіонального розвитку в режимі «особливої відповідальності».

Серед пріоритетів публічного управління сталим розвитком регіонів ключовими на сьогоднішній день є:

- стимулювання та підтримка місцевих ініціатив щодо ефективного використання внутрішнього потенціалу регіонів;
- зменшення територіальної диференціації за індексом регіонального людського розвитку;
- формування конкурентоспроможності регіонів;
- стимулювання міжрегіональної інтеграції та запровадження дієвих інструментів для її державної підтримки; визначення проблемних територій у регіонах та реалізація державних заходів щодо вирішення проблем;
- створення ефективної системи охорони навколишнього природного середовища шляхом врахування екологічної складової у стратегіях регіонального розвитку;
- створення ефективних механізмів представництва інтересів регіонів на

загальнонаціональному рівні і територіальних громад – на регіональному рівні;

- формування з урахуванням документів Ради Європи та Європейського Союзу нормативно-правової бази, необхідної для реалізації державної регіональної політики, поліпшення матеріального, фінансового, інформаційного, кадрового та іншого ресурсного забезпечення розвитку регіонів, сприяння здійсненню повноважень органами місцевого самоврядування [2, с. 37].

Ефективність публічного управління сталим розвитком регіонів суттєво залежить від взаємодії між центральними органами державної виконавчої влади, місцевими (на рівні регіонів), органами державної виконавчої влади та органами регіонального самоврядування, а також від оптимальної організації влади безпосередньо на рівні субнаціональних регіонів первинного поділу.

Слід зазначити, що здійснення публічного управління територіального розвитку в Україні зіштовхується з багатьма труднощами. Перепонами публічного управління розвитку територій є відсутність єдиної нормативно встановленої процедури «відбору» регіональних проблем для прийняття рішень на державному рівні. До головних перешкод на шляху забезпечення ефективного публічного управління регіонального розвитку в Україні можна віднести:

- відсутність системного підходу до регіональної політики, невизначеність стратегічних перспектив регіонального розвитку;
- недостатнє використання існуючих інструментів державного регулювання, спрямованих на стимулювання розвитку регіонів, у тому числі депресивних територій;
- низьку інституційну та фінансову спроможність місцевих органів влади щодо вирішення питань місцевого значення;
- відсутність дієвих та ефективних механізмів формування місцевих бюджетів на основі гарантованих державою соціальних стандартів надання послуг населенню незалежно від місця проживання;
- незавершеність формування та недосконаліть моделі управління на регіональному рівні [1, с. 63].

Отже, за сучасних умов ринкових перетворень публічне управління сталим розвитком регіонів стає ключовою ланкою державного управління, що формується під впливом багатьох факторів, певна сукупність яких створює підвалини його теоретичних засад і посилення регіональних і місцевих впливів.

Список використаних джерел

1. Базавлук Н. Ю., Рагімов Ф. В. Механізми державного управління сталим розвитком регіонів у контексті принципів належного врядування. *Державне управління та місцеве самоврядування.* 2018. Вип. 2. С. 63–69.

2. Волинський Г. О. Про конкурентні переваги в умовах глобалізації. *Економіка України*. 2016. № 12. С. 37–41.

3. Гречко Т. К., Лісовський С. А., Романюк С. А., Руденко Л. Г. Публічне управління в забезпеченні сталого (збалансованого) розвитку : [навч. посіб.]. Херсон : Грінь Д. С., 2015. 264 с.

4. Латинін М. А. Пастух К. В. Наукові та теоретико-правові засади державної економічної політики регіонального розвитку. *Державна економічна політика регіонального розвитку : монографія* / [М.А. Латинін, С.В. Майстро, Н.В. Статівка та ін.] ; за заг. ред. д. держ. упр., проф. М. А. Латиніна. Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2017. 240 с.

Гаврилюк Ю. М., кандидат філософських наук, доцент,
Мокрецова Н. Я., кандидат філософських наук, доцент,
Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва, Україна

МІЖ СЕЛОМ І МІСТОМ: ШЛЯХ ЗМІН СОЦІАЛЬНИХ РЕАЛІЙ ТА ГЕОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Прагнення сучасних соціологів пов'язані з пошуком шляхів розв'язання тих складних завдань, з якими стикнулася цивілізація, заснована на взаємозв'язку різних культур, релігій, традицій та способів відношення до світу. Поняття «глокалізація», яке використовують вже багато соціологів, вказує на співіснування різноспрямованих тенденцій: на тлі глобалізації замість очікуваного зникнення регіональних відмінностей відбувається їх збереження і посилення зростання інтересу до традицій глибокої старовини та відродженню мовних діалектів. Але водночас виникають і набирають силу явища іншого напряму: сепаратизм, загострення інтересу до локальних відмінностей, антиглобалізм, світова та регіональна економічна нерівність. Геокультурний погляд на історичне та сучасне життя варто розглядати як одну з популярних альтернатив економічному детермінізму в соціальних науках, яка вже встигла зарекомендувати себе досить позитивно.

Модернізація сучасного світу розвивається як протилежність традиційному світу аграрної культури. Урбанізація, відсутність сталого розвитку аграрного виробництва та умов життя на селі зумовила міграцію населення із села у місто. Місто стало символом процесів глобалізації та модернізації по всьому світу, міграція до міст в усіх куточках планети зростає шаленими темпами, в кожному регіоні вона має свої особливості. Але незмінними є проблеми нерівності та бідності. Соціолог із Великої Британії Нгай Лін Сум дослідила ту групу населення великих міст Китаю, яка збільшилася після фінансової кризи 2008 року [див. 1]. Цю субкультуру вона називає субалтерною, а ідентичність її представників визначає терміном дяосі (лузери, програвші). Вони мешкають на окраїнах міст, їх помешкання часто не мають вікон, розташовані на балконах, складах, недобудовах, бомбосховищах та підвалах, за що отримали назву «плем'я щурів». Вони не мають прав на прописку у містах та на соціальну допомогу, їх праця важка та малооплачувана.

При цьому практично усі молоді мігранти мають доступ до соціальних мереж, де можуть поспілкуватися з різними верствами населення, висловити свої думки, у тому числі розказати про свої відчуття нерівності та несправедливості. Молоді субалтерни стали називати себе дяосі та створили

власні групи, канали, чати і пости в соціальних мережах. Низький соціальний статус здебільшого створює відповідні емоційні відтінки соціальної активності цих людей. Чоловіки та жінки скаржаться (найчастіше завуальовано й досить іронічно) на непривабливість для протилежної статі, відсутність доступу до благ, які вони кожного дня бачать навколо себе, на мізерні доходи, відсутність інтересу до життя і тому подібне. Свій вільний час вони в основному проводять вдома за комп'ютером або телефоном, граючи в онлайн-ігри, які до речі також стають соціальним простором для спілкування, по суті аналогом соціальних мереж. На іншому полюсі знаходяться гаофушуай. Члени цієї групи описуються як «високі, багаті та красиві». Вони мають інше соціальне походження, а також зв'язки (переважно родинні), що забезпечують їм набагато більший доступ до благ. При цьому, висвітлюючи своє життя у соціальних мережах, вони часто вдаються до неабиякого перебільшення реального стану речей, наприклад, хизуються тим, що їм насправді не належить або належить частково. Як мовить стереотип, кожен представник гаофушуай мусить мати три головні «скарби»: айфон останньої моделі, престижний автомобіль і дизайнерський годинник. Крім цього, одяг і взуття, звісно, також мають бути від наймодніших і найпопулярніших брендів. Найчастіше саме ці атрибути першими впадають в очі, тому вважаються ознакою високого соціального статусу і, як наслідок, привабливості для протилежної статі. Схильність до надмірного хизування у представників цієї групи в соціальних мережах обумовлює латентну ворожість (приховану або відверту заздрість) з боку людей з інших соціальних груп, особливо тих, хто має звичку усе в цьому світі виміряти грошима. Для них просто неможливо змиритися з тим фактом, що хтось, просто так, несправедливо, має начебто аж настільки більше благ і переваг.

Отже, сучасний етап розвитку суспільства є складним не тільки в економічному та політичному сенсах. Не менш важливою стає проблема формування життєвого світу, що мав би більш-менш чіткі орієнтири та цілі, певні засади розуміння себе у світі. Актуальною стає проблема формування нових геокультурних цінностей. Нгай Лін Сум відмічає самоіронію наративів дяосі, їх специфічний гумор, тугу по дому та допомогу тим, хто в них залишився, – родичам та близьким. Під переповненими вулицями Пекіну, культурної столиці Китаю, де мешкає 23 мільйони людей, знаходиться ще одне місто. Не дивлячись на те, що цих людей майже непомітно, вони також живуть і мають великі мрії – бути акторами, письменниками, музикантами, художниками, спортсменами, кіберспортсменами тощо. І, найголовніше, всупереч будь-яким життєвим негараздам, вони не втрачають надію.

Подібні проблеми з соціальною нерівністю та зростанням відносної бідності є не менш актуальними і у західних суспільствах. Реформи соціальної політики, що проводять держави, жодним чином не вирішують цих проблем. Громадяни об'єднуються, кидаючи виклик масовому розумінню велферу, щоб хоч якось змінити ситуацію. Наприклад, у 2013 році було створено проєкт «Dole Animators», метою якого було за допомогою документальних фільмів

розповісти про життя та досвід безробітних та безхатченків. Цей проєкт все ще продовжує своє існування, і нещодавно його учасники виступили з новою ініціативою – «Poverty 2 Solutions» («Розв'язання проблем бідності-2»). У цьому проєкті пропонуються і детально розглядаються реально можливі стратегії подолання бідності. Цей приклад показує, наскільки сильно деякі громадяни незадоволені тими реформами, що пропонують мейнстримні політики. Діяльність активістів має дуже велике значення, адже вона є джерелом надії на краще майбутнє, яка так необхідна в умовах недоліків реформ соціального забезпечення у Великій Британії.

Стрімка глобалізація руйнує традиційну систему ідентичностей в локальних культурах. Розрив з домінантними цінностями та утвердження гідності індивідуального «Я», реалізації особистості як першооснови суспільства, почався виступом студентів Сорбонни в 1968 р., які поклали початок кінця епохи індустріалізму і зародження епохи постіндустріалізму. Відтоді зароджується і нове сприйняття дуальності реальності, про що свідчать парадоксальні гасла «будьте реалістами, вимагайте неможливого» та «новації за межами максимуму».

Характер протестних рухів наших днів дає підстави стверджувати про наявність процесу революційних перетворень у відносинах «людина – суспільство», спрямованих на розширення соціальної бази особистості як геокультурного суб'єкта сенсу життя, його права на індивідуальність, власне світосприйняття і вибір мети діяльності. Про це свідчить і рух «Жовтих жилетів» у Франції – рух «забутих людей», жителів периферії. А також, небувалий підйом гендерного руху в країнах Сходу, пробудження Південної Америки та Африки.

Соціалізація особистості супроводжується не лише індивідуалізацією соціальних структур і їх функцій, а й виникненням принципово нових спільнот. Так, у багатьох провідних країнах світу все активніше заявляє про себе *креативний клас*. Його доля в економіці США становить близько 36% робочого населення, яке генерує приблизно трильйон доларів на рік. У Великій Британії приблизно три мільйони людей працюють у креативній економіці та виробляють продукції на 100 мільярдів фунтів стерлінгів. На цій підставі досить впевнено звучать прогнози про майбутній суспільний устрій, що складатиметься із трьох класів: креативного, сервісного і класу безуспішних. Більшість останнього становитиме нинішній середній клас, представники якого живуть і мислять згідно з певною калькою.

В умовах зростальної ролі особистості, її права на власний вибір, що може мати доленосне значення для людства, неабияк зростають і вимоги до неї як до відповідального за свої рішення геокультурного суб'єкта. Нова економіка будується тими, хто використовує такі ресурси у бізнес-моделі: уяву, творчу енергію та знання для створення нових ідей та цінностей. Відповідно, успіх часто залежить від використання синтезу творчості, підприємництва та технологічних інновацій. Культурні індустрії – це унікальний сектор економіки, який виник внаслідок поширення масової комунікації та глобалізму. Джастін

О’Коннор відмічає, що це «діяльність, в основі якої лежить індивідуальне творче начало, набуті навички, розвинений талант, і яка може створювати додану вартість і робочі місця шляхом створення та експлуатації інтелектуальної власності» [2, с. 380]. В центрі уваги сучасного виробництва опинилася творчість, цифрові технології і глобалізація мереж обміну інформацією, тому акцент з промислового сектора переноситься на індивідуальну креативність і свободу.

Список використаних джерел

1. Нгай Лин Сум. Люмпен-пролетариат и городские субалтерны в Китае. *Глобальный диалог.* Том 9 / № 1 / апрель 2019. URL: http://globaldialogue.isa-sociology.org/wp-content/uploads/2019/03/v9i1-russian.pdf

2. O’Connor J. Creative industries: a new direction? *International Journal of Cultural Policy*. 2009. Vol. 15. Num. 4. November. Pp. 378 – 402.

Колубай Я. С., аспірант
кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

ПЕРЕВАГИ КООПЕРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЩОДО ЗАДОВОЛЕННЯ ПРАЦЮЮЧИХ ВІД ПРОЦЕСУ ПРАЦІ ТА ЇЇ РЕЗУЛЬТАТІВ

Однією з потреб людини є потреба у діяльності. Задоволення від власної праці залежить від багатьох чинників. Існують різні теорії щодо чинників, які впливають на задоволеність людини від діяльності. Найчастіше фахівці виокремлюють такі чинники:

- користь для людей;
- достойна оплата праці;
- розвиток особистості в процесі роботи;
- співпадіння виду професійної діяльності з власним хобі.

Ідеї кооперації задля більш ефективної співпраці виникали завжди. Наприклад, початок *кооперативного руху* на українських землях припадає на 1860-ті рр. При цьому, кооперативним називають суспільний і господарський рух, що спрямований на створення й розвиток різних форм (артілей, громад, товариств тощо) і видів (кредитних, споживчих, сільськогосподарських) кооперативів [1]. Через те, що так звані «кооперативи» існували за часів СРСР, у багатьох сучасних людей поняття «кооперація» часто викликає негативні асоціації. Проте слово «кооперація» в буквальному сенсі означає співпраця.

Запит на соціальне підприємництво в Україні зростає з кожним роком. Багато людей розуміють, що колективна співпраця співвласників, приносить працівникам значно більше задоволення від роботи, внаслідок чого зростає їхня зацікавленість в результатах, що в свою чергу збільшує ефективність праці.

В протистоянні великим корпораціям у малих підприємців зазвичай немає шансів. Проте вони починають об'єднуватися в кооперативи і можуть конкурувати з корпораціями на рівних. Наразі найбільша розвинутою з точки зору розвитку кооперативного руху можна вважати галузь сільського господарства. Так, в Європі лідером з виробництва м'яса вже давно стали кооперативні товариства, які складаються з окремих фермерів, що наймають менеджерів для продажі своїх товарів.

Кооперативні підприємства поширені не тільки в галузі сільського господарства. Подібні організації вже проникли в усі сфери економіки. Великого поширення вони набули в таких сферах, як банківська справа, страхування та роздрібна торгівля.

Одним із важливих чинників задоволення від роботи є персональна *відповідальність* працівників, оскільки кожен може приймати важливі рішення та втілювати креативні ідеї. Не випадково, як свідчать наукові дослідження, працівники-співвласники кооперативних підприємств прагнуть отримати можливість для прийняття відповідальних рішень, що ґрунтуються на їхній компетенції та власному досвідові. Відповідальність на кооперативних підприємствах є вищою, ніж на аналогічних посадах в звичайних організаціях, адже успіх працівників-співвласників напряму залежить від успішності діяльності підприємства, і вони приймають безпосередню участь в її досягненні.

Останнім часом в світі дедалі більшого поширення набирає так зване «соціальне підприємництво». З'являються підприємці, для яких важливо не тільки заробити гроші, а ще й приносити своєю справою користь людям. Також досвід останніх десятиліть показує, що найбільш успішним стає той бізнес, який повністю орієнтований на клієнта.

Переходячи до кооперативної структури, підприємства починають новий етап у своєму розвитку, адже їхньою основною метою стосовно діяльності стає добробут працівників, які і є співвласниками. Дехто може сказати, що подібні ідеї звучать утопічно, але кооперативний рух поширюється з кожним роком, а оборот кооперативних корпорацій вже складає мільярди доларів США.

Відсутність належної правової бази суттєво уповільнює розвиток кооперативного руху в Україні [2]. Кооперативне законодавство не редагувалось десятиліття і тому не відповідає сучасним викликам і завданням.

Міжнародний Кооперативний Альянс прикладає багато зусиль за для поширення кооперативного руху в світі, і подібні ідеї знаходять все більше прихильників, що виражається в зростанні кількості кооперативних підприємств та утворенні національних організацій для розповсюдження ідей та захисту інтересів кооперативних організацій.

Список використаних джерел

1. Економічна енциклопедія : У трьох томах. Т. 2. / Відпов. ред. С. В. Мочерний. Київ : Вид-чий центр «Академія», 2001. 847 с.

2. Голомша М. Кооперативний рух як рушій економіки України. URL : https://rus.lb.ua/blog/mykola_golomsha/352371_kooperativniy_ruh_yak_rushiy_ekonomiki.html

Кудрявцева К. О.,
аспірантка кафедри міжкультурної комунікації та
іноземної мови,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», Україна

МІСЦЕ ФЕЙКУ В ТЕОРІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЇ Ю. ГАБЕРМАСА

У сучасному світі роль комунікацій вийшла на перший план і її важко переоцінити. Тому не випадково, що явище комунікації з його властивостями та функціями розглядається в різних соціологічних теоріях. В якості відправної точки для вивчення феномена фейку в даній роботі була взята теорія комунікативної дії Юргена Габермаса. Ю. Габермас пішов шляхом обґрунтування теорії суспільства на універсальних принципах мовної практики. Зупинимося докладніше на окремих компонентах теорії.

Габермас в «Теорії комунікативної дії» займається вивченням проблем мови. Мова та її форма впливають на соціальні функції комунікації. «Саму комунікацію німецький соціолог розглядає як опосередковану мовою інтеракцію. У процесі комунікації виявляються сенси та значення мовних виразів» [2].

Комунікація – це завжди діалог, так як передбачає «оратора» та того, хто «відповідає» (або як мінімум «слухача»).

Ю. Габермас розглядає проблему дискурсу: «Дискурс, так само як і інтеракція, є для Габермаса формою комунікативної дії, спрямованої на досягнення консенсусу, угоди (перш за все мовної) між суб'єктами комунікації» [3]. Даний консенсус означає встановлення рівноваги між інтересами учасників дії. Дотримуючись і розвиваючи теорію Макса Вебера » [1], Габермас виділяє і протиставляє інструментальну та комунікативну дії. Втіленням інструментальної дії Габермас вважає сферу праці. Ця дія впорядковується згідно з правилами, які ґрунтуються на емпіричному знанні. При здійсненні інструментальної дії реалізуються – відповідно до критеріїв ефективності, контролю над дійсністю – певні цілі, здійснюються передбачення, що стосуються наслідків даної дії. Під комунікативною дією Габермас розуміє таку взаємодію, принаймні двох індивідів, яка упорядковується згідно з нормами, що приймаються за обов'язкові.

У той час як інструментальна дія орієнтована на успіх, то комунікативна дія орієнтується на взаєморозуміння діючих індивідів, їх консенсус. Ця згода щодо ситуації і очікуваних наслідків заснована, скоріше, на переконанні, ніж на примусі. Вона передбачає координацію тих зусиль людей, які спрямовані саме на взаєморозуміння.

Суть комунікативної дії – в необхідності, навіть неминучості для діючих індивідів самим знаходити і застосовувати раціональні підстави, здатні переконати інших суб'єктів і схилити їх до згоди. Комунікативних аспектів і

вимірів в людських діях значно більше, ніж ми думаємо, переконаний Габермас. І завдання сучасної думки полягає в тому, щоб виокремити, як би висвітити їх в реальній комунікації людей, допомагаючи сучасній людині вдосконалювати механізми згоди, консенсусу, переконання, без яких не може бути нормального демократичного процесу.

Наступним важливим кроком розвитку концепції Габермаса (в роботах другої половини 70-х років, в «Теорії комунікативної дії» і в наступних творах) стало дослідження типів дії в зв'язку з відповідними їм типами раціональності. Аспекти раціональності, які проаналізував Габермас, дозволили уточнити саму типологію дії. Немає нічого дивного в тому, що це дослідження також стало творчим продовженням вчення Макса Вебера. Бо Вебер, на глибоке переконання Габермаса, перейшов від абстрактного класичного вчення про розум і типів раціональності до їх тлумачення, в більшій мірі відповідає сучасним теоретичним і методологічним вимогам. Не слід, втім, перебільшувати роль веберовських ідей у формуванні та зміні вчення Габермаса, який лише відштовхується від текстів Вебера, але робить з них безліч оригінальних висновків. Перш за все Габермас значно ясніше і більш послідовно, ніж Вебер, пориває з деякими фундаментальними принципами і традиціями епохи «модерну» (нового часу), філософії та культури Просвітництва. Підсумовуємо основні підходи теорії комунікативної раціональності Габермаса.

1. Габермас здійснює – звичайно, спираючись на концепцію «раціоналізації» Вебера» [1] (усунення релігійно-міфологічних картин світу) – «десубстанціалізацію» і прояснення постаті розуму, перш за все в боротьбі з ідеалістичними концепціями гегелівського типу.

2. Габермас бере до уваги будь-які зрушення традиційного раціоналізму як в сторону розробки теорії дії, активності і суверенності діючих суб'єктів – особистостей, так і в бік дослідження інтеракції, інтерсуб'єктивності, тобто пізнавальних, морально-практичних, соціально-історичних аспектів людської взаємодії.

3. Свою мету Габермас бачить в переплетенні «діяльнісного» підходу, в дослідженні розуму як конкретної раціональності дії, у вивченні, зокрема, інтерсуб'єктивності, комунікативних вимірів дії.

Комплексні типи дії, міркує Габермас, можна розглядати в світлі наступних аспектів раціональності:

- в аспекті інструментальної раціональності (раціонального дозволу технічних завдань, як конструкції ефективних засобів, які залежать від емпіричного знання);

- в аспекті стратегічної раціональності (послідовного рішення на користь тих чи інших можливостей вибору - при даних перевагах і максимах рішення і з урахуванням рішення раціональних контрагентів);

- в аспекті нормативної раціональності (раціонального вирішення практичних завдань в рамках моралі, керівні принципи)»;

- в аспекті раціональності «експресивної дії». Іншими словами, поняття раціональності уточнюється відповідно типології дії.

Габермас пропонує таку загальну схему зв'язку «чистих» типів дії і типів раціональності.

Істотною відмінністю концепції раціональності Габермаса є те, що в неї органічно входять і синтезуються:

- ставлення дійової особи до світу (Aktor-Welt-Beziehung);

- відношення його до інших людей, зокрема, такий важливий фактор, як процеси «говоріння», мови, висловлювання тих чи інших мовних пропозицій і вислуховування контрагентів дії.

А звідси Габермас робить висновок: поняття комунікативної дії вимагає, щоб дійові особи (Aktoren) були розглянуті як суб'єкти, що говорять і слухають, та які пов'язані будь-якими відносинами з «об'єктивним, соціальним або суб'єктивним світом», а одночасно висувають певні претензії на значимість (Geltugsanspruche) того, про що вони говорять, думають, у чому вони переконані. Тому ставлення окремих суб'єктів до світу завжди опосередковані можливостями комунікації з іншими людьми, а також їх суперечками і здатністю дійти згоди. При цьому дійова особа може висувати такі претензії: його висловлювання істинно (wahr), воно правильно (richtig – легітимно в світлі певного нормативного контексту) або правдоподібно (wahrhaft – коли намір говорити адекватно виражено в вислові).

Ці домагання на значимість висуваються і реалізуються в процесі дискурсу. Поширене в сучасній філософії поняття дискурсу Габермас тісно пов'язує саме з комунікативною дією і пояснює його наступним чином. Дискурс – це і є тематизоване Geltugsanspruche, як би «призупинення» чисто зовнішніх примусів до дії, нове обдумування і аргументування суб'єктами дій їх мотивів, намірів, очікувань, тобто власне домагань, їх «проблематизація». Особливе значення для Габермаса має те, що дискурс за самим своїм змістом суперечить моделі панування – примусу, крім «примусу» до досконалої переконуючої аргументації.

Противники теорії комунікативної дії Габермаса неодноразово дорікали йому в тому, що він конструює якусь ідеальну ситуацію, спрямовану на консенсус, «котрий переконує», ненасильницької дії і ідеальної ж «м'якої», аргументованої протидії. Апелюючи і до жорстокої людської історії, і до сучасної епохи, що не схиляє до благодушності, критики наполегливо повторюють, що габермасівська теорія нескінченно далека від «ірраціональної» реальності. Габермас, втім, і не думає заперечувати, що він (в дусі Вебера) досліджує «чисті», тобто ідеальні типи дії, і перш за все тип комунікативної дії.

Разом з тим він виходить з того, що виділені і досліджувані ним комунікативна дія та комунікативна раціональність відповідають цілком реальним особливостям, вимірюванням, аспектам дій і взаємодій індивідів в дійсній історії. Адже взаєморозуміння, визнання, аргументація, консенсус – не тільки поняття теорії. Це невід'ємні елементи взаємодії людей. При цьому якщо «чисто» стратегічна дія визначається ззовні, регулюється свідомо даними

нормами і санкціями, то суть комунікативної дії – в необхідності, навіть неминучості для діючих індивідів самим знаходити і застосовувати раціональні підстави, здатні переконати інших суб'єктів і схилити їх до згоди. Комунікативних аспектів і вимірів в людських діях значно більше, ніж ми думаємо, переконаний Габермас. І завдання сучасної думки полягає в тому, щоб виокремити, як би висвітити їх в реальній комунікації людей, допомагаючи сучасній людині пестити механізми згоди, консенсусу, переконання, без яких не може бути нормального демократичного процесу.

Габермаса несправедливо було б дорікати в тому, що він не бачить загроз і небезпек сучасної епохи. Та й взагалі задум того розділу вчення Габермаса, який він називає «універсальної прагматикою», націлений на те, щоб розробити послідовну програму універсальної значущості комунікативних дій, а одночасно і програму якщо не запобігання, то принаймні діагностування та лікування громадської патології в сфері суспільної комунікації. Таку патологію Габермас розуміє як форми «комунікації, що систематично порушуються». У більш загальному сенсі Габермас розробляє питання про патологічний вплив «системи» (пов'язаної і з капіталізмом, і з соціалізмом, характерною для всієї цивілізації системи держави) на всі структури і форми людського дії.

Згодом Габермас розширює свою теорію. Розглядаючи далі теорію комунікативної дії, слід зазначити, що в ній він близький до феноменологічної соціології, оскільки вихідним пунктом його аналізу є категорія «життєвого світу». Це поняття означає для німецького соціолога символічне самовідтворення, що виникає в тих межах значень, які складають основу життєвого досвіду індивіда. «Життєвий світ» – це колективний процес інтерпретацій тих чи інших ситуацій, в яких опиняються люди. Самі ж ситуації є фрагментами «життєвого світу». Мета теорії комунікативної дії – опис розгортання «життєвого світу» в еволюційній перспективі. Поняття «життєвого світу» у Габермаса тісно пов'язано з поняттям «системи дій», або просто системи. Суспільство, згідно його позиції, є одночасно і «життєвий світ», і система. Але якщо перше означає суб'єктивний світ, внутрішній стан, то друге виявляється швидше об'єктивним світом фактів. Оскільки ж і система, і «життєвий світ» тісно пов'язані, то доцільніше їх розглядати як нерозділену єдність.

«Життєвий світ» має соціальну структуру, що формується навколо комунікації і мови як засобу людського спілкування. Ця структура пов'язана, вважає Габермас, з накопиченням практичного знання. Комунікації та мові німецький соціолог приділяє особливу увагу, критикуючи Маркса за їх недооцінку. Він згоден з останнім, що людину від тварини відрізняють і відокремлюють праця та мова. Але якщо працю Маркс аналізує, на думку німецького соціолога, переконливо і досконально, то мові, по суті, не приділяється належної уваги.

З точки зору Габермаса, у процесі розвитку капіталізму в другій половині XX ст. і його трансформації в постіндустріальне, інформаційне та інші стани суспільства, то на перший план виходить не примат економіки, а розвиток мови

і комунікації. Це пов’язане в першу чергу з розвитком комп’ютеризації та масовим впровадженням її в життя. Відповідно до неї конфлікти в суспільстві переміщуються зі сфери виробництва в сферу комунікації і мови. Для пояснення цього процесу необхідна принципово нова теорія.

Слід зазначити, що при цьому (що спирається на оновлену інтерпретацію Вебера) типологія дії Габермаса зазнала помітну трансформацію. Так, в роботах 60-х років головною парою понять були для Габермаса названі інструментальний і комунікативний типи дії. Згодом він, користуючись вже дещо іншими критеріями розрізнення, виділив наступні чотири типи: стратегічну, норморегулюючу, експресивну (драматургічну) і комунікативну дію. При цьому стратегічна дія включає в себе інструментальну і «власне стратегічну» дію. Орієнтація на успіх (або необхідність рахуватися з неуспіхом), на використання засобів, що відповідають поставленим цілям, залишилися її загальними розпізнавальними знаками. Але тепер Габермас прийшов до висновку, що чисто інструментальна дія відповідає такому підходу до людського дії, коли предметні, інструментальні, прагматичні критерії висуваються на перший план, а соціальні контекст і координати як би виносяться за дужки. Що ж стосується стратегічної дії у власному (вузькому) сенсі, то вона якраз висуває в центр соціальну взаємодію людей, проте дивиться на них з точки зору ефективності дії, процесів рішення і раціонального вибору. У комунікативної дії, як і раніше, акцентувалася націленість «акторів», дійових осіб, перш за все і саме на взаєморозуміння, пошуки консенсусу, подолання розбіжностей.

Іншими словами, Габермас при аналізи соціальної дії виділяє формальні дії, орієнтовані на результат, і комунікативні дії, спрямовані на порозуміння між їх суб’єктами. Для нього важливим стає виявлення ступеня раціональності (як і у Вебера) дії. В результаті Габермас виділяє чотири ідеальних типи соціальної дії: телеологічну (в якій він особливо виділяє стратегічну), нормативну (норморегулюючу), драматургічну, комунікативну (мовні дії, розмова). Стратегічна дія означає, що суб’єкт дії вибирає найбільш ефективний засіб «отримання бажаного». Нормативна дія – це соціальна дія, метою учасників якого є досягнення взаємовигідних очікувань, здійснюване за допомогою підпорядкування своєї поведінки розділяються цінностям і нормам. Нормативна дію раціонально настільки, наскільки вона відповідає соціально прийнятим стандартам поведінки. Драматургічна дія є в першу чергу створення публічного іміджу. Ефективність драматургічної дії визначається його «щирістю». Що стосується комунікативної дії (центрального поняття в теорії Габермаса), то метою її є вільна угода учасників для досягнення спільних результатів у певній ситуації. Таким чином, соціальна дія стає у німецького соціолога взаємодією.

Виходячи з теорії комунікативної дії Ю. Габермаса, фейк є дією інструментальною (стратегічною), тому що він не спрямований на досягнення консенсусу між учасниками взаємодії, а орієнтований на досягнення певної мети. Оскільки фейк не є комунікативною дією, яка «передбачає координацію

тих зусиль людей, які спрямовані саме на взаєморозуміння» і «без яких не може бути нормального демократичного процесу», то можна зробити висновок, що дана модель (суспільство без фейків) є ідеальним, з точки зору Габермаса, типом взаємовідносин, які ведуть до демократизації суспільства. Габермас дію визначає за змістом (ціллю) і ставить конкретну умову комунікативної дії – досягнення консенсусу.

Поступово Габермас став переходити від критичної теорії суспільства до роз'яснювальної, якою, строго кажучи, і є теорія комунікативної дії. Необхідність у роз'яснювальній за характером теорії була викликана прагненням німецького соціолога обґрунтувати таке явище сучасності, як фрагментація повсякденної свідомості і охоплення її різними системами. Свідомість перестала (або перестає) бути революційною, і критична теорія повинна бути замінена поясненням процесу з'єднання раціональної культури з повсякденним комунікацією.

Список використаних джерел

1. Вебер М. Основные социологические понятия / Пер. с нем. М. И. Левиной // Вебер М. Избранные произведения. М. : Прогресс, 1990. с. 602-603.

2. Зборовский Г.Е. История социологии. М. : Гардарики, 2004. — 608 с.

3. Основные понятия и идеи теории коммуникативного действия Габермаса. *История философии: Запад-Россия-Восток* (книга четвёртая. Философия XX в.). М. : 'Греко-латинский кабинет' Ю.А. Шичалина, 1999. 448с.

Нохріна Л. А., кандидат технічних наук, доцент,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

СМАРТ-КОНЦЕПЦІЯ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО МІСТА

Сьогодні міста та міські центри як рушійна сила економічного розвитку, забезпечують значну частку валового внутрішнього продукту країн, визначають вектор спрямованості соціальних, політичних і економічних відносин, посідаючи центральне місце у виробничо-споживчих мережах. Таким чином міста грають вирішальну роль в національному, регіональному і глобальному розвитку [1].

За останні десятиліття у містах всього світу відбулися кардинальні зміни, що поставили перед урядами і органами місцевого самоврядування безпрецедентні завдання. Вперше за всю історію людства з 2008 р. більше половини населення світу проживає у міських поселеннях; згідно прогнозам до 2050 року ця цифра виросте до 70 % за рахунок країн, що розвиваються.

На щорічній сесії Економічної і Соціальної Ради ООН у Женеві наголошувалось, що стрімка урбанізація зумовлює широкий спектр викликів, пов'язаних з електроенергією, водопостачанням, санітарією, послугами у сфері освіти і охорони здоров'я, що вимагає нових стратегій.

Наявна ситуація зумовлює зростання інтересу до теми «смарт-місто» та необхідність чіткого визначення даного поняття, позаяк сьогодні однозначного його тлумачення не сформувалося.

Термін «смарт-місто» як кальку англомовного «smart city» до широкого вжитку було введено відносно недавно. Власне, докладний переклад англомовного терміну «smart city» як «розумне місто» є не цілком однозначним, але на разі прикметник «розумний» щодо міста означає перш за все «стійке», «конкурентоздатне», «ефективне», «зручне для життя».

Проте, що чітке визначення змісту концепції «смарт-місто» є утрудненим, в цілому вона окреслює смарт-систему, у якій наявні ресурси використовуються у найбільш ефективний спосіб, забезпечуючи тісний зв'язок між підсистемами (відеоспостереження, інтелектуальної транспортної системи тощо) у масштабах міста або регіону за умови збереження максимальної безпеки території. Складовими системами смарт-міста є енергоефективність, охорона здоров'я, транспорт, екологічний моніторинг, комунікації, інфраструктура, освіта, безпека тощо. Взаємозв'язана система комунікативних та інформаційних технологій з Інтернетом речей (IoT) спрощує управління внутрішніми процесами міста і покращує рівень життя населення.

Інтеграція інформаційних технологій та концепції Інтернету речей для управління всіма сферами мегаполісу, охоплює всі системи життєзабезпечення міста: транспорт, бібліотеки, музеї, парки, тобто всі аспекти, що безпосередньо забезпечують взаємодію суспільства та інфраструктури, підвищуючи ефективність цієї взаємодії у режимі реального часу.

Дослідники Віденського університету запропонували шість основних критеріїв для визначення смарт-міста: смарт-економіка (smart economy), смарт-мобільність (smart mobility), смарт-довкілля (smart environment), смарт-люди (smart people), смарт-життєдіяльність (smart living), смарт-управління (smart governance) (рис. 1).

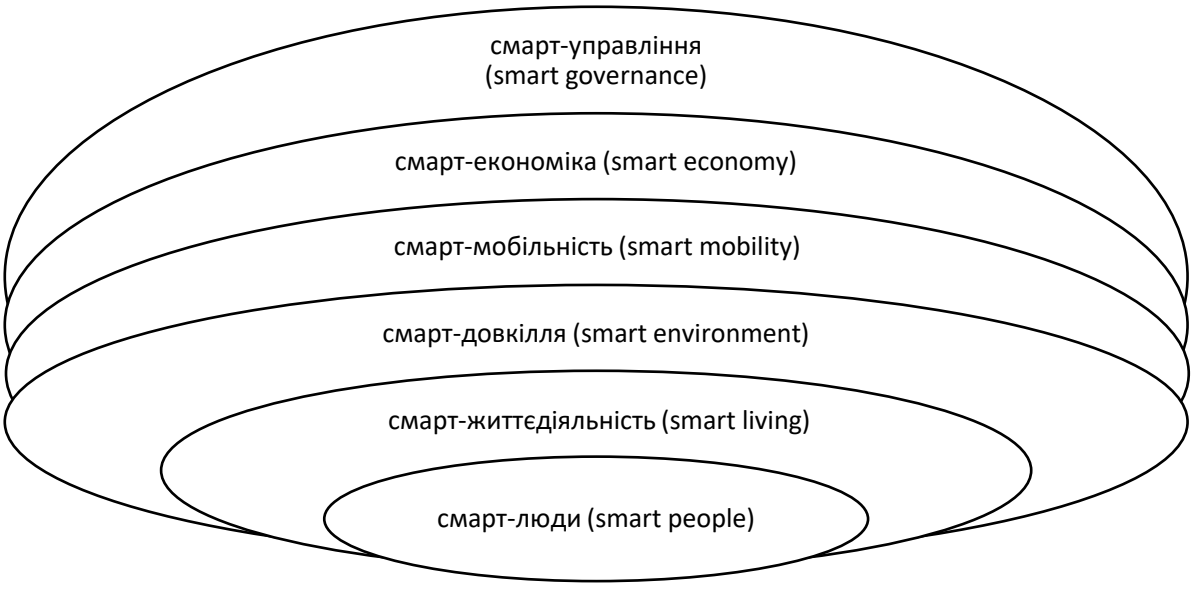

Рисунок 1 – Смарт-елементи концепції «smart-місто»

Смарт-рівень того або іншого смарт-елементу концепції оцінюється за комплексом показників, наприклад, смарт-економіка характеризується шістьма основними аспектами: схильність до інновацій; рівень розвитку підприємництва; економічна привабливість міста (імідж); продуктивність; гнучкість ринку праці; включеність у міжнародні економічні процеси, тобто інновації, які перетворюють і полегшують повсякденне життя.

Точкою відліку смарт-рівня мешканців міста є середній рівень освіти жителів та ступінь інформаційної письменності. Відмова від ретроградних кшталтів мислення, прагнення до постійного навчання і освоєння нових технологій є ключовою умовою розвитку людського капіталу (і, відповідно, передумовою вибудови смарт-міста). Проте, одним з найбільш актуальних критеріїв, що лежить у площині викликів смарт-міста є мультикультурність і етнічне різноманіття, які ґрунтуючись на інтенсифікації глобальних міграційних процесів, охоплюють туристів та переселенців-біженців. Варто відзначити, що у разі терористичної загрози або сплеску нетерпимості, інформаційний контроль смарт-міста дозволить уникнути ескалації конфлікту й застосовувати превентивні заходи не до всіх представників діаспори, а до конкретних громадян.

Смарт-міста сьогодні привертають людей простотою ведення бізнесу, грамотною інфраструктурою і високою якістю людських ресурсів. Проте, нові технології повинні бути інтуїтивно зрозумілими будь-якій людині, з будь-яким світоглядом і рівнем освіти.

Концепція смарт-місто є одним з найбільш популярних напрямів розвитку в рамках концепції Інтернету речей (Internet of Things, IoT), позаяк фундаментальним принципом смарт-міста є впровадження інформаційних технологій і об’єктів IoT у міське середовище. Очікується, що такий підхід дозволить удосконалити систему управління та взаємодії держави з суспільством, підвищить якість й ефективність роботи міських служб, а всі ініціативи разом якісно змінять життя населення.

Смарт-місто є екологічним, безпечним, енергоємним, тобто таким, що відкриває широкі можливості і забезпечує максимально комфортний спосіб життєдіяльності місцевих мешканців та відвідувачів. У цьому контексті першочергової інтелектуальної модернізації потребують сфери державного управління, інфраструктура та економіка. Основні напрями розвитку даних секторів представлені в табл. 1.

Таблиця 1 – Ключові напрями розвитку смарт-міста

Інноваційна економіка	Міська інфраструктура	Державне управління
Інновації у промисловості, кластерах, районах міста	Транспорт	Адміністративні послуги для громадян та відвідувачів
Смарт-робоча сила: освіта і зайнятість	Енергетика / комунальні послуги	Представницька і пряма демократія
Створення наукоємних компаній	Захист навколишнього середовища / безпека	Послуги для громадян та відвідувачів: якість життя

Отже, у контексті концепції смарт-міста інноваційна економіка повинна бути самодостатньою і незалежною від природно-вуглецевих ресурсів; у інфраструктурі міста необхідно упроваджувати економні та поновлювані джерела енергії; державна гілка повинна орієнтуватися на підвищення конкурентоспроможності фінансового, інтелектуального і людського капіталу. Смарт-місто повинне характеризуватися високоефективною економікою і управлінням, високим рівнем якості життя, мобільністю, дбайливим відношенням до навколишнього середовища і активною участю населення у міському житті. Експерти вважають, що основним джерелом управління цифровим містом є дані про населення.

На теперішній час концепція «смарт» в тому або іншому обсязі реалізована у 250 містах по усьому світу; тобто, кількість смарт-міст обмежена, позаяк створення інтелектуального міста є трудомістким процесом, який зачіпає всі площини інфраструктури. Згідно даних дослідження компанії McKinsey, у 2020 р. кількість смарт-міст на всій планеті становила майже 600.

У глобальному вимірі темпи зростання смарт-міст динамічно збільшуються з наступних причин:

– необхідність освоєння нових прибуткових ресурсів. Цифрові мегаполіси приносять вагомий дохід у розвиток IT-сфери, вартість якої складає більше ніж $ 1,5 трлн;

– зростання населення міст. Сьогодні у містах зосереджено до 70 % світової економіки, й чим більшими є темпи поступу, тим складнішим є моніторинг, контроль, управління, тому концепція смарт-міста на часі є основним інструментом управління.

Неодмінною характеристикою смарт-міста є його довгостроковий сталий розвиток. У 1987 році в доповіді Усесвітньої комісії з питань навколишнього середовища і розвитку було сформульовано загальновизнаний термін «сталого розвитку», при якому «задоволення потреб теперішнього часу не підриває здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби». Це означає, що будь-яке схвалюване сьогодні управлінське рішення не наносить коротко і довгострокового збитку будь-якій сфері сталого розвитку міста – громаді, економіці, екологічній системі. Отже, задля ефективного прогнозування й управління можливими негативними впливами, а також мінімізації їхніх наслідків, надзвичайно важливим є управлінський та аналітичний смарт-інструментарій.

Загальноприйнятих критеріїв для оцінки ступеня інтелектуалізації міста на даний момент не існує. Варто зазначити, що у даний час існують різні підходи і рейтингові системи, які дозволяють аналізувати і ранжувати смарт-міста. Наприклад, у рамках підготовки рейтингу Smart Cities Index компанія Easypark виділила 19 критеріїв, по яких оцінила більше ніж 500 міст по всьому світу. Аналізувалися такі напрями як рівень розвитку каршеринг-сервісів (кількість автомобілів, задіяних в каршеринг-сервісах щодо чисельності населення), рівень інтелектуалізації паркувальних майданчиків (кількість

паркувальних місць, кількість автомобілів у жителів міста, обхват населення смартфонами, доступність додатків, що надають інформацію про паркувальні майданчики тощо), рівень завантаженості доріг, ступінь задоволеності населення роботою громадського транспорту, показник розвитку смарт-будівель (ВВП на одиницю енергоспоживання, інвестиції у дослідження і розробки), ступінь екологічності енергетики (частка електроенергії, проведеної за рахунок поновлюваних джерел енергії), якість утилізації відходів (частка відходів, видалених на звалища), оцінка рівня забруднення навколишнього середовища (обсяг викидів вуглекислого газу і парникових газів на душу населення), рівень політичної активності громадян (показник явки на вибори), ступінь цифровізації системи державного управління (показник розвитку цифрової інфраструктури, трафік інтернет-сайтів місцевої адміністрації), оцінка планування міського середовища (площа громадських зелених зон щодо загальної площі міста), рівень освіти (кількість персональних комп'ютерів на 1000 жителів; індекс розвитку інформаційних технологій; кількість університетів країни, що включені до списків кращих університетів світу; кількість університетів міста, що входять до складу 10 кращих університетів країни; кількість студентів в трьох провідних університетах міста), оцінка бізнес-екосистеми (кількість стартапів, зареєстрованих на Angel.co), оцінка якості 4G LTE (Мбіт/с, швидкість інтернету), оцінка швидкості інтернету, кількість точок доступу до безкоштовного Wi-Fi (щодо площі міста), показник обхвату населення міста смартфонами, оцінка рівня життя в місті (середня сума, що витрачається на громадське харчування, одяг, оренду, транспорт тощо, середня чиста заробітна плата з урахуванням рівня ВВП на душу населення). Крім того, індекс враховує експертну оцінку смарт-поступу в окремих містах. Таким чином певною мірою збалансований підхід Easypark дозволяє достатньо відобразити ступінь інтелектуалізації досліджуваних міст, проте не враховує ряд його важливих компонентів (наприклад, сектор смарт-охорони здоров'я).

Рейтинг міст консалтингової компанії PwC Data-driven cities (міста, керовані даними) ґрунтується на власному семантичному і синтаксичному дослідженні відкритих джерел, комплексній оцінці готовності міської системи, а також оцінці ступеня впровадження прикладних інформаційних технологій. При формуванні індексу перший етап роботи (семантична і синтаксична оцінка відкритих джерел) мав на увазі аналіз ЗМІ і наукових публікацій по тематиках, що охоплюють технології смарт-міста. В рамках цієї стадії виділено ключові теми та ключові технології. Другий етап включав проведення порівняльного аналізу і оцінку готовності міських екосистем для розвитку принципів міста, керованого даними, за показниками, згрупованими в три блоки: компетенції (наявність у місті аналітичних центрів, інноваційних дослідницьких центрів та інформаційних систем, використовуваних для збору / обробки / аналізу даних; освітніх програм, направлених на створення і розширення професійних знань в області аналізу даних); джерела інформації (оцінка фактично використовуваних і потенційних джерел інформації; оцінка ступеня відкритості даних і їхня

наявність у Мережі; оцінка рівня використання електронних і мобільних платежів; оцінка рівня використання датчиків у різних сферах міського господарства; оцінка можливостей жителів надавати дані про міське середовище: рівень проникнення інтернету, мобільного зв'язку, персональних комп'ютерів, смартфонів, соціальних мереж і он-лайн порталів міських послуг); інфраструктура (оцінка наявності, доступності і якості різних способів передачі даних, що генеруються, широкосмуговий інтернет, міська мережа Wi-Fi, мобільний пакетний зв'язок). Окрім цього, оцінювався рівень використання прикладних інформаційних технологій по наступних напрямах: транспорт, комунальні послуги, безпека, навколишнє середовище, охорона здоров'я тощо. Таким чином рейтинг PwC ураховує переважно технологічні аспекти розвитку смарт-міста, тоді як соціально-економічні параметри в нім практично не фігурують.

Східноєвропейський рейтинг «Індикатори смарт-міст» передбачає розрахунок індексу сталого розвитку на основі статистичних показників, що характеризують поступ по трьох основних блоках: економічному, екологічному і соціальному. У свою чергу кожен блок включає дві групи показників, що характеризують всі сторони міського розвитку: рівень і якість економічної бази міста, стан міської комунальної, інженерної та соціальної інфраструктури, населення й екологічної системи (табл. 2).

Таблиця 2 – Показники, використовувані для побудови східноєвропейського індексу і рейтингу сталого розвитку міст

Блок	Економіка		Соціальна сфера		Екологія	
Група показників	Економічний розвиток	Міська інфраструктура	Демографія і населення	Соціальна інфраструктура	Екологічна ефективність виробництва	Екологічна ситуація
Кількість показників	9	7	3	9	3	1
Вага	1	1	1		1	

Рейтинг обчислюється на основі даних, отриманих з відкритих джерел, і враховує 26 показників, що характеризують рівень розвитку 7 ключових напрямів смарт-міста: смарт-економіка, смарт-управління, смарт-жителі, смарт-технології, смарт-середовище, смарт-інфраструктура і смарт-фінанси.

В даний час пріоритетним завданням смарт-міст є управління сталим розвитком, планування якого гостро потребує не тільки нової методології та теоретичних підходів, але і нових технологій. Технологічні прориви останніх десятиліть у створенні нових матеріалів, управлінні ресурсами, інформаційно-комунікативній сфері, що заклали фундамент сталого розвитку, поступово набирають популярності, але цим ініціативам поки не завжди вистачає системності, комплексності, професійного обґрунтування у розстановці пріоритетів поступу.

Рейтинг сталого розвитку міст покликаний розставити пріоритети для локального і регіонального керівництва. Сучасні методики оцінки використовують міжнародний досвід провідних дослідницьких груп і

організацій: McKinsey, Ernst & Young, Australian Conservation Foundation, Forum for the Future, European Green Capital тощо.

На часі все більшого розвитку набувають екостійкі тобто, зелені тренди. У цьому контексті варто підкреслити, що концепція смарт-міста тісно пов'язана з покращанням ефективності функціонування окремих будівель, житлових кварталів, інфраструктурних об'єктів, районів та цілих міст. Смарт-підхід до планування міських територій має загальні завдання з зеленим підходом: зниження навантаження на муніципальні мережі, підвищення енергоефективності, поліпшення зв'язності простору, підвищення комфортності для користувачів (місцевих жителів та гостей міста). Так, для отримання зеленої сертифікації за системою LEED (Leadership in Energy & Environmental Design) необхідно упровадити ряд смарт-рішень, зокрема вести моніторинг і верифікацію стану різних систем (водопостачання, опалювання, енергетика) (табл. 3).

Таблиця 3 – Основні характеристики зелених стандартів LEED і BREEAM

Назва системи зеленої сертифікації	BREEAM	LEED
Назва сертифікаційної системи для районів / міст / територій / дестинацій	BREEAM Communities	LEED for Neighborhood Development
Основний напрям сертифікації	Акцент на генеральний план всього поселення / району	Акцент на проєкти, що захищають здоров'я жителів та розвивають довкілля та якість життя
Розділи оцінки	Якість управління	Регіональна специфіка
	Соціальна та економічна ситуація (адаптація до змін клімату, демографічний облік, шумове забруднення тощо)	Смарт-розташування та зв'язаність (збереження цінних земель, протидія розпорошуванню міста / дестинації)
	Ресурси та енергія (матеріали ощадного впливу на довкілля, стратегія водокористування тощо)	Тип та дизайн сусідства (змішане користування, пішохідна доступність, соціальна справедливість)
	Землекористування та екологія (водне забруднення, ландшафтний дизайн тощо)	Зелена інфраструктура та будівлі (використання стійких практик з інших сертифікаційних систем LEED)
	Транспорт та переміщення (громадський транспорт, велосипедні мережі)	Інновації в процесі проєктування

Відповідно до зелених стандартів попереднє енергетичне моделювання з використанням програмних інструментів (DOE 2, ES Virtual Environment, QUEST) проводиться на стадії проєктування. Крім того, проєкт має передбачати автоматизоване управління рівнем вуглекислого газу, вологістю та

іншими характеристиками комфорту. Для того, щоб оцінити, наскільки якість функціонування відповідає потребам користувачів, проводяться регулярні опити, що дозволяють виявити ступінь задоволеності.

Аналітичні матеріали, отримані на основі індексу сталого розвитку міст, дозволяють зробити декілька важливих висновків. По-перше, на основі рейтингу можна виділити лідерів і аутсайдерів сталого розвитку, що вкаже на ефективність міської політики й гостроту проблематики та стимулюватиме подальшу роботу.

По-друге, індекс сталого розвитку виявляє диспропорції та дисбаланси міського розвитку. Крім того, порівняння міст по регіонах дозволяє виділити диспропорції регіонального розвитку. Так, всі регіони України можна поділити на декілька груп залежно від рейтингу сталого розвитку міст і однорідності значень цього рейтингу. У однорідних регіонах простіше упроваджувати ідеї сталого розвитку, цей процес можна поставити на потік. Для сильно диференційованих регіонів нагальним є індивідуальний підхід для перетворення міста на смарт.

Індекс і рейтинг сталого розвитку є лише одним з найбільш загальних інструментів аналітичного забезпечення сталого поступу міст та ефективний інструмент скринінгу території, який допомагає скласти стратегію сталого розвитку і смартизації міст.

Індекс і його структура указують на загальний характер індивідуального розвитку міста, дозволяючи розділити міста по типах, щоб надалі приступити до впровадження в них кращих практик, найбільш відповідних для кожного типу. Таким чином смарт-системи дозволяють встановлювати вищі вимоги щодо всіх систем без збитку для комфорту користувачів та своєчасно відстежувати виникаючі проблеми.

Варто визначити відмінності між зеленим та смарт-містом.

Смарт-міста вибудовуються на підвалинах інтелектуальних рішень і технологіях, що передбачає втілення мінімум п’яти з восьми параметрів: смарт-енергія, смарт-будівлі, смарт-мобільність, смарт-охорона здоров’я, смарт-технології, смарт-управління, смарт-освіта, смарт-мешканці, смарт-інфраструктура.

Зелені міста вибудовуються на принципах мінімізації можливих негативних впливів на навколишнє середовище. Включення інтелектуальних технологій не є необхідною умовою, проте використання енергоефективних і екологічно ощадних технологій є обов’язковим атрибутом.

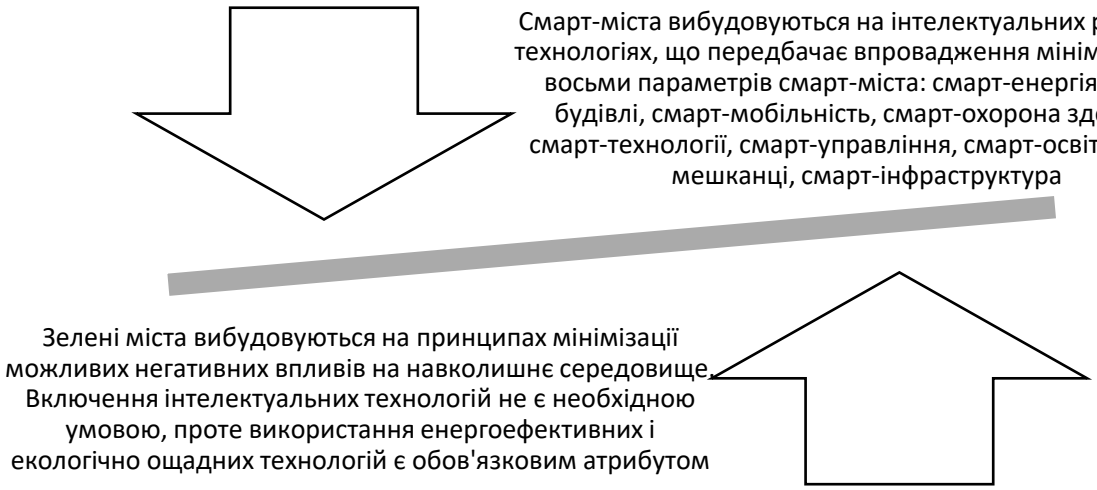

Рисунок 2 – Відмінність зеленого та смарт-міста

Сьогодні кращі практики комплексного планування територій поєднують у собі елементи зеленого і смарт-розвитку. Так, транспортне інтелектуальне планування територій повинне враховувати середній шлях, усталені маршрути населення, потужність транспортних потоків, час очікування громадського транспорту, пішохідну доступність транспортних вузлів. Смарт-транспортне планування, у свою чергу, дозволяє суттєво зменшити навантаження на навколишнє середовище: знизити викиди вуглекислого газу, викликані зайвими поїздками жителів, зменшити теплове і світлове забруднення від транспортної і супутньої інфраструктури.

У нашій країні динамічно поширюються конструктивні практики впровадження смарт-транспортних систем. Масштабне впровадження інших смарт-систем (комунальних, енергетичних) поки не знайшло широкого застосування в Україні: на даний момент жоден район, місто або дестинація не сертифіковані по LEED, проте, елементи смарт-управління комунальними системами зустрічаються в окремих сертифікованих будівлях.

Враховуючи викладене, можемо зробити висновки, що проєкти існуючих смарт-міст формуються залежно від умов конкретного регіону та країни.

Кращі практики комплексного планування територій поєднують у собі риси зеленого та смарт-розвитку. Так, транспортне планування міста має враховувати середній шлях, усталені маршрути населення й відвідувачів, потужність транспортних потоків, час очікування громадського транспорту, пішохідну доступність транспортних вузлів. Смарт-мобільність ґрунтує транспортне планування на смарт-технологіях, що дозволяє помітно знизити навантаження на навколишнє середовище: зменшити викиди вуглекислого газу, викликані зайвими поїздками, зменшити теплове й світлове забруднення від транспортної та супутньої інфраструктури. Сьогодні у світі існують конструктивні приклади впровадження смарт-транспортних систем.

Смарт-місто є результатом органічного поєднання смарт-елементів (смарт-економіка, смарт-мобільність, смарт-навколишнє середовище, смарт-люди, смарт-життя, смарт-управління) за якого інвестиції у людський і

соціальний капітал, у традиційні (транспорт) та електронні комунікації забезпечують сталий економічний розвиток, високу якість життя і активну участь городян в управлінні містом.

Розвиток смарт-міста є сталим за умови дотримання балансу неруйнівного для навколишнього середовища розвитку економіки і суспільної сфери.

Список використаних джерел

1. Approaches to The Analysis and Evalution of Urban Tourism System Within Urban Destinations. Revista de turism-studii si cercetari in turism (16) / Bădiţă, A. / 2013. P. 60.

2. Conceptualising Smart Tourism Destination Dimensions / Boes, K., Buhalis, D., and Inversini, A., 2015, Conceptualising Smart Tourism Destination Dimensions, in Tussyadiah, I., and Inversini, A., (eds) // Proceedings, Lugano, Springer-Verlag, Wien. ENTER 2015. P. 36–46.

3. Conceptualising technology enhanced destination experiences / Neuhofer, B., Buhalis, D., Ladkin, A. // Journal of Destination Marketing & Management, (1). 2012. P. 54–69.

4. Marketing the competitive destination of the future / Dr Dimitrios Buhalis // Tourism Management. As Framework Buhalis. 2000. P. 98.

5. Progress in information technology and tourism management: 20 years on and 10 years after the Internet – The state of eTourism research / Buhalis, D., Law // Tourism Management, 29 (4). Springer, 2008. P. 630.

6. Smart tourism destinations. In Information and communication technologies in tourism 2014 / Buhalis, D., Amaranggana, A. // Springer, 2013. – P. 557.

7. SMART TOURISM TOOLS: LINKING TECHNOLOGY TO THE TOURISTIC RESOURCES OF A / Wesley Put-van den Beemt, Richard Smith. URL: https://www.cett.es/fitxers/campushtml/MiniWebs/122/papers/PUT_SMITH.pdf. – Електрон. версія друк. публікації

8. What is Smart Tourism Destination [Електронний ресурс]. URL: https://www.igi-global.com/dictionary/smart-tourism-destination/58472

Одобецька І. С., магістрант,
Мельник Е. А., кандидат філософських наук, доцент,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ У МІСТАХ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У 80-90-х роках XX століття у розвинених державах виникла та набула активного впровадження ідея створення закладів для надання громадянам

публічних послуг; передували цьому зміни пріоритетів у державній діяльності та у формах відносин між владою та громадянами.

Особливо гостро це питання постало у країнах Європейського Союзу, що спонукало до створення відповідної правової бази, розробки концепцій та програм, які не тільки визначаються загальні засади діяльності органів державної влади щодо надання публічних послуг, але і закріплюють та визначають стандарти надання цих послуг.

Аналіз зарубіжного досвіду надання публічних послуг є у центрі наукових досліджень низки науковців, зокрема Н. В. Васильєвої, О. А. Карпенка, І. Б. Коліушко, В. П. Тимощука. Однак для адаптації до українських реалій зарубіжного досвіду організації надання публічних послуг громадянам доцільно здійснити обґрунтування підходів до впровадження оптимального для України досвіду.

Для України значним є досвід Німеччини та Естонії, де початком процесу організації роботи стало оцінювання роботи органів влади на предмет якості, результативності, професійності, компетентності державних службовців, що поклало початок новому етапі в системі управління – створення так званого «єдиного офісу» (закладу для надання послуг).

Впровадження згаданої новації у Німеччині відбулося з урахуванням досвіду Нідерландів, де система таких офісів для обслуговування громадян є дворівневою. Спочатку такі офіси створювали у великих містах; процес не було урегульовано на законодавчому рівні, не було і програм з цієї тематики, тому у ФНР створення офісів ініціювали муніципалітети, і робота таких офісів була обумовлена особливістю відповідного муніципалітету. [2]

Зважаючи на досвід Німеччини, можна виділити аспекти, які вбачаються доцільними для впровадження в Україні у містах, які мають поділ на адміністративні райони (округи). З досвіду ФНР варто виділити ряд векторів реалізації парадигми «точка зору громадян має пріоритет, точка зору органів влади є вторинною» :

1. наявність Єдиного стандарту якості надання публічних послуг;
2. забезпечення критеріїв якості;
3. повний асортимент завдань;
4. ефективний підхід до організації структури;
5. ротація діловодів між універсамами послуг в залежності від потреб;
6. персонал (вибір та підготовка) ;
7. облаштування приміщень;
8. бюджет офісів по обслуговуванню громадян [2].

Не менш значним для України є досвід Естонії, яка першою з республік СРСР, подолавши трансформаційний спад, перейшла до економічного зростання завдяки глибокій мікроекономічній лібералізації, впровадженню радикальної валютної реформи та грошової приватизації. Саме це та низка угод з Європейським Союзом, які надали право республіці користуватися свободою торгівлі на рівні з європейськими країнами, допомогла не лише швидко

подолати дефіцит товарів та послуг, а й перетворити Естонію на країну з найменшим рівнем корупції серед країн пострадянського простору [1].

Першочерговим кроком у подоланні бюрократичної паперової тяганини, яка вимагала від громадян спілкування з великою кількістю відомств, стало впровадження державного проєкту «Електронна Естонія» (табл. 1). Реалізація проєкту потребувала уніфікації численних реєстрів і формування централізованої інформаційної бази, впровадження принципу «єдиного вікна», характерним для якого є надання всіх послуг населенню з використанням автоматизованих центрів обслуговування.

Таблиця 1

Етапи впровадження проєкту державного масштабу «Електронна Естонія»

Роки	Закони, інтернетизація, освітні програми	Хронологія запуску інформаційних систем
1995	Інформаційна політика 1994	Перший Інтернет – банк в Естонії
1996	Закон про захист персональних даних	
1997	Створення TigerLeap. ASO	
1998	Інформаційна політика 1998	Банківська авторизація як «стандарт»
1999	Kulatee – 1; Створення департаменту захисних даних	Понад 50% транзакцій в мережі Інтернет-банкінгу
2000	Закон про реєстр населення, створення RISO	Е-уряд, мобільне паркування
2001	Закон про відкритість інформації; створення пунктів вільного інтернету	X-tee. X-Road, єдиний реєстр населення
2002	Закон про е-вибори; створення вікна у світ» – Vaatamaailma	ID –картка; е-декларація про податки, е-школа
2003	X-Road, Постанова 331; створення RIA	Пенсія, II ступінь; е-авторегістр
2004	Інформаційна політика 2004-2006; Vaatamaailma, Kulatee – 2	Е-депо, е-поліція, запуск www.eesti.ee
2005	Державна політика з ШПД 2005-2007	Перші е-вибори
2006	Інформаційна політка 2007-2013; RIA отримує повноваження CERT Easti	
2007	Kulatee – 3	Mobile-ID (EMT), консолідація фінансів у Таллінні
2008	Постанова про семантику, Закон про захист персональних даних – 2; Програми «Будемо разом!», «Лептони вчителя»	Перші договори між УЦ Естонії та інших держав; дигітальна картинка (рентген, томографія)
2009	EstWin (ELASA)	Mobile-ID (інші

		операторі); дигітальний рецепт
2010		Перехід EEK – EUR
2011		Біометричні ID-картка; е-квитанція
2012		Консолідація фінансів в країні, PFM

Вжиті заходи дозволили органам влади отримати електронний інструмент обслуговування населення без відвідування відповідних установ, що пришвидшило задоволення потреб громадян.

На сьогодні для жителів Естонії отримання е-послуг є нормою, до того ж, це регулюється законодавством, згідно з яким електронні процедури мають такий же статус, як і паперові. Наразі лише в Таллінні громадяни мають можливість отримати 560 видів електронних послуг [3].

Досвід Естонії свідчить про необхідність збереження різних типів баз даних та їх оцифровування, побудови взаємодії цих баз шляхом так званого X-перехрестя (воно спрямовує запит та надає відповідь). Такі кроки є свідченням цілеспрямованого шляху щодо побудови електронної держави.

Зважаючи на досвід провідних країн, адаптація певних елементів до українських реалій значно підвищить рівень та якість надання послуг у подібних українських містах. Впровадження схожих заходів обмежить елементи корупції, дозволить відкрито та прозоро отримувати послуги, що значно зменшить витрати часу на отримання послуг.

Важливе значення має програмний продукт, завдяки якому уніфікуються послуги та з’являється можливість децентралізації послуг. Не варто забувати про необхідність дотримання єдиного стандарту та якості надання послуг, яка досягається централізацією управління наданням послуг. Організаційна сторона процесу залежності ефективної організації роботи «фронт-офісів» та кваліфікаційний рівень персоналу – адміністраторів, які працюють у «фронт-офісах» мають комплексний характер, тобто є залежними один від одного. Управління корпусом адміністраторів є необхідністю задля своєчасного реагування на проблемні питання в офісах та переміщення адміністраторів у ті офіси, де є потреба в їх більшій кількості (наприклад, сезоне отримання послуг, специфіка території).

Отже, у цифровому розвитку України, зокрема у сфері надання послуг, сьогодні помітно значний прогрес. Важливим кроком є утворення спеціальних установ – центрів надання адміністративних послуг – прозорих офісів, що мають територіальну розгалуженість, діяльність яких базується на принципі, за якого в одному приміщенні надаються послуги організаційної єдності, або безпосередньо адміністратором такого центру, надання послуг відбувається згідно стандартів надання публічних послуг, за якими визначають складові якості послуг.

Список використаних джерел

1. Васильєва Н.В. Досвід Естонії у наданні електронних послуг населенню [Електронний ресурс] Н.В. Васильєва // Державне управління: удосконалення та розвиток: електр. наук. фах. вид. – Режим доступу: http//www/dy.nayka.com.ua/?op=1&z=650
2. Офіційний сайт міста Саарбрюккен Німеччина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http//www/saarbruecken.de/rethaus
3. Офіційний сайт міста Таллінн Естонія [Електронний ресурс] .- Режим доступу : http//www.tallinn.ee/est/Tallinn-arvudes

Оболенцева Л. В., доктор економічних наук, професор,
Андрусенко А. В., студентка Навчально-наукового інституту
економіки і менеджменту,
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЯК ПОШТОВХ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В XXI СТОЛІТТІ

У XXI столітті сучасна людина не в змозі уявити свого життя без щоденного використання сучасних технологій, які проникли у всі сфери діяльності суспільства. Цей процес не оминув і галузь туризму, отримавши назву діджиталізація.

Ознайомившись з інформаційними джерелами, ми визначили поняття «діджиталізація» як комплекс заходів та способів переведення даних у цифрову форму [1].

Даний феномен як у світі загалом, так і в Україні зокрема, розглядається у ролі потенційної можливості різних секторів економіки та бізнес-простору закріпити свої позиції та розвинути нові напрямки діяльності у майбутньому.

Що стосується сфери туризму, то цифровізація, або діджиталізація є поштовхом до модернізації та способом адаптування у часи панування всесвітньої пандемії, яка докорінно змінила концепцію стратегічних завдань та процесів туристського сектору економіки.

У теперішні часи серед новітніх видів туризму виокремлюють віртуальний туризм, який вривається у світовий простір. Віртуальний туризм виражається у діяльності осіб, які використовують сучасні технології та комунікаційні мережі, з метою отримання інформаційних та візуальних матеріалів про конкретне місце, об’єкт, дестинацію, нематеріальну пам’ятку, яка зацікавила «віртуального туриста».

Цей дещо молодий вид туризму виступає доволі перспективним та актуальним способом реалізації туристських послуг, під час якого люди з будь-якого куточку світу мають можливість через засоби цифрового простору «подорожувати» та зосередитися на даних та ресурсах щодо своїх особистих уподобань [2].

Спираючись на дослідження даного напрямку, відзначимо, що віртуальний туризм набув окремих видів в залежності від цілей відвідувань, технологічних та комунікативних джерел (рис. 1).

Даний формат ведення справ та реалізації професійної діяльності став трендом не лише серед представників бізнесу, але й набув значення для органів влади на державному та світовому рівнях.

Рис. 1. Види віртуального туризму

Це аргументується через низку тенденцій у розвитку туристської сфери шляхом використання способів діджиталізації, а саме:

− подолання бар'єрів у сфері туризму в умовах пандемії;

− реалізація туристського продукту і, як наслідок, фінансові надходження до бюджету країни;

− налагодження міжнародних зв'язків через технологічні джерела та використання міжнародного досвіду у розвитку та просуванні даного напрямку;

− розробка та впровадження в активний обіг транснаціональних інформаційних джерел та ресурсів;

− переосмислення моделей споживання турпродукту;

− просування мобільних додатків;

− полегшення життя населення через засоби цифрових технологій (під час подорожі);

− оптимізація міської інфраструктури (ID-карти, безготівковий розрахунок тощо) [3].

Отже, беручи до уваги наведені аргументи на користь діджиталізації як рушійної сили у розвитку світової економіки та туристського сектору зокрема, можна зробити висновок, що без цифрових технологій та новаторських модернізацій сучасна індустрія туризму не зможе функціонувати у повну силу, реалізувати свій потенціал серед споживачів та відстояти свою лідируючу позицію серед інших провідних секторів економіки країни.

Список використаних джерел

1. Марусей Т. Діджиталізація туристичного сектору [Електронний ресурс]. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2020/75.pdf

2. Шамликашвили В. А. Виртуальный туризм как новый вид туризма. *Креативная экономика*. 2014. № 10 (94). С. 128-138.

3. Мала І. Навіщо туристичному бізнесу діджиталізація. URL: https://nv.ua/ukr/biz/experts/navishcho-turistichnomu-biznesu-didzhitalizaciya-2509752.html

Оболенцева Л. В., доктор економічних наук, професор,
Дудченко М. С., студентка Навчально-наукового інституту
економіки і менеджменту,
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, Україна*

РОЗВИТОК СИТУАЦІЇ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ЗА ВСЕСВІТНЬОЇ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Ринок ресторанного бізнесу можна віднести до найбільш динамічних ринків в Україні. Через це він відзначається підвищеною чутливістю до економічної ситуації, коливань курсу валют та соціальних чинників. Ресторанний ринок України є яскравим прикладом динаміки розвитку цього виду економічної діяльності.

Одним з чинників, який мав найбільший вплив на ресторанний ринок у 2020 році, є введення режиму карантину через поширення вірусу COVID-19. Епідеміологічна ситуація в Україні сприяла введенню жорстких карантинних заходів. Перша хвиля жорсткого карантину застала рестораторів у березні 2020 року. Така ситуація спонукала власників кафе, ресторанів та пабів до співпраці з компаніями, які займаються доставкою їжі, або до створення власної доставки. Але через співпрацю з службами доставки заклади майже не заробляли, бо послуги з доставки вартують рестораторам у 40% – саме такий процент коштує користуватися найбільш динамічною та популярною доставкою Raketa. Інші ресторатори, які не запропонували споживачам такий вид обслуговування, були вимушені закрити свої заклади [1].

У травні було прийнято рішення, яке дозволило закладам обслуговувати гостей на літніх терасах, але це не сприяло збільшенню кількості відвідувачів закладів ресторанного господарства. Згодом було дозволено роботу закладів за умови дотримання протиепідемічних заходів, зокрема, прийом відвідувачів та їхнє обслуговування.

Далі через погіршення ситуації з захворювання ресторанний бізнес вимушений працювати у форматі карантину вихідного дня, який передбачав закриття закладів у вихідні дні та роботу у будні до 22:00.

Ресторатори, забезпечуючи нормальне функціонування цієї сфери обслуговування та закладів ресторанного господарства, влаштовували мітинги, для того щоб врятувати роботу своїх закладів, бо найбільший процент виручки кафе, ресторани та паби отримують у вихідні дні. Але це не принесло очікуваних результатів.

Через таку ситуацію ресторанний бізнес в Україні трансформується – створюються нові доставки, розвивається формат обслуговування «to go», активізується організація фуд-холів. Через такі формати ведення бізнесу, ресторатори вимушені скорочувати робочі місця та години роботи для персоналу, щоб мати змогу продовжувати працювати та не закривати заклади харчування за пандемії COVID-19.

За даними Ресторанної Асоціації України, скорочення у ресторанній сфері торкнулось 30% персоналу. Скорочення кількості персоналу не означає, що працівники не потрібні. Це лише означає, що ресторатори не мають фінансової змоги забезпечити великий штат персоналу. У кандидатів в ресторанному секторі знизилися очікування щодо рівня зарплат: приблизно у 50% працівників заробітна плата знизилася, а у 25% плата значно зменшилася [2].

«Карантин» на початку пандемії був вимушеною дією, але ресторанна індустрія підтримала такі заходи, бо ресторатори вважали такі дії уряду правильними та довіряли, не зважаючи на те, що розуміли власні втрати. Зараз же більша половина власників закладів ресторанного господарства готова працювати, порушуючи правила.

Ситуація, в якій опинився український ресторанний бізнес, є неоднозначною та складною, адже організація, функціонування та трансформація закладів ресторанного господарства повинна підтримуватися урядом України, який, в свою чергу, має перелічити та представити рестораторам кроки для нормального функціонування закладів.

Ресторанний бізнес забезпечує високий рівень комфорту, задовольняє побутові, господарські і культурні потреби відвідувачів; на даний момент до цього списку додається організація безпечного обслуговування.

Дотримання соціальних дистанцій, дезінфекція місць після кожного гостя, обмежена кількість гостей в залі в залежності від площі приміщень, створення доставок, організація послуг «Шеф-повар у вас вдома» – це трансформація, адаптація до сучасних особливостей ведення бізнесу за умов всесвітньої пандемії COVID-19.

Список використаних джерел:

1. Мало гостей и очень жёсткие проверки: как ресторанный бизнес пережил полгода карантина. URL: https://delo.ua/business/kak-restorannyj-biznes-perezhil-pjat-mesjacev-ka-372150/

2. Бари і ресторани в Україні знову зачиняються. URL: https://vot-tak.tv/programmy/bary-i-restorany-snova-zakryvayutsya-v-ukraine-vvodyat-karantin-vyhodnogo-dnya/

Пазиніч С. М., кандидат філософських наук, професор,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна
Пономарьов О. С., кандидат технічних наук, професор,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Україна

ЛОГІКА ВИБОРУ ЗАСОБІВ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ ЛЮДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В сучасних всеосяжних кризових умовах, які склалися з вини недоцільної влади, філософська рефлексія феномену людської діяльності дійсно приводить до необхідності дотримання певної логіки як, власне, її здійснення, так і логіки її попереднього проєктування та наступного пояснення. Тому невипадково виникає потреба у чіткому визначенні сутності та змісту самого поняття логіки діяльності.

Відразу наголосимо, що сама логіка після свого виникнення та в процесі тривалого історичного розквіту пройшла складний і суперечливий шлях. Дійсно, від Аристотелевого її розуміння спочатку як мистецтва коректного структурного мислення, а пізніше – науки про закономірності цього мислення та висловлювання думок, вона поступово поширювалася на закономірності наукового пізнання світу та на методологію цього пізнання. Сьогодні ж все чіткіше усвідомлюється теоретична і прикладна значущість визначення понять логіки людської діяльності й поведінки та логіки міжособистісного спілкування. Особливого значення набуває необхідність у логіці розвитку техніки та інших сфер людського буття і життєзабезпечення, в логіці управління соціальними системами, логіці освіти та в інших сферах людської діяльності.

Маємо нагоду нагадати про те, що логіка діяльності є досить складною й до кінця ще не визначеною в царині наукових дисциплін. Як і діяльність взагалі, вона має власну структуру, яка тією чи іншою мірою виступає відображенням структури самої діяльності. Проте в загальній структурі людської діяльності можна виділити такі елементи, як її мету; попереднє уявне моделювання або проєктування; вибір її доцільних засобів і способів; процес здійснення діяльності; її результат. Кожен із цих елементів має свою внутрішню логіку, свідоме чи несвідоме, навмисне чи мимовільне, – порушення положень якої спотворює відповідний елемент, а відтак – і всю діяльність, загрожуючи звести нанівець її результати. Тож порушення логіки діяльності здатне загальмувати чи взагалі унеможливити успішне досягнення її цілей, або вимагати невиправданої витрати додаткових ресурсів.

При цьому однією з найбільш складних і суперечливих уявляється логіка вибору шляхів, засобів, способів і технологій здійснення діяльності. Саме цю її складність зумовлюють, з одного боку, складний і нелінійний характер їх зв'язку з цілями діяльності, а з іншого – істотна їх залежність від правових,

політичних, релігійних, моральнісних, життєво ціннісних та інших чинників і характеристик соціокультурного середовища, в якому ця діяльність має відбуватися чи вже реально відбувається. Тож вказані обставини і норми цього середовища визначають множину обмежень, які накладаються на можливість вибору і застосування тих чи інших шляхів, способів та особливо засобів практичного здійснення будь-якої людської діяльності, спрямованої на успішне ефективне досягнення певної, заздалегідь визначеної мети або системи цілей цієї діяльності.

Акурат через зазначені обставини проблема вибору шляхів і засобів діяльності в теоретичному та практичному плані виходить за межі власне логіки діяльності й представляє інтерес для соціальної філософії, етики, психології, педагогіки, теорії та практики управління людьми і соціальними системами різного призначення. Вона безпосередньо пов'язана зі світоглядними і громадянськими позиціями та моральнісними принципами й переконаннями суб'єкта діяльності, а також з такими категоріями, як особистість, свідомість, життєві цілі та цінності, інтелігентність, відповідальність тощо.

Цілковито очевидним є й зв'язок проблеми вибору засобів діяльності з актуальними теоретичними і прикладними завданнями, що зумовлюється ускладненням значної більшості видів людської діяльності, що сьогодні має місце, та відповідним зростання «ціни» помилкових дій, пов'язаних із порушенням логіки вибору цих засобів.

Річ у тім, що проблема цілей і засобів виникає переважно в етиці як відображення наявності реальних суперечностей між учасниками спільної діяльності та між представниками різних суспільних груп, інтереси, прагнення та життєві цінності яких можуть досить істотно відрізнятися між собою. Крім того, кожна окрема людина часто ставить перед собою певну множину цілей, які також можуть суперечити одна одній, а через нестачу засобів й взагалі не приводити до їх здійснення.

Наші результати аналізу стану досліджень і наукових публікацій, які тією чи іншою мірою стосуються порушеної проблеми, переконливо свідчать про її актуальність і безсумнівну теоретичну й прикладну значущість. Відомо, що проблема співвідношення між цілями людей і вибором засобів та способів їх досягнення найшла широке відображення ще в численних дослідженнях гуманістів минулого, насамперед у роботах таких видатних представників епохи Просвітництва, як Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро, Г. Лессінг, Й. Шиллер та інші.

Мислителі відзначали, що людство в цілому і конкретна людина зокрема, ставлячи перед собою ті чи інші, навіть дійсно гідні й високі цілі, часто обирають хибні чи неприйнятні з тих чи інших міркувань шляхи і засоби їх досягнення. Внаслідок цього увесь прогрес матеріальної і духовної культури повертається врешті-решт проти самої людини як творця цієї культури та її носія. Моральна свідомість суспільства, осмислюючи цей факт, доходить, висновку, що благі цілі й піднесені ідеали при реалізації практичних спроб їх досягнення часто призводять до результатів, які в дійсності виявляються

далекими від цих цілей та ідеалів і являють собою моральне зло. Саме про це яскраво й очевидно свідчать події сьогодення в Україні.

Але повернімося до соціальної філософії, де проблема вибору взагалі вважається однією з цікавих і складних. Пошукам її розв'язання було присвячено дослідження М. Бердяєва, М. Хайдеґґера, К. Ясперса, Ж.-П. Сартра, А. Камю та інших мислителів. В їхніх творах підкреслюється, зокрема, що вибір шляхів та засобів досягнення цілей у психологічному та морально-етичному плані майже завжди пов'язаний з відповідальністю. Сьогодні значного поширення набули теоретичні дослідження, практичні розробки й психологічні тренінги, присвячені пошуку шляхів, способів та ефективних засобів досягнення людиною життєвого успіху.

При цьому істотна увага приділяється успішному веденню бізнесу. Як приклад, можна навести роботи таких вчених, як Л. Ароніка, Дж. Аткінсон, Дж. Паркін, Г. Полліні. Істотний внесок у філософію і психологію діяльності та її успіху належить українським вченим, серед яких В. Андрущенко, Г. Балл, В. Рибалка та інші.

Проте поза увагою дослідників лишаються надзвичайно важливі й цікаві проблеми логіки діяльності взагалі та логіки вибору шляхів і засобів, які б забезпечували успішне досягнення поставлених цілей цієї діяльності. Однак істотне ускладнення змісту і характеру багатьох видів людської діяльності й посилення її залежності від характеру та результатів діяльності інших людей з цілковитою необхідністю вимагають розробки наукових основ і принципів логіки вибору доцільних засобів здійснення цієї діяльності.

А якщо це так, то важливого значення набуває дослідження змісту й сутності процесів обґрунтованого вибору доцільних засобів діяльності, які спрямовані на досягнення її цілей, адекватно відповідають її логіці, не суперечать тим чи іншим обмеженням, які роблять цей вибір неприйнятним. Саме принципи логіки вибору засобів діяльності набувають сьогодні визначального значення в системі логіки діяльності взагалі і тому стають одним із важливих шляхів підвищення рівня ефективності суспільного виробництва й управління, міжособистісних відносин, забезпечення узгодженості індивідуальних і суспільних цілей.

Сьогодні вже стало цілком очевидним, що логіка вибору шляхів і засобів досягнення цілей людської діяльності виявляється істотно пов'язаною як з постановкою самих цілей, а, отже, і її логікою, так і з низкою проблем правового, морально-етичного, ціннісного та іншого характеру. Більшість із них тією чи іншою мірою також стосуються цілей діяльності.

Проте завдяки об'єктивній можливості існування множини можливих альтернативних варіантів вибору шляхів і засобів досягнення однієї й тієї ж мети, цілком логічно, що постає слушне питання про необхідність використання певної логіки для забезпечення раціонального їх вибору. У зв'язку з цим практика суспільного життя, насамперед у сфері виробництва, напрацювала систему підходів до їх вибору та обґрунтування, сукупність яких отримала назву *теорії прийняття рішень*. Ця теорія та її застосування згодом

набули значного поширення в різних галузях науки й техніки, особливо в процесі проєктування та наступної експлуатації систем автоматизованого управління, в теорії і практиці управління складними соціально-економічними системами різного характеру та призначення [1, с 94.].

Водночас загальної методології обґрунтованого вибору найбільш доцільних шляхів і засобів досягнення цілей для будь-якого довільного виду людської діяльності – поки не існує. Саме ця обставина й виступає одним із чинників, що вимагає розробки системи принципів логіки цього вибору, її дослідження і наступного практичного використання. Додаткова складність при цьому виникає й через те, що сам процес такого вибору також являє собою складний та специфічний різновид людської діяльності, а її бажаний результат виступає метою цієї діяльності. Однак через певну невизначеність результатів вибору з множини можливих альтернатив цей результат носить нечіткий або ймовірнісний характер і пов'язаний з ризиком вибору та реалізації далеко не кращого варіанту.

Окрім цього, необхідно враховувати, що будь-яка доцільна діяльність, яка завжди ґрунтується на виборі засобів для досягнення поставленої мети, може здійснюватися лише після того, як усвідомлені людиною ті чи інші її потреби трансформуються у конкретні цілі. Процес такої трансформації вже певною мірою окреслює множину можливих альтернатив, з яких і необхідно обирати бажані засоби. При цьому зазвичай прийнято керуватися певними критеріями вибору, сукупність яких у більшості випадків є суперечливими, завдяки чому фактично доводиться розв'язувати багатокритеріальну задачу оптимізації у нечіткій постановці.

Ця нечіткість і невизначеність можливого результату вибору того чи іншого варіанту засобів діяльності з розглядуваної множини альтернатив призводять до необхідності творчого підходу до оцінки цих альтернатив, прогнозування можливих наслідків вибору кожної з них за заздалегідь встановленими критеріями і остаточного рішення, яке й визначатиме характер діяльності. Підкреслимо, що творчий підхід не лише не виключає використання логіки вибору, а й має здійснюватися саме на підставі її положень.

Наприклад, у науково-дослідній діяльності, при здійсненні якої можна працювати в альтернативних напрямках, вибір є необхідною умовою творчості. За словами А. Пуанкаре, «творчість полягає саме в тому, щоб не створювати даремних комбінацій, а будувати такі, що виявляються корисними; а їх істотна меншість. Творити – це значить відрізняти, обирати» [2].

Акт вибору передбачає наявність предмету вибору та його критеріїв. Предметом вибору виступають альтернативи – можливі засоби досягнення мети чи варіанти здійснення діяльності, спрямованої на це досягнення. Критеріями ж вибору є норми та інструментарій встановлення відповідності їм альтернатив, що можуть бути обраними. Вказані норми (доступність, економічність, простота тощо) являють собою конкретизацію цілей вибору. Інструмент встановлення відповідності нормам – це різновиди порівняння переваг і недоліків кожної з альтернатив відносно вказаних норм. Критерії вибору

визначаються цілями та обмеженнями та мають сенс лише в межах задачі вибору відносно мети та очікуваного результату її досягнення.

Звідси можемо констатувати, що об'єктивно існує складний нелінійний взаємозв'язок між категоріями діяльності, мети, засобів і результату. Саме в одержаному результаті та у мірі його відповідності обраній меті втілюється не тільки вказаний зв'язок, а й логіка раціонального вибору засобів діяльності. Крім того, він виступає свідченням ефективності процесу діяльності, яка у свою чергу, також визначальною мірою залежить від вибору засобів цієї діяльності. Іншими словами, міра відповідності одержаного результату меті діяльності та ефективність процесу її здійснення виступають об'єктивними критеріями раціональності вибору шляхів і засобів досягнення цієї мети. Однак логіка вибору засобів її досягнення цим не обмежується.

Справа в тому, що суспільна природа людини і залежність практично будь-якої її діяльності: від прийнятих в сьогоденному суспільстві моральнісних і правових норм, від буремних політичних подій і важелів, обмежень тощо, – істотно позначається на можливостях реального вибору шляхів і засобів здійснення діяльності, спрямованої на досягнення тих чи інших цілей. Ще одна група обмежень цього вибору пов'язана з фізичною реалізованістю обраних засобів, а також із наявністю і доступністю тих чи інших ресурсів, необхідних для належного використання цих засобів. При аналізі логіки цього вибору ми виходимо з того, що метою є заздалегідь передбачуваний (мислимий, бажаний, проєктований) результат дії чи діяльності людей, на здійснення якого вони спрямовані. Тож саме мета як усвідомлюваний образ передбачуваного результату визначає довільні навмисні дії, які виступають специфічною рисою людської діяльності, та шляхи, засоби й способи доцільного її здійснення. Звідси, аподиктично доходимо висновку про те, що основою формування мети у людини і виступає її предметно-практична, трудова діяльність, спрямована на перетворення зовнішнього світу та самої себе.

А якщо це так, то напрошується безсумнівний висновок, а саме: діяльність як філософська категорія відображає особливу форму буття, притаманну живому. Як наслідок діяльність характеризує взаємоопосередкування можливості й дійсності, внутрішнього і зовнішнього в царині діяльності. Звідси в атмосфері реальної діяльності виражає максимально свою іманентну особистість. В аспекті можливостей вона виступає не інакше як свобода. Саме свобода й полягає у можливості вибору. Це повною мірою стосується і вибору засобів діяльності. В дійсності ж діяльність завжди пов'язана з досягненням певних цілей і вибором засобів.

Як вже зазначалося, вибір як цілей, так й особливо шляхів і засобів їх досягнення являє собою не тільки складну суто логічну, а морально-етичну та навіть психологічну проблему. Філософи-гуманісти минулого, перш за все представники філософії епохи Просвітництва, неодноразово звертали увагу на те, що увесь прогрес матеріальної і духовної культури врешті-решт обертається проти людини. Моральна свідомість суспільства, осмислюючи цей факт, формує переконання, що благі цілі та піднесені ідеали при спробах їх

здійснення часто призводять до результатів, що являють собою моральне зло. Сьогодні переконливим підтвердженням такої думки слугує істотне забруднення навколишнього середовища та незворотні кліматичні зміни на планеті, які створюють реальну загрозу існуванню нашої цивілізації та самої людини як біологічного виду.

В результаті філософської рефлексії над парадоксальним результатом того, що благі цілі здатні породжувати зло, та особливо суспільного його усвідомлення, сформувалося уявлення, що досягнення цих цілей здійснюється за допомогою аморальних методів і засобів. З цієї точки зору випливало, що про моральність людської діяльності взагалі неможливо говорити, що вона несумісна з практичними способами досягнення цілей цієї діяльності. Тому деякі теоретики моралі доходили висновку, що заради досягнення «благих цілей» виправданими є будь-які засоби (Макіавеллі, єзуїти). Інші мислителі доходили протилежного висновку, що благі цілі повинні доповнюватися такими самим моральними засобами, що завданням моралі є розв'язання питань про шляхи, методи і засоби досягнення цілей, тоді як самі цілі визначаються переважно поза межами сфери моралі.

Ми не можемо погодитися з таким твердженням, оскільки сама логіка цілепокладання виходить з існування множини обмежень на вибір цілей, яка містить й обмеження моральнісного характеру. Правда, як свідчить життєва практика, постановка цілей і навіть вибір шляхів і засобів їх досягнення часто залежать від вихованості людини та рівня розвитку її моральної свідомості, від її моральнісних принципів та переконань. Крім того, у тому випадку, коли результати діяльності, спрямованої на досягнення певних цілей виявляються антигуманними, причиною цього може бути не тільки хибний вибір засобів діяльності, а й визначення хибності й самих цілей, які теж можуть не відповідати морально-етичних вимогам, особливо коли суб'єкт діяльності сповідує моральні цінності, відмінні від загальнолюдських цінностей.

Таким чином, ми доходимо аподиктичного висновку про те, що спосіб або метод досягнення мети – це зовнішня форма реалізації діяльності. І вона має бути адекватною меті. Відповідність же способів і методів отриманому результату є якісною характеристикою процесу. Якщо дії ведуть до результату, тоді вони формують доцільний процес. Дії на рівні афектів, звички (М. Вебер), вельми сумнівних порад з іншого соціально економічного і політичного простору-часу, а також аберацій відносно мети носять недоцільний характер і призводять, як ми бачимо в сьогоденній країні, до непрогнозованих негативних результатів. Тож засоби повинні відповідати цілям в двох сенсах:

а) вони мають бути співмірні меті;

б) вони мають бути неодмінно моральними, адже не можна виправдовувати аморальні засоби благородством мети, бо якщо цілі аморальні, то аморальною є уся економічна і політична діяльність в країні.

І на останок, у будь-якому разі за допомогою формалізованих процедур чи без їх використання вибір доцільних засобів діяльності, спрямованої на досягнення визначених цілей, має підпорядковуватися логіці цього вибору.

Сама ж ця логіка є складовою частиною загальної структури логіки людської діяльності.

Список використаних джерел

1. Стегний, В. Н. Социальное прогнозирование и проектирование / В. Н. Стегний. – М. : Юрайт, 2017. – 232 с.

2. Пуанкаре А. О науке: Пер. с фр./Под ред. Л. С. Понтрягина. – 2-е изд., М.: Наука. Гл. ред, физ.-мат. лит., 1990. – 312 с.

Радионова Л. А., кандидат философских наук, доцент,
Харьковский национальный университет городского хозяйства
имени А. Н. Бекетова, Украина

COVID-19 КАК ТРИГЕР НОВЫХ МОДЕЛЕЙ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В СОВРЕМЕННОМ ГОРОДЕ

Формирование и сохранение социокультурного пространства современного города является одной из самых значимых задач современного общества. Мегаполис сегодня это совокупность духовных, ценностных, этнических, экономических и социальных составляющих, ограниченных территориальными границами и способствующий социально-культурному развитию индивидов и социальных групп [1]. Актуальность нашего анализа детерминирована конкретным историческим периодом становления информационного общества и тем влиянием, которое оно оказывает на формирование и сохранение культурного пространства современного города, а также недостаточной степенью описания нового научного феномена «виртуального сообщества – виртуального города» и его влияния на социокультурное поведение индивидов в новых условиях.

Мир электронного общения как специфический объект специального научного исследования имеет недолгую и одновременно яркую историю. В качестве представителей данного направления можно назвать имена Н. Лумана, М. Кастельса, М. Маклюэна, Дж. Семпси, А. Турена, У. Эко и многих других исследователей.

Тема города занимает важное место в истории культуры, его изучением занимались Н. П. Анциферов, М. Вебер, Г. Зиммель, О. Шпенглер и др. Социально-философские аспекты проблем коммуникации и культурного пространства изучали философы, социологи Р. Барт, Ж. Бодрийяр (символическая система), П. Бергер и Т. Лукман (социальное конструирование реальности) Ю. Хабермас (теория коммуникативного действия), Т. Парсонс (процесс профессионализации), К. Ясперс (экзистенциальная теория коммуникации).

Достаточно новым, но весьма перспективным объектом изучения выступают виртуальные сообщества. Проблемы социальных отношений в сети освещают Ю. Н. Солонин, И. Ф. Кефели, О. Н. Астафьева, К. Э. Разлогов, И. Г. Елинер.

В данной статье речь пойдёт о новой ступени развития мегаполисов, а именно о городе будущего в информационном обществе. Идея города будущего, Города Солнца занимает умы мыслителей, инженеров и художников как минимум со времён Томмазо Кампанеллы. Это будущее пытаются предугадать, спрогнозировать и спроектировать. Будет ли оно светлым или мрачным? Изменится ли город до неузнаваемости – и если да, то как?

Если мы обратимся к образу города будущего в голливудских фильмах, а это самый распространённый образ, то перед глазами возникнет типовая картинка. Гигантские, в сотни и тысячи этажей высотки из стекла и металла, огромная голографическая реклама, описывающие зигзаги многоярусные дороги, развязки в двадцать-тридцать уровней. Технологический рай и ад одновременно. Общий стандарт в 1982 году задал культовый фильм «Бегущий по лезвию» Ридли Скотта. Современные режиссёры, которые пытаются снимать фильмы о будущем, за рамки этого стандарта не выходят. Хотя нечто подобное можно было увидеть еще в 1927 году в немецком черно-белом немом «Метрополисе» Фрица Ланга. Эта картинка – штамп, глубоко засевший в нашем сознании. Насколько она актуальна сегодня?

Когда мы по книгам и фильмам представляем такой мегаполис супернебоскрёбов, то это зачастую вовсе не утопический проект и даже не проект осторожного социального оптимизма, а мрачная антиутопия. Городской мир, разъедаемый экономическими и социальными язвами. Мир хронического транспортного коллапса, экологических катастроф, новых болезней и фобий, до тошноты перенасыщенный информацией. Антиутопиями были и «Метрополис», и «Бегущий по лезвию», и все романы Уильяма Гибсона. Оптимистичный образ выглядит иначе.

Это экогорода, где будут развиваться разнообразные природоохранные практики, связанные, например, с потреблением солнечной энергии или с использованием воды в системах замкнутого цикла, с переходом от «коричневой экономики» к «зелёной и голубой экономике» городов [2]. Давняя мечта горожан – строить вокруг себя деревни. Впервые идея города-сада была описана в книге «Завтра: мирный путь к реальной реформе» (встречается ещё один вариант названия – «Города-сады будущего», это переиздание книги 1902 года.) английским парламентским репортёром Эбенизером Говардом. Говард считал, что современный ему город изжил себя и предложил схему, где совмещены город и сельская местность. Как по-новому это звучит сегодня, в период пандемии по COVID-19, когда в выигрыше те, кто может переехать на дачи, в деревню, ибо сегодня параллельно с созданием новой рутины и бесчисленными конференциями в Zoom мы наблюдаем отток жителей в пригороды и посёлки. Сегодня, думается, пока рано говорить, станет ли это новой нормой, возможна ли обратная урбанизация, хотя тенденции уже на лицо.

Говард подверг критике хаотичный, ничем не ограниченный рост промышленного города, его антисанитарию и, в более общем смысле, антигуманность. Книга была впервые опубликована в 1898 году и стоила всего

лишь один шиллинг, так как была издана в мягкой обложке, но с точки зрения реальной стоимости книга оказалась одним из влиятельных произведений XX века, и не только в урбанистике: тот же Маяковский писал о городе-саде. Экогорода – это продолжение тех давних мечтаний.

Бурное развитие информационно-коммуникационных технологий, активно формирующееся информационное общество существенно изменяет и усложняет социальную организацию городской среды. Культурное пространство города характеризуется открытостью, динамичностью, многообразием. Именно поэтому в теории изучения современной городской среды доминирующими становятся информатизация, глобализация, развитие все новых и новых форм взаимодействия. Интернет на сегодняшний день является неотъемлемой частью городского образа жизни и, следовательно, городского культурного пространства. Отсюда, по выражению Бенджамина Х. Браттона – американского социолога, теоретика архитектуры и дизайна – «концентрация населения в более плотных городских мегаполисах приведёт к тому, что мы будем жить в «синтетическом саду», окружённом автоматизированными ландшафтами, на более отдалённом, чем сейчас, расстоянии от других видов природных экосистем» [3].

Карантин по поводу COVID-19 ещё более рельефно это демонстрирует. Почти в каждом городе платформы, предоставляющие услуги доставки, поддерживают цельную социальную ткань. В ответ на вирус закрылись магазины, опустели улицы, но жизнь продолжается. Люди стали больше совершать покупки онлайн. Автоматизированная система заказов, системные администраторы и курьеры поддерживают мир в движении, когда правительство не в силах. Таким образом, в чрезвычайной ситуации интернет становится сферой общественной жизни. Компании переходят в онлайн, импровизируя в создании своих виртуальных аналогов: телемедицина, симуляции спортивных активностей, виртуальная близость, онлайн-образование и онлайн-конференции. Строгая изоляция городов в планетарном масштабе – это, по выражению Бенджамина Х. Браттона, урбанизм, сведённый к взаимосвязям первой необходимости: сигнал, передача, обмен веществ [3].

На наших глазах происходит слом всех привычных нам моделей взаимодействия в современном городе: горожан друг с другом, с культурой, между преподавателями и студентами. То есть по вертикали и по горизонтали сейчас меняются все социальные связи из-за того, что происходит в мире. И это глобальные изменения, которые мы наблюдаем в режиме онлайн.

Прежний ландшафт социальных городских коммуникаций сметается и COVID-19 стал лишь тригером, ибо условия для такого перехода зрели достаточно давно. Горожане ограничены в своём собственном пространстве в контексте карантина по COVID-19, и единственное пространство для взаимодействия – это компьютерное окно. Поэтому сейчас важно осознать нашу новую реальность, в которой на первый план выходят культура коммуницирования, интуиция, тональность, стиль, все то, что детерминирует

наше общение в социальных сетях. Это становится приоритетом в общении, это формирует новую норму городского социума.

Массовое производство и распространение информационных, развлекательных, познавательных ресурсов, их доступность, использование интерактивных форм структурирования содержания сформировали новые привычки потребления. Фактор глобализации, интенсивность воздействия массовой коммуникации изменяют коммуникативное поведение индивидов и социальных групп – прежде всего, тех, чья деятельность реализуется в городской среде. Формируется новая норма. Так, например, Бенджамин Браттон представляет новый взгляд на геополитику, действующую в планетарном масштабе. Умные города и сети электроснабжения, интернет вещей, облачные платформы и автоматизация – следует рассматривать не просто как множащиеся типы сущностей, развивающиеся сами по себе, но как то, что формирует связное целое: стихийно возникающая мегаструктура, называемая The Stack – Стэк, которая одновременно есть вычислительное оборудование и новая управляющая архитектура. Мы у неё внутри, и она внутри нас. Согласно Б. Браттону, мегаструктура является одновременно вычислительным аппаратом и новой управляющей архитектурой [4]. Стэк (The Stack) рисует развёртывание мира будущего в эпоху планетарной исчислимости. Это одновременно когнитивное картирование и проективная геометрия в новых координатах технологической реальности, которая уже здесь. Как всепланетная компьютеризация влияет на геополитические реалии? Бенджамин Браттон отмечает, что этот процесс приобретает различные формы на разных уровнях – от энергии и минеральных ресурсов, а также от невидимой облачной инфраструктуры до урбанистических программных и массовых систем коммуникации; от интерфейсов, включающих расширения для идентификации юзера по ладони или глазам, до юзеров, идентифицируемых посредством самоквантификации и внедрения сенсоров, алгоритмов и роботов [4]. А если в целом – это всё искривляет и деформирует современную политическую географию и производит новые территории на свой манер.

Британский политический теоретик Ник Срничек говорит о новой норме в контексте трансформации современной экономики и создания нового явления – платформенного капитализма. Что такое платформы? На самом общем уровне платформы – это цифровые инфраструктуры, которые позволяют двум и более группам взаимодействовать. Поэтому они позиционируются как посредники, соединяющие между собой различных пользователей. Всё, что может быть оцифровано, будет оцифровано. Медицина, безопасность, образование, армия – ровным счётом всё, система FAANG. Это основа новой реальности: Facebook, Apple, Amazon, Netflix, Google. FAANG-компании растут экспоненциально. Поэтому в будущем будут выживать только такие бизнесы. Например, Google и Facebook контролируют 80% существующего рынка мобильной рекламы и обеспечивают 99,7% его роста [5]. Google, Facebook, Uber и Airbnb – всё это платформы, которые соединяют пользователей и позволяют им взаимодействовать по-новому: сервисы облегчают коммуникацию.

Любое городское сообщество предполагает упорядочивание общественной жизни, которая включает в себя различные структуры: общественную, социально-классовую, этническую, демографическую и многие другие. Данный подход был представлен в теории постиндустриального общества Д. Белла ещё в XX веке. В разные исторические периоды можно наблюдать различные особенности городов и структуры их общественной организации. Сегодня, в конце второго десятилетия XXI, по мысли профессора Архитектурной школы Йельского университета, архитектора и урбанистки Келлер Истерлинг, операционная система современного мира – Extrastatecraf: подземные трубы и кабели, которые поддерживают жизнь города, зоны свободной торговли, стандартные размеры кредитных карт и большие торговые центры. Любая инфраструктура устанавливает невидимые правила для повседневной жизни людей и тем самым превращает города в концентрацию власти: как государственной, так и независимой от неё – цифровой. Келлер Истерлинг утверждает, что последняя имеет не меньшую силу влияния, чем государственная власть [6]. Сегодня мы, как никогда, находимся под прессингом этих властей. Трудно не согласиться с Келлер Истерлинг, что сейчас зарождается Капитализм 4.0: Правила, Регуляция, Экологичность, и это тоже новая норма под другим ракурсом.

Мы живём в Матрице, состоящей из трёх ключевых компонентов: рыночной экономики, урбанизации и диджитализации. Уроки, которые мы извлечём из пандемии по поводу COVID-19, окажут глубокое влияние на будущее проектирования, будь то города, общественные пространства, инфраструктура или любая другая архитектурная типология, которую мы сформируем в искусственной среде. Пандемия коронавируса стала тревожным звонком для городов во всём мире: будут пересмотрены принципы городского планирования, когда отдадут приоритет системе здравоохранения. Например, в Сингапуре эта сфера уже была реорганизована после эпидемии атипичной пневмонии в 2003. Почти 95 процентов людей с коронавирусом живут в городских районах [7]. Этот факт резко обозначает некоторые фундаментальные неравенства в больших и малых городах. Труднее всего при столкновении с вирусом приходится наиболее уязвимым слоям, включая 1 миллиард жителей густонаселённых трущоб и неформальных поселений, а также людей, попросту не имеющих доступа к безопасному жилью. Эта пандемия уже усугубляет социальный разрыв в городах, возникший в результате долговременной неспособности устранить фундаментальное неравенство и гарантировать основные права человека. Коронавирус и перенаселённые территории идут нога в ногу с самого начала – от возникновения пандемии в людных и антисанитарных городах Китая до повышенных рисков госпитализации и смерти в мегаполисах по всему миру.

Отсюда следует, что развитие городов с опорой на здоровье станет новой нормой. Пассивные стратегии проектирования городской среды для внутреннего комфорта, вентиляции, солнечного света и влажности станут необходимостью, думается, появится много хороших практик из сферы

здравоохранения, появятся материалы с улучшенными антибактериальными, антисептическими и дезинфицирующими свойствами, как новые, так и адаптированные. Горожане будут лучше осведомлены о составе материалов и продуктов, которые формируют наша городская повседневность, а правила будут способствовать большей прозрачности и ясности о влиянии на качество окружающей среды городов. Уже сегодня нам необходимы инструменты для встречи с новой нормой, с новым миром.

Современный город – это город, движимый информационными технологиями, это город иллюзий, город глобализации общества, город интернета. Благодаря современным темпам развития мирового технологического прогресса, появлению концепций новых норм будущего города, а также таким триггерам как карантин по COVID-19, город приобретает характеристики виртуальности, а вместе с тем и своё название «виртуальный город». Даже сейчас информационные технологии развиты настолько сильно, настолько ирреально для понимания обычного человека, что уже сейчас город как социальная структура имеет много факторов виртуального города.

XXI век – новая ступень развития социума, а в следствие и городской структуры. Эту ступень можно охарактеризовать термином «информационное общество». Данный термин обязан своим названием профессору Токийского технологического института Ю. Хаяши. Теория «информационного общества» была развита известными авторами: М. Порат, Й. Масуда, Т. Стоунер, Р. Кац и др. Информационное общество можно определить как общество, в котором качество жизни так же, как и перспективы социальных изменений и экономического развития, в возрастающей степени зависят от информации и её эксплуатации. В таком обществе стандарты жизни, формы труда и отдыха, система образования и рынок находятся под значительным влиянием достижений в сфере информации, знания и коммуникации.

Социум коммуникативен по своей природе. На это указывает та же этимологическая близость различных производных слов: в ряду однокоренных терминов понятия «общество» и «общение» неотделимы друг от друга. Положение Н. Лумана, что культура, в частности, городской среды, развивается благодаря изменениям в технике коммуникации [8], или идею М. Маклюэна, что технологии коммуникации являются в истории одним из решающих факторов формирования социальных систем [9] можно установить за отправную точку в социальной коммуникации нашего времени. Долгое время мнение таких футурологов, как М. Маклюэн, Дж. Гилдер и Э. Тоффлер, о том, что цифровая связь должна была убить города и вернуть людей к сельскому образу жизни, подвергалась критике, да и вопреки их теории люди стекались в мегаполисы. Достаточно вспомнить: только Шанхай ежегодно увеличивает своё население на 500 тыс. человек [10]. Однако сегодня их точка зрения архиактуальна.

Нужно отметить, что кардинальные перемены, происходящие в обществе, лучше всего прослеживать в связи с теми историческими типами общения, которые поэтапно занимают господствующее положение в конкретно-

историческом развитии. Многие учёные склонны считать, что интернет-общение – это преимущественно не общение людей между собой, с помощью глобальной сети, а общение человека с компьютером. Этот фактор компьютерной коммуникации является существенно отличным от всех остальных исторических типов социальной коммуникации, которые в хронологическом плане предшествовали компьютерной. Но и в этом контексте есть ряд проблем, в частности: индивиду очень трудно найти себя в огромном потоке. Важно использовать технологии, чтобы создавать сообщества, новые формы гражданской активности. Ведь сообщества людей могут собираться в беспрецедентном масштабе: могут организовать городские движения, оказывать давление на правительства и местную власть и т. д., с помощью сетей разрозненные меньшинства могут образовать некое единство. С другой стороны, и в этом контексте COVID-19 является триггером, ибо опасностью остаётся заражение, а его риск не только и не столько индивидуальный, сколько коллективный; взгляд через эпидемиологическую призму должен сместить наше ощущение субъектности от индивидуального к всеобщему. Статистические модели и интерфейсы, показывающие пути распространения заражения, рисуют чёткий портрет событий. Благодаря этой статистике становится очевидно, что все мы – единое и очень глубоко связанное целое. И это понимание должно остаться с нами и после того, как кризис пройдёт.

И опять прав М. Маклюэн: географическое местоположение становится гораздо менее важным фактором, чем было раньше. С помощью технологий фактически могут образовываться новые структуры: общественные, социально-классовые, этнические, демографические и многие другие, которые не представляют собой территорию на земле, однако представляют собой некую цельность в цифровом пространстве.

Это меняет представление о том, что такое город, что такое гражданин и что такое сообщество. Это в определенном смысле реализация новой нормы. Это изменит города и физически, наше физическое положение будет значить меньше. Традиционное противопоставление центра и периферии будет постепенно сходить на нет, города будут просто равномерно заселёнными массивами. Границы городов размоются. Это меняет наше понимание концепта «город». Необходимо будет учитывать эффекты, которые город производит во всем мире.

Интернет создаёт в городской среде новое коммуникационное пространство, похожее по своей структуре на бесконечную мозаику, пазлы которой – это различные культурные фрагменты. Интернет объединяет городское общество, то есть глобализирует его. Влияние глобальной сети на город можно рассматривать с разных сторон. Первая сторона медали – это развитие интернета как ответ на изоляцию индивида от социума в ходе исторического развития человечества, вторая же, а соответственно и противоположная сторона, – это рассмотрения интернета как «нервной системы» мегаполиса, интерпретация сети как «глобального мозга»

человечества. В связи с этим некоторые учёные обращаются к понятию «единого человека», введённого в науку К. Ясперсом и Т. Де Шарденом.

Сегодня выход в интернет становится для горожан рядовым средством общения, а в условиях пандемии – одним из основных средств коммуникативного взаимодействия. И можно предположить, что логика компьютерных сетей (средство сообщения есть само сообщение) вскоре перерастёт в логику общения современного горожанина.

До недавнего времени, в соответствии с этой теорией, город как бы персонифицировал и подчинял человека и его бытие законам науки, тем самым он частично исключал элементы поэзии, искусства, мифа и религии. Это подтверждали и многочисленные исследования интернет-зависимых: выделяют две группы, совершенно разных по типу пользователей: «висящих на общении ради общения» – их подавляющее большинство, и «висящих на информации» – последних меньшинство [11]. В научной литературе можно встретить мнение, что эпоха интернета провоцирует начало переделки природы самого человека как личности. Но сегодня в условиях домашней изоляции мы видим в социальных сетях просто огромный интерес к искусству. В этом контексте – любая городская система подразумевает под собой существование некого информационного пространства, которое характеризуется своими социальными параметрами, а также технологическими орудиями. Соответственно изменения человека как социального индивида даёт возможность говорить об изменении социально-коммуникативной среды, которую он населяет.

На сегодняшний день вместе с интернетом происходит «размывания» границ в общении. Формируется так называемое «мегаобщество» в структуре города. Границы самого же города так же перестали иметь чёткие пределы, стали прозрачны и почти невидимы. В этом и состоит особенность человеческого общения в современном социуме. Всемирная паутина является уникальным средством объединения всех и каждого в «одну замкнутую систему» (Т. Де Шарден).

В «виртуальном городе» уравниваются статусы горожан. Каждый имеет равные возможности для высказывания своей точки зрения, выражения своих чувств, мыслей, в «виртуальном городе» отсутствуют барьеры общения, которые имманентно присущи реальной физической среде.

В сетевой коммуникационной среде обитатель «виртуального города» может сконструировать себе новую личность. «Виртуальная личность» наделяется именем (часто псевдонимом), может наделяться различными социальными качествами. Существует точка зрения, согласно которой конструирование виртуальных личностей – это отражение социальных изменений в нём. Такая возможность важна для человека, чья реальная жизнь по тем или иным (внутренним или внешним причинам) межличностно обеднена. Компьютеры создают иллюзию товарищеских отношений, чего возможно и не хватает человеку в его реальности. Однако часто уход из города реального в виртуальный не способствует уходу от проблем, а только усугубляет их. Начинается значительное сокращение и сужение социальных

связей, что приведёт к одиночеству человека. Он как бы не общается, не поддерживает социальное взаимодействие, а лишь создаёт иллюзию всего этого. Если М. Маклюэн говорил о будущей «глобальной деревне» («виртуальном городе»), т. е. предстоящем объединении людей во всемирном масштабе, то У. Эко утверждал, что метафора «глобальная деревня» незаслуженно преувеличена, и истинная проблема заключается как раз в том, что будущее обещает стать «обществом одиноких людей».

Таким образом, развитие городского социума можно рассмотреть в виде эволюционной спирали. Если рассуждать о технологическом развитии социума, то мы, конечно же, поднялись на новый виток развития. Но в тоже время, «виртуальный город» не только выталкивает развитие социума на новый уровень, на новый виток, но в одночасье и отбрасывает нас к примитивности, первоначальности развития, вызывая этим некую деградацию человека как представителя городской социальной «общины».

«Виртуальный город» со своей «виртуальной реальностью», со своим киберпространством, а также с новым изменённым городским жителем, уже существует. «Виртуальный город» создаёт специфическое пространство, которое будет специализироваться на переходе всего и вся в виртуальное состояние. Виртуальность выступит как реальное местопребывания реальных явлений, которые в тривиальной городской реальности не представлены вместе. Методы нашей работы в городе также изменятся: удалёнка станет одним из основных вариантов благодаря видеосвязи и облачным сервисам.

Список использованных источников

1. Радіонова Л. О. Публічний простір міста в соціально-філософській перспективі: до питання про методологію дослідження. *«СХІД»: аналітично-інформаційний журнал*. 2013, №6 (126), с. 273–277.

2. Радіонова Л. О., Мележик А. В. Малі міста: від моделі «коричневої економіки» до «зеленої економіки». *Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення*: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків, 1–28 лютого 2020 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. с. 128–131.

3. Мир, в котором нам предстоит жить, будет странным. Прогнозы футуролога Бенджамина Браттона. URL: https://rb.ru/opinion/world-of-future/ (дата звернення: 10. 05. 2020).

4. Bratton Benjamin H. The stack: on software and sovereignty. 2016. 502 p.

5. Srnicek Nick. Platform capitalism. 2017. John Wiley & Sons. 2016. 120 p.

6. Keller Easterling, Extrastatecraft: Power of Infrastructure Space. 2016. 252 p.

7. Шариф Маймуна Мохд. 12 мировых экспертов рассуждают, будем ли мы ездить в офис и строить новые города после карантина. URL: https://strelkamag.com/ru/article/kak-izmenitsya-gorodskaya-zhizn-posle-pandemii(дата звернення: 11. 05. 2020).

8. Луман Н. Невероятность коммуникации. URL: http://soc.pu.ru.8101/ publication /pts/luman_c.html/ (дата звернення: 17. 04. 2020).

9. Маклюэн М. С появлением спутника планета стала глобальным театром, в котором нет зрителей, а есть только актёры. *Кентавр.* 1994. №1, с. 20–31.

10. Пространство города для человека. Исследование уровня и динамики градостроительного развития крупнейших мегаполисов мира. URL : https://www.pwc.ru/ru/publications/city-space/smart-cit-full.pdf (дата звернення: 04. 04. 2020).

11. Статистика развития сети Интернет. URL : http://webi.com.ua/article/statistika-razvitiya-seti-internet (дата звернення: 11. 05. 2020).

Сидоренко Н. О., кандидат наук з державного управління, доцент,
Москаленко Г. О., магістрант,
Інститут підготовки кадрів
державної служби зайнятості України, м. Київ, Україна

УРБАНІСТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ ТРЕТЬОГО МІСЦЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Сучасні процеси всеохоплюючої інформатизації та дигіталізації сучасного стилю життя як окремих індивідів, так і всього суспільства суттєво посилюються під впливом наслідків всесвітньої пандемії коронавірусу. Це призводить до прискорення формування мережевого суспільства та всеохоплюючого глобального культурно-інформаційного простору, в якому соціально-культурні процеси відіграють надзвичайно важливу роль і є його значною компонентою. Інформаційно-комунікаційні технології (далі ІКТ), що експонентно розвиваються, сприяють створенню єдиного простору як умови обігу потоків різноспрямованої культурної інформації, породження нових та трансформації старих смислів, звичаїв та традицій [1].

Активний обмін потоками ідей та проєктні підходи, медійність та поширення контенту, активності в соціальних медіа, переосмислення цінностей та перегляд культурних кліше, переписування культурних кодів та формування нових смислових горизонтів, – це та багато інших процесів, які спрямовані на екстеріоризацію творчості, зумовлюють трансформацію простору життя як окремого індивіда, так і цілих міст та країн.

В цих умовах питання безпосередньої комунікації в міському середовищі не втрачає актуальності. При цьому концепції, пов’язані з культурними та публічними просторами вимагають переосмислення та доповнення у зв’язку з появою нових технологій для спілкування та в умовах соціальних обмежень пандемії COVID-19.

Одна з урбаністичних концепцій неформального публічного простору була сформульована американським соціологом Реєм Ольденбург. У своїх дослідженнях, які були розпочаті в кінці 1970-х, він вводить термін «велике

гарне місце» [2]. У більш пізніх роботах поняття перетворюється в «третє місце» [3].

«Першим місцем» Ольденбург називає дім, «другим місцем» – роботу, а «третім» – місця, де люди можуть регулярно спілкуватися з друзями, сусідами, колегами і незнайомцями.

Урбаніст дає таке визначення третього місця: «... це загальне позначення для великої кількості громадських місць, де проводяться регулярні, добровільні, неформальні і очікувані зустрічі людей поза домом та роботою» [2, с. 16].

Можна виділити вісім складових третіх місць:

Нейтральна територія. Це місце, куди можна прийти на невизначений час і не перейматися послідовністю своїх дій.

Урівнюючий простір. Для відвідувачів третього місця соціальний чи економічний статус іншого не має значення. Таке місце не встановлює формальні критерії членства. Відсутність соціодемографічних, фінансових чи будь-яких інших обмежень сприяє згуртуванню спільноти. У третіх місцях цінні особистісні якості, а не життєвий успіх.

Бесіда як основна діяльність. Основна ціль, якої хочуть досягнути відвідувачі третього місця – задовольнити потребу неформального спілкування. Саме тут можна безосудно обмінюватися думками та поглядами. Характер бесіди зазвичай доброзичливий, а не ворожий. Під час бесіди в третьому місці відвідувачі інтуїтивно слідують основним правилам розмови: певний час зберігати тишу, висловлювати свою думку, проте обережно, щоб не образити співрозмовника, уникати тем, які не представляють спільного інтересу, старатись говорити не про себе, а про інших.

Доступність і розміщення. Третє місце зазвичай знаходиться близько від роботи або дому. Саме доступність робить його комфортним та зручним для частого відвідування. Сюди можна прийти та зустріти знайомих, з якими можна невимушено поговорити. Будь-який гість вважається тут бажаним, а інші відвідувачі відносяться до нього доброзичливо. Оскільки формальні соціальні інститути (дім, робота, школа, університет) займають основний час індивіда, треті місця мають бути доступними (тобто відкритими) і у робочий, і у неробочий час.

У третіх місцях є свої постійні клієнти – «засідаки». Саме вони створюють особливу атмосферу конкретного місця, надають йому характеру. Завсідники відчувають тут себе як вдома, а їх схвалення нових обличь є вирішальним. У співтоваристві завсідників існують свої правила і традиції, наприклад, особливе вітання.

Непримітність. Треті місця не можна назвати модними, зазвичай вони виглядають просто і непримітно. Домашність і скромність – те, чим відзначається третє місце. Видимість, яка оточує відвідувачів, не має затьмарювати їхні особистості. Завдяки тому, що в третіх місцях відсутні пафос та претензійність, люди не починають себе контролювати і відчуваються там вільно і розкуто.

Настрій. Постійний настрій третього місця – грайливий. Замість існуючих поза межами третього місця ворожості і тривоги приходять радість і затвердження.

Дім далеко від дому. По атмосфері і мірі психологічного комфорту третє місце схоже на перше – дім. Воно пропонує відвідувачам близьке за духом оточення, проводячи тут час людина отримує душевний спокій. Перераховані риси є універсальні, вони притаманні всім третім місцям.

Ольденбург стверджує, що «окремі особи можуть належати кільком офіційним організаціям, але якщо у них є третє місце, то вони відчувають себе частиною спільноти більшою мірою» [2, с. 45]. Треті місця дозволяють людям вільно спілкуватися з іншими людьми, в цьому спілкуванні немає структурованості. І, як стверджує Холл, «треті місця» розвивають «загальну культурну ідентичність» [4, с. 6].

Сьогодні «треті місця» в тій чи іншій формі переходять у віртуальний простір. Інтернет стає місцем для неформальної комунікації для людей, що живуть в різних кінцях світу та вимушені обмежити особисте offline спілкування через карантинні обмеження. Віртуальний простір є одним з неформальних громадських місць, де люди можуть відновлювати аспекти міського співтовариства, які були втрачені в момент закриття улюблених кав'ярень та пабів.

В описах соціальної взаємодії вчені та соціальні критики часто міркували про те, що спілкування за допомогою електронних пристроїв, таких як чати, розраховані на багато користувачів середовища, навіть дошки оголошень, можуть функціонувати, як одне з «третіх місць». При цьому потрібно пам'ятати, що третє місце – це унікальний тип середовища, і вісім характеристик «третіх місць», виділені Ольденбургом, можна спостерігати і оцінювати, ґрунтуючись на взаємодії користувачів у фізичному просторі.

Враховуючи, що в часи карантинних обмежень саме об'єкти, що можуть бути «третіми місцями», практично всі були зачинені, то гостро постає необхідність формування нових об'єктів та пошук нового бачення «третіх місць» задля комфортного та ефективного життя населення, що відчуло на собі вплив глобальних світових змін і потребує максимально ефективної альтернативи звичним урбаністичним об'єктам.

Неможливо ігнорувати вплив глобальних змін, частиною яких є переосмислення життя в населених пунктах та зміни основних урбаністичних концепцій. Як зазначила Джейн Джекобс, «Моделювати місто мрії – просто. Але потрібна неабияка уява, щоб змінити живе місто» [5; 6].

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити такі висновки:

1. Сьогоднішня ситуація, особливо негативний вплив пандемії, спонукають суспільство до розробки та впровадження в життя рішень, що забезпечать максимально комфортне та продуктивне проживання всіх жителів населених пунктів як України, так і всього світу.

2. Соціальні та ділові комунікації ймовірно вже не будуть такими, як раніше, а будуть розвиватися переважно у форматі дистанційної (online)

взаємодії, для якої необхідно на місцевому рівні створювати та відбудовувати відповідну цифрову інфраструктуру. При цьому також виникне потреба облаштування комфортного середовища для відновлення здоров'я мешканців із дотриманням соціальної дистанції та іншими безпековими нормами.

Список використаної літератури

1. Войтович Р. Мережеве суспільство як нова форма соціальної організації в умовах глобалізації / Р. Войтович // Політичний менеджмент. – 2010. – № 5. – С. 6 –18. – Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/voitovych_merezheve.pdf.

2. Oldenburg, R.. The great good place: Cafes, coffee shops, bookstores,bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community. Marlowe & Company : New York, NY, 1999.

3. Oldenburg, R. . Celebrating the Third Place: Inspiring Stories About the Great Good Places at the Heart of Our Communities. Boston, MA : De Capo Press, 2009.

4. Hall, M. Anchoring and exposing in the third place: Regular identification at the boundaries of social realms. M/C Journal, 2011.

5. Жайме Лернер Акупунктура міста. Львів : Видавництво Старого Лева, 2016.

6. Шершньова Олена. Формування нової моделі культурного простору (на прикладі громад Рівненщини). Острог, 2019.

Собенко А. В., бакалавр архітектури,
Радіонова Л. О., кандидат філософських наук, доцент,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ МІСТА

Сприйняття міста і дослідниками, і просто людьми носить яскраво виражений суб'єктивний характер. Місто неможливо пізнавати як традиційний об'єкт. Місто є інтенціональним предметом – феноменом, що виникає як конструкція свідомості, елементами якого є як об'єктні, так і суб'єктні структури життєдіяльності. Інтенціональність висловлює предметну спрямованість переживань свідомості, її співвіднесеність з предметами досвіду. Ця співвіднесеність свідомості і предмета розуміється як змістоутворююча, свідомість є не що інше, як сенсоутворення.

Сприйняття завжди опосередковано деякою апріорною смисловою конструкцією міста взагалі, картиною конкретного міста – зокрема. Феноменологія міста включає дві складові: 1) ставлення до міста і 2) образ міста.

На це потрібно дивитись не тільки як на опис особливостей ставлення до міста з боку різних суб'єктів його життєдіяльності, а й як на виявлення інтенціональних основ (процедура тріангуляції – з'ясування сенсу через

виявлення більш глибинних і фундаментальних шарів досвіду) того чи іншого ставлення, відповідь на питання: чому формується саме таке ставлення, чим воно обумовлене.

Образ міста – семантична конструкція (система знаків), що задає схеми сприйняття міста (що є одночасно і сенсорно-інформаційним фільтром), на основі яких відбираються значущі аспекти і предмети міського життя. Метою вивчення образу міста є виявлення релевантних (суб'єктно помітних, значущих) семантичних засобів для різних суб'єктів міського життя, що дозволить прогнозувати характер і спрямованість їх активності.

У європейській культурі спочатку і довгий час відношення до міста було негативне. Ця традиція йде від християнства, яке оцінювало міське життя як повне гріха і розпусти. Будівельник першого міста, Каїн, виявився братовбивцею. Ірод, засновник кількох великих міст, належав до «проклятого роду» Хама. Содом і Гоморра, міста сорому, були спалені вогнем Господнім за гріховність їх жителів. Основною тезою негативного ставлення до міста було те, що в місті руйнуються традиційні цінності: сімейні та моральні. Проблема міської комунікації формулюється як аксіологічна проблема: пошук нових (нетрадиційних) цінностей для утворення можливого міського товариства.

Антигуманна суть образу міста міститься в роботі О. Шпенглера «Занепад Європи». Ця робота написана на початку XX ст. – періоду бурхливої урбанізації (особливо в Німеччині), під час якої особливо яскраво проявляються проблеми міського способу життя, диспропорції соціокультурних змін. Одна з основних ідей Шпенглера – розрізнення і протиставлення культури і цивілізації, що трактувалися ним через дихотомії «природне – штучне», «органічне – вигадане», «міфологія – сцієнтизм», «духовне – бездуховне», «моральне – аморальне», «життя – смерть» [1]. Виникає проблема акцентування атрибутивних ознак цивілізації: науково-технічні досягнення, сцієнтистсько-формальний стиль мислення, особистісне нівелювання і аморальна роль грошей, фінансові спекуляції як характерна риса міського життя, схематизація і стереотипізація форм поведінки.

Широко відомо ще одне негативне визначення образу міста – «кам'яні джунглі». Належить воно відомому соціологу і соціальному психологу І. Гоффману. Сенс метафори – не в заплутаності міської території, а в тому, що в місті людині доводиться боротися за своє існування як особистості, шукати і відстоювати своє місце в просторі міського життя, формувати і захищати свою людську подобу. Небезпека міського способу життя для особистості полягає в тому, що в місті актуалізується проблема особистісної самореалізації і самоствердження. У місті більше можливостей для цього, ніж в патріархальній глибинці, та й бажаючих досягти соціальної переваги значно більше: міста ваблять пихатих і честолюбних. У ситуації загостреної соціальної конкуренції самопрезентація стає тотальною. Людина прагне вигідно себе подати, використовуючи для цього все можливе, простір міста перетворюється в один великий театр, в якому зникає межа між природністю і штучністю, справжністю і умовністю, щирістю і грою. Городянин – лицедій, і існує

небезпека втратити власне «Я». У цьому ж ключі міркував один з класиків соціології міста Л. Вірт. Він писав, що в умовах скороминущості і різнорідності міських контактів люди взаємодіють один з одним на основі сегментарних і анонімних ролей [2]. В результаті відносини набувають поверхневий і безособовий характер.

Перші систематичні і аргументовані висловлювання про те, що місто має ряд особливостей, сприятливих для розвитку людини, стали з'являтися на початку XX століття. Американський психолог і філософ У. Джеймс прийшов до думки, що місто дає можливість вибирати форми і способи життєдіяльності і, тим самим, дає можливість особистісного зростання. Серед прихильників міського способу життя в середині XX століття з'явилося чимало вчених, які стверджують в своїх роботах, що підвищені навантаження міста на людину не обов'язково ведуть до стресу і розвитку патології (Т. Сельє, Р. Зімбардо та ін.), а дають можливість сильних відчуттів і є мотивуючим фактором особистісного зростання. Середовище ж, позбавлене всіх мислимих джерел стресу, цілком може здатися одноманітним і просто позбавленим цінності.

До кінця XX століття стали з'являтися зважені, емоційно нейтральні оцінки впливу міста на поведінку людини. Г. Ганс висунув «композиційну тезу»: сам по собі міський спосіб життя не є безпосереднім фактором поведінки; такими є змінні: рівень доходів, освітній рівень, сімейний статус та ін., які діють в комплексі. Сполучення цих змінних і зумовлюють реакцію на середовище і ставлення до міста. К. Фішер визначив образ міста як «збільшувальне скло», яке посилює як позитивні, так і негативні варіанти поведінки. Причина цього – ослаблення соціального контролю в місті. Місто надає більше можливостей для девіації в цілому: як негативної, так і позитивної, але місто саме по собі не породжує девіацію, вона – результат макросоціальних процесів [3].

У процесі емпіричного вивчення ставлення до образу міста, можна розрізнити два аспекти: 1) прагматичний – відношення до місця проживання з позиції користі, вітальних параметрів середовища; 2) аксіологічний – ставлення до способу життя з позиції структури особистості.

Прагматичний аспект відношення до міста в змістовному плані характеризує матеріальний рівень життя і структурно складається з наступних параметрів: екологічного, психофізіологічного (рівень шуму, психосенсорний комфорт та ін.), побутової інфраструктури (в тому числі транспорт та благоустрій території), структури зайнятості, структури рекреації, престижно-статусні: можливості кар'єри і прагматичних зв'язків. Емпіричними індикаторами даного аспекту відносин можуть бути показники задоволеності вищевказаними параметрами.

Аксіологічний аспект відношення до міста в змістовному плані характеризує особистісну позицію городянина. Предмет соціології тут – виявлення і опис соціально-типових (групових) основ цієї позиції: соціологія особистості базується на тезі про соціокультурну детермінацію індивідуальної свідомості і поведінки. Основами соціологічної типології сприйняття

відношення до міста є: 1) мотиваційна – специфіка потреби особистісної самореалізації (потреба «бути», профіль рольової ідентичності), специфіка соціальних інтересів (структура соціальних засобів та об'єктів особистісної самореалізації), структура ціннісних орієнтацій; 2) диспозиційна – специфіка диспозиційної структури особистості, системи установок, якими керується особистість в своєму сприйнятті міста; 3) інтенціональна – характер особистісно значущих предметів, на які спрямована активність, життєва енергія людини; специфіка референції предметів міського життя для особистості (який сенс людина вкладає в судження типу: «Моє місто – це ...», «Місто для мене – це перш за все ...» і т. п.); 4) субкультурна – особливості ставлення до міста молоді, (окремо студентства), інтелігенції (окремо: технічної, гуманітарної, художньої та ін.), етнічних груп, релігійних груп і ін.

Емпіричними індикаторами даного аспекту можуть бути: показники бюджету часу (на що людина витрачає свій час), ієрархія переваг міських місць (де людина частіше буває, куди її тягне і тягне в почуттях і думках), домінуючий тип естетичної референції (місто як парк, місто як транспортно-технічна система, місто як архітектурний ансамбль, місто як музей, історичний об'єкт, місто як сцена особистісної презентації, місто як театр імпровізації і багато іншого), семантичні ряди висловлювань про місто (характер підбору слів, характер розташування слів, семантичний диференціал і ін.), характер і ранг особистісно значущих предметів, особисті плани та перспективи, характер соціальних контактів (з ким, навіщо, як часто, як багато і т. п.).

Список використаних джерел

1. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. Том1. Образ и действительность / пер Н. Гарелин. Изд-во Попурри

2. Вирт Л. Урбанизм как образ жизни URL : https://strelkamag.com/ru/article/excerpt-urbanism-as-a-way-of-life

3. Міхно Н. К. Місто як культурний текст: особливості семантики та синтагматики міського простору: монографія. Дніпро : Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+». 2020. 423 с.

Яровицька Н. А., кандидат філософських наук,
доцент кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін,
Зоря В. Р., студентка архітектурного факультету,
Харківський національний університет будівництва та архітектури, Україна

МІСЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ПОВСЯКДЕННІСТЬ: ДІАЛОГИ

Процеси перетворення людиною власного середовища проживання вже давно не можна розглядати як суто односторонні. Цілий ряд комплексних наукових концепцій, а не тільки окремі роботи, присвячені доказу того, що місто в сучасному світі виступає не тільки як особлива форма поселення, а й як складне соціокультурне формування, що володіє безліччю властивостей, які

роблять спосіб життя людей, що проживають у міському середовищі, абсолютно особливим, а тому постійно опиняються у фокусі соціологічного інтересу.

У світі продовжується урбанізація, міста повинні розвиватися таким чином, щоб негативні наслідки для глобальної стійкості були обмежені, в той час як добробут міських жителів підтримувався, тому аналіз факторів, що впливають на це, є актуальним [3, с. 170–174].

Метою роботи є аналіз аспектів психологічного впливу сучасних мегаполісів на повсякденне життя людини та шляхів вирішення проблем комунікації між містом та людиною.

Л. Вірт, дослідник феномену «міського способу життя», пов'язавши психологічні особливості та соціальні характеристики особистості городянина і ввівши поняття «урбанізм» як синонім міського способу життя, стверджував, що самі явні риси міського середовища (щільність і кількість населення, соціальна гетерогенність) впливають на людину постійними і різноманітними способами [1, с. 15].

В цілому теорія Вірта про вплив факторів навколишнього середовища на поведінку спирається на два ключових положення: 1) міське середовище сприяє відчуженню, знеособленню і руйнуванню міжособистісних контактів (люди стають апатичними); 2) велике місто – джерело сильного стресу (внаслідок чого люди знову ж схильні до апатичної поведінки).

Концепція Вірта була розвинена видатним психологом С. Мілграмом, переконаним, що специфічні особливості міського життя, підкреслені Л. Віртом, а раніше Г. Зіммелем, не здатні повністю пояснити поведінку людини в місті.

Мілграм виділив наступні ключові відмінності в поведінкових практиках жителів великого і маленького міста:

- жителі мегаполісу схильні взаємодіяти через функціональні, сегментовані відносини;
- в умовах великого міста соціальні норми еволюціонували в бік відчуженості, знеособленості, байдужості;
- пізнавальні здібності жителя великого міста характеризуються властивістю не впізнавати людей, з якими він стикається щодня, фільтрацією сенсорних подразників, пересиченістю, тягою до ексцентричності, вибірковістю у відповіді на прохання;
- жителі мегаполісу характеризуються обмеженістю соціальної та моральної причетності до суспільного життя;
- умови життя у великому місті відрізняються недоліком соціальної відповідальності. [2, с.35-52]

Нові принципи постіндустріального урбанізму найбільш яскраво були виражені американською дослідницею Джейн Джейкобс, які стали основою сучасного урбанізму. У своїй роботі [4] Д. Джейкобс представляє урбаністичну концепцію, в основу якої лягла ідея про те, що необхідно розуміти внутрішній функціональний соціально-економічний порядок міста для підтримки

різноманітності міської середовища, або екосистеми міста. Екосистема міста (подібно екосистемі природи) потребує великої різноманітності.

Для успішного культурного та економічного функціонування міста необхідні певні умови. Так, Д. Джейкобс виділяє чотири базові умови для генерації різноманітності та активної соціальної життя у великих містах. Перша умова: необхідність змішаного використання вулиць і районів для забезпечення максимальної присутності людей на вулицях в різний час. Другою умовою є необхідність у маленьких кварталах для подолання економічної та просторової ізоляції всередині міста. Третя умова – необхідність в старих будівлях, наявність яких може забезпечити різноманітність в комерційній сфера. Остання умова, на наш погляд, є найважливішим для розвитку міста як центру творчості та інновацій. Ця умова – необхідність в концентрації.

Цінність комфортної атмосфери зростає з кожним роком. Ян Гейл та Ларс Гемзо розглядають частини міста як каталізатори процесів, пов'язаних з обміном ідей, відпочинком і насолодою життям. Тому своїм завданням вони ставлять проєктування кварталів і трансформацію міського простору для натхнення людей і комфортного життя. Він бачить прямий зв'язок між міськими громадськими зонами і міським суспільством, між формою і життям: добре спроєктовані квартали міста стимулюють творчі процеси його жителів, гуманізують суспільство, сприяють живому спілкуванню. Таким чином, сучасна американська модель модернізації міста виходить з домінування ідеї розвитку креативної економіки та полікультурного суспільства, у той час як європейські дослідники схиляються до інтенсифікації соціокультурного життя городян і роблять упор на використання культури як економічного ресурсу і основи для модернізації міського середовища.

В цілому новий урбанізм зводиться до наступних принципів: пішохідна доступність, зручна логістика руху, житло різних типів, високоякісне архітектурне та міське середовище, якість життя, традиційна планувальна структура, вирішення проблем транспорту, ефективне використання простору, поліпшення соціального клімату, налагодження зв'язку з населенням міста та врахування його інтересів.

Отже, велике сучасне місто – це радикальне штучне середовище, яке в значній мірі впливає на поведінку, психіку, мотивацію, звички. Приклад впливу густонаселених міст на поведінку – «апатія спостерігача»: люди дивляться на людину, яка потребує допомоги, але не виявляють бажання їй допомогти, оскільки у великих містах ми постійно бачимо байдужість до чужої проблеми інших людей; виникає феномен групового ігнорування. Присутність незліченної безлічі людей розпорошує відповідальність на всіх, а, значить, в результаті вона не лежить ні на кому. Тому завданням сучасного урбанізму є налагодження комунікації людей в міському просторі шляхом благоустрою суспільних зон та формування комфортної інфраструктури в мегаполісах.

Список використаних джерел

1. Вірт Л. Урбанізм як спосіб життя. *Соціальні та гуманітарні науки*.1997. №3.

2. Милграм С. Эксперимент в социальной психологии. СПб. : Издательство «Питер», 2000. 336 с.: ил. (Серия «Мастера психологии»).

3. Яровая В. А. Вплив архітектури міського середовища на психологію поведінки людини. *Вісник ХДАДМ*. 2009. № 4.

4. Jacobs J. The Death and Life jo Great American Cities. Vintage Books, 1961. 473 p

Зінчина О. Б., кандидат соціологічних наук, доцент,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна,
Тухтаров Т. Р., студент,
Національна музична академія України імені П. І. Чайковського, Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ

Сучасна епоха і сучасна культура визначаються як цифрові, за назвою технологій, які прийшли на зміну аналоговим і суттєво змінюють різноманітні сфери життєдіяльності людини та суспільства: форми комунікації, міське середовище, цінності, природу людини, суспільні відносини і світ навколо.

До наукового обігу поняття «цифрової культури» було введено на початку XXI століття, у зв'язку з виникненням технологій Web 2.0 – другого покоління мережевих сервісів інтернету з якісно новим підходом до організації, реалізації та підтримки Web-ресурсів. Тож з технологічного боку цифрова культура є складовою електронної культури, що функціонує завдяки цифровим пристроям на основі принципу цифрового кодування інформації з допомогою бінарного коду, що стає системоутворювальним чинником цієї культури [3].

Поняття «цифрова культура» вживається поряд з поняттями «інформаційна культура», «кіберкультура», «діджитал-культура» і має різні тлумачення. Ці поняття іноді вживаються як синоніми, іноді в кожне з них вкладається різний зміст. Такий стан породжує дискусії з питань термінології. Для деяких вчених спрямовувати наукову оптику на цифрову культуру означає просто досліджувати перехід мас-медіа від аналогових форматів до цифрових. Тут цифрова культура фактично ототожнюється з новими медіа. При такому підході залишаються поза полем аналізу зміни, які пов'язані зі змінами в системі мас-медіа, але виходять далеко за її межі. Для інших дослідників вивчати цифрову культуру – значить аналізувати широке поле артефактів і практик, поява яких стала можливою завдяки цифровим технологіям: комп'ютерні ігри, інтернет, комп'ютерну графіку, технологічне мистецтво та ін. Вивчення цифрової культури через аналіз її основних феноменів дозволяє визначити її специфіку, але, як видається, обмежує предмет дослідження.

Очевидну культурну значимість цифрових засобів комунікації сьогодні неможливо ігнорувати. З їх розповсюдженням відбуваються зміни, які зачіпають повсякденне життя людей, усталені культурні ієрархії, способи, якими люди взаємодіють один з одним і світом навколо них. Змінюється система формування культурного досвіду в цілому, всі базові сфери культури. Дослідження цих змін вже мають солідну історію. Вони пройшли шлях від аналізу «віртуальної реальності» і «кіберпростору» до критичної теорії нових медіа і міждисциплінарного проєкту Digital Humanities, проте трансформації, що відбуваються в культурі у зв'язку з експансією цифрових технологій, як і

раніше, залишаються недостатньо вивченими. Динаміка змін значно випереджає накопичення знань і дослідницьку рефлексію.

Переважна більшість досліджень акцентує культурологічний та соціокультурний аспекти цифрової культури. Зазначається, що цифрова культура є базовою основою сучасної світової культури, невід'ємною складовою усіх без виключення суспільних процесів, у тому числі й освітніх; явище цифрової культури є знаковим, оскільки вказує на домінуючу форму соціальності сучасного суспільства – інформаційно-віртуальну [4].

Простір цифрової культури, містить нові артефакти, нові практики, які виникли саме завдяки цифровим технологіям. Спостерігаються докорінні зміни у розумінні власне культури, яка набуває нових форм (кінематографічний і літературний кіберпанк, відеоскульптура й цифрові інсталяції, техно- та електронна музика, віртуальний музей та театр, софт-арт) і демонструє фундаментальні зміни у пізнанні людини та її творчості. У дослідженні Н. Соколової [6] відзначається складність і багатозначність досліджуваного феномена, його стрімкий розвиток і видозмінення, що підтверджує еволюція дефініцій, використовуваних для аналізу й усвідомлення цифрових технологій («цифрові» або «нові медіа», «кіберпростір культури», «кіберкультура», «цифрова культура», «пост-кіберкультура»).

У подібному ключі міркує і І. Л. Сергєєва, говорячи про «цифрову масову культуру». Причому цифрова масова культура розглядається в двох форматах: а) як електронна форма для класичних, «аналогових» культурних об'єктів і б) як електронні по формі і суті об'єкти культури, які вже створені в цифровому середовищі [5].

Інтерес представляють риси такої культури:

- партисипативність: можливість аудиторії бути не тільки споживачами, але виробниками контентів (просьюмерами);
- конвергентність: здатність архівувати, коментувати і поширювати культурні артефакти;
- мультиплатформеність: вихід цифрового середовища, масової культури за рамки одного носія;
- паралельність: транслювання культурних кодів з режиму онлайн в реальне життя і навпаки;
- безмежність: відсутність кордонів між елітарною та масовою культурами, трансляція інформації на максимально дисперсну і різну (географічно, етнічно і расово) кількість користувачів в мережі Інтернет [8].

Інші науковці (Д. Галкін [1], С. Черних та В. Паршиков [7]) занурюються до простору цифрової культури, аналізуючи нові артефакти, нові практики, які виникли саме завдяки цифровим технологіям, і загальні еволюційні процеси «оцифровування» сучасної культури.

Серед підходів до аналізу цифрової культури можна виділити дві основні тенденції: розгляд цифрової культури в рамках руху трансгуманізму, в якому цифрова культура визначається як тотальність, сформована технологіями NBICS-конвергенції, в основі яких лежить процес дигіталізації людини і

довкілля, перетворення культури і техносфери в штучний світ. Більш виважений підхід розглядає цифрову культуру як різноманіття концептуальних моделей і їх практичну реалізацію в різних областях культури з урахуванням адаптаційних можливостей культури і природи людини (на основі закону техно-гуманітарного балансу). В аналізі розвитку цифрової культури Р. Гір, один із засновників даного напрямки досліджень, виходить з принципів неомарксизма і теорій постіндустріального (інформаційного) суспільства як методологічних підстав аналізу. Гір визначає дигітальність як маркер культури інформаційного суспільства, що включає артефакти, «означування» і комунікації, що відрізняють сучасний образ життя від інших форм культури [2].

Відповідно до принципів гуманізму поширення поняття цифрової культури на культуру в цілому в методологічному та світоглядному відносинах неприпустимо, бо не може засіб – технологія (в т. ч., цифрова) лежати в основі культури і визначати зміст еволюції людства. Не всі рівні культури підлягають дигіталізації (сфера трансцендентного, духовного преображення людини).

В цілому позитивний вплив використання інтернету та інформаційних технологій в різних сферах культури виразився у формуванні інформаційного суспільства, об'єднання людства в глобального антропологічного суб'єкта. Застосування цифрових технологій позитивно позначилося в розвитку сфери наукових комунікацій і забезпечення широкого доступу до баз знань; в збереженні культурної спадщини (музейних колекцій, бібліотечних фондів).

Можна розглядати проблему дигіталізації як суть антропологічної революції. Дигіталізація кардинально змінює модель культурної поведінки людини і систему соціальних взаємодій в культурі. Інтернет стирає кордони між гіпертекстом і контекстами, дозволяє нескінченне розширення контекстів і спирається на мережеву логіку. Досвід спілкування у віртуальній реальності трансформує сформовані уявлення індивіда про світ, художній вимисел, взаємодії з іншими людьми. Закони віртуальної реальності не тотожні законам фізичного світу, вони адекватні логіці машинних мов. Віртуальний досвід повертає людину до циклічної моделі сприйняття часу, характерною для міфологічної культури древніх суспільств. Здатність адаптації до засвоєння великих інформаційних масивів і інтенсивності змін для збереження ідентичності вимагає від людини підвищення рефлексивності своєї мінливості.

Дослідження цифрової культури не вичерпується аналізом цифрових технологій, форматів і гаджетів, а зачіпає найрізноманітніші аспекти життя сучасної людини, передбачає аналіз змін самих практик і продуктів людської діяльності. Такі розвідки передбачають також дослідження того, що відбувається з культурою в епоху поширення цифрових технологій, адже цифрову культуру важко відокремити від культури «нецифрової», тому що цифрова культура органічно пов'язана з культурою попередніх епох, «пре-цифровою» культурою.

Список використаних джерел

1. Галкин Д.В. Digital Culture: методологические вопросы исследования культурной динамики от цифровых автоматов до техно-био-тварей.

Международный журнал исследований культуры. 2012; № 3: 11 – 12 http://culturalresearch.ru/files/open_issues/03_2012/IJCR_03(8)_2012_Galkin.pdf

2. Гир Ч. Цифровая контркультура / Пер. с англ. Д. В. Галкина. URL: http://docplayer.ru/29837976-Cifrovaya-kontrkultura-charli-gir-perevod-d-galkina.html #show_full_text.

3. Гук А. А. Медийная культура как техногенный феномен. *Медиа. Информация. Коммуникация.* 2016, № 16. URL: http://mic.org.ru/new/542-medijnaya-kulturakak-tekhnogennyj-fenomen.

4. Національний інститут стратегічних досліджень. (2014). Аналітична записка «Питання розвитку цифрової культури українського соціуму». URL: http://www.niss.gov.ua/articles/1631/

5. Сергеева И.Л. Трансформация массовой культуры в цифровой среде. *Культура и цивилизация*. 2016; Т. 6, № 6: 55–65.

6. Соколова Н.А. Цифровая культура или культура в цифровую эпоху? *Международный журнал исследований культуры*. 2012; № 3 (8): 6–9. URL: http://culturalresearch.ru/files/open_issues/03_2012/IJCR_03(8)_2012_SokolovaN.pdf

7. Черных С. И., Паршиков В. И. Цифровая культура как гуманитарный феномен. *Профессиональное образование в современном мире*, т. 6. 2016. № 4, с. 601–607.

8. Шаухалова Р. А., Ярычев Н. У. Цифровая культура студентов бакалавриата как конкурентное преимущество современного специалиста. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovaya-kultura-studentov-bakalavriata-kak-konkurentnoe-preimuschestvo-sovremennogo-spetsialista

Йолкіна Н. М., магістрант факультету архітектури, дизайну та образотворчого мистецтву,
Радіонова Л. О., кандидат філософських наук, доцент,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

АДАПТАЦІЯ АРХІТЕКТУРНОГО ПРОСТОРУ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ (*або ОБ'ЄКТІВ ІНДУСТРІАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ*) В СУЧАСНОМУ МІСТІ

Адаптації індустріальних об'єктів у сучасному міському середовищі обумовлені поступовим і безперервним розвитком соціуму, змінами естетичного сприйняття архітектури, ставлення суспільства до індустріальної спадщини, а також вдосконаленням науки, техніки і виробництва. Архітектурна спадщина це – сукупність історичних подій, висвітлених в матеріальних носіях, що є містоформуючою складовою, наповненою духовним змістом [1]. Вона також є важливим складовим елементом функціональної програми сучасного міста.

Індустріальні споруди – це є історична спадщина.

Архітектура індустріальних об’єктів формує своєрідні образи багатьох історичних промислових районів, часто є одним з головних елементів архітектурно-просторової композиції у ролі домінанти або простору для комунікації [2]. Питання їх збереження і подальшого використання є пріоритетним на даний момент. Потреби в збереженні історії міської ідентичності зростають як противага процесам глобалізації міста та його структури.

На території України більшість індустріальних об’єктів обмежені візуальним сприйняттям, насправді, всі ці історичні виробничі споруди знаходяться в недоступних місцях, просто огороджених парканом, викуплені приватними особами, є не цікавими для держави, вимагають великої кількості затрат для утримання або закриті іншими довколишніми будівлями, що перешкоджає їх візуального огляду з основних точок і трас міста.

Багато виробничих будівель в великих містах знаходяться в занедбаному стані і продовжують руйнуватися. Громадськість не має можливості вивчати історію промислових підприємств, дізнаватися якість їх продукції, умови праці на цих промислових об’єктах, візуально оглядати цехи і обладнання, процеси виробництва. На сьогоднішній день багато індустріальних об’єктів відрізані від міського соціального середовища. Все це носить характер «ізоляції» об’єктів індустріальної спадщини в сучасному місті.

У той же час в світовому досвіді є приклади вдалого адаптивного використання багатьох індустріальних об’єктів.

Італійський архітектор Ренцо Піано застосовує принципи легкості, прозорості та світла в більшості своїх робіт по збереженню і ревалоризації індустріальної архітектурної спадщини.

Кластер «ЕМА» – МЕДІА–ПРОСТІР – це проєкт реновації та реутилізації покинутого промислового кластера, колишнього заводу електронної медичної апаратури в центрі Москви, в Китай-Місті. Завдяки проєкту було зроблено універсальний простір, зв’язаний з медіа; створений майданчик для проведення різних заходів, від лекцій до концертів і техно-вечірок (рисунок 1).

В Австралії Little Creatures Brewery відкрила свою базу на східному узбережжі в 2012 році, взявши на себе управління та фінансування ініціативи історичної текстильної фабрики Valley Worsted Mills в промисловій зоні Південного Джилонге. Планування комплексу здійснилося в рамках культурно-історичної спадщини і передбачало тісну співпрацю з місцевою радою для досягнення результату, який враховував би цінності спадщини оригінальних будівель, при цьому забезпечуючи технічно складний виробничий процес. Були визначені нові пов’язані адміністративні та готельні зони, але при цьому збереглися структура і матеріальність оригінальних будівель, побудованих у 1924 році (рисунок 2).

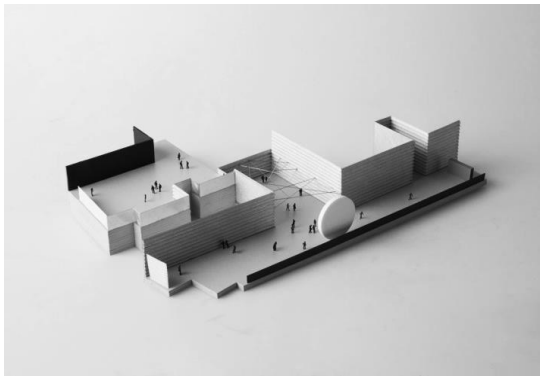

Рис.1.Концептуальний просторовий макет

Рис. 2. Пивоварня. Джилонг, Австралія

Таке трансформування призводить до принесення нового змісту та розширення об'єктів в межах кварталу, знаходження ідей для сучасних концепцій, інновацій, поєднання поглядів та цінностей. Використання індустріальних об'єктів сприяє створенню Арт-інкубаторів, мультидисциплінарних культурних центрів, Co-working-ів, IThub-ів, кластерів [3].

Це можливо здійснювати за допомогою таких процесів, як:

- ревіталізація (від лат. re – поновлювана дія, vita – життя, як «повернення до життя») – процес відтворення, пожвавлення і відновлення міського простору;
- реновація (від лат. renovatio – оновлення, відновлення, ремонт) – процес поліпшення структури;
- регенерація (від лат. regeneratlo – відродження) – «пожвавлення» будівель в новій функції, коли використання первісного призначення будівлі або ділянки середовища ускладнено;
- реваловизація (валоріазація – від франц. valoris від valour – цінність) – повернення історико-культурному об'єкту його втраченої цінності.

Адаптація об'єктів набуває орієнтації на перспективний розвиток, розвиток економіки міста, появі об'єктів на ментальній карті, переосмислення первісної цілі та збереження іманентності в умовах сучасного світу.

Для досягнення успіху у зміні середовища необхідна спільна участь різних установ і організацій, здатних вирішити культурно-мистецькі та соціальні проблеми; досвід та комунікація, здатні створювати простір, що буде користуватися попитом, спираючись на ініціативу громади. Це нелегкий процес, який необхідно підтримувати та не забувати про поліпшення якості життя та повагу до архітектурної спадщини.

Список використаних джерел

1. Шепелев Н. П., Шумилов М. С. Реконструкция городской застройки: учеб. для строит. спец. вузов. М. : Высшая школа. 2009. 271 с.

2. Линч К. Образ города / пер. с англ. В. Л. Глазычева. М. : Стройиздат, 1982. 328 с.

3. Little Creatures Brewery / Robert Simeoni Architects URL: https://www.archdaily.com/960172/little–creatures–brewery–robert–simeoni–architects?ad_source=search&ad_medium=search_result_projects

Кірін Р. С., доктор юридичних наук, доцент,
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова НАН України», Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОСТВУГІЛЬНИХ МІСТ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Одним з ключових завдань у сфері секторальної інтеграції є залучення України до реалізації Європейського зеленого курсу (European Green Deal, далі – ЄЗК) – набору політичних ініціатив, висунутих Європейською Комісією (далі – ЄК) із загальною метою зробити клімат Європи нейтральним до 2050 року.

Однією з ключових ініціатив, необхідних для досягнення цілей ЄЗК_ є пропозиція щодо механізму прикордонного вуглецевого коригування (Carbon Border Adjustment Mechanism, далі – CBAM) [1]. Зменшення витоків вуглецю (carbon leakage) сприятиме амбітним зусиллям ЄС стати кліматично нейтральним континентом, зупиняючи переміщення таких викидів до/з третіх країн і зменшуючи їх рівень у глобальному вимірі.

На початку січня 2021 р. в Україні набрав чинності Закон України «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів» [2], прийнятий у рамках Угоди про Асоціацію з ЄС, який передбачає створення національної системи торгівлі вуглецевими викидами. Дія цього закону поширюється на відносини, що виникають у сфері моніторингу, звітності та верифікації (далі – МЗВ) викидів парникових газів (далі – ПГ) з установок, розташованих на території України.

Відповідно до п.п. 2-4 ч.1 ст. 6 зазначеного закону уряд прийняв низку підзаконних актів, що конкретизують регулювання відносин МЗВ, зокрема:

1) перелік видів діяльності, викиди ПГ в результаті провадження яких підлягають МЗВ [3];
2) порядок здійснення моніторингу та звітності щодо викидів ПГ [4];
3) порядок верифікації звіту оператора про викиди ПГ [5];

Відтак, вже до 31.03.2022 р. компанії мають надати перші звіти про моніторинг за 2021 р. Очікується, що така система МЗВ дозволить:

- отримувати точну інформацію про обсяги емісії ПГ від виробничих установок;
- забезпечити контроль за викидами та обмежувати їх;
- впровадити обов'язкову методику розрахунку емісії ПГ для всіх установок, з яких ці викиди здійснюються.

Крім того, надзвичайно важливим завданням для України є впровадження системи торгівлі квотами ПГ, як передбачено Директивою ЄС 87/2003 [6], імплементація якої здійснюється відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС. У процесі створення в Україні ринку торгівлі квотами на викиди необхідно

орієнтуватися на європейську модель Emission Trading System (EU-ETS) [7].

Слід визнати, що енергетичний перехід є однією з найбільших проблем, з якою стикаються малі та середні підприємства (далі – МСП). Тому ЄК має уважно вивчити сукупний вплив нових (інвестиційних) зобов'язань для МСП, які походять з ЄЗК. Бізнес-асоціації та їх члени, підтримуючи в цілому зелені амбіції ЄК, звертаються з проханням враховувати фінансово-економічну ситуацію багатьох МСП при розробці нових «зелених» політичних заходів, що на них впливатимуть. Особливо гостро це питання стоїть для МСП, що продовжують свою господарську діяльність в містах, де припинили чи знаходяться в стадії припинення експлуатації вугледобувні об'єкти.

Натомість, в ЄС є чітке усвідомлення того, що саме регіони та міста відіграють життєво важливу роль у досягненні національних та загальноєвропейських кліматичних та енергетичних цілей. Саме вони є головними виконувачами ЄЗК. Його успіх значною мірою залежатиме від спроможності місцевих та регіональних органів влади втілювати в життя політику, ухвалену на європейському рівні, а також від спроможності національних урядів та установ ЄС розуміти і враховувати конкретні потреби кожного регіону, кожної території [8].

Подібна позиція ґрунтується на тому, що реалізація ЄЗК в Україні має позитивним чином вплинути на енергетичний баланс та забезпечити розвиток сектору, зокрема зважаючи на необхідність:

- створення повноцінного конкурентного середовища на енергетичному ринку Україні;
- зміни теплової генерації відновлюваними джерелами енергії (далі – ВДЕ) та здійснення повноцінної трансформації вугільних регіонів, що означає поступове закриття нерентабельних підприємств з паралельним створенням у цих регіонах альтернативних робочих місць;
- забезпечення споживачів пропорційними тарифами;
- вибудовування пропорційної тарифної політики у сфері використання ВДЕ задля забезпечення зростання частки ВДЕ та збереження сприятливого інвестиційного клімату у цій сфері;
- збереження високої частки атомної генерації, враховуючи при цьому необхідність забезпечення дотримання граничних термінів експлуатації, безпеки і попередження техногенних ризиків.

В той же час вирішення проблеми викидів ПГ в атмосферу залежить від ефективності діалогу між Україною та ЄС. Так, Енергетичне Співтовариство закликає Україну прискорити запуск системи торгівлі викидами CO_2 для того, щоб якомога швидше розпочати вихід на європейський рівень та інтеграцію у систему торгівлі EU-ETS. Проте, перехід до європейського рівня цін на викиди та її інтеграцію до системи EU-ETS має відбуватися поступово (упродовж 15-20 років) і враховувати реальний стан і потреби економіки України. Наприклад, вимоги Директиви щодо промислових викидів з вугільних ТЕС [9] відтерміновано для нашої країни з 2018 р. до 2023 р., а виведення цін на викиди на європейський рівень, за прогнозами Енергетичного Співтовариства – до 2040

р.

Більше того, Концепція «зеленого» енергетичного переходу [10], також потребує вдосконалення, за яким економіка України має стати вуглецево-нейтральною до 2070 р. Ця амбітна мета передбачає підвищену потребу в інвестиціях, а процеси декарбонізації можуть вплинути на конкурентоспроможність продукції, тому вкрай важливо дотримуватися балансу між екологічними цілями і економічним зростанням [11].

ЄС безпосередньо залучає міста та регіони до розробки та реалізації інвестицій, що стосуються ЄЗК, зокрема через Комітет регіонів ЄС. Це дозволяє посилити механізми згуртованості та регіональних фондів для міст та регіонів для отримання прямого доступу до ресурсів ЄС, оскільки саме місцеві та регіональні органи влади найкраще знають реальну ситуацію на місцях.

Так, у парламенті зареєстровано законопроєкт про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження державного фонду декарбонізації [12], джерелом наповнення якого передбачено податок на викиди CO2. Планується збільшення цього податку з 10 до 30 грн/т. 50% податку спрямовуватиметься до загального фонду Держбюджету, де буде розподілятися на заходи з захисту довкілля; 50% – до Фонду декарбонізації. Кошти Фонду будуть спрямовуватися виключно на проєкти, що призводять до скорочення викидів CO2. Наразі розглядаються сім напрямків:

- екомодернізація підприємств, в тому числі, генеруючих;
- модернізація тепломереж, водоканалів, вуличного освітлення;
- здешевлення проєктів із утилізації (переробки) побутових відходів;
- електробуси для громадського транспорту;
- стимулювання використання електрокарів населенням;
- заміщення традиційних видів палива в бюджетній сфері;
- стимулювання виробництва та використання біоетанолу, біогазу.

Наразі в ЄС впроваджується ціла низка ініціатив для підтримки місцевих та регіональних органів влади, які бажають бути активними у впровадженні ЄЗК, зокрема: Угода мерів, Угода зелених міст, Виклик для 100 розумних міст, Декларація європейських міст з круговою економікою, Платформа справедливого переходу тощо. У червні 2020 р. Комітет регіонів ЄС створив нову робочу групу «Зелений курс йде на місцевий рівень» (Green Deal Going Local) з метою гарантувати безпосередню участь міст і регіонів ЄС у визначенні, реалізації та оцінці численних ініціатив, передбачених ЄЗК [8].

Для України особливо цінним є досвід Німеччини у справедливій трансформації вугільних регіонів. Урядом прийнято рішення створити єдину концепцію реформування вугільної галузі та трансформації вугільних регіонів, а також заплановано вирішити проблемні питання вугільної галузі та за підтримки Німеччини розпочати щонайменше 2 пілотні проєкти з трансформації вугільних регіонів вже у 2021 р., адже взимку вже розпочав роботу Секретаріат Енергетичного партнерства й Україна очікує на якнайшвидший запуск Мультипартнерського фонду та реалізацію пілотних проєктів трансформації вугільних регіонів [13].

Наразі серед потенційних перших пілотних проєктів розглядаються 2 шахти: 1) шахта «Великомостівська» (м. Червоноград, Львівська обл.), яка потенційно може стати потужним туристичним кластером; 2) шахта «5/6» (м. Мирноград, до 2016 р. – Димитров, Донецька обл.), яка має потенціал технологічного кластеру.

Загалом, пілотні проєкти трансформації поствугільних міст будуть впроваджуватися за принципом формування кластерів: технологічних, туристичних, інноваційних та інших. Власне, можливість формування кластерів була одним з критеріїв, за яким обиралися потенційні міста-учасники програм. Проєкти виконуватимуться спільно з Німецьким товариством міжнародного співробітництва GIZ (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GmbH). Усі запропоновані об'єкти – шахти державної форми власності, які готуються до ліквідації.

Трансформація поствугільних міст передусім має забезпечити: проведення комплексного аудиту вугледобувних об'єктів з метою визначення напрямів їх подальшого режиму; систему перекваліфікації, створення альтернативних робочих місць та професійного розвитку працівників, які втратять роботу в результаті реорганізації вугільних підприємств; творення зон динамічного економічного розвитку у вигляді індустріальних парків, технологічних парків та IT-парків тощо.

У більш розгорнутому вигляді трансформаційні елементи поствугільних міст представлені у вигляді завдань за напрямом «Соціально-економічна трансформація територій, де перебувають у стадії закриття вугледобувні та вуглепереробні підприємства» Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [14].

Список використаних джерел

1. European Parliament, Committees, Carbon Border Adjustment Mechanism. URL: https://www.europarl.europa.eu/committees/en/carbon-border-adjustment-mechanism/product-details/20201009CDT04181 (дата звернення 14.04.2021)

2. Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів : Закон України від 12 грудня 2019 р. № 377-IX. *Офіційний вісник України* від 09.01.2020 – 2020 р., № 2., с. 80, ст. 46.

3. Про затвердження переліку видів діяльності, викиди парникових газів в результаті провадження яких підлягають моніторингу, звітності та верифікації : постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2020 р. № 880 // *Офіційний вісник України* від 09.10.2020 – 2020 р., № 79, с. 82, ст. 2552.

4. Про затвердження Порядку здійснення моніторингу та звітності щодо викидів парникових газів : постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2020 р. № 960. *Офіційний вісник України* від 30.10.2020 – 2020 р., № 85, с. 22, ст. 2739.

5. Про затвердження Порядку верифікації звіту оператора про викиди парникових газів : постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2020 р. № 959. *Офіційний вісник України* від 30.10.2020 – 2020 р., № 85, с. 10, ст. 2738.

6. Про встановлення схеми торгівлі квотами на викиди парникових газів в

межах Співтовариства : Директива Європейського Парламенту і Ради 2003/87/ЄС від 13 жовтня 2003 р. *Офіційний вісник Європейського Союзу* від 25.10.2003 – 2003 р., / L 275 /, с. 32.

7. EU Emissions Trading System (EU ETS). URL: https://ec.europa.eu/clima/policies/ets_en (дата звернення 14.04.2021)

8. Представництво України при Європейському Союзі. Європейський Зелений Курс (European Green Deal). 30 жовтня 2020 р. URL: https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda (дата звернення 14.04.2021)

9. Про промислові викиди (інтегрований підхід до запобігання забрудненню та його контролю) (нова редакція) : Директива Європейського Парламенту і Ради 2010/75/ЄС від 24 листопада 2010 р. *Офіційний вісник Європейського Союзу* від 17.12.2010 – 2010 р., / L 334 /, с. 17.

10. Концепція «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року. URL: https://mepr.gov.ua/news/34424.html (дата звернення 14.04.2021)

11. Прикордонне вуглецеве коригування ЄС та виклики для української економіки/енергетики. URL: https://razumkov.org.ua/statti/prykordonne-vugletseve-koryguvannia-yes-ta-vyklyky-dlia-ukrainskoi-ekonomiky-energetyky (дата звернення 14.04.2021)

12. Проєкт Закону про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження державного фонду декарбонізації № 4347 від 09.11.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=70385 (дата звернення 14.04.2021)

13. Шмигаль Д. Досвід Німеччини у справедливій трансформації вугільних регіонів особливо цінний для України. 19 березня 2021 р. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/denis-shmigal-dosvid-nimechchini-u-spravedlivij-transformaciyi-vugilnih-regioniv-osoblivo-cinnij-dlya-ukrayini (дата звернення 14.04.2021)

14. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. *Офіційний вісник України* від 28.08.2020 – 2020 р., № 67, с. 315, ст. 2155.

Левандовська О. М., аспірант,
Турко К. О., магістрант,
Харківській національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗШИРЕННЯ ЦИФРОВОГО СЕГМЕНТУ ЕКОНОМІКИ

Цифрову економіку можна визначити як сучасний, інноваційний етап економічного розвитку, який базується на інтеграції фізичних та цифрових ресурсів у сферу суспільного виробництва та споживання. Вона

характеризується новими методами генерування, обробки, зберігання та передачі інформації в усіх сферах людського буття.

Цифрова економіка, примножує інформаційний простір, а створення інформаційних продуктів зменшує інформаційні витрати. Це суттєво прискорює та спрощує пошук інформації, її порівняльний аналіз та обмін, а також сприяє зміцненню згуртованості та співпраці компаній. В свою чергу, зазначене впливає на спосіб діяльності суб'єктів господарювання, пошук вигідних умов для життя людей та на взаєморозуміння й взаємодію між населенням країни та його уряд.

Основною передумовою розширення цифрового сегменту економіки є розвиток трансзакційного сектору, який включає:

– державне управління;

– дорадчі та інформаційні послуги;

– фінанси;

– оптову та роздрібну торгівлю;

– надання різноманітних засобів масової інформації, персональних та соціальних послуг, на які у розвинутих країнах припадає понад 70 % національної ВВП [1; 2].

Однак сегмент цифрових технологій є дуже скромною складовою глобальної та національної економіки. Його частка у ВВП становить 6 % у країнах ОЕСР (ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку, об'єднує у своєму складі 35 країн світу) та значно менше у країнах, що розвиваються.

У США, де 8 з 14 найбільших високотехнологічних компаній у світі за доходами, цифрові технології приносять 7 % ВВП.

Цей показник для Ірландії становить 12 % ВВП, хоч дана країна не має власної Кремнієвої долини.

Отже, цей показник вважається привабливим для багатьох іноземних компаній, завдяки конкурентному середовищу ведення бізнесу та вигідним ставкам оподаткування. Так, у Кенії, де сектор інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) є одним з найбільших в Африці, частка доданої вартості інформаційно-комунікаційних послуг у ВВП становить близько 4 %.

Частка валової доданої вартості сектору ІКТ у валовій доданій вартості економіки Республіки Білорусь зросла за останні 5 років з 3,2 до 5,2 %, а у сфері послуг – до 10,5 %. У 2013–2017 роках експорт телекомунікаційних послуг у Білорусі подвоївся і в 2018 році склав майже 1,5 *млрд* доларів США. Окрім того, експорт ІКТ-послуг зростає на 18–20 % щороку. У 2017 році кількість абонентів з доступом до Інтернету становила 11,8 *млн*, 74,4 % населення у віці 6–72 років були користувачами Інтернету, і 73,1 % користувалися ним щодня. Оцифровка мала однаково глибокий вплив на всі сфери економіки та всі ланки суспільного відтворення. Білорусь посідає 32 місце у світовому рейтингу (серед 176 країн) за рівнем розвитку ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології), 21 місце за кількістю абонентів фіксованого широкосмугового доступу до Інтернету [там само].

Світовий та національний досвід показує, що банки, які є домінуючим сегментом економіки будь-якої економічної системи, щодня стикаються з цифровими технологіями. Однак, як зазначають дослідники Ernst & Young та Cisco, банки не поспішають до цифрової трансформації: 85 % усіх банків у світі включили цифрову трансформацію в багатьох пріоритетних сферах, але лише 19 % вважають, що вони досить зрілі для того, щоб розпочати «цифровий перехід». 7200 опитаних клієнтів банків у 12 країнах 43 % заявили, що банки погано розуміють їх потреби, 37 % не вірять, що банк допоможе їм досягти своїх фінансових цілей, 28 % не довіряють словам «найкращі процентні ставки», 25 % мають намір перейти на обслуговування іншого банку із більш сучасним переліком послуг [там само].

Важливо відзначити, що поняття цифровізації економіки в Україні принципово відрізняється від того, що наразі відбувається у світі. В Україні поняття «цифровізації» сконцентровано винятково на створенні нових видів *сервісів*, що базуються на зборі та аналізі даних з різних фізичних об'єктів (будівель і споруд, транспортних засобів, промислового устаткування тощо) і не охоплює питання кардинальної зміни ситуації у виробничій системі, підходів до проектування, виробництва, збуту та експлуатації цих фізичних об'єктів, що закладено в концепцію Індустрії 4.0. [1, с. 117].

Слід звернути увагу та те, що за оцінками фахівців, українські промисловці під Індустрією 4.0 розуміють переважно закупівлю імпортного обладнання – порівняно сучасного і, бажано, недорогого. На цьому їх бачення модернізації закінчується. За оцінками, ключовою проблемою є США, Німеччина, Італія, Японія, Китай) не розглядають сервіси, що базуються на аналізі «великих даних», як якусь самостійну та самодостатню сферу економічної діяльності. Під «цифровою економікою» вони розуміють саме процеси створення і використання єдиних виробничо-сервісних (або продуктово-сервісних, PSS) систем. Поза такої системи сервісний компонент без фізичного продукту, навіть якщо він базується на самих передових технологіях, таких як нейромережі та Інтернет речей, не дасть істотного економічного ефекту і не може бути повноцінно монетизованим [там само, с. 117–118].

Можна запропонувати визначення головних чинників для української економіки, що є перепоною на шляху до цифрової трансформації [там само, с. 127]. Зокрема, це зовнішні чинники:

– дефіцит цифрових рішень, що враховують специфіку бізнесу компанії;
– нерозвинутість інформаційної інфраструктури;
– відсутність стандартів щодо застосування цифрових технологій;
– нерозвинутість інфраструктури цифрової довіри;
– проблеми міжвідомчої взаємодії;
– недостатність правового регулювання відносин, що формуються у цифрову економіку;
– ідентифікація визначення правового статусу стейкхолдерів;

– відсутність спеціальних заходів державної підтримки використання цифрових технологій компаніями;

– безпека і конфіденційність даних, захист від кіберзлочинності;

– наявність неструктурованих, суперечливих даних.

Окрім того, важливого гальмівного значення в Україні сьогодні набувають ресурсні обмеження, а саме [там само]:

– відсутність власних коштів;

– відсутність інвестиційних ресурсів;

– висока вартість проектів із застосування цифрових технологій;

– високі витрати на експлуатацію систем, що використовують цифрові технології;

– низький інноваційний потенціал організації;

– недолік можливостей для кооперування з іншими підприємствами та науковими організаціями.

Врешті-решт не можна не згадати і про людський фактор [там само]:

– дефіцит фахівців, які відповідають вимогам цифрової епохи;

– дефіцит кваліфікації у персоналу, який впроваджує та обслуговує цифрові технології;

– технологічна некомпетентність користувачів;

– різний рівень цифрових знань між різними поколіннями;

– небажання співробітників змінювати звичні форми роботи;

– низька цифрова культура громадян.

Список використаних джерел

1. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти. Київ, Вид-во «Заповіт». 2020. 274 с. URL : https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf

2. Риженко О. Як цифрова економіка змінить Україну. URL : https://www.epravda.com.ua/columns/2018/01/16/633057

3. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80

Лимарь Д. О., студентка Навчально-наукового інституту економіки і менеджменту,
Радіонова О. М., кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

ВІРТУАЛЬНИЙ ТУРИЗМ – СЬОГОДЕННИЙ ВИД ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

В кінці XX на початку XXI століття почався розвиток інформаційних технологій, і це спричинило появу нової форми існування – віртуальної

реальності. На сьогодні немає жодної сфери життя, на яку б не вплинули новітні технології, і туризм не став тут винятком. Розвиток інформаційних технологій дав змогу замінити туристові пряме відчуття природних, архітектурних, історичних і інших об'єктів дійсності на віртуальні. Ці процеси і зумовили виникнення нового виду туризму – віртуальний туризм.

Віртуальний туризм передбачає віртуальні екскурсії та віртуальні тури, віртуальні знайомства, де звичайна реальність заміщується віртуальною. Передували такому виду туризму популярні телерадіопередачі, що знайомили з цікавими туристичними місцями. Завдяки віртуальному туризму цікаві регіони та об'єкти стають доступні всім користувачам інтернету без будь-яких істотних додаткових витрат. Для туристів відкрились нові можливості для здійснення їхніх подорожей мрій, проте вони стають пасивними глядачами. Віртуальні подорожі до визначних історичних, культурних та архітектурних пам'яток та об'єктів природно-заповідного фонду можна переглянути на багатьох веб-сторінках інтернету, представлених у вигляді описаних екскурсій з численними фото- та відеоматеріалами. Віртуальний досвід допомагає наблизитися до реальності.

Питання віртуального туризму в Україні найбільш стало актуальним під час пандемії COVID-19, коли для забезпечення безпеки громадян уряд був змушений перекрити шляхи сполучення з іншими країнами. Цей час українці мали змогу подорожувати тільки віртуально і вони виявили, що віртуальний туризм має безліч переваг:

– економія. Тут йдеться не тільки про економію грошей, але й мінімальні витрати часу. На даний момент віртуальні тури є безкоштовними і не потребують витрати часу на подолання відстані;

– безпека. Кожен турист дбає про своє здоров'я і боїться захворіти. При онлайн-подорожі такої проблеми немає;

– подолання мовного бар'єру. Віртуальний туризм не припускає прямої вербальної комунікації з корінним населенням і дозволяє в такий спосіб уникнути труднощів, пов'язаних з незнанням мови;

– комфортабельність. Щоб дібратися до місця подорожі, туристи в літаку чи в іншому засобі пересування витрачають досить багато часу, а онлайн-подорож можна здійснювати вдома і не витрачати багато часу для пересування;

– розвиток. Віртуальний туризм виступає гарним засобом для загального інтелектуального розвитку людини. Це пояснюється тим, що можна не тільки помилуватися природними і міськими ландшафтами, оглянути пам'ятки, а й відвідати музеї, де можна побачити світові надбання культури і детально вивчити особливі експонати, театри, де можна підвищити свій культурний рівень.

Україна має також свої віртуальні тури. Вони дають змогу користувачам подорожувати по містам України та докладно розглядати туристичні об'єкти. Такі тури є дієвим механізмом створення позитивного іміджа будь-якого українського міста. Важливим є і те, що подорожувати віртуально може кожен, хто має доступ до системи Інтернет.

Компанія Google разом з Міністерством культури України створили віртуальний тур 7-ма музеями, які знаходяться просто неба в різних областях України.

Такий 3D-тур є частиною кампанії «Автентична Україна». На сайті проєкту глядач може «відвідати» Музей народної архітектури та побуту в Пирогові, «Шевченківський гай» у Львові, музеї в Переяслав-Хмельницькому та Ужгороді, Центр «Мамаєва Слобода» в Києві, заповідник «Хортиця» на Запоріжжі та резиденцію Богдана Хмельницького в Чигирині [1].

Віртуальний туризм пропонує туристам за допомогою 3D-технологій і можливостей відвідати найвіддаленіші куточки Землі і навіть космосу. За допомогою віртуальних подорожей також можна переміщуватися у часі, як у майбутнє, так і минуле.

Можна зробити висновок, що віртуальний туризм є наслідком розвитку і поширення інформаційних технологій сучасної епохи і стає досить успішним замінником традиційного туризму, так як має суттєві переваги.

Поява віртуальних подорожей зумовлена, з одного боку, розвитком новітніх технологій, під впливом яких змінюється сприйняття світу, а з іншого, формуванням нової віртуальної культури у сучасному світі, під впливом якої з'являється новий турист з особливими потребами і поведінкою.

Перспективи розвитку віртуального туризму в Україні досить високі, так як в Україні існує безліч історичних місць та місць, куди б мріяв потрапити кожен турист. Україна вже почала створювати власні віртуальні тури по деяким містам, які користуються неабиякою популярністю.

Для туристів така віртуальна подорож є більш комфортною, зручною і безпечною, так як вона здійснюється в межах будинку. Така «туристична подорож» відкриває грандіозні простори, недосяжні місця в реальності, причому єдиним засобом віртуальної подорожі є комп'ютер або смартфон.

Список використаних джерел

1. Автентична Україна. URL: https://itc.ua/news/google-zaproshuye-u-virtualniy-tur-muzeyami-prosto-neba-v-ramkah-kampaniyi-avtentichna-ukrayina (дата звернення: 10.02.2021).

Мележик А. В., студентка факультету
інженерних мереж та екології міст,
Радіонова Л. О., кандидат філософських наук, доцент,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

СУЧАСНЕ МІСТО: ЕКОЛОГІЧНІСТЬ VERSUS ТЕХНОКРАТИЧНІСТЬ

У нашій країні завжди була сильна традиція академічної освіти. Ми не можемо скаржитися на брак талановитих людей: вчених, винахідників, новаторів. Однак наука і, відповідно, освіта повинні відповідати запитам сучасного висококонкурентного бізнес-середовища, і магістральний шлях

такого розвитку – створення сучасних технополісів, які реалізують і екологічний вектор розвитку.

Ідея розвитку міського життя на науковій основі, утвердження панування розумного початку в суспільстві отримала свій розвиток ще в епоху античності. Досить згадати великого досократика Ксенофана, який закликав розвивати у громадян раціональні засади, будуючи міське життя на твердому фундаменті раціональної науки – для досягнення евномії («благозаконності») в містах-державах. Проєктування поселень на науковій основі робилося античними греками при організації колоній. У сучасних же технополісах багато в чому відроджена концепція організації давньогрецьких міст-держав.

Справжнім наукомістом була задумана «Нова Атлантида» Френсіса Бекона (1561–1626). Британський філософ описував суспільство майбутнього, кероване представниками касти інтелектуалів-науковців. Для утопічного проєкту Бекона характерно перетворення науки і виробництва в єдину керовану систему. Завдяки такому поєднанню прискореними темпами відбувається науково-технічний прогрес, набувають динаміки суспільні відносини. Ф. Бекон вважав, що розвиток науки дозволить людству вирішити всі проблеми – економічні, соціальні та етичні. Він розглядав науку як підкорення природи. Ф. Бекону належить репліка, яка зримо висловлює ідеологію Нового часу: «Природу слід загнати собаками, підійняти на дибу, зґвалтувати, її потрібно катувати, щоб змусити видати свої таємниці вченим, її потрібно перетворити в раба, обмежити і керувати нею» [1] .

Це підкорення обернулося трагедією мегаполісів XX–XXI ст. Визначення органічної і неорганічної природи як несвідомої зробило виправданим її хижацьку експлуатацію людьми, настільки красномовно аргументовану автором «Нової Атлантиди». Знадобилась екологічна криза XX–XXI ст., щоб зрозуміти, наскільки небезпечні і в кінцевому рахунку саморуйнівні такого роду ідеї.

Праобразом сучасних технополісів можна вважати наукові містечка і академмістечка, що з’являлися в СРСР повсюдно в 1970–80-і рр. Радянський досвід синтезу науки і виробництва був перерваний періодом економічних і політичних реформ кінця XX ст. Невід’мними супутниками конверсії виробництва стало руйнування виробничих циклів і зникнення цілих наукових шкіл.

В даний час в літературі обговорюється шість умов створення повноцінних науково-технічних зон: наявність університету або науково-технічного центру міжнародного класу; наявність технологічної інфраструктури; присутність венчурного (ризикового) капіталу; висококваліфікована робоча сила; комфортні умови життя; хороша транспортна інфраструктура [2].

Саме технополіси сьогодні розглядаються як найбільш ефективна форма ведення інтелектуального господарства, організації регіональних науково-виробничих комплексів. В даний час вони формуються, в першу чергу, в країнах «третього світу», які прагнуть подолати свою технологічну і

економічну відсталість. Технополіси в цих країнах – це, як правило, нові міста (наприклад, фактично виник серед пустелі Дубай), в яких на відміну від технопарків не тільки здійснюється ділова активність, але і проживає постійне населення. Бізнес залучається в технополіс за допомогою надання різноманітних пільг, обмеження податків, і іншими складовими сприятливого інвестиційного клімату. Відзначимо, що саме технополіси дозволили зробити науково-технічний прорив Японії в 1970–1980 рр. [3]. У Східній Азії технополіс є вільною зоною епохи високих телекомунікаційних технологій, де здійснюється синтез теоретичної науки, технологій зі світовою і традиційною національною культурою. І дійсно, нові міста, що зводяться сьогодні в КНР, з одного боку, технологічні, націлені на широке використання відновлюваних джерел енергії, з іншого боку, в них використовуються характерні для традиційної національної архітектури формальні рішення. У Шанхаї в даний час зведений громадський діловий центр, який виконаний у вигляді двох будівель, об'єднаних в єдине ціле в формі китайського ієрогліфа «Ren» («народ»). По суті, це символічне втілення ділового початку і традицій, що сягають багатьох тисячоліть, національної символіки і хай-тека.

Своєрідним різновидом технополісів є вертикальні міста, в яких службові комунікації приховані глибоко під землею, а житлові квартали «нанизані» на вертикаль. Прообразом є австралійський Мельбурн. Проєкт назвали Multicity – множинність, натякаючи на сприйняття міста мислителями давнини, зокрема Аристотелем. Специфіка австралійського технополісу полягає в тому, що для переміщення по місту побудують підземні і повітряні траси. Гігантський прозорий дах буде використовуватися для вирощування їжі, збору води і сонячної енергії.

Місто-сад як модель екополісу майбутнього. Хоча сама ідея міста-саду виникла тільки в кінці XIX ст., мрія про гармонію людини і природи простежується в усі епохи. Досить згадати, що в столиці Утопії «до задніх частин будинків протягом всієї вулиці примикає сад ... тут є виноград, плоди, трави, квіти ... важко знайти в цілому місті щось більш корисніше для громадян або для їх задоволення» [4, с. 108].

Британський філософ Е. Говард в 1898 р. не тільки припустив, що місто і село повинні поєднуватися воєдино і від цього єднання народяться нові надії, нове життя, нова цивілізація, а й розробив досить оригінальний проєкт, реалізований в Англії (місто Лечворт). Нині в основу функціонування «екологічно орієнтованих» міст як великих соціально-просторових об'єктів покладено чотири принципи: використання відновлюваних матеріалів та енергії; антропогенний вплив, що не перевищує можливостей навколишнього середовища; радикальне зниження енергоспоживання; збалансований соціально-економічний та екологічний розвиток.

Перехід від урбаністичних проєктів до створення екопоселень прагнуть обґрунтувати і економічними міркуваннями. Адже вважається, що типологія багатоповерхового панельного будівництва, яка була розроблена і набула широкого застосування в нашій країні, починаючи з кінця 1950-х рр. є енерго- і

ресурсовитратною. Сучасні екоміста поки не стали провідною тенденцією в розвитку вітчизняних міст. В умовах «сировинної» спрямованості економічного розвитку України значно гальмується ріст бізнесу, пов'язаного з екологізацією економіки.

Всі ці проблеми ставлять перед державою завдання щодо впровадження новітніх технологій і реалізації проєктів будівництва технополісів. Національний проєкт «Технополіс» передбачає створення сучасної інноваційної інфраструктури та розвиток високих технологій в Україні. Для цього планується створити п'ять інноваційних центрів. У Харкові – це «П'ятихатки» на базі українського фізико-технічного інституту. Національний проєкт «Технополіс» дозволить залучити в економіку України приватних інвестицій як мінімум на 11,5 млрд гривень, збільшити ВВП за рахунок виробництва продукції з високою доданою вартістю, а також забезпечить зростання обсягів національного експорту мінімум на 8,8 млрд гривень і зміну його структури за рахунок зростання частки високотехнологічної продукції [5]. Технополіс «П'ятихатки» стане частиною національного проєкту «Місто майбутнього». Діяльність технополісу «П'ятихатки» буде сконцентрована на таких напрямках: «Ядерні технології в енергетиці та охороні здоров'я», «Енергозбереження та нові технології виробництва енергії», «Нові технології агропромислового комплексу», «Авіація, верстатобудування, інноваційна мехатроніка», «Біотехнології, біомедицина і фармація», «Нові технології і наноматеріали», Інформаційно-комунікаційні технології», «Приладобудування».

Таким чином, сучасні технології розвитку міст дозволяють уникнути протиставлення концептів «екологічного» і «технократичного» в розвитку міста. Проєкти міст майбутнього, з одного боку, задовольняють вимоги біосферної сумісності, з іншого, відповідають викликам епохи високих технологій.

Список використаних джерел

1. Философия Возрождения, Нового времени и Просвещения. URL: https://studme.org/50065/filosofiya/filosofiya_vozrozhdeniya_novogo_vremeni_prosveschenіya

2. Дергачев В.А. Геоэкономический словарь-справочник. Одесса: Ипрээи, 2004. 177 с.

3. Тацудо Ш. Стратегия – технополис / пер. с английского. М. : Прогресс, 1989. 344 с.

4. Мор Т. Утопия. М.-Л. : Наука, 1947. 270 с.

5. Проєкт «Технополис». URL: https://www.unn.com.ua/ru/news/1291502proekt-tekhnopolis-dozvolit-zbilshiti-obsyagi-ukrayinskogo-eksportu-na-8-8-mlrd-grn-ekspert

6. Технополис «Пятихатки» стал составной национального проекта «Город будущего». URL: https://kharkivoda.gov.ua/ru/news/58091?sv

Михайлова К. В., аспірант кафедри економіки,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

ФІЛОСОФІЯ «РОЗУМНОГО МІСТА»

«Розумні міста» вже давно перейшли з розряду фантастики в реальність. Найбільш інноваційні технології поступово об'єднуються в єдиний ланцюг, утворюючи елементи нової організації громадського життя. Машинне навчання, інтернет-комунікації, автоматизація – все це покликане створити єдину розумну екосистему для життя місцян.

Італійські автори справедливо вказують, що часто поняття «розумне місто» тісно пов'язане з розквітом мобільних додатків і високотехнологічної централізованої системи управління, здатної знеособлено вирішувати всі міські проблеми. Однак реальною проблемою в майбутні роки буде міграція, зростання міського населення, зростання споживання енергії та ресурсів. Тому важливо інтегрувати технології, соціальне управління і управління ресурсами [1]. Разом з тим, новітні технології є лише засобом, а не метою. Філософія «розумного міста» асоціюється більшістю дослідників зі стійким розвитком відповідної території, коли екологічні, соціальні та економічні аспекти розглядаються як частина соціально-гармонійного розвитку, що має реально здійснюватись, щоб дозволити нинішнім і майбутнім поколінням громадян досягти рівності і благополуччя в умовах їх міського існування. Відмінності в застосуванні технологій полягають головним чином у тій ролі, яку вони відіграють, зокрема, в забезпеченні більш ефективного управління та організації діяльності в різних сферах міського життя. Усталеність і стійкість міського життя передбачає участь громадськості. Технологічною передумовою для цього може бути *блокчейн*, що дозволяє використовувати політику міського розвитку з урахуванням громадської думки щодо планування та управління на місцевому рівні шляхом підсумовування повного спектру думок громадської думки. Цей процес прискорюють соціальні мережі та засоби масової інформації. У «розумних містах» участь громадськості має посідати центральне місце, і це може реалізуватися новими технологіями.

На розвиток «розумних» міст впливають міжурядові організації та їхні спеціалізовані департаменти, а також дослідницькі центри, інститути і лабораторії. Сьогодні у світі понад 100 міст, які претендують на звання «розумне місто». При цьому, їхні рейтинги відображають оцінку впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в життєдіяльність людини з метою поліпшення якості її життя за умов розвитку міського середовища. Рейтинги IESE Cities in Motion Index, Global Power City Index, The Global Cities Index, The Global Cities Outlook, Juniper Research, EasyPark Smart City Index наводять достатні і всеосяжні показники для присвоєння даного звання. Розроблені стандарти ISO 37120 та ISO 37122 визначають основні індикатори для «розумних» міст. Разом з тим, критерії, що визначають досягнення «розумності» міста, сформовані умовно. Проте це дозволяє уточнити смислові

навантаження, що реалізуються у визначенні «розумного міста», а саме: дозволяє виокремити пріоритети стосовно новітніх технологій для людини і суспільства, поліпшення якості життя, а також з'ясувати відмінності з іншими схожими визначеннями.

Ранні і навіть сучасні концепції Smart City часто засновані на застарілих принципах управління: сучасна техніка дозволяє бюрократії стежити за всіма і, можливо, маніпулювати з єдиного центру. Те, що позиціонується як наукове бачення майбутнього, на думку окремих науковців, є бажанням бюрократії і являє собою брендинг і маркетингові кроки [2]. У розвинених Smart City місцеве самоврядування намагаються перемістити в сферу інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), а громадян до безпосередньої комунікації з урядом, спонукаючи їх на активність та ініціативи. Зокрема, в Сінгапурі понад 80 % громадян сьогодні взаємодіють з владою за допомогою гаджетів.

Можна стверджувати, що принципове значення для формування і втілення ідеального «розумного міста» як технократичного і соціального ідеалу має розвиток технологій і методології (у філософському сенсі) блокчейну. Блокчейн-революція тільки починається і являє собою також семантичну й інтелектуальну мутацію, що сприяє досягненню нової якості інтелекту та моральності соціуму і особистості. Внаслідок виникнення нового семіозису, виникають реальні передумови для нової якості суспільних відносин, а головне, на наш погляд, можна говорити про «революційні» зміни в розвитку інтелекту і моральності. Це технологія, в якій кожен член соціуму контролює логічну і моральну спроможність кожного, внаслідок її абсолютної відкритості може сприяти новій якості антропологічної складової соціуму.

Блокчейн-технологія як абсолютно відкрита система здатна підвищити соціальну довіру населення до влади і управлінців за рахунок технології спільного прийняття відповідальних рішень, що сприяє низькому рівню правопорушень і високому рівню моральної відповідальності всіх суб'єктів міської комунікації. Блокчейн-технологія може бути реалізованою як система повної взаємодії всіх громадян з усіма і, будучи пов'язаною з іншими можливостями ІКТ (мобільний інтернет, смартфони, мобільні додатки), здатна в кожному населеному пункті створювати нову якість спільнот, новий спосіб життя, із задіянням сучасних сервісів та стартапів.

Отже, сучасний тренд «розумне місто» стосується застосування так званих смарт-технологій, ІКТ для управління, має ґрунтуватись на засадах розвитку інфраструктури та підвищенні ефективності функціонування міст. Основні дослідження смарт-міста ведуться саєнтистськими, технократичними методами, а не гуманітарними, філософськими дослідженнями. Сучасна критика Smart City вказує на недоопрацьованість соціальної моделі і моделей управління, що асоціюються з ним. Утопізм цих моделей часто пов'язаний з тим, що в них присутні лише технології і роботи, але зовсім не врахована людина. Ці технократичні моделі повинні враховувати традиції національної культури, звичаї, ментальність і культуру загалом, які лежать в основі специфічної соціальності народу. Окрім того, смарт-місто повинене

об’єднуватись з відповідними соціальними і політичними ідеалами – моральності, рівності і справедливості.

Таким медіумом, який здатний об’єднати технократичні досягнення і соціально-культурні та політичні завдання, може стати блокчейн-технологія. Ця технологія здатна, на нашу думку, створювати реальні передумови для того, щоб в соціумі функціонували механізми здорового глузду, рівноправності, самоорганізації, спільної соціальної творчості.

Побудова таких міст вимагає ідеальної моральної дисципліни «міського гуртожитку». Для того щоб побудувати «місто-сад», «місто Сонця», вже зараз потрібно починати поширення знань серед населення через засоби масової інформації, через формування готовності і здатності громадян жити в такому місті. Без антропологічних передумов сам по собі технократичний проєкт не стане соціальним благом.

Модель міського розвитку епохи промислової революції, що заснована на чистому фізичному зростанні, в основному вичерпала себе. За допомогою штучного інтелекту та ІКТ міста повинні стати «розумнішими» в програмуванні і плануванні, управлінні та користуванні існуючими ресурсами. Інша сторона істини полягає в тому, що місто завжди вважались «людино розмірними». Проте, ця розмірність визначається якістю тієї людини, яка його творить. За допомогою технології і методології блокчейну виникає можливість отримання морально і інтелектуально більш здорового соціуму, здатного до подолання корінних людських вад і досягненню соціуму з комфортним середовищем, що розвивається більш гармонійно.

Список вкористаних джерел

1. Murgante B., Borriso G. Smart cities in a smart world / *Future city architecture foroptimal living. Springer International Publishing Switzerland*. 2015. URL: https://www.researchgate.net/publication/277114496_Smart_Cities_in_a_Smart_World

2. Сафин А. Умный город – это город, где живут счастливые люди. URL: http://www.billing.ru/blog/umnyy-gorod-eto-gorod-gde-zhivut-schastlivye-lyudi

Плюгін В. Є., доктор технічних наук, професор,
Тєтєрєв В. О., аспірант кафедри систем
електропостачання та електроспоживання міст,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ МЕРЕЖ (SMART GRID) ДЛЯ КОНТРОЛЮ І УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ

Аналіз розвитку технологічної концепції *Smart grid* в електроенергетиці з метою створення умов для підвищення енергоефективності та надійності економіки є надзвичайно важливим завданням [1–4].

Необхідність створення нової концепції розвитку енергетики продиктована економічним зростанням, нерозривно пов'язаним зі збільшенням об'єму енергоспоживання і підвищенням вимог до якості і рівня надійності енергопостачання, що викликало виникнення істотних обмежень технологічного, економічного і екологічного характеру.

Електрична енергія протягом довгих років, як відомо, існувала лише у вигляді об'єкта експерименту, тобто не мала практичного застосування. Перші спроби її використання здійсненно в другій половині XIX століття. Отже, від перших спроб використання електроенергії в практиці людської життєдіяльності й до нашого часу вона невпинно продовжує розвиватися і зростати разом із зростанням відповідних потреб людства.

На сьогоднішній день одним із головних питань у розвитку електроенергетики є питання підвищення рівня енергоефективності. Йдеться, зокрема, про можливість інтеграції джерел відновлюваної енергії в існуючу мережу, а саме, про об'єднання потоків енергії між сталими джерелами та новими джерелами живлення. Задля повного забезпечення людських потреб, потрібно зробити більш «розумнішими» електричні мережі в світі.

Smart grid – розумна мережа, що стосується різноманітних оперативних та енергоощадних заходів, за допомогою використання «розумних» лічильників та систем поновлюваних джерел енергії. Ця мережа відповідає за керування основними параметрами електроенергії, її виробництва та розподілу.

Можливо, на наш погляд, тільки два варіанти подальшого розвитку енергетики і виходу зі складної ситуації, а саме: перший варіант – екстенсивний, нарощування потужностей і розширення кількісного складу енергетичного і електротехнічного обладнання, а також збільшення обсягів видобутку ресурсів.

Другий варіант – «проривний», інноваційний, який передбачає можливість економічного зростання при збереженні справжнього рівня видобутку первинних енергоносіїв за рахунок перетворення структури ресурсоспоживання і активного впровадження енергозберігаючого обладнання, нових передових технологій, автоматизації, поновлюваних джерел енергії тощо. Це шлях обліку та економії копалин, невідновлюваних природних ресурсів.

В результаті глибокого аналізу, проведеного в США і ЄС, було виявлено, що успішний розвиток країн, вирішення завдань в рамках екстенсивного розвитку енергетики шляхом нарощування потужностей і розширення кількісного складу енергетичного і електротехнічного обладнання не можна вважати недостатнім, тому в цих країнах було обрано інноваційний («проривний») шлях розвитку.

Вихідною точкою розробки концепції *Smart Grid* в більшості розвинених країн стало формування чіткого стратегічного бачення цілей і завдань розвитку енергетики, яка відповідала б майбутнім вимогам суспільства і всіх зацікавлених сторін: держави, науки, економіки, бізнесу, споживачів тощо.

Розробка стратегічного бачення грунтується на такому базовому положенні: здійснити прорив в енергетичній системі (енергетиці) за допомогою

інтеграції технологій XXI століття, щоб досягти плавного переходу на нові технології в генерації, передачі та споживанні електричної енергії, які забезпечать вигоди для держави і суспільства в цілому.

З точки зору Міністерства енергетики США, *Smart Grid* являє собою повністю автоматизовану систему, що забезпечує двохсторонній потік електричної енергії та інформації між енергооб'єктами повсюди. *Smart Grid* за рахунок застосування новітніх технологій, інструментів і методів, дозволяє підвищити ефективність роботи галузі.

Національна лабораторія енергетичних технологій Міністерства енергетики США визначає *Smart Grid* як сукупність організаційних змін, як нову модель процесів та рішень у сфері інформаційних технологій, а також інновацій в області автоматизованих систем управління та технологічним процесом диспетчерського управління в електроенергетиці.

На думку Європейської комісії, що займається питаннями розвитку технологічної платформи у сфері енергетики, *Smart Grid* – це електричні мережі, що задовольняють вимогам енергоефективного та економічного функціонування енергосистеми за рахунок скоординованого управління і за допомогою сучасних двосторонніх комунікацій між елементами електричних мереж, зокрема, електричними станціями, які акумулюють інтереси виробників і споживачів.

Отже, системі *Smart Grid* належить майбутнє й вона має відповідати таким принципам функціонування:

– мережа має підлаштовуватися під потреби споживачів електроенергії;

– має бути доступною для нових користувачів, причому в якості нових підключень до глобальної мережі можуть виступати призначені для користувача генеруючі джерела, з нульовим або зниженим викидом CO^2;

– мережа повинна гарантувати захищеність і якість поставки електроенергії відповідно до вимог цифрового століття;

– найбільшу цінність мають представляти інноваційні технології в побудові *Smart Grid* спільно з ефективним управлінням і регулюванням функціонування мережі.

Структура *Smart Grid* повинна включати такі складові:

– розумний облік (є першим кроком на шляху до розумної енергосистемі);

– розумну мережу;

– енергоефективність;

– споживчі технології.

Основна ж відмінність в роботі *Smart Grid* полягає в наступному: в традиційних мережах струм по дротах надходить від генерації до споживача відповідно до заздалегідь заданим рівнем напруги і опору, а при впровадженні *Smart Grid* в електромережі, можна самостійно регулювати подачу електроенергії в залежності від зниження або збільшення режиму споживання. На підприємствах і житлових будинках встановлюють «інтелектуальні» лічильники, які передають інформацію про споживання.

Цей факт дозволяє скорегувати використання електроприладів у часі і розподілити електроенергію в залежності від потреби, що істотно знижує витрати на електроенергію.

Список використаних джерел

1. Building the smart grid. URL: https://www.economist.com/technology-quarterly/2013/09/02/building-the-smart-grid

2. Системи на базі технологічної платформи Smart Grid. URL : https://ep.kpi.ua/uk/node/22

3. Шевчук О. А., Борданова Л. С., Наухацька Т. А. Оптимізація енергоефективності економіки за допомогою технологічної концепції Smart Grid. Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». November 2019. С. 400–414. URL: https://www.researchgate.
net/publication/337303639_OPTIMIZACIA_ENERGOEFEKTIVNOSTI_EKONOMIKI_ZA_DOPOMOGOU_TEHNOLOGICNOI_KONCEPCII_SMART_GRID

4. «Умные» сети – инструмент развития неуглеродной, децентрализованной енергетики. URL : https://elektrovesti.net/343_umnye-seti-instrument-razvitiya-neuglerodnoy-detsentralizovannoy-energetiki

Радіонова Л. О., кандидат філософських наук, доцент,
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна
Іоффе Д., учень Харківської загальноосвітньої школи № 10,
Школа розвитку «Європейські урбаністичні студії», Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

АНТИКАФЕ ХАРКОВА ЯК СОЦІАЛЬНО СПРЯМОВАНИЙ ПРОСТІР

Кожному із нас потрібен простір, де ми можемо відчути себе на «своєму місці». Простір неформальний, затишний, відкритий і вільний. Третє місце. «Третє місце» (англ. The third place) – частина міського простору, яка не пов’язана з будинком («перше місце») або з роботою («друге місце»). Прикладом такого місця є антикафе.

Розглянемо міські простори нового формату – «антикафе», які поки ще незвичні для городян, але поступово набирають популярності у сучасному Харкові. У цих просторах відвідувачі оплачують лише проведений там час, що є новою практикою, яка відрізняється як від практично безкоштовних клубних просторів радянського міста, так і від комерціалізованих просторів сучасного міста. Антикафе як об’єкт дослідження представляє особливий інтерес, оскільки саме в рамках цих просторів у городян з’явилася можливість використовувати публічний простір відповідно до своїх потреб та інтересів.

Дослідження публічних просторів – одна з найбільш популярних тем в області міських досліджень. В урбаністичній теорії існує безліч концепцій і поглядів на вивчення публічних міських просторів. Деякі вчені, такі як Річард Сеннет, Ервінг Гоффман і Лін Лофланд, стверджують, що при їх розмежуванні необхідно використовувати дихотомію «приватне–публічне», підкреслюючи самовідчуження людини в умовах взаємодії з чужинцями в сфері публічної взаємодії [1, 2]. Інші дослідники, такі як Рей Ольденбург і Едвард Соджу, розширюють цю позицію, додаючи нові змінні до цього поділу, наділяючи поняття публічності іншими смислами, що сприяє найкращому розумінню соціальної активності городян [3].

Важливу роль у вивченні міських просторів відіграє визначення логіки їх використання. Такі аналітики, як А. Лефевр або М. Де Серто, вважають, що простір взагалі і міський простір зокрема, не є передзаданим, але створюється практиками його використання. Тому особливо актуальним для них стає питання: хто і як використовує міський простір [4]. Лефевр і Де Серто належать до тієї категорії вчених, які вважають, що всі городяни мають право на використання міських просторів, однак існують і інші підходи. Наприклад, вчені, які займаються вивченням креативних індустрій і їх просторового розташування (Р. Флорида, Ч. Лендрі), виділяють в своїх теоріях певний клас або особливу категорію городян, на яку мають бути переважно орієнтовані міські простори.

Тема створення та перетворення міських просторів є на даний момент досить актуальною, бо Харків у XXI столітті став, очевидно, іншим містом, кардинально змінивши ставлення до дозвіллєвої діяльності та соціальної активності городян. Змінюється вигляд самого міста: якщо раніше ініціатива перетворення міського середовища виходила лише від держави, то тепер у цьому бере участь сфера бізнесу і самі городяни, самостійно змінюючи фізичні та символічні простори. Трансформований Харків можна розглядати відразу у трьох напрямках. По-перше, як постіндустріальне місто, що підтримує і стимулює індивідуалізм, гнучкий і фрагментований, де основну цінність набувають ідеї і послуги. По-друге, як дозвіллєвий центр, для якого характерно активне міжособистісне спілкування і комунікація між городянами. І нарешті, як творче місто, як першу столицю, в якій постійно вигадують і створюють щось нове, те, чого не було раніше, де також відбувається зміна поглядів і функціонування звичних речей. Іде процес перебудови міського середовища.

І в цьому контексті ми звертаємося до теми соціальної міської творчості в рамках просторів «антикафе». Ці заклади найкращим чином демонструють зміни і трансформацію міського середовища в умовах сучасного міста, а також те, що ініціатива міських перетворень стала виходити не тільки від держави і сфери бізнесу, а й від самих городян.

До появи «антикафе» міські кав'ярні, ресторани і кафе сприймалися городянами як простори громадського харчування. Велику роль у цьому зіграли реалії радянського міста з його функціоналізацією просторів. Традиційне кафе у вітчизняному місті – це, перш за все, простір, куди люди приходили для того,

щоб поїсти. Публічна активність споживача подібних закладів обмежувалася лише місцем за столиком і часом їжі, а регламентувалася професіоналами (офіціантами, адміністраторами) і знаками (табличками з правилами).

Антикафе відрізняється від звичайних кафе своєю функціональністю. В антикафе можна просто прийти розвіятися, відпочити, поспілкуватися, пограти у різноманітні ігри, попрацювати або просто подумати на самоті, обмежившись чашкою чаю і печивом, не порушивши при цьому ніяких правил і традицій: ніхто не подивиться косо і не засудить, навпаки, цей формат закладів з цією метою і існує. Наприклад, «Антикафе 7/9» встигло завоювати любов харків'ян. Зігріваючий чай і запашна кава, якими можна запивати смачні печиво і тістечка, додають приємну нотку в загальний ансамбль. Тут можна пограти в настільні ігри, погортати книгу або журнал у місцевій міні-бібліотеці, освоїти нову гру на PlayStation, переглянути фільми на великому екрані і послухати ненав'язливу музику. Втім, екранний лаунж розбавляють імпровізації від відвідувачів, які роблять свій внесок у затишне проведення часу. Для роботи та навчання в антикафе «7/9» відведена окрема кімната. Наявність дитячої зони також не може не радувати: і дитина не буде нудьгувати, і її батьки зможуть відпочити або повеселитися.

Як правило, основні функції антикафе: робота (коворкінг-центр), розвиток (тренінги, майстер-класи, лекторії, творчі вечори) і розвага (ігрові вечори, Мафія, x-box, кінотеатр). У цьому контексті цікавим є одне з перших антикафе Харкова – «Обломов». Воно популярне і на сьогодні. Тут регулярно влаштовують тематичні вечори, тренінги, міні концерти та інші культурні заходи. Сюди цікаво приходити на свята, організатори придумують цікаву розважальну програму. Харків'яни давно полюбили цей заклад за привітну і теплу атмосферу, за стильний і лаконічний дизайн, за великий вибір різної літератури і настільних ігор на будь-який смак, за зручні меблі, безкоштовний Wi-Fi і досить широкий асортимент чаю, цукерок, печива і бутербродів, що важливо. А ще тут на стінах висять портрети відомих поетів і письменників, наприклад, Сергія Єсеніна – всім любителям літератури буде приємно тут перебувати.

Антикафе відвідуються різними городянами. Це і діти з батьками, які прийшли посидіти, пограти у щось, і школярі, які після уроків прийшли попити чай з цукерками, і студенти, які проводять час в галасливих компаніях чи прийшли на майстер-клас, і фрілансери, які хочуть попрацювати у спокійній обстановці, а також інші категорії жителів, кожна з яких може знайти собі заняття до душі, тому що «антикафе» пропонують своїм відвідувачам повну свободу дій.

Іншими словами, городянам надається простір для вільного користування, а вони вже вирішують, що і як будуть там робити, втілюючи свої ідеї, реалізуючи свої задуми і проявляючи креативність. Подібних просторів до недавнього часу в Харкові не було. Вони почали з'явилятися лише з 2011 року, і за півтора роки поширилися і здобули величезну популярність. На жаль, в

останні два роки деякі хороші антикафе закрилися. Так, вже не працює заклад «Дома», – перше антикафе Харкова, антикафе «Циферблат», антикафе «Тепло».

Але інші антикафе, наприклад, «Рівень», успішно розвиваються. Виглядає «Рівень» як респектабельне кафе, в якому відвідувачам як бонус пропонуються не тільки ігри та розваги, але ще і забезпечується можливість попрацювати. Оформлений в сучасному офісному стилі спеціальний зал дозволяє проводити наради, презентації та організовувати коворкінг. Тут регулярно проводяться майстер-класи, концерти, вечори кіно. До всякого роду свят нерідко влаштовуються тематичні вечірки. Обстановка антикафе «Рівень» дозволяє з комфортом розташуватися тут навіть великій компанії, тим більше, що гостям пропонуються на вибір різні варіанти проведення часу. Кухня авторська – є чай, кава, трав'яні збори, печиво, варення, до того ж – настільні ігри та велика бібліотека. Справжньою фішкою закладу є піаніно, яке ховається за ширмою в окремій міні кімнаті. Тут можна проявити свої таланти у колі друзів.

Таким чином, відвідувачі антикафе можуть самостійно змінювати простір в силу своїх можливостей, бо це вільні простори, які не мають рамок. До цього ж залучаються і самі відвідувачі, що сприяє розширенню аудиторії, не дивлячись на те, що це швидше соціально спрямований проєкт, аніж комерційний.

Антикафе – це соціально спрямований простір, що є необхідним сучасним харків'янам, який дає їм можливість для самореалізації та міської творчості.

Список використаних джерел

1. Sennett R. Flesh and Stone: The Body and the City in Western Civilization. New York: W.W. Norton, 1994.

2. Lofland L. The Public Realm: Exploring the City'sQuintessentialTerritory. N.-Y., 1998.

3. Oldenburg R. The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons, and Other Hangouts at the Heart of a Community. 1989.

4. Лефевр А. Производство пространства / Пер. з фр. І. Стаф. М. : Strelka Press, 2015. 432 с.

Радіонова О. М., кандидат економічних наук, доцент
Ткаченко Я. В., студентка Навчально-наукового інституту
економіки і менеджменту
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, Україна*

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГОТЕЛЬНОМУ СЕРВІСІ

Сучасне суспільство характеризується швидким розповсюдженням інформаційних технологій і радикальними змінами соціально-економічного життя під впливом цих процесів. Активне впровадження сучасних технологій у діяльність готельних підприємств є необхідною умовою їх успішної роботи,

оскільки точність, надійність, оперативність і висока швидкість обробки та передачі інформації визначає ефективність управлінських рішень у цій сфері.

Міграція в хмару – це індустрія готельного сервісу, що почала перехід на хмарні технології. Від економії на операційних витратах до варіантів інтеграції програмного забезпечення і нових інновацій, пов'язаних з новими технологіями – хмарні обчислення пропонують готелям можливості для підвищення ефективності бек-офісу при низьких витратах на придбання технологій [1]. Це нескладно для нових невеликих готелів, але навіть великі готельні корпорації вивчають, як хмарні технології можуть спростити операції, скоротити потреби в персоналі і поліпшити обслуговування гостей. Проблема, як і раніше, полягає в забезпеченні якнайбільш можливого рівня надійності і безпеки.

Автоматизація послуг за допомогою AI продовжує залишатися тенденцією, яка змінює способи обслуговування гостей. Завдяки досягненням в області штучного інтелекту (AI) готелі шукають нові способи взаємодії з гостями в цифровому форматі, звільняючи персонал готелю для роботи над іншими завданнями [2]. Це також покращує враження від подорожі, оскільки мовні відмінності можуть бути усунені, забезпечуючи чітке спілкування з туристами, звідки б вони не приїхали. Створення реалістичного людського досвіду було проблемою для розробників в минулому, але воно розвивається з кожним днем. У той час, як багатьох людей відштовхує ідея спілкування з програмним забезпеченням, яке може розуміти мову і легко реагувати, настає день, коли різницю між справжньою людиною і комп'ютером буде неможливо відчути.

Інтегровані гостьові додатки, поширеність зручних програм-додатків для смартфонів є ще однією тенденцією,. Так, в наш час все ще існує бюрократія, і інколи навіть в готельному сервісі її не уникнути, а гостьові додатки для персональних мобільних пристроїв – природне місце для розміщення всіх цих функцій. У грамотно розробленому додатку поєднується все: від повідомлень про угоди до готельних послуг і програм лояльності. У більшості готелів вже є мобільні додатки, і до них додаються нові функції кожен день. Та й інноваційні розробники, що працюють в індустрії готельного сервісу, пропонують цікаві можливості, які можна інтегрувати в ці готельні додатки. Деякі найбільш відомі в світі готелі вже почали досліджувати нові способи створення унікальних, персоналізованих вражень для своїх гостей на мобільних пристроях. Зрештою, готель з по-справжньому інтерактивним досвідом буде сповнений дуже щасливих, повних сил гостей.

Відмова від дотику передбачає, що, якими б важливими не стали автоматизація і самообслуговування, пандемія висвітлила необхідність переглянути те, як гості можуть взаємодіяти зі зручностями. Датчики руху, які вмикають світло, голосове управління приладами, удосконалення пристроїв IoT (Інтернету речей) та обробка природної мови (NLP) надали готелям і обслуговуючим їх розробникам інструментарій, що дозволяє пов'язати ці нові технології з їх інтегрованими гостьовими додатками, що забезпечують футуристичні враження. Вже існують функції, наприклад, цифрові ключі від

номера, які дозволяють гостям відкривати двері за допомогою своїх телефонів, що неабияк приваблює гостей. Зменшення контакту з часто використовуваними інтерфейсами дозволяє гостям залишатися в безпеці, а обслуговуючий персонал швидше дезінфікувати і готувати кімнати [2]. Все це також може бути інтегровано в систему зв'язку готелю, що дозволить адміністративному персоналу краще бачити, що відбувається в готелі. Оскільки ці пристрої працюють злагоджено, піклуючись про гостей і прискорюючи обслуговування, з'являються нові можливості для укомплектування персоналом, налаштування та експериментального дизайну.

Бездротові мобільні пристрої для персоналу – це популярний в сфері готельного бізнесу та інших галузях в Європі, SIP-DECT (телерадіозв'язок з декількома базами), що являє собою альтернативу VoWLAN і радіомережам, які забезпечують мобільність. Він починає привертати увагу і в інших країнах світу, наприклад, в Індії [3]. Багато встановлених SIP-DECT по всьому готелю надають працівникам мобільні функції, які зазвичай можна знайти у фіксованій мережі, без прив'язки їх до конкретних місць. Оскільки обслуговуючий персонал готелю, наприклад, покоївка, консьєрж та інші, часто бувають в дорозі, SIP-DECT природним чином підходить для готелів. Завдяки відносно низькій вартості в порівнянні з альтернативами, простоті розгортання і якості голосового зв'язку, така технологія готова до широкого поширення та розвитку.

Геолокаційні служби передбачають можливість зрозуміти, де знаходяться співробітники та гості готелю в будь-який момент часу, створюють всілякі можливості для поліпшення вражень гостей – від надання послуг гостям, де б вони не знаходилися в готелі, до більш ефективної роботи персоналу, сервісних заходів і більш швидкої передачі номерів. Деякі функції визначення місця розташування співробітників вже доступні з використанням технологій SIP-DECT [3], але це тільки початок. Аналіз геолокаційних даних – категорія, яка потребує глибокого детального вивчення, адже говорячи про геолокаційні служби ми зачіпаємо тему конфіденційності.

Технологічні зали – це ультрамодний та мега технологічний бізнес-центр, місце, де гості можуть вийти зі своїх номерів, але при цьому мати доступ до Wi-Fi, щоб розслабитися або попрацювати. Випадки використання технологій в готельному сервісі, здається, ростуть з кожним роком, і досвідчені готельні компанії перетворюють ці бажання гостей в стильний «напівсуспільний» простір, де гості можуть користуватися технологією мережі на своїх умовах. Багато гостей навіть починають включати такі технології в свої критерії онлайн-пошуку готелів, тому готельний бізнес, у якого їх немає, може в кінцевому підсумку виявитися в невигідному стані.

Приміщення для зустрічей з самообслуговуванням – сучасний простір для зустрічей, що еволюціонував. Це вже не столи, стільці і красиві сервірувальні візки. Сучасні зустрічі проводяться з використанням технологій. Діловим людям необхідно проводити мультимедійні презентації та проводити відеоконференції з віддаленими учасниками – іноді і те, і інше одночасно.

А для марафонських зустрічей клієнти хотіли б мати доступ до таких послуг, як харчування, з мінімальними перервами. Перш за все, розумні готелі знають, що їм потрібно, щоб ці простори були максимально зручними для користувачів. Аудіо- та відеозали минулого, які вимагали відданих інженерів, більше не підходять. Необхідно зазначити, що бізнес-потреби такого роду не обмежуються конференц-залами в стилі залу засідань, не потрібно втрачати важливу частину загальної картини – бізнес-клієнти все частіше просять використовувати передові технології в бальних залах і залах для заходів [4].

Завдяки опитуванню гості можуть багато розповісти про свої враження від готелів, але не завжди говорять це вам безпосередньо. А в готельному бізнесі, де чутки і онлайн-огляди з кожним днем мають все більший вплив, це одна з причин, по якій все більше і більше готелів почали інвестувати в інструменти соціального прослуховування. Ці інструменти дозволяють готелям дізнаватися про бажання, потреби, бажання, скарги гостей та багато іншого – і відразу ж включитися в розмову, якщо це має сенс. Деякі інструменти навіть дозволяють стежити за конкурентами. Інтернет – це скарбниця бізнес-аналітики, якщо знати, як шукати.

Нові можливості отримує і прогностична аналітика. У міру додавання нових технологій для покращення якості обслуговування гостей програмне забезпечення та пристрої будуть надавати все більше і більше даних про те, як гості взаємодіють з персоналом і зручностями на території готелю. По тому, коли вмикається світло або телевізор, персонал може дізнатися, о котрій годині гість прокидається. Завдяки мобільному додатку на пристроях і датчикам IoT (Інтернету речей) по всьому готелю співробітники можуть знати, скільки часу потрібно, щоб дістатися з будь-якого номера до вестибюлю. Ці профілі можна зберігати і відстежувати гостей по мірі їх переходу від номеру до об’єкта, адаптуючи їхній досвід до більш послідовного, незалежно від того, де вони зупинилися.

У міру просування в майбутнє стає ясно, що більш широкі теми, що впливають на індустрію готельного сервісу, – це ефективність комунікації і масовість налаштувань. Від інтегрованих хмарних комунікацій до безконтактних інтерактивних послуг – потенціал готельного сервісу по кардинальних змінах в обслуговуванні гостей ніколи не був настільки очевидний, як сьогодні. В умовах обмеженої кількості поїздок і скорочення заповнюваності, викликаного глобальною кризою, ці досягнення своєчасні і необхідні для довгострокового успіху готельної індустрії.

Список використаних джерел

1. Prabhash Bhatnagar. Advantages Of Cloud Computing For Hotel Industry. URL: https://www.hotelogix.com/blog/2020/01/13/advantages-of-cloud-computing-for-hotel-industry (дата звернення: 05.02.2021).

2. Maruti Techlabs Articles. How is the Hotel Industry using AI to provide an awesome User Experience? URL: https://marutitech.com/hotel-industry-ai-awesome-user-experience (дата звернення: 01.02.2021).

3. Saagar Panchal, Founder & CEO, Hireavilla Hospitality Pvt. SIP DECT and its Uses in the Hospitality Industry. URL: https://www.digitalfirstmagazine.com/sip-dect-and-its-uses-in-the-hospitality-industry (дата звернення: 01.03.2021).
4. Donna M. Airoldi. BTN Business Travel News. Hotels Add New Meetings Sanitization Protocols. URL: https://www.businesstravelnews.com/Meetings/Hotels-Add-New-Meetings-Sanitization-Protocols (дата звернення: 01.02.2021).

Романенко О. Б.,
старший викладач кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування,
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТА

Питання просторового розвитку, в тому числі й міського, що ґрунтується на принципах «збалансованого просторового розвитку», знайшли своє відображення в основній парадигмі XXI століття – сталого економічного, соціального та екологічного розвитку. Дослідження проблем сталого розвитку населених пунктів, особливо міст, є нині одним із основних напрямів наукового обґрунтування планетарної концепції сталого розвитку.

Сталий розвиток населених пунктів – це соціально, економічно і екологічно збалансований розвиток міських і сільських поселень, спрямований на створення їх економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для нинішнього та прийдешніх поколінь на основі раціонального використання ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інтелектуальних тощо), технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної, екологічної інфраструктури, поліпшення умов проживання, відпочинку й оздоровлення, збереження і збагачення біологічного різноманіття та культурної спадщини [1, с. 43].

Концепція сталого розвитку виходить з необхідності забезпечення пріоритетного розвитку людини в інтересах людини і власними силами людини в гармонії з навколишнім середовищем. Досягнення цієї мети передбачає створення сприятливого з позицій сталого розвитку середовища – економічного, соціально-політичного, екологічного і духовного за умови забезпечення стабільного соціально-політичного устрою та соціально-економічних перетворень.

Відповідно до прийнятих ООН та Україною документів організація суспільного та економічного життя потребує врахування загальних принципів сталого розвитку. Це, зокрема:

– основний принцип сталого розвитку, який встановлює, що обов'язок охорони довкілля не може бути трактований як конфліктний з інтересами економіки, а є елементом правильного господарювання;

– принцип урахування вимог довкілля у територіальному плануванні;

– правовий принцип, що передбачає необхідність чіткого дотримання кожного прийнятого правового положення;

– принцип відповідальності винного, який означає повну відповідальність того, хто забруднює довкілля, за наслідки його деградації;

– принцип екологізації економічної політики, що передбачає недопущення забруднень довкілля та ліквідація забруднень поблизу джерел їх виникнення;

– принцип економізації екологічної політики;

– принцип усуспільнення екологічної політики;

– принцип спільного вирішення регіональних, європейських та глобальних проблем охорони довкілля.

Зазначимо, що проблеми сталого розвитку міста неможливо оцінити і вирішити в межах якоїсь однієї галузі знань. Вони однаковою мірою стосуються соціальних, природничих і технічних наук, а сам сталий розвиток спрямований на узгоджене формування та функціонування економічної, соціальної і екологічної складових міста на основі раціонального використання всіх видів ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інформаційних та ін.).

Економічна складова сталого розвитку означає необхідність постійного нарощування обсягів виробництва суспільного продукту з тим, щоб забезпечити підвищення рівня життя населення. Реалізація економічної складової сталого розвитку зумовлює зростання доходів населення, створення нових робочих місць, ліквідацію бідності як явища.

Соціальна складова сталого розвитку означає поліпшення умов життя населення, насамперед за рахунок ефективного розвитку соціальної, виробничої, транспортної, інженерної, комунікаційно-інформаційної та екологічної інфраструктури. Реалізація цієї складової сприяє формуванню повноцінного життєвого середовища для сучасного і наступних поколінь.

Разом соціальна та економічна складові сталого розвитку мають забезпечити високу якість життя населення, передусім нівелювання існуючої диференціації його за доходами і умовами життя.

Якість життя значною мірою залежить від екологічного чинника, тобто стану природного середовища. Тому кожне рішення державної або місцевої влади, яке стосується економічного і соціального розвитку, необхідно оцінювати з точки зору його екологічних наслідків, у чому й полягає суть екологічної складової сталого розвитку.

Реалізація екологічної складової сталого розвитку полягає також у тому, що в країні в цілому і в кожному місті має проводитися політика екологізації економіки, зокрема необхідно розробити програми технічного і технологічного переоснащення та реструктуризації всіх видів підприємств незалежно від форми власності для забезпечення їх екологічно безпечного функціонування. У разі неможливості досягти такого результату незалежно від причин екологічно небезпечні підприємства необхідно або перепрофілювати, або закрити, або

перенести у зони, віддалені від зон проживання людей як у місті, так і на приміських територіях.

Таким чином, концепція сталого розвитку міста передбачає необхідність збалансованого вирішення соціальних та економічних завдань за умови збереження здорового стану навколишнього середовища та природно-ресурсного потенціалу. В комплексі це забезпечує ефективне задоволення життєвих потреб населення. Отже, ключова ідея сталого розвитку полягає в динамічній та збалансованій єдності економіки, екології та соціальної сфери.

Список використаних джерел

1. Управління сучасним містом: підручник / за ред. В.М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К. : НАДУ, 2008. – 632 с.

Селіхова Я. В., аспірант кафедри
міського будівництва та господарства,
Харківський національний університет міського будівництва імені О. М. Бекетова, Україна

МЕТОДИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОСЕЛЕНЬ

Методологія наукових досліджень енергоефективних екологічних поселень визначає актуальність та проблематику роботи, встановлює і характеризує логічні зв’язки між предметом, метою, задачами, методами наукового дослідження та послідовність щодо їх вирішення [1].

Зокрема, актуальність дослідження обумовлена необхідністю вирішення проблем з пом’якшенням зміни клімату, відповідно до підсумкового документа саміту Організації Об’єднаних націй щодо порядку денного та сфер сталого розвитку на період до 2030 року [2]. Серед основних цілей наукового дослідження можна звернути увагу на важливість стійкого міського розвитку й управління місцевою владою і громадами в справі модернізації та планування міст і населених пунктів з тим, щоб сприяти зменшенню негативного впливу міської діяльності на навколишнє середовище.

Разом з тим, упровадження цілей сталого розвитку в Україні [3] передбачає боротьбу з усіма кліматичними ризиками, зокрема, перехід до «зеленої» економіки з низьким рівнем викидів та стійкості до клімату, формування енергоефективних екологічних поселень, як суб’єкту сталого розвитку територій.

Метою дослідження енергоефективних екологічних поселень може бути аналіз екологічної та енергетичної ситуації в Україні, визначення ролі, передумов та заходів організації енергоефективних екологічних поселень в стійкому розвитку та розробці методологічних містобудівних основ проєктування із можливістю застосування на конкретно визначеній території (наприклад, на території Харківської області).

Виходячи із зазначеної мети слід передбачити вирішення наступних завдань:

– проаналізувати історичний розвиток, узагальнити результати та уточнити містобудівний зміст поняття енергоефективних екологічних поселень;

– дослідити екологічну та енергетичну ситуацію в Україні, виявити глобальні проблеми та шляхи їх вирішення;

– проаналізувати містобудівну нормативно-правову базу щодо розвитку енергоефективних екологічних поселень на території України;

– систематизувати закордонний та український досвід наукових досліджень, теоретичних положень і практичних заходів проєктування енергоефективних екологічних поселень;

– з'ясувати передумови та роль енергоефективних екологічних поселень в сталому розвитку та виявити аспекти та засоби їх формувань;

– визначити та обґрунтувати містобудівні особливості проєктування енергоефективних екологічних поселень;

– за результатами проведених досліджень розробити методологічні основи містобудівної організації енергоефективних екологічних поселень (на прикладі Харківської області).

При цьому, об'єктом дослідження можуть бути енергоефективні екологічні поселення, а предметом дослідження – містобудівні аспекти організації енергоефективних екологічних поселень.

У науковому дослідженні, як правило, розглядаються два основні рівні: емпіричний та теоретичний. Емпіричний рівень заснований на спостереженнях, експериментах й опирається на дані досвіду, зокрема, на натурні обстеження (аналіз наявного стану та фотофіксація) [4].

Теоретичний рівень стосується широкого використання методів абстрагування, ідеалізації тощо, а також утворення понять, побудови гіпотез, моделей та теорій [4]. Так, для дослідження енергоефективних екологічних поселень можна використати такі методи:

– історичного аналізу (аналіз українського та зарубіжного досвіду проєктування й реалізації містобудівних, екологічних та економічних концепцій);

– термінологічного аналізу (формування визначень та розкриття змісту термінів у відповідності до предмету дослідження);

– стратегічного аналізу (використання опублікованих матеріалів стратегічного розвитку Харківської області для визначення заходів на період 2021–2027 рр.) [5];

– порівняльного аналізу (порівняння містобудівних процесів щодо організації приміських та рекреаційних територій в Україні та в світі);

– моделювання, застосування графічних моделей у процесі аналізу емпіричного матеріалу;

– композиційного та функціонального аналізу (виявлення особливостей територій щодо розміщення енергоефективних екологічних поселень в Харківській області, які є найбільш інвестиційно привабливими та екологічними);

– картографічного аналізу (аналіз генерального плану Харківської області та містобудівних обґрунтувань, змін цільового призначення);

– статистичного аналізу (використання опублікованих матеріалів Державної служби статистики Харківської області для визначення динаміки демографічних змін та приросту домогосподарств);

– системного аналізу (систематизація отриманих результатів дослідження).

Можна запропонувати й гіпотезу дослідження такого змісту: в умовах розвитку Харківської області, а саме в приміських та рекреаційних територіях, що є в резерві для подальшого стійкого розвитку, можлива організація функціонально-планувальної структури енергоефективних екологічних поселень, яка повинна забезпечити цілісний містобудівний та ландшафтно-планувальний екологічний каркас структури області.

Список використаних джерел

1. Силабус курсу «Науковий семінар» 2020/2021 навчального року. URL : http://old.nmapo.edu.ua/zagruzka/VN-MNR-5.pdf

2. Перетворення нашого світу : Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. URL : https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/the-2030-agenda-for-sustainable-development.html

3. Національна доповідь ЦСР України_липень 2017. URL : http://library.knuba.edu.ua/books/zbirniki/02/201037.pdf

4. Грабченко А. І., Федорович В. О., Гаращенко Я. М. Методи наукових досліджень: Навч. посібник. – Харків : НТУ «ХПІ», 2009. 142 с.

5. Стратегія розвитку Харківської області на 2021 – 2027 роки. URL : http://www.strategy.kharkiv.ua/25-02.html

Сидоренко Н. О., кандидат наук з державного управління, доцент,
Пасічник Т. Ю., студент,
Шелков Л. І., студент,
Інститут підготовки кадрів
державної служби зайнятості України, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПРИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний глобальний світ сприяє поширенню ділових контактів між представниками різних країн. Українці не є виключенням та беруть активну участь у розвитку зовнішньоекономічних відносин.

Однак кожна країна має свої відмітності, звичаї та традиції ділового спілкування. Саме ці особливості й впливають на успішність ділової комунікації між іноземними партнерами або стають причиною припинення подальшої співпраці.

Вітчизняним фахівцям, що налагоджують чи підтримують стосунки із закордонними партнерами, потрібно мати на увазі, що деякі незрозумілі вчинки іноземців – це просто прояв іншого характеру, ментальності, традицій. Аналізуючи особливості ділового етикету, що наводяться у підручнику «Етика ділових відносин» Ю. І. Палеха, можна виділити такі характерні особливості ділової комунікації при зовнішньоекономічній діяльності, що наведено у Таблиці 1 нижче.

Таблиця 1

Етика ділових відносин: особливості ділової комунікації

[розроблено авторами]

Країна	Характерні риси ділового спілкування
Німеччина	Головна особливість німецької манери вести справи – високий рівень офіційності. Німці дуже стримані й намагаються дотримуватись встановлених норм. Досить погано вони дивляться на пропозиції «провернути швидко якусь справу». Навіть плани на відпустку обумовлюють, за півроку, а то й раніш. Пунктуальність та розсудливість німців позначається й на етикеті знайомства. Першим, зазвичай, необхідно називати того, хто має вищий соціальний статус. Німці говорять тільки тим, з ким справді скоро будуть бачитись, а всім іншим бажають доброго ранку, дня чи вечора – так само, як і під час зустрічі [1, с. 230].
Франція	В діловому житті Франції велику роль грають ділові зв'язки. Контакти, зазвичай, встановлюються через посередників, які зв'язані родинними, фінансовими або дружніми відносинами з потрібною особою. Верхній ешелон ділового світу тут обмежений, незнайомих людей просто так до себе не підпускають. У французів не прийнято звертатися до співрозмовників по імені, якщо тільки вони самі про це не попросять. Чоловіки, як правило, обмінюються легкими рукостисканнями, при цьому в першу чергу жмуть руку найбільш високопоставленій особі. Французи дуже педантичні в питаннях дотримання дистанції спілкування. За винятком моменту рукостискання не припустимо торкатися співрозмовника руками [1, с. 236].
Велика Британія	В Англії не прийнято звертатись до незнайомих людей, доти, доки вас не познайомили. Рукостискання застосовується лише при першій зустрічі. Починати ділову розмову з англійцями треба не з предмета обговорення, а з суто людських тем: про погоду, спорт, колекціонування, дітей, домашніх тварин, садівництво. Англійці дуже обережні в словах і вчинках, уникають категоричних тверджень чи заперечень, що може призвести до конфлікту думок. Вони, як правило, проявляють велику напористість, якщо йдеться про угоди, що обіцяють моментальну вигоду. Англійські бізнесмени уміють ретельно аналізувати ситуацію, що складається, робити коротко- і середньострокові прогнози [1, с. 250]
Китай	Китайці економні, старанні, ощадливі, обережні і терпимі. Поєднують гнучкість з жорсткістю і сподіваються, що партнер також володіє цими якостями. Китайці ведуть переговори, чітко розмежовуючи

	окремі етапи: початкове уточнення позицій, їх обговорення і заключний етап переговорів. На початковому етапі значна увага приділяється зовнішньому вигляду партнерів, манері їх поводження, відносин усередині делегації. На цій основі китайці намагаються визначити статус кожного з учасників переговорів. Надалі вони орієнтуються переважно на людей з більш високим статусом, як офіційним, так і неофіційним. Крім того, в делегації партнера вони виділяють людей, які висловлюють симпатії китайській стороні. Саме через них китайці згодом намагаються вплинути на позицію протилежної сторони [1, с. 278].
Японія	В японському національному характері дослідники виділяють такі риси, як працьовитість, розвинене естетичне почуття, дисциплінованість, відданість авторитету, ввічливість, охайність, витримка, ощадливість, допитливість. Етичні норми в Японії спираються на п'ять «китів»: людяність, обов'язок, мудрість, вірність та добру вдачу. Особисте знайомство з японськими бізнесменами починається з обміну візитними картками. При зустрічі варто уникати рукостискань. Японці віддають перевагу поклонам. У традиціях ділових людей Японії уважно вислухати співрозмовника до кінця, не перебиваючи і не роблячи ніяких зауважень. Якщо на переговори ви не можете прибути вчасно, треба обов'язково попередити про це японську сторону, а тривалість зустрічі скоротити на час запізнення, оскільки в партнера можуть бути інші не менш важливі справи [1, с. 285].
Південно-Африканська Республіка	Діловий етикет вітання у ПАР схожий з європейським. Південноафриканці добре знають правила користування візитними картками. Якщо виникла необхідність привітатись, а навколо не має знайомих, хто міг би допомогти, можна просто подати руку і відрекомендуватись, чітко називаючи своє ім'я. Не зважаючи на досить високий рівень розвитку промисловості, науки і техніки, представники ділового світу ПАР здебільшого досить консервативні і прагматичні. Якщо південноафриканці не впевнені в партнерові, не знають його потенційних можливостей, то просто не будуть мати з ним справу [1, с. 321]
Сполучені Штати Америки	Американці дуже цінують свою репутацію. Бути похмурим на роботі для американця все одно що прийти у брудному одязі. В роботі американцям допомагають грубувата мова, саркастичні зауваження, гострість. Велика кількість неологізмів, якою вільно володіють їх менеджери, створює враження, що вони йдуть у ногу з часом, схильні до афоризмів, веселі й демократичні. Стиль спілкування американських партнерів залежить як від їх етнічного походження, так і індивідуальних рис особистості. В більшості вони експресивніші, ніж наші співвітчизники, прямолінійні, не терплять двозначності, не люблять мовчанку. На переговорах американці, як правило, займають жорстку позицію. Для європейців їхній стиль здається грубим, але американці так не вважають. Полюбляють вони також жарти і добре на них реагують, намагаючись підкреслити щирість і дружнє ставлення, не люблять агресивної поведінки партнера [1, с. 323].
Канада	У Канаді розмовляють двома мовами: англійською і французькою. Ділове знайомство відбувається традиційно – рукостисканням.

	Стиль ділового спілкування в Канаді практично такий же, як і в США. Але відразу відчуваєш, що маєш справу не з американцями, канадці більш толерантні, без імперських амбіцій. Вони більш схильні до певних церемонній, виваженості у спілкуванні. Ділові зустрічі канадські бізнесмени організовують здебільшого у ресторанах [1, с. 329].

Звісно, наведені вище приклади не є остаточними. Ділова комунікація дуже швидко змінюється під впливом глобальних перетворень, але залишаються певні стандарти. Наприклад, ділова мова зовнішньоекономічних контрактів – переважно англійська, і саме англомовні примірники є основою для роботи у разі виникнення спірних питань. Для успішної ділової комунікації при зовнішньоекономічній діяльності, окрім національних особливостей, необхідно також враховувати багато інших аспектів: особливості міжнародної торгівлі, розподілу міжнародного ринку труда, діяльність ТНК, міжнародних фінансових структур та інше [2].

Основи ділового спілкування також є важливими не тільки для представників бізнесу, а й місцевої влади, що відповідають за залучення іноземних інвестицій, співробітництва з іноземними партнерами та міжнародними організаціями, представниками посольських та консульських установ [3; 4].

Починаючи з 2019 року, усі напрями зовнішньоекономічних відносин відчули негативний влив наслідків всесвітньої пандемії COVID-19. Були суттєво порушені логістичні зв’язки, багато суб’єктів зовнішньоекономічних відносин скоротили поставки товарів та послуг; туристична галузь та пасажироперевезення отримали суттєві збитки. Але галузі, що змогли перейти на дистанційне обслуговування, розробити нові продукти та послуги, знайшли нові канали комунікації отримали нові можливості.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити наступні висновки.

По-перше, діловий етикет, сформований протягом тривалого часу, удосконалюючись у сучасних умовах та потребах, виділив ефективні норми поведінки, що є актуальними для представників різних культур, але сприяють успіху в ділових комунікаціях.

По-друге, кожна країна має свої правила ділової комунікації, яких необхідно дотримуватись й поважати при міжнародному співробітництві. Однак, незважаючи на існуючі відмінності в традиціях й правилах у різних країнах, основні принципи залишаються постійними – повага до ділового партнера, його часу, права на особисте життя і підтримка певної дистанції при діловому спілкуванні, повага до культури та історії цієї країни.

В-третіх, негативний влив наслідків всесвітньої пандемії COVID-19 суттєво обмежив ділову спілкування offline та прискорив розвиток електронної комунікації (online). Це також внесло певні зміни у ділову комунікацію, а саме: дистанційну роботу, обмеження мобільності, скорочення ділових відряджень та візитів.

Отже, можна спрогнозувати, що ділова комунікація при міжнародному співробітництві буде й надалі змінювати свої форми, реагуючи на зовнішні виклики.

Список використаних джерел

1. Палеха Ю. І. Етика ділових відносин: Навч. посіб. К. : Кондор, 2007.
2. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. для студ. закладів вищої освіти / Т. В. Орєхова, І. В. Хаджинов, М. В. Савченко та ін.; за заг. ред. Т. В. Орєхової та І. В. Хаджинова. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 463 с.
3. Сидоренко Н. О. Міжнародне співробітництво представницьких органів територіальних громад України. Територіальна громада: управління розвитком : монографія / [С. І. Чернов, О. В. Безуглий, Ю. О. Куц, Н. О. Сидоренко та ін. ; за ред. Ю. О. Куца, О. В. Решевець]. Х. : Константа, 2013. 540 с. С. 159 – 179.
4. Сидоренко Н.О. / Т.П. Гончаренко, Н.О. Сидоренко // Міжнародне співробітництво муніципалітетів як умова ефективного розвитку маркетингових стратегій та бренду міст. Ефективність державного управління : зб. наук. пр. ЛРІДУ НАДУ. Вип. 30 ; [за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева]. – Львів : Вид-во ЛРІДУ НАДУ, 2012. С. 438 – 445 – ISNN 2070-4011.

Яровицька Н. А., кандидат філософських наук,
доцент кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін ХНУБА,
Батраков А. А., студент архітектурного факультету,
Харківський національний університет будівництва та архітектури, Україна

«МОДЕЛЬ-САД»: УРБАНІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

З розвитком промислової революції в великих містах світу різко загострилися проблеми соціально-економічного та екологічного характеру. Це стало початком великих дискусій щодо можливості існування великого міста та способів покращення цього існування. Одною з перших й найвпливовіших містобудівних концепцій цієї епохи є праця англійського соціолога Ебінезера Говарда «Місто-сад».

Унікальність цієї концепції розкривається завдяки постійній рефлексії щодо феномену «міста-саду» урбаністами й у наш час. У розумінні Говарда ідеальне місто – невелика за населенням автономна структура, що повністю забезпечує усі потреби жителів незалежно від його «великих братів». Концепція вирішувала кілька питань: по-перше, створювалася б нове просторе природне середовище з новими робочими місцями; по-друге, у зв’язку з міграцією населення в нові місця вартість землі в переповнених міських агломераціях і щільність населення в них стали б падати, що зробило б можливим зайнятися більш успішним перепланування мегаполісів.

Не дивно, що в основі геометричного каркасу такого міста – самодостатній круг, який формує радіальну систему міських відносин. Загалом схема цього міста являє собою 7 концентричних кілець (авеню), між якими малоповерхова забудова чергується з широкими парковими зонами. Геометричний центр – сад, з 6 кінців якого розходяться 6 бульварів, перетинаючи концентричні кільця паркових та житлових районів міста, доходячи до 8 (зовнішнього) кільця, по лінії якого проходить залізниця. Між зовнішнім (залізничним) кільцем та останньою – сьомою – авеню розташовані містоутворюючі підприємства. Орієнтовна кількість населення – 32000. У разі необхідності розширення міста концепція пропонує створення міст-супутників по колу, що повторюють за структурою головне місто, з'єднаних новим, ширшим залізничним колом. Говард зазначав, що ці описи є чіткими схемами системи існування міст, але ні в якому разі не є їхніми планами, бо реальна структура кожного міста залежить від його місця розташування [1, с. 2].

Безумовно, цілі, які ставив Говард у створенні ідеального міста, направлені на взяття кращого у симбіозі міста села, й гідні своєї популярності. Проте бажання повернути людину у природне середовище і забезпечити її краще існування не знайшли успіху у первісній формі цієї ідеї. Засновані за концепцією міста-саду Лечуорт та Велвін не змогли залучити більше 30 000 жителів разом за 15 років існування: людям важко було розірвати зв'язки з усталеною міською культурою, та й грошей на переселення вистачало не в усіх [2, с. 4]. Цілі, які ставив перед собою проєктувальник, залишилися недосягнутими.

Хоча експеримент міста-утопії Ебінезера Говарда не склався, чисельні послідовники цієї ідеї продовжили власну роботу – конструювання ідеального міського середовища усередині великого саду. Чи не найвизначнішою і найвідомішою концепцією першої половини XX століття стало «Променисте місто» визначного європейського архітектора Ле Корбюзьє. Проєктне рішення виникло на тлі концепції розвитку Парижу «План Вуазен», запропонованої 1922 року і сформованої навколо трьох жорстких постулатів: «розморожування» та ущільнення центру міста; збільшення міської активності; збільшення площ садів і зелених зон. Рішенням стала міська лінійна структура, із чітким розділенням на три зони життя мешканців: ділове місто (Корбюз'є вважав, що робоче середовище – це «визначений організм, який немає нічого спільного із житлом»), зона житла та периферія (є резервною територією у разі стрімкого збільшення населення міста). «Місто-сад – недосяжна мрія, – писав Ле Корбюзьє. – Природа тане під натиском доріг і будівель, і обіцяне усамітнення поступається місцем щільному скупченню жителів». Рішення – вертикальне «місто-сад» [3, с. 3]. «Сьогоднішнє місто, що наросло над землею, немов суха кірка, зіскоблюється, видаляється і на його місці встають чисті, немов кришталь, скляні призми 200-метрової висоти, далеко віддалені одна від одної і оточені зеленим масивом парків». Центральною віссю міста є широка автомобільна естакада (120 метрів завширшки), поряд з якою розташовані ж залізничні шляхи. Житлова зона є ключовим елементом запропонованої

концепції. Навколо «скляних 200-метрових призм»-хмарочосів геометрично скомпоновані паркові ансамблі – основна територія діяльності людини. За планом, паркова територія займала близько 85% майбутнього міста, таким чином надаючи людям «широкі можливості для співіснування» [4, с. 1].

Дві вищезгадані концепції можна порівняти, бо «Променисте місто» Ле Корбюзьє є фактично продовженням концепції «міста-саду» Ебінезера Говарда. Швейцарський архітектор врахував основні принципи англійця та пристосував їх під потреби багатомільйонного міста [5, с. 8] .

На жаль, сутність містобудування як Говарда, так і Корбюзьє була патерналістською і навіть авторитарною, виключаючи усі можливі зміни у структурі існування «міста майбутнього». Соціально-економічний догмат «міста-саду» і, у результаті, саме соціально-економічні проблеми доповнювала його геометрія: жорстке розділення функцій, циклічність зонування, монотонність об'ємів, яка не враховує різноманітність культури міста, чітко визначена ієрархія зон, зрозумілість транспортної системи міста.

Більшість з цих геометричних структурних якостей споріднені з якостями радіальної структури міст, але в той же час соціальні принципи організації «міста-саду» навряд-чи можна порівняти з іншими формами організації міста.

Варто зазначити, що в більшості прикладів містобудівної рефлексії на тему «міста саду» проєктувальники радикально модифікують її первісні принципи, або взагалі відмовляються від вперше запропонованих структур структури, створюючи зелені передмістя з опорою на лінійне міське проєктування або радіальні приватні сектори. Єдиний приклад існуючого великого міста, архітектори якого надихалися ідеями «міста-саду», зокрема містобудівними принципами Ле Корбюзьє, – це Бразиліа, столиця Бразилії. Успішність цього міста аргументована скоріш його роллю: представницькою та відкритою функціями столиці [6, с. 1]. Така тенденція демонструє, що цікавість до концепції природного, автономного міста не зменшилася, але її фундаментальні принципи сьогодні ставляться під питання багатьма урбаністами.

Отже, діалог міста і міста-саду триває, приймаючи все більш різноманітні форми. Сьогодні важко відповісти на питання про те, на чиєму боці більше переваг в тривалій суперечці. Швидше за все цей спір з числа таких, в якому немає однозначного рішення. Але саме такі суперечки рухають справу вперед і намагаються знайти правильну відповідь.

Список використаних джерел

1. Говард Е. Міста-сади майбутнього. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Garden_Cities_of_To-morrow

2. Глазычев В. Л. Мир архитектуры. Лицо города. URL: http://www.glazychev.ru/books/mir_architectury/index.htm

3. Ле Корбюзьє. План Вуазен. Проєкт реконструкції центру Парижу. URL: http://corbusier.totalarch.com/plan_voisin

4. Le Corbusier. Ville Contemporaine. URL: http://www.fondationlecorbusier.fr/corbuweb/morpheus.aspx?sysId=13&IrisObjectId

=6426&sysLanguage=en-en&itemPos=214&itemSort=en-en_sort_string1%20&itemCount=216&sysParentName=&sysParentId=65

5. Джейн Джекобс. Смерть и жизнь больших американских городов. URL: http://lib.in.ua/wp-content/uploads/2019/04/Jacobs.pdf

6. Ярмоленко А. Д. Бразилиа и Чандигарх: архитектурные портреты двух столиц (к 100-летию О. Нимейера и 120-летию со дня рождения Ле Корбюзье). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/brazilia-i-chandigarh-arhitekturnye-portrety-dvuh-stolits-k-100-letiyu-o-nimeyera-i-120-letiyu-so-dnya-rozhdeniya-le-korbyuzie

Байбак Д. О.,
аспірант кафедри містобудування,
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ МЕТОДИКИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СПОРТИВНО-ДОЗВІЛЛЄВИХ КОМПЛЕКСІВ

Сьогодні спортивно-дозвіллєві комплекси (СДК), як особливий тип рекреаційного простору для повсякденної діяльності городян, широко розповсюджені в містах розвинутих країн. Їх можна вважати надійним засобом створення здорового суспільства. В Україні формування та розміщення в структурі міста даних об'єктів поки відбувається стихійно, що знижує їхню ефективність. Відтак, вельми важливим і актуальним є проведення дослідження цього питання в умовах реалій сучасного українського суспільства та особливостей містобудівних умов, що склалися.

Метою даної наукової роботи є визначення методів дослідження спортивно-дозвіллєвих комплексів.

Методологічною основою дослідження спортивно-дозвіллєвих комплексів є сукупність загальнонаукових та спеціальних наукових методів, що застосовуються для досягнення мети дослідження через вирішення завдань конкретного прикладного дослідження [1]. У кожному науковому дослідженні виокремлюються два рівні: *І – емпіричний*, на якому відбувається процес накопичення фактів; *ІІ – теоретичний* – досягнення синтезу знань (у формі наукової теорії) [3, с. 14].

Емпіричний рівень дослідження пов'язаний зі збиранням фактичного матеріалу, його аналізом, описанням отриманих інформаційних матеріалів, встановленням певних об'єктивних зв'язків, всебічним вивченням питань, які цікавлять дослідника [2, с. 10].

До *емпіричних методів дослідження спортивно-дозвіллєвих комплексів* належать:

– *метод спостереження* (натурні обстеження, фотофіксація, польові дослідження для систематичного вивчення об'єкта, яке дає змогу отримати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень);

– *метод порівняння* (встановлення подібності або відмінностей об'єкта дослідження);

– *метод вимірювання* (визначення еталону необхідної площі для проєктування оптимальних СДК);

– *метод опитування*, який дасть змогу виявити істотні потреби городян у різних видах дозвіллєвої діяльності, а також використати ці дані в *експерименті* (розробка експериментальних схем об'єкта дослідження).

До *методів, які застосовуються на емпіричному та теоретичному рівнях дослідження спортивно-дозвіллєвих комплексів* можна віднести:

– *метод абстрагування* для виділення найважливішого у формуванні об'єкта і встановлення факту незалежності чи незначної залежності досліджуваних явищ;

– *метод аналізу* даних наукових досліджень архітектурно-містобудівної сфери з формування СДК в структурі найкрупніших міст *засобами систематизації даних* текстових та графічних матеріалів, а також проведення *термінологічного аналізу*;

– *метод систематизації даних* та їх *узагальнення* (виявлення передумов і тенденцій формування СДК у світі та особливостей цих процесів в Україні, на основі аналізу науково-практичного досвіду з тематики дослідження);

– *методи логічного* і *графічного моделювання* для опрацювання двох моделей: прогностично-цільові (для визначення структурних елементів спортивно-дозвіллєвих комплексів та їх містобудівних характеристик) і аналітичну (для аналізу містобудівної ситуації, що склалася, для визначення факторів впливу на формування СДК).

Відтак, для більш глибокого вивчення теми дослідження необхідно застосовувати методи *теоретичного рівня дослідження.* Дослідження на теоретичному рівні дасть змогу вирішити найбільш важливі та актуальні проблеми спортивного дозвілля і розробити оригінальні простори для проведення вільного часу, розвитку та виховання різних вікових груп населення України [2, с. 10].

До теоретичних методів та підходів у дослідженні спортивно-дозвіллєвих комплексів доцільно віднести:

(а) теоретичні *загальні:*

– *метод формалізації* дозволяє сформулювати наукові рекомендації та визначення перспективи щодо розвитку спортивно-дозвіллєвих просторів в міському середовищі;

(б) теоретичні *спеціальні:*

– *метод картографічного аналізу*; *класифікаційний метод*; *метод функціонального* і *планувального аналізу* (завдяки застосуванню зазначених методів отримана інформація про спортивно-дозвіллєві комплекси здатна, на наш погляд, сприяти удосконаленню комплексу теоретичних і емпіричних засобів вивчення спортивно-дозвіллєвого комплексу, наукових і практичних підходів і методів його дослідження);

– *метод містобудівного аналізу* (функціонального, планувального, ландшафтного, композиційного), який дозволить розробити низку принципів та прийомів перспективного розвитку спортивно-дозвіллєвих комплексів в структурі найкрупніших міст України.

Слід зазначити, що формування СДК можна «діагностувати» за різними критеріями, на різних підставах, застосовуючи різні методи, аналізувати в різних методологічних традиціях, адже вільний вибір дослідника чи дослідницької групи не обмежується матеріально жодними рамками.

Отже, зазначені методи наукового дослідження щодо формування спортивно-дозвіллєвих комплексів слід розглядати як свого роду алгоритми дій, конкретні правила та прийоми дослідження, завдяки яким можливо сформувати ефективну архітектурно-містобудівну організацію спортивно-дозвіллєвих комплексів в структурі найкрупніших міст України.

Список використаних джерел

1. Іванько Н. А. Методологія дослідження спорту як соціокультурного феномену сучасності : деякі аспекти. *KANT*. 2019. № 3 (32). С. 201–205.

2. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : [навч. посіб.] / 2-е вид., перероб. и доп. Суми : ВТД «Універ. книга», 2008. 428 с.

3. Історичні архітектурно-містобудівні комплекси : наукові методи дослідження : [навч. посібник] / Г. П. Петришин, У. І. Іваночко, Ю. В. Ідах, С. І. Типилко, Х. С. Бойко, Н. С. Соснова, О. П. Олешко, Л. Б. Гнесь ; За ред. Г. П. Петришин. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2006. 212 с.

Киреенко Н. В., доктор экон. наук, профессор,
Институт повышения квалификации и
переподготовки кадров АПК учреждения образования
«Белорусский государственный аграрный технический университет»,
г. Минск, Республика Беларусь

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СБЫТОВОЙ СИСТЕМЫ АПК РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Повышение конкурентоспособности агропромышленного комплекса Беларуси и развитие его экспортного потенциала требует совершенствования системы хозяйствования в соответствии с новыми экономическими условиями. Оценка сбытовой системы республики свидетельствует о том, что в настоящее время она имеет многоканальный характер и продуктовую направленность. За последние годы организационно-экономическая структура продвижения продукции на внутренний и внешний рынки не претерпела существенных качественных изменений и представляет собой централизованную вертикальную систему с преимущественно государственным регулированием. Основные проблемы, возникающие при реализации аграрной продукции в стране, обусловлены: недостаточным уровнем маркетингового потенциала субъектов хозяйствования; медленным формированием логистических структур в национальном АПК; отсутствием ряда звеньев сбытовой инфраструктуры; низкой эффективностью мероприятий по продвижению продукции на рынок.

Как показали исследования, в деятельности предприятий сельского хозяйства и перерабатывающих отраслей развитых стран большое значение имеет стратегия интегрированного роста [1, 4–6]. В этой связи нами предлагается использовать маркетинговые системы реализации сельскохозяйственного сырья и продовольствия вертикальных типов, а также

модели сбытовых интеграционных образований: продуктовые (специализированные); многоотраслевые; образуемые в рамках одного предприятия; формируемые на контрактной основе; формируемые в ходе совместной деятельности обслуживающих организаций, сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. Каждое из направлений должно формироваться на определенных принципах и применяться с учётом многоканального характера существующей системы сбыта.

В данном контексте, учитывая некоторые особенности продовольственных товаров, нами предлагаются направления совершенствования сбытовой системы применительно к конкретным продуктовым рынкам [2].

Зерно. Для совершенствования системы сбыта зерна в Беларуси нами рекомендуются следующие мероприятия:

1. Создание сбытовых структур двух направлений:

– зерновая ассоциация, членами которой являются крупные производители товарного зерна. Ассоциация будет располагать достаточной материально-технической базой для хранения и транспортировки продукции и, как следствие, реализовывать продукцию на основе использования наиболее выгодной конъюнктуры рыночных цен;

– снабженческо-сбытовые кооперативы, средние и мелкие производители по продаже набольших объёмов зерна.

2. Расширение каналов сбыта зерна и продуктов его переработки. По нашим исследованиям, в Беларуси в роли посредника, приобретающего право собственности на товар, могут выступать хлебоприёмные предприятия. В условиях резких сезонных колебаний производства и неустойчивости доходов сельскохозяйственных организаций они остаются надёжными посредниками, через которых можно осуществлять государственные программы путём системы квот, долгосрочных контрактов, залоговых цен и др.

Картофель и плодоовощная продукция. Развитие сбытовой системы в Беларуси по данным видам продукции нами предлагается осуществлять по следующим направлениям:

– минимальные закупки для гарантированного обеспечения специальных потребителей (больницы, школы, детские сады и др.), стабилизация рынка в случаях возникновения на нем дефицита;

– организация прямых связей сельских товаропроизводителей с торговлей, сети фирменных и кооперативных магазинов в качестве торгового звена объединений производителей этой продукции;

– формирование оптово-розничных рынков, функционирующих постоянно;

– функционирование крупных оптово-розничных рынков в городах и промышленных центрах, создаваемых как на основе плодовоовощных оптовых баз, так и путём строительства новых с необходимой инфраструктурой.

Пищевые продукты. Развитие системы продвижения пищевых продуктов (сахар, растительное масло и другие) нами предлагается основывать на базе

оптовых продовольственных рынков и распределительных центров, что обеспечивает большую их открытость, сокращает число посредников и, в конечном счёте, снижает розничные цены на эти виды продовольствия. Также целесообразно формирование крупных сбытовых объединений (с участием и/или без участия государственного капитала), которые обеспечили бы оптовые поставки этой продукции в качестве конкурентов другим коммерческим структурам.

Молоко и молокопродукты. В качестве основных направлений развития сбытовой деятельности на рынке молока и молочной продукции можно выделить следующие:

– расширение взаимоотношений по поставке молочной продукции и развитие торговли по поставке продукции длительного хранения и др.;

– осуществление закупки молока посредством системы районных и городских молокозаводов по схеме прямых договоров с сельскими товаропроизводителями, а также через оптово-розничные рынки;

– формирование системы организационно-экономических рычагов, тесно увязывающей экономические интересы поставщиков и потребителей, а также процессов производства и сбыта продукции;

– организация системы сбыта молочной продукции с учетом сезонности её производства.

Мясо и мясопродукты. Совершенствование сбытовой инфраструктуры рынка мясной продукции и живого скота должно быть основано на:

– наличии открытой системы продаж, включающей биржу, ярмарки, аукционы, оптовые базы и рынки, а также прямые поставки в магазины;

– формировании и развитии коротких сбытовых цепочек, когда товаропроизводитель имеет переработку (беря на себя данную функцию) и поставляет мясо на рынок, в розничную сеть или организации общественного питания;

– обеспечении преимущества мясной продукции на зарубежных рынках за счёт повышения её конкурентоспособности.

Учитывая, что мясные и молочные продукты составляют основные товарные позиции экспорта сельскохозяйственных и продовольственных товаров Беларуси, то в качестве перспективных каналов продвижения продукции на внешние рынки, по нашим исследованиям, должны стать: прямые поставки непосредственно потребителям; развитие аграрной ТПС (включая дилеров и дистрибьюторов), в том числе собственных субъектов с участием белорусского капитала; биржевые торги. При этом приоритетными рынками сбыта данной продукции нами предлагается рассматривать такие страны и регионы, как [3]:

– страны СНГ, особенно ЕАЭС, где экспортёры Беларуси имеют наиболее преференциальные условия доступа;

– рынки потенциальных партнёров по региональной торгово-экономической интеграции, включая: Республику Сербию (дополнительно проводятся переговоры по унификации торгового режима между ЕАЭС и

Сербией); Израиль (в 2015 г. государствами – членами ЕАЭС принято решение о начале переговоров по заключению соглашения); Социалистическую Республику Вьетнам и др.;

– страны, испытывающие дефицит мясомолочной продукции и применяющие в отношении государств – членов ЕАЭС не менее преференциальный режим доступа на рынок, чем для основных поставщиков (Алжир, Сингапур).

В целом реализация разработанных направлений в разрезе отдельных видов сельскохозяйственной продукции и продовольствия будет способствовать созданию рыночной системы сбыта, основывающейся на свободном движении товаров, конкуренции и механизме ценообразования. Фактором и условием её совершенствования является механизм формирования эффективной маркетинговой политики аграрных предприятий на внутреннем и внешнем рынках, обеспечивающий создание конкурентной среды.

Список использованных источников

1. Аникин Б. Маркетинговые и логистические задачи, решаемые инновационными моделями бизнеса. *Маркетинг*. 2004. № 6(79). С. 81–91.

2. Киреенко Н. В. Система сбыта продукции АПК на основе маркетингового подхода: теория, методология, практика: в 2-х ч. / Н. В. Киреенко; под ред. В.Г. Гусакова. Минск : Ин-т систем. исслед. в АПК НАН Беларуси, 2015. Ч. 1. 267 с. Ч. 2. – 173 с.

3. Киреенко Н. В. Модели развития аграрного бизнеса в международной практике. *Вес. Нац. акад. навук Беларусі. Сер. аграр. навук*. 2021. Т. 59, №1. С. 23–42.

4. Назаренко В. И. Рынок продовольствия на Западе. М. : Ин-т Европы РАН: Русский сувенир, 2008. 296 с.

5. Научные основы развития инфраструктуры товаропроводящей сети агропродовольственного рынка / А.–Н. Д. Магомедов, Н. С. Демьянов, К. В. Колончин и [и др.]. М. : Изд-во ИП Насирддинова В. В., 2012. – 147 с.

6. Фетюхина, О. Анализ маркетинговых подсистем на рынках продовольственных товаров. *Маркетинг*. 2007. № 3(94). С. 39–47.

Коваленко Н. В., кандидат наук з державного управління, доцент,
Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, Україна

ОСНОВНІ ІДЕЇ КОНЦЕПЦІЇ «SUSTAINABLE DEVELOPMENT» ЯК КОНТЕКСТ В ДОСЛІДЖЕННІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Декілька десятиліть пройшло з часів актуалізації принципово важливих питань про загальні принципи, цілі, завдання та результативні моделі сталого (збалансованого) розвитку, що трактується як розвиток, за якого нинішні

покоління громадян задовольняють свої потреби, але при цьому не ставлячи під загрозу можливість задовольняти потреби майбутніх поколінь. Разом з тим, наука управління державою (публічного управління) ще й сьогодні може запропонувати лише більш-менш прийнятні обґрунтування, а не логічно вибудувану загальну теорію сталого (збалансованого, самопідтримуючого) соціально-економічного розвитку суспільства [1]. Можливо найбільшої довіри щодо зазначеного викликає фундаментальне, комплексне дослідження сталого, довгострокового та інтенсивного соціально-економічного розвитку суспільства, результати якого викладено у доповіді про стратегію сталого зростання і всебічний розвиток Міжнародного банку реконструкції та розвитку [11]. Саме ця наукова праця дає змогу з'ясувати та виокремити основні теоретичні здобутки й сучасні методологічні підходи до аналізу можливостей сталого регіонального розвитку.

Поняття «самопідтримуючий» (збалансований) розвиток містить вказівку на внутрішню стійкість системи «суспільство – природа», на її здатність до самоорганізації, а також на здійснення певних якісних внутрішніх змін, спрямованих на забезпечення тривалого існування та внутрішньої рівноваги. Згідно з таким розумінням, термін «самопідтримуючий» можна вважати наближеним до терміна «збалансований» [3].

Проте, забезпечення сталого (збалансованого) розвитку зазначеної системи є надзвичайно складним завданням, що вимагає системного підходу, тобто до механізмів «самоорганізації» слід додати й один із найважливіших елементів системи – публічно-управлінський. Відтак, у цьому контексті важко переоцінити роль публічного управління – від формування його принципів, цілей та завдань до прийняття науково обґрунтованих конкретних управлінських рішень щодо їх реалізації. В даному разі публічне управління можна визначити як цілеспрямований вплив на соціально-економічні та екологічні процеси, що охоплює раціонально осмислені дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та неурядових суб'єктів, таких як громадянське суспільство, співтовариство вчених, а також бізнес, приватні організації [13].

Окрім того, для впровадження принципів сталого (збалансованого) розвитку критичним є не тільки міжнародний чи національний, а й регіональний та місцевий рівні публічного управління, забезпечення соціальних технологій чи механізмів щодо об'єднання їхніх зусиль, оскільки в умовах глобалізації гармонізоване публічне управління на всіх територіальних рівнях є необхідною умовою досягнення цілей і завдань сталого розвитку [5].

Теоретичними витоками концепції «*sustainable development*» певною мірою, на наш погляд, можна вважати наукові ідеї видатного українського вченого В. Вернадського, зокрема його *вчення про ноосферу*. Людський розум, наукова думка й людська діяльність стають визначальними чинниками розвитку людини і суспільства, суттєвою силою, яку за впливом на природу можна порівняти з потужними геобіохімічними процесами. Перемога «колективного людського розуму» має забезпечити збалансований розвиток

людини як особистості, людської спільноти й навколишнього природного середовища [там само].

Методологічне оформлення концепції «*sustainable development*» відбувається поступово й паралельно із якісними трансформаційними економічними змінами в західноєвропейських країнах протягом першої чверті післявоєнного XX ст., а прискорюючим, активізуючим чинником стають відомі «Доповіді», запропоновані Римським клубом [1; 3].

Римський клуб як міжнародну неурядову організацію було створено, як відомо, у 1968 р. Головною метою його діяльності стало дослідження розвитку людства в епоху науково-технічної революції. До членів клубу належали відомі вчені, суспільні діячі та бізнесмени багатьох країн світу, загальною кількістю близько ста осіб. Безпосередніми результатами діяльності Клубу, окрім заохочування проведення дослідницьких проектів, стала публікація так званих доповідей Римському клубу, які привернули увагу світової спільноти до глобальних проблем та ще й сьогодні спричиняють гостру полеміку [там само].

Започаткував роботу Клубу своєю доповіддю професор Массачусетського технологічного інституту ДжейФоррестеро (його книгу «Світова динаміка» опубліковано в 1970 р.). Розрахунки вченого доводили: якщо світ і надалі буде рухатися шляхом ресурсоємного зростання в умовах демографічного буму, то це неминуче призведе до нестачі природних ресурсів та продовольства одночасно з катастрофічним забрудненням навколишнього середовища [9].

Доповідь Дж. Форрестера вразила членів Клубу обґрунтуванням та висновками, тому вони доручили групі вчених під керівництвом Д. Медоуза продовжити дослідження. Його результати було оприлюднено у всесвітньо відомій праці під назвою «Межі зростання» [6].

Під егідою Римського клубу було проведено низку наукових досліджень з проблематики сталого розвитку: 1974 р. – «Людство у поворотному пункті», 1988 р. – «За межами зростання», 2004 р. – «Межі зростання. 30 років потому» [7].

Головним втілювачем теоретичних напрацювань учених із різних країн світу стосовно концепції «*sustainable development*» стала Організація Об’єднаних Націй. Зокрема, іще до відомої доповіді Римському клубу ООН прийняла конвенції про відкрите море (1958 р.), про рибальство та охорону живих ресурсів відкритого моря (1958 р.), про територіальне море та прилеглу зону (1958 р.), про континентальний шельф (1958 р.); резолюцію «Економічний розвиток і охорона природи» (1962 р.); програму «Людина і біосфера» (1970 р.).

Багато важливих документів, присвячених глобальним проблемам розвитку людської цивілізації, що стали значним внеском у становлення й поширення концепції «*sustainable development*», прийнято ООН пізніше. Це Стокгольмська декларація з навколишнього середовища (1972 р.), програма з навколишнього середовища – UNEP (1972 р.); конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище (1977 р.); Всесвітні стратегії охорони природи (1980 р., 1991 р.); декларація «Порядок денний на XXI століття» (1992 р., 2002 р.);

Стамбульська декларація щодо населених пунктів і Порядок денний ХАБІТАТ (1996 р.); Декларація тисячоліття (2000 р.) тощо [1; 2; 8].

Результатом роботи численних конференцій та самітів ООН стали рекомендації для країн, регіонів, населених пунктів світу, які мають враховуватися під час розроблення власних стратегій розвитку, зокрема, щодо загальних принципів та цілей сталого розвитку [1]. Найважливішими рекомендаціями можна вважати такі:

– «*sustainable development*» – це такий розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління та не ставить під загрозу можливість для майбутніх поколінь задовольняти свої потреби (конференція ООН у Ріо-де-Жанейро (Бразилія) 1992 р.);

– стабільність, збалансованість, урівноваженість, сталість розвитку обумовлена умінням жити за принципами справедливості в межах наявних екологічних можливостей (Рада Землі – спеціальний орган, створений для реалізації рішень Конференції ООН у Ріо-де-Жанейро 1992 р.);

– метою «*sustainable development*» є досягнення балансу між задоволенням суспільних потреб сучасності та захистом інтересів майбутніх поколінь (Комісія ООН зі сталого розвитку);

– «*sustainable development*» – це ефективне управління сукупним капіталом суспільної цілісності задля задоволення зростаючих людських потреб (Світовий банк) [12];

– «*sustainable development*» «сталий розвиток» стосується проблеми забезпечення єдності навколишнього середовища, економічної ефективності й благополуччя народів (Міжнародний інститут сталого розвитку (Канада)) [1; 2; 8].

Ці положення відображені в наукових публікаціях окремих фахівців, які пропонують власне розуміння «сталого розвитку», де «сталий розвиток» розглядається, *по-перше*, як гармонізація трьох структурних підсистем цивілізованого світу – соціуму, економіки та навколишнього середовища; *по-друге*, як здатність системи витримувати зміни, спричинені зовнішніми і внутрішніми впливами в економічних та екологічних підсистемах, а також здатність зберігати їхню динамічну рівновагу; *по-третє*, як суспільний розвиток, за якого не руйнується його природна основа, створені умови життя не призводять до деградації людини, соціально-деструктивні процеси не досягають масштабів, що загрожують безпеці суспільства; *по-четверте*, як стійкий розвиток поселень і територій у процесі містобудівної діяльності, де реалізується мета щодо забезпечення сприятливих умов для проживання населення, зокрема обмеження небезпечного впливу господарської чи іншої діяльності на оточуюче природне середовище і його раціональне використання в інтересах сучасного й майбутнього поколінь; *по-п'яте*, як збалансованість соціально-економічного й екологічного розвитку, що ґрунтується на різних модифікаціях рівноваги, насамперед між антропогенним і техногенним навантаженням на середовище та його здатністю до самовідновлення; нарешті, як гармонійний, збалансований, безконфліктний прогрес усієї земної

цивілізації, груп країн (регіонів, субрегіонів), окремо взятих країн за науково обґрунтованими планами, тобто шляхом керованого розвитку [1; 4].

Як висновок, сучасне розуміння «*sustainable development*» базується на ідеї, що якість і безпечність людського життя та соціально-економічний стан суспільства перебувають під впливом сукупності, нерозривної єдності *економічних*, *соціальних* і *екологічних чинників*. Відтак, людство має орієнтуватись на застосування енергозберігаючих та природоохоронних механізмів публічного управління, створення екологічно безпечної продукції, технологій безвідходного виробництва, збереження непорушності природно-біологічних систем, підтримання територіально-культурного плюралізму і т. ін. Саме на цьому акцентує увагу Комісія зі сталого розвитку ООН при формулюванні загальної концепції «*sustainable development*» [10].

Окрім того, якщо поняття «сталий розвиток» іще й сьогодні уточнюється, на що звертає увагу значна частина науковців, то окремі загальні принципи «*sustainable development*» вже знайшли певне осмислення. Вони проаналізовані й витлумачені як в окремих наукових публікаціях, так і в офіційних документах (Постанова Верховної Ради України від 24.12.1999 р. № 1359-XIV; Постанови Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 р. № 1001 та від 26.04.2003 р. № 634; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2007 р. № 880-р та ін.). Це дозволяє згрупувати та запропонувати як базові такі принципи «сталого розвитку»:

– самодостатність в реалізації сталого (збалансованого) розвитку та публічного управління;

– самозабезпеченість й самовідтворюваність процесів «*sustainable development*» та «*public management and administration*» як діяльності, пов’язаної з вирішенням стратегічних завдань органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій з урахуванням комплексу зовнішніх і внутрішніх чинників впливу, а також тенденцій розвитку в сучасному конкурентному середовищі, що стосується певної галузі суспільного виробництва та держави загалом;

– збалансованість, самопідтримання соціально-економічного розвитку суспільства;

– саморозвиток соціальних систем у своїй окремішності (регіон, держава тощо).

Список використаних джерел

1. Бабаєв В. М., Волик С В. Міжнародні спортивні змагання: механізми державного впливу на регіональний розвиток : монографія / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 213 с.

2. Борщук Є. М. Основи теорії сталого розвитку еколого-економічних систем : монографія. Львів : Растр-7, 2007. 435 с.

3. Гречко Т. К., Лісовський С. А., Романюк С. А., Руденко Л. Г. Публічне управління в забезпеченні сталого (збалансованого) розвитку : [навч. посіб.]. Херсон : Грінь Д. С., 2015. 264 с.

4. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – Київ : НАДУ, 2011.

5. Корженко В. В., Коваленко Н. В. Теорія та історія філософії публічного управління. *Філософія публічного управління* : кол. монографія / В. П. Солових та ін. ; наук. ред. В. П. Солових. Київ : НАДУ, 2020. С. 11–52.

6. Медоуз Д. Х., Медоуз Д. Л., Рэндерс Й., Беренс В. В. Пределы роста. Доклад по проекту Римского клуба «Сложное положение человечества» / Пер. с англ. М. : МГУ,1991. 208 с.

7. Медоуз Д. Х., Рэндерс Й., Медоуз Д. Л. Пределы роста. 30 лет спустя / Пер. с англ. Е. С. Оганесян ; под ред. Н. П. Тарасовой. М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2012. 358 с.

8. Сталий розвиток суспільства : навч. посібник / А. П. Садовенко, Л. Ц. Масловська, В. І. Середа, Т. І. Тимочко; наук. ред., керівник авт. кол. А. П. Садовенко. 2-ге вид. Київ, 2011. 392 с.

9. Форрестер Джей. Мировая динамика / Пер. с англ. М. : ООО «Изд-во АСТ». СПБ: Terra Fantastica, 2003. 379 с.

10. Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies. URL : http://www.un.org/esa/sustdev/publications/indisd-mg2001.pdf

11. The Growth Report, Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development Commission on Growth and Development / *The International Bank for Reconstruction and Development*. URL : https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6507/449860PUB0Box3101OFFICIAL0USE0ONLY1.pdf?sequence=1

12. World Bank Open Data: Free and open access to global development data URL : http://data.worldbank.org/

13. Zakharina O., Korzhenko V., Kovalenko N., Shashyna M., Tomoshevska A., Mosiichuk I. Analysis of the development of pudlic-privat partntrship under the conditions of implementation of economic projects. *Revista San Gregorio*. No 42(2020). P. 156–169.

Косухіна К. В., аспірант кафедри політології і філософії,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
при Президентові України, Україна

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ У ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ ПУБІЛЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Розвиток громадських ініціатив є важливим і надійним засобом налагодження взаємодії між владою та громадянським суспільством, ціннісним критерієм досягнення згоди та підтримки під час реалізації тих чи інших рішень, координації діяльності тощо. Тому зрозуміло, що розвиток цих зв’язків потребує цілеспрямованої послідовної діяльності державних органів щодо

організації інформаційної взаємодії.

Розглянемо сучасні механізми реалізації громадської ініціативи у процесі реформування публічного управління.

Найпростішим та найпопулярнішим способом спілкування громадськості з представниками органів публічної влади є *звернення громадян*. За допомогою цього механізму громадяни та їх об'єднання мають можливість (принаймні теоретично) певною мірою впливати на діяльність органів публічної влади, відстоювати свої права та законні інтереси. В преамбулі Закону України «Про звернення громадян» визначено широкий перелік прав, які даний Закон покликаний забезпечити [5]:

– можливості для участі в управлінні державними і громадськими справами;

– вплив на поліпшення роботи органів публічної влади всіх рівнів, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності;

– відстоювання своїх прав і законних інтересів.

Іншим механізмом забезпечення участі громадськості у публічній політиці є *загальні збори громадян*. Загальні збори громадян за місцем проживання є формою їх безпосередньої участі у вирішенні питань місцевого значення. Рішення загальних зборів громадян враховуються органами місцевого самоврядування в їх діяльності.

Основна ідея зборів полягає у тому, що ця форма місцевої демократії повинна бути доступна для реалізації навіть невеликій групі громадян, які мають виборчі права і проживають у територіальній громаді. Організаційно-правовий механізм підготовки й проведення зборів має дозволяти ініціаторам зборів досягати мети й тоді, якщо цьому протидіють органи і посадові особи місцевого самоврядування. Окрім ініціативних груп громадян суб'єктами права ініціювання зборів можуть виступати також органи самоорганізації населення, а також інші інститути громадянського суспільства. Коло цих суб'єктів відносно визначене і може розширятися у межах чинного законодавства [1, с. 161].

За рішенням загальних зборів можливо розробити місцеву ініціативу. Місцева ініціатива оформляється у формі проекту рішення місцевої ради, що, на нашу думку, є одним із влучних прикладів залучення громадянського суспільства до публічної політики, зокрема, на місцевому рівні, оскільки рішення загальних зборів оформлюється у подальшому як проект рішення відповідної місцевої ради, що свідчить про вироблення громадянським суспільством публічної політики.

Важливим механізмом участі громадськості у публічній політиці є *створення органів самоорганізації населення*. Це представницькі органи, що створюються жителями, які проживають на законних підставах на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення окремих питань місцевого значення. Основними завданнями органів самоорганізації населення є:

– участь у реалізації соціально-економічного, культурного розвитку відповідної території, інших місцевих програм;

– створення умов для участі мешканців у вирішенні питань місцевого значення в межах Конституції і законів України;

– задоволення соціальних, культурних, побутових та інших потреб жителів шляхом сприяння у наданні відповідних послуг.

Цей механізм є також реальним прикладом залучення громадянського суспільства до вироблення та реалізації публічної політики, оскільки згідно чинного законодавства органи самоорганізації населення як інституції громадянського суспільства можуть наділятися правом виконання часини публічно-владних повноважень на місцевому рівні.

Черговим механізмом забезпечення участі громадськості та інститутів громадянського суспільства у публічній політиці на місцевому рівні є *громадські слухання*. Це можливість для громадськості та інститутів громадянського суспільства безпосередню брати участь у здійсненні місцевого самоврядування, тобто порушенні питань та внесенні пропозицій щодо питань публічної політики на місцевому рівні.

За результатами розгляду пропозицій громадських слухань, місцевими органами публічної влади приймається одне з таких рішень:

– врахувати пропозиції;

– відхилити пропозиції з обов'язковим зазначенням причин такого відхилення;

– частково врахувати пропозиції – в такому випадку зазначаються і причини цього рішення, і заходи для реалізації частини врахованої пропозиції, відповідальні за це посадові особи [3, с. 19].

Разом з тим, зазначений механізм не завжди є досить дієвим, оскільки пропозиції громадських слухань, надані громадськістю чи інститутами громадянського суспільства, можуть не враховуватися.

Механізмом залучення громадськості до публічної політики є *громадські консультації*. Практика доводить, що визначальними у процесі творення публічної політики мають бути відкритість та прозорість, оскільки це забезпечує максимальне врахування переваг та уподобань громадян, широкого кола суспільних груп, що, в кінцевому підсумку, дає змогу досягти відповідності такої політики реальним потребам суспільства.

Проводячи консультації з різного роду групами, спільнотами громадянського суспільства можна досягнути декількох цілей:

– зібрати необхідну інформацію, яку можна використати в процесі подальшого аналізу ситуації або проблеми;

– оцінити підтримку, яку знайдуть різні варіанти рішень;

– заручитися підтримкою того варіанту рішення, до якого прихильно ставиться влада;

– заручитися підтримкою груп, які беруть участь у прийнятті рішення.

Отже, з усього викладеного, можемо констатувати, що публічні консультації є важливими чинником забезпечення якості державної/суспільної політики, що проявляється передусім в її здатності відповідати інтересам суспільства на основі максимального врахування інтересів різних соціальних

груп.

Ще одним механізмом участі громадськості у формуванні публічної політики є *громадський моніторинг*. Поняття громадський моніторинг стосується моніторингу роботи органів державної виконавчої влади організаціями громадянського суспільства і фокусується на системному та комплексному дослідженні їх діяльності у сфері підготовки та прийняття рішень, контролю за їх виконанням. Це є одним із механізмів щодо розширення участі громадянського суспільства у процеси прийняття рішень. Метою громадського моніторингу є підвищення підзвітності, прозорості діяльності органів влади та просування реформ в інтересах суспільства через виявлення слабких місць та внесення змін у існуючі політики та процедури прийняття, виконання та контролю за рішеннями органів влади.

Важливим механізмом залучення громадськості до вироблення публічної політики є *створення та функціонування консультативно-дорадчих органів* при органах публічної влади за участю інститутів громадянського суспільства. [2, с. 129].

Окрім того, одним із суттєвих механізмів участі інститутів громадянського суспільства у виробленні та реалізації публічної політики є *залучення їх до надання соціальних послуг*.

Громадські, благодійні, релігійні організації, які є видами організацій громадянського суспільства, цілком підпадають під категорію надавачів соціальних послуг. Організації мають надавати такі послуги з дотриманням державних стандартів як за плату, так і безоплатно. Громадська чи благодійна організація, яка позиціонує себе як суб'єкт надання соціальних послуг, повинна передбачати в своїх статутних документах відповідні норми про це, мати у своєму штатні чи залучати на договірних основах відповідної підготовки працівників для надання соціальних послуг.

Виходячи з викладеного вище, з'являється ще два механізми залучення громадськості до вироблення та реалізації публічної політик – це *державно-приватне та соціальне партнерство*, а також *участь у місцевих соціальних програмах*. Це можливі механізми фінансування громадських організацій, які надають соціальні послуги.

Таким чином, з викладеного вище, ми можемо побачити, що в цілому в Україні створено достатньо інструментів щодо залучення громадськості до вироблення публічної політики.

Список використаних джерел

1. Ірха К. О. Громадянські ініціативи як чинники розвитку громадянського суспільства України. *Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації*. 2013. № 4. С. 129–132.

2. Козакова О. В. Громадянські ініціативи в розвитку комунікацій між державою та суспільством в Україні. *Збірник наукових праць НАДУ*. Київ : НАДУ, 2012. Вип. 2. С. 161–169.

3. Рейтерович І. В. Основні проблеми інституціоналізації взаємодії держави, бізнесу та громадянського суспільства в Україні. Публічне врядування

в Україні : стан, виклики та перспективи розвитку : матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, присвяч. 100-річчю держ. служби в Україні (Київ, 25 трав. 2018 р.) : у 5 т. / за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2018. Т. 1. 120 с. (С. 19–20).

4. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4572-17 (Текст документа від 28.04.2020)

5. Про звернення громадян : Закон України від 02 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text (Редакція станом на 01.01.2020).

Krasnokutska Iu., Ph.D. in Economics, associate professor,
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

THE EVALUATION OF SERVICE QUALITY: SERVICE PERCEPTION PROBLEMS

Unlike products, which are tangible, services are usually intangible. A service is not a physical good; rather, it is the performance of an act or a deed. This performance often requires consumers to be present during the production or delivery of the service. Service industries, including hospitality and tourism, are actually selling consumers an experience.

Services have been defined to "include all economic activities whose output is not a physical product or construction, is generally consumed at the time it is produced, and provides added value in forms (such as convenience, amusement, timeliness, comfort or health) that are essentially intangible concerns of its first purchaser" [1].

The service quality process is the product of the expectations and perceptions of a firm's management, its employees, and the customers it serves.

Whenever there are differences in expectations or perceptions between the people involved in the delivery and the consumption of services, a potential for a gap in service quality exists. Firms should diagnose any service quality gaps because there is a direct relationship between service quality and customer satisfaction. Simply stated, when customers are satisfied, they are much more likely to purchase from the service provider again. Over time, if they remain satisfied, they become loyal customers. The service gap is the final gap that exists when there is a difference between customers' expectations of a service and their perceptions of the actual service once it is consumed.

When this difference occurs, it is the result of one or more gaps that occur earlier in the service quality process.

The first potential gap is referred to as the knowledge gap, which occurs when management's perception of what consumers expect is different from the consumers' actual expectations. This gap may lead to other gaps in the service quality process, and it is usually the result of a failure in the firm's research program or organizational

structure. Firms need to obtain feedback from customers and employees that can be used to design services that will appeal to customers. If the current service offering is not satisfying customers, then the firm should know from its customer surveys or because its employees are willing, and able, to provide valuable information that they obtain from customers, either voluntarily or involuntarily.

The second potential gap is referred to as the standards gap, which refers to the discrepancy that can occur between management's perception of what customers expect and how the service delivery process is designed to meet those expectations. Management establishes the specifications to provide the desired service at the desired level of quality. Therefore, even if management remains accurate in its perception of customer expectations, a gap could still exist in service because the delivery process does not accomplish the goals of the firm. For example, management may have correctly determined the amount of time that customers are willing to wait to check in to a hotel, but they may not schedule enough front desk clerks to meet the customers' expectations.

This could result from a lack of commitment on the part of management or the result of management trying to reduce the firm's operating costs. One of the techniques used by management is to develop a service blueprint — a flow chart that details the delivery process, including the points of contact with customers. This will help to uncover any shortcomings in the delivery process that may lead to a gap in service quality. Management should document each step in the process to identify areas for improvement.

The third potential gap is referred to as the delivery gap, which occurs when there is a difference between the service delivery specifications and the actual service delivery. Management may have correctly assessed customer expectations and developed specifications that will meet these expectations, but employees may not deliver the service properly. For example, a restaurant may specify that wait staff should approach customers within two minutes of seating. However, the wait staff may stand around discussing their plans for later in the evening and ignoring the specifications. Firms must find ways to create an atmosphere for employees that ensures their willingness to perform the job tasks as desired by management. Employee selection and training are critical in this process, as are the rewards and recognition provided for good performance.

The fourth potential gap is referred to as the communications gap, which occurs when there is a difference between the service delivered and the service promised through the firm's external communications with customers.

Many firms tend to promise more than they can deliver in an attempt to persuade customers. For instance, advertisements for hospitality and tourism firms lead customers to believe that in the event of a problem or mishap the firms will do whatever they can to satisfy customers. Making promises to consumers that cannot be delivered is a big mistake that service providers often make. It results in service performance levels that are below consumer expectations, leading to dissatisfaction. Each individual consumer makes purchase decisions and has established, based on past experiences, a set of expectations for the performance of a product or service.

Anyone who travels on a regular basis can provide stories related to experiences with airlines, hotels, and restaurants. Ironically, firms that advertise 100 percent satisfaction guarantees are banking on the fact that most customers will not complain or force the issue. In other cases, firms simply neglect to inform customers about procedures or policies that would affect their expectations.

For example, a good waitress will make sure that customers know that a dish is spicy or that a certain entrée will take longer to properly prepare, so that customers can make informed decisions and are less likely to become dissatisfied, because the actual performance will more closely match consumer expectations.

If any of the first four gaps occur, then the service gap will occur because the actual service will not meet the customer's expectations. Comment cards and basic surveys will often uncover a service gap, but they may lack the detail needed to evaluate the other potential gaps. Therefore, firms should have a mechanism in place to obtain feedback from customers and employees that can be used to examine the entire service quality process. If services do not meet customers' expectations of quality, then the customers become dissatisfied and will likely not return. Also, they will convey these negative experiences to their friends and colleagues.

REFERENCES

1. James Brian Quinn, Jordan J. Baruch, and Penny Cushman Pacquette, "Technology in Services," Scientific American 257, 6 (December 2007): 50–58.

2. Christopher H. Lovelock and Lauren Wright, Principles of Service Marketing and Management, first edition (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1999), pp. 7–14.

3. Douglas Hoffman and John E. G. Bateson, Essentials of Services Marketing (Fort Worth, TX: Dryden Press, 1997).

4. A. Parasuraman, Valerie Zeithaml, and Leonard Berry, "A Conceptual Model of Service Quality and Its Implications for Service Quality Research," Journal of Marketing 49 (fall 2005): 41–50.

5. Mission statement card, The Greenbrier, White Sulphur Springs, WV, 2004.

6. Leonard L. Berry and A. Parasuraman, Marketing Services: Competing Through Quality (New York: The Free Press, 2011), p. 133.

7. William B. Martin, Quality Service: The Restaurant Manager's Bible (Ithaca, NY: Cornell University, 2006).

Кудрявцев О. Ю., кандидат політичних наук, доцент,
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

ІСТОРИЧНА КОНТЕКСТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯВИЩА ЛЕГІТИМНОСТІ СУБ'ЄКТА ВОЛОДАРЮВАННЯ

Історично терміни «легітимний» та «нелегітимний», у контексті традиційного способу легітимації влади були пов'язані з походженням правонаступника престолу, підтвердженням його традиційного права отримати

корону. Джерела традиційного способу легітимації влади ми можемо виявити у концепціях власності та володарювання. Традиційна легітимність та легітимація – результат підтвердження легальності престолонаслідування, саме тому політична легітимність може наразі вважатися зворотною стороною законності. Легітимація у такий спосіб є незворотною, тобто монарх не може втратити легітимне право на володарювання, бо не може бути позбавлений легальності своєї влади. Відповідно, за час існування монархій багато разів поставало питання про «правильність» самого механізму престолонаслідування, його відповідність як нормам Середньовіччя, так і принципам правової держави, що з'явилися значно пізніше. В той момент, коли сумніви переростали у впевненість, у підвладних було дві можливості: продовжувати підкорюватися існуючим всередині себе самих традиціям чи ставати опозицією, захищаючи власні інтереси [1].

Означені моральні аспекти підкорення сягають корінням набагато глибше від питань законного підтвердження влади, оскільки пов'язані з оцінкою закону як такого. Значення має не те, що закон приписує чи забороняє робити, а те, що він мав би регламентувати, та яким він мав би бути. Це є основною проблемою легітимації у такий спосіб. Завдання монарха – не лише переконати суспільство у своїй родовитості, а ще й затвердити правильність такого принципу обрання, непорушність традиції, як першооснови того чи іншого суспільства. Саме тому дуже часто у пошуках виправдання влади зверталися до мислителів, завданням яких було знайти достатньо-вагому мотивацію добровільному підкоренню [2].

У більшості випадків легітимність була пов'язана з можливістю морального виправдання основних засад володарювання (політичного режиму – використовуючи сучасний дискурс). На відміну від філософських трактувань легітимності та легітимації, соціальні мислителі (соціологи) визначали легітимність як відповідність володаря певному типу соціального простору у конкретному місці в конкретно-історичний проміжок часу. Соціальна сторона мотивації легітимувати того чи іншого лідера пов'язана з відчуттям його відповідності потребам конкретного суспільства та історичної епохи. Сьогодні такий принцип можна назвати «відчуття своєї людини». Таке сприйняття легітимності дає розуміння того, чому суспільство має саме такі очікування від політичної еліти, чому політичні інститути разюче різняться від одного суспільства до іншого, в яких випадках влада має в собі більший коефіцієнт примусу і т. ін. [3].

Більше того, легітимація як відповідність часу дає можливість якісно простежити причини ерозії влади, її знецінення в очах суспільства, наслідками чого стають суспільні заворушення, масові кровопролиття тощо. Втрата легітимності, неможливість повторно легітимувати скомпрометовану владу призводять до відсутності сприйняття суспільством політичного лідерства як інституту. Це, як правило, короткотривалі епізоди історії, але вони є надзвичайно важливими, оскільки дають можливість суспільству відчути усі переваги легітимної влади. За нормальних умов легітимність сприймається як

природна характеристика, і в суспільній свідомості дуже швидко нівелюється необхідність її підтримання.

Список використаних джерел

1. Аблякимов Е. Е. Правові основи формування державних електронних інформаційних ресурсів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Е. Е. Аблякимов. К., 2010. 20 с.

2. Агамирзян И. Электронное правительство в контексте глобализации. *Компьютерра*. 2002. № 23. С. 27–32. URL: http://old.computerra.ru/offline/2002/448/18414/.

3. Алмонд Г. Гражданская культура и стабильная демократия / Г. Алмонд, С. Верба ; [пер. с англ.]. *Антология мировой политической мысли* : В 5 т. М. : Мысль, 1997. Т. II. : Зарубежная политическая мысль. XX в. / Нац. общественно-науч.фонд ; [отв. ред. Т. А. Алексеева ; ред.-сост. Г. К. Яшин, Е. Г. Морозова]. 832 с. С. 592–610.

Кузьмук О. М., кандидат соціологічних наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

ДОВІРА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ГРОМАДИ

Дослідження довіри загалом та соціальної довіри зокрема мають глибокий практичний зміст, оскільки вони дозволяють конкретизувати інституційні процеси, що відбуваються в суспільстві. Соціальна довіра допомагає створити формальні інститути й організації, домашні господарства і родини, розвинуті (спроможні) громади.

Слід зазначити, що інтерес до теми довіри загострюється в періоди трансформації суспільств до наступної історичної стадії, коли недовіра до політичного режиму зі сторони громадськості стає ресурсом й каталізатором для реформ у суспільстві. Але разом з тим й у відносно стабільних суспільствах ця тема є популярною в силу тих надій, котрі покладаються на довіру при прогнозуванні соціально-економічного зростання й збереження соціальної стабільності.

Шлях наукового вивчення довіри пролягає від розуміння даного явища як елемента міжіндивідуальної взаємодії у повсякденному житті до осягнення довіри як значимого соціального ресурсу суспільства, який потенційно має здатність суттєво впливати на різні галузі суспільного життя.

Різнобічні інтерпретації поняття «довіра» представлені у напрацюваннях багатьох соціологів. Зокрема, довіру вивчали Е. Дюркгейм, М. Вебер, Т. Парсонс, Р. Мертон, Р. Патнем, Р. Барт, Дж. Коулмен, Ф. Фукуяма, Д. Гамбетта, П. Штомпка,Ф. Фукуяма, Ш. Ейзенштадт.

У вітчизняній соціології до проблем довіри–недовіри в українських реаліях зверталися переважно соціологи, зокрема І. Бекешкіна, Є. Головаха,

Н. Паніна, С. Макеєв, А. Мельников, І. Мартинюк, А. Ручка, М. Паращевін, А. Колодій, В. Степаненко та інші. Їх напрацювання пов'язані передусім із вивченням тенденцій ставлення громадян та довіри громадськості до суспільно-політичних інститутів.

Р. Берон, Н. Керр і Н. Міллер дотримуються думки, що рівень індивідуальної довіри є фактором соціальної кооперації: згідно з дослідженнями, люди з «високим рівнем довіри» частіше об'єднуються, ніж люди з «низьким рівнем довіри». Крім того, в умовах «суспільної дилеми», коли загальні ресурси вичерпуються, люди з «низьким рівнем довіри» продовжують ними користуватися, тоді як люди з «високим рівнем довіри» зменшують свої потреби, «і вірять в те, що інші люди, врешті решт, усвідомлять необхідність знехтування власними інтересами для суспільного блага» [5, с. 125].

Френсіс Фукуяма вважає довіру як таку, що визначає прогрес; вона діє на мікро-, мезо- та макрорівнях суспільного життя [6, с. 46]. Економічну відсталість у світі можна пояснити недостатністю взаємної довіри. Досліджуючи феномен довіри, П. Штомпка дійшов висновків, що усі посткомуністичні країни переживають стан «синдрому недовіри», дія якого зменшується у міру поступової стабілізації соціальних відносин, починаючи від середини 1990-х років.

Загалом довіра є важливим соціальним інститутом, тому і будь-які спільноти передбачають перманентну присутність довіри в суспільстві.

Довіра є найбільш фундаментальним явищем, його соціально-психологічна сутність дозволяє найповніше осмислити засоби зв'язку людини із світом, закономірності освоєння того культурного простору, всередині якого людина тільки й може знайти свою родову людську сутність і водночас залишатися самостійним істинним «суб'єктом життя» (С. Л. Рубінштейн), а не суб'єктом «відчуженої активності» (Е. Фромм) [2, с. 59].

Довіра до світу й довіра до себе не існують ізольовано одна від іншої, а є відносно самостійними формами довіри. Ступінь довіри є саме тим первинним фактором, що забезпечує довгостроковий взаємозв'язок людей, що об'єднуються в одній громаді.

Якщо у Н. Лумана довіра виступає механізмом, який забезпечує стабільність системи, то для іншого представника постклассичної метапарадигми Е. Гіденса довіра виступає механізмом, який підтримує стабільність життєвого простору індивіда [3, с. 145–153].

Іншими словами, довіра є свого роду формою «онтологічної безпеки», яка формує комфортні умови життя індивіда в умовах постійних змін та глобальних викликів. Е. Гіденс виділяє три форми довіри, що існують у сучасному світі: особистісна довіра, яка ґрунтується на кровноспоріднених та дружніх зв'язках; безособистісна довіра до абстрактних систем та інститутів та узагальнена довіра як базова настанова до взаємодії у суспільстві. Ці форми довіри пронизують весь спектр соціальних відносин [1, с. 207–261].

На думку Ф. Фукуями, довіру можна ототожнити з мастилом, що робить діяльність будь-якої групи ефективнішою [6, с. 18]. За таких умов цей феномен доцільно вивчати в контексті соціальних мереж, всередині яких формується «радіус довіри» – спільні норми, що притаманні окремим групам людей і не поділяються іншими групами того ж суспільства [7, с. 23].

У діяльнісно-активістській теорії (постнекласична метапарадигма), представником якої є П. Штомпка, довіра виступає настановою до взаємодії навіть в умовах невизначеності та ризику й аналізується у контексті трьох вимірів: довіра як характеристика відносин (реляційний рівень); довіра як особистісна характеристика (психологічний рівень); довіра як культурна складова певного суспільства (культурний рівень). Це свідчить про те, що П. Штомпка розглядає довіру на онтологічному рівні як складний феномен, який може функціонувати у межах соціальних взаємодій як у малій групі, так і поширювати свій вплив на суспільство загалом.

Дещо дотичне розуміння довіри знаходить своє вираження і в неокласичній метапарадигмі, де розвивається ідея про довіру як соціальну дію, що слугує чинником інтеграції суспільства та формує умови для ефективного досягнення мети. Проте у межах цього напряму поняття «довіра» суттєво збагачується завдяки не тільки структурному, але й функціональному/ дисфункціональному аспекту, що дозволяє використовувати цей феномен для пояснення процесів, які відбуваються у соціальній системі.

Метапарадигми, які об’єднують некласичну групу теорій, розглядають довіру як суспільний ресурс, який мобілізує людську поведінку, спонукає до дії; підтримує творчий активізм відносно інших осіб; знижує рівень невизначеності та ризику.

На думку Ф. Фукуями, довіра, народжуючись в особистісних взаєминах, може накопичуватися на середньому рівні соціальної взаємодії – рівні громадянського суспільства – і привести до створення атмосфери довіри в суспільстві. Це та ключова характеристика розвиненого людського суспільства, що виявляється як на індивідуальному рівні, так і на рівні соціальному. Саме довіра, а не ринкові відносини чи національні традиції, визначає прогрес, успіх «самореалізації» конкретного суспільства [6, с. 17–18].

У відповідності до концепції Е. Ґідденса, довіра є інтегральною позицією практичної свідомості, що організовує і спрямовує дії людей у «суспільстві ризику», допомагає суб’єктам конструювати свій соціальний простір, дає змогу орієнтуватися в неструктурованому світі та виявляється на персоніфікованому рівні (довіра до людей, співпраця, взаємовідповідальність, упевненість у чесності інших) і рівні довіри до абстрактних систем (довіра до організацій, інститутів, підсистем соціуму) [1, с. 66].

Аналіз найбільш розроблених тем й запитуваних на вітчизняних теренах об’єктів досліджень показує, що одним із найактуальніших на сьогодні є соціально-політичний феномен довіри до влади – як «складне, багатогранне явище, яке відображає ставлення соціальної групи, індивіда до дій представників влади, сформоване на основі переконаності в правоті й

правильності його етичних, соціально-психологічних, емоційних і раціональних дій та є добровільним свідомо позитивним ставленням, моральною або дієвою підтримкою, що обумовлюється ступенем відповідності політики, здійснюваної її представниками, тенденціям соціально-політичного розвитку країни» [4, с. 218].

В сучасних дискусіях щодо феномена довіри все більше питань спрямовано на пошук механізмів практичного управління соціальним ресурсом довіри з метою досягнення певних цілей.

Дійсно, в розвинутих суспільствах фіксується високий рівень міжіндивідуальної довіри і довіри до соціальних інститутів суспільства. Довіра є водночас і умовою процвітання суспільства і її результатом, що спонукає до пошуку механізмів збільшення ресурсу довіри у суспільстві, що, в кінцевому підсумку, дозволить активізувати позитивні соціальні зміни в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Гидденс Э. Устроение общества: Очерк теории структурации / Э. Гидденс; пер. з англ.; 2-е изд. М. : Академический Проект, 2005. 28 с.

2. Докторова Д. Теоретичні підходи до розуміння поняття «довіра». *Соціологічні студії*. 2014. № 1 (4). С. 50–62.

3. Луман Н. Общество общества. Часть I. Общество как социальная система. М. : Логос, 2004. 232 с.

4. Назарук О. Довіра як передумова формування позитивного соціального досвіду особистості. *Проблеми загальної та педагогічної психології.* 2010. Т. 12. С. 216–224.

5. Стеценко Т. Становлення теорії довіри в соціології. *Соціальні виміри суспільства.* Збірник наукових праць. Випуск 1 (12). Київ : Інститут соціології НАН України, 2009. С. 123–131.

6. Фукуяма Ф. Великий крах. Людська природа і відновлення соціального порядку / Ф. Фукуяма; пер. з англ. В. Дмитрука. Л. : Кальварія, 2005. 380 с.

7. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма; [пер. с англ. Д. Павловой, В. Кирющенко, М. Колопотина]. М.: АСТ, 2008. 730 с.

8. Штомпка П. Доверие в эпоху глобализации. *Социальная политика и социология.* 2006. № 4. С. 8–15.

9. Штомпка П. Социология: анализ современного общества / П. Штомпка: Пер. с польск. С. М. Червонной. М. : Логос, 2005. 307 с.

Любчук В. В., кандидат соціологічних наук, доцент,
Волинський національний університет
ім. Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

БРЕНДИНГ МІСТА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЙОГО ІМІДЖУ

Роль міста в останні десятиліття невпинно зростає, як і зростає кількість міського населення. Водночас, залишається незмінним проблема презентації

міста, створення його привабливого образу для містян, інвесторів, туристів. У кожному місті є своя родзинка, що робить його унікальним у порівнянні з іншими подібними типами міст. Причому ця унікальність визначається не тільки кількістю та складом населення, але і специфічними видами діяльності, наявності певних звичаїв і традицій та вмінням все це представити широкому загалу. Тому розглядаємо місто як бренд, а особливості його формування як процес брендингу, що є дуже популярним напрямом не лише за кордоном, але і набуває свого надзвичайного значення в Україні теж.

Спочатку бренд та брендинг сприймався лише в контексті маркетингу: попиту та пропозиції на товари та послуги. На сьогодні є потреба у більш розгорнутому вигляді говорити про брендинг та про його види. У широкому значенні брендинг – це процес формування бренду. При вивченні міста, акцентуємо увагу на територіальному брендингові, який є, на думку багатьох вчених, достатньо ефективним інструментом представлення регіону (міста).

Досліджуючи доробок вчених, присвячених аналізу бренду міста, брендингу території, іміджу міста, зауважуємо, що актуалізується брендинг міста для туристичної галузі [1], в контексті інвестиційної привабливості [2], в якості перспектив розвитку міста в сучасних інформаційних та глобалізацій них умовах [3], піддаються аналізу масові комунікації як інструменту брендингу міста [4] та ін. Водночас, дослідники міста, аналізуючи формування його іміджу, звертаються до іміджу територій в контексті сталого розвитку [5], до іміджу міста як компоненти територіального маркетингу [6], іміджу міста як фактору його розвитку [7].

Мета публікації полягає у з’ясуванні того, як брендинг міста впливає на формування його іміджу.

В сучасних умовах особливо важливо акцентувати увагу на привабливості території для тієї чи іншої цільової аудиторії. Без оптимально сформованої брендингової кампанії стає складно формувати імідж міста, сприяти його розвитку, впроваджувати інноваційні технології тощо. Таким чином, брендинг потрібен усім містам, головне визначити цільову групу – туристів, інвесторів, нових жителів та визначитися із метою брендингу. Як зазначають Смирнова Т. А. та Приварникова Т. Ю., національний бренд почав формуватися лише у 2000-х рр. Власні бренди мають такі міста, як: Дніпропетровськ, Донецьк, Київ, Харків, Львів, Одеса, Суми та ін. [1, с. 95].

Брендинг повинен мати комплексний характер. Оскільки територіальний брендинг – досить новий напрям, то щоб обрати ефективні інструменти для його впровадження варто застосувати SWOT-аналіз. Також необхідно розробити стратегію брендингу міста. Як зазначають деякі дослідники, доцільно виділити такі етапи стратегії брендингу: 1) діагностика ситуації та цілей брендингу; 2) формулювання сутності бренда; 3) стратегічний план із просування бренда; 4) реалізація стратегічного плану; 5) оцінка ефективності сформованого бренда [1, с. 96-98].

Оскільки брендинг територій (міста) має на меті довести унікальність території, то важливим аспектом постає імідж міста. У 90-х рр. ця практика

набула поширення за кордоном, почали створюватися спеціальні агентства з просування територій. Окрім безлічі інструментів, що застосовували, також розробляли логотип міста, що мав вказувати на оригінальність та унікальність території. На кожному логотипі підкреслювалися цікаві та знакові для міста риси [2, с. 135-137].

Російський дослідник Панкрухін А. П. у праці «Маркетинг у Росії і за кордоном» наводить міжнародне визначення «імідж території», затверджене Всесвітньою туристською організацією: «Імідж території – сукупність емоційних і раціональних уявлень, які основуються на зіставленні всіх ознак території, власного досвіду і чуток, що впливають на створення певного образу» [8].

Сучасний маркетинг вивчає найефективніші методи формування іміджу. Бокоч Ю. М. пропонує такі ознаки маркетингу територій: 1) орієнтація на споживача; 2) охоплення території в цілому, зокрема тих міст і районів, які належать до його складу; 3) урахування інтересів усіх соціальних груп: підприємців, кваліфікованих працівників, молоді, пенсіонерів та ін.; 4) професіоналізм у розробці і реалізації концепції маркетингу, оформлення її як нормативного документа; усестороння інформованість про інтереси соціальних груп, координація і спільна діяльність громадського та приватного секторів; 5) зміна структури органів територіального управління завдяки створенню спеціальних служб з розробки і реалізації маркетингових програм; 6) орієнтація на реалізацію концепцій маркетингу, планування, регулювання і контроль за здійсненням усіх маркетингових заходів [6, с. 179-180].

Дослідники міста виділяють основні функції іміджу: 1) ідентифікація – дозволяє цільовій аудиторії сприймати інформацію про позитивні або негативні сторони об’єкта за короткий період часу, не аналізуючи всю інформацію; 2) ідеалізація – сприяє проєктуванню на об’єкт тих або інших характеристик, забезпечуючи позитивне або негативне інформаційне поле навколо об’єкта; 3) порівняння – базується на іміджах інших об’єктів, відображаючи контраст з об’єктом іміджу в позитивну або негативну сторону; 4) диференціація – демонструє особливі якості іміджу об’єкта в ситуації, що склалася [9, с. 233].

У процесі формування бренда міста істотним є також правовий захист символіки міста, що є частиною іміджу і відображає оригінальність та спеціалізацію міста. У маркетингу міста, як і будь-якої території, важливу роль відіграє символіка. Міську символіку традиційно складають такі компоненти:

1) офіційні символи міста – герб, прапор і гімн міста, штандарт та печатка міського голови;

2) офіційні символи територіальних одиниць міста – гербові емблеми і прапори, затверджені органом місцевого самоврядування;

3) архітектурно-меморіальні символи – зображення архітектурних та історичних пам’яток міста;

4) словесні символи – назва міста і найменування його районів, а також утворені на їх основі слова і словосполучення (скорочення), за винятком прізвищ і власних імен [10; 11].

В умовах глобалізації одним з найважливіших завдань органів місцевого самоврядування є створення позитивного іміджу міста на міжнародній арені, результатом цього може стати як поява закордонних інвесторів, так і приваблення туристів за рахунок розвитку економічного та культурного співробітництва.

При формуванні брендингу міста важливо враховувати його тип, наприклад, глобальне місто – є феноменом сучасності. До речі, Міхеєва О. К., акцентує увагу на таких типах глобальних міст: Альфа-міста (глобальні континентальні «столиці») – це комунікаційно-сервісні центри світового значення із ареалом «обслуговування» до 20 млн. осіб, Бета-міст - міста-шлюзи (субконтинентальні столиці), ареал обслуговування яких досягає від 10 до 20 млн. населення; міста групи Гамма є периферійними (регіональними столицями), під ареал обслуговування яких підпадають до 5 млн. населення прилеглих територій; Дельта-міста з незначним ареалом обслуговування. Це типові адміністративні центри, які постійно підвищують своє значення, роль та впливовість у масштабах регіону [3, с.2 66].

Підсумовуючи, можемо заначити, що брендинг міста є важливим напрямом діяльності для презентації міста, популяризації його для туристів, інвесторів, жителів та потенційних жителів міста. Оптимально розроблена стратегія брендингу міста сприятиме його іміджу у порівнянні з іншими містами, з одного боку, та впливатиме на вибір представників цільової групи – з іншого боку. Сучасне суспільство вимагає залучення новітніх технологій, кращих спеціалістів для формування бренду міста та його іміджу.

Список використаних джерел

1. Смирнова Т.А., Приварникова Т.Ю. Формування бренда міста як інноваційний шлях підвищення його привабливості для туризму. *Вісник Дніпропетровського університету.* Серія: Менеджмент інновацій. 2015. Вип. 5. С. 93–100

2. Ємельянцева Д.І., Пашкова Д.Д. *Водний транспорт*. 2014. Вип. 2. С. 133–138

3. Соціологія міста: навч. посіб. За заг. ред. О. К. Міхеєвої. Донецьк : вид-во «Ноулідж». 2010. 464 с.

4. Солдатенко І., Посильний І. Масова комунікація як інструмент брендингу міста. *Соціологічні студії.* 2019. №2 (15). С. 55–63.

5. Балуєва О. В., Рибаченко Т. Ю. Формування іміджу територій в контексті сталого розвитку. *Економіка і організація управління.* 2014. № 3 (19) – 4 (20). С. 20–24

6. Бокоч Ю.М. Образ та бренд міста як компоненти територіального маркетингу. *Вісник ХДАК*. 2016. Вип.49. С. 174–184.

7. Карий О.І. Імідж міста як фактор його розвитку. *Економіка та держава.* 2010. № 10. С. 35-37.

8. Панкрухин А. П. Маркетинг территорий: маркетинг региона. *Маркетинг в Росии и за рубежом.* 2004. № 2. С. 9–11.

9. Киреева С.А., Кузина К.А. Имидж региона: теоретический аспект. *Вестник АГТУ.* 2007. №1 (36). С. 233–245.

10. Панкрухин А.П. Муниципальное управление: маркетинг территорий. М. : Логос, 2002. 64 с.

11. Лісниченко О. Символіка як бренд. *Партнери.* 2006. №1–2. С.14.

Mykhailova I., Ph.D., Associate Professor,
Melnik I., Student of
Educational and scientific institute of economics and management,
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

DEVELOPMENT OF LEGAL BASES OF SOCIAL WORK IN UKRAINE

Youth is one of the productive forces of society. This category of the population of Ukraine is determined by the age of 28 years. Young people are called the generation of the transition period, which lives in an era of rapid and profound changes, in years of severe shocks and new opportunities. Young people are a specific contingent of the population, qualitatively different from all other age groups. The role of youth as a factor in the socio-demographic development of the state (region) is due to the following peculiarities of this age group: increased (compared to other age groups) birth rate – it is women of young age who account for the bulk of births; high migration mobility; high demand for education – almost all persons studying in higher and vocational schools, young age; increased degree of mobility in terms of changes in the workplace, retraining, development of new types and areas of activity.

Youth is the future of the state, its intellectual potential, the basis of economic, political and social life. Therefore, the social situation and social problems of young people are studied and studied in the following aspects: the demographic situation in the youth environment; youth and health; social status and well-being of young people; youth and marriage, problems of young families; employment and vocational training of young people; youth and education; youth and the Armed Forces, other military formations of Ukraine; physical culture and sports; system of value orientations, cultural needs and spiritual world of Ukrainian youth; risk groups and risky behavior; economic activity of youth, etc. Social work with young people has a long history and is based on the main approaches and directions of socialization of the individual, which were formed on the basis of the theory of social pedagogy. Social transformations in the state, the crisis of the economy and changes in public life necessitated the emergence of new social institutions authorized to implement social protection of young people, new directions and approaches in social work with youth that meet the needs and requirements of society, social needs of boys and girls. Social work with youth is carried out in accordance with the main directions of state policy [1].

The most important of them are: determination of legal bases of social work with children and youth, development and implementation of state, sectoral, regional programs of social formation and social support of children and youth; creation of favorable conditions for the harmonious development of children and youth, meeting the needs of voluntary choice of activities not prohibited by law, active participation in creative, cultural, sports and health activities, counseling and provision of social services, socio-medical, psychological and pedagogical, legal, informational and other types of social assistance; implementation of social management in relation to the organization of activities of executive bodies, public organizations aimed at overcoming social problems, implementation of social and preventive work to prevent the consequences of negative phenomena and overcome such consequences, development and implementation of a set of rehabilitation measures to restore the social functions, psychological and physical condition of children and youth who have suffered cruelty, violence, and emergency situations, assistance to children's and youth organizations, other associations of citizens, individuals in the implementation of their own socially significant initiatives and projects, ensuring compliance with social standards and norms of living conditions, moral, psychological and physical condition of children and youth, implementation of personnel, scientific and methodological, financial, logistical, informational and other types of social work; promoting the development and support of the volunteer movement, establishing and strengthening links with social services for young people abroad, integration into the international system of social work with young people, implementation of a set of medical and co-social and rehabilitation measures for the adaptation of children with disabilities in society.

The mechanism of formation and implementation of state youth policy in Ukraine is: legal framework; annual hearings in the Verkhovna Rada of Ukraine on the situation of youth and a report on this issue to the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, structural units dealing with youth issues, public authorities and administration at all levels, social services for young people, public youth associations, targeted comprehensive programs, earmarked funds for financing youth social policy, attracted material and financial resources of enterprises, organizations and institutions, associations of citizens interested in working with youth, the activities of special youth funds that are subjects of social work with youth. The tasks of the subjects of social work with children and youth are: provision of various social services, social-medical, psychological-pedagogical, legal, informational, material and other types of social assistance, counseling of children and youth; development and implementation of a system of measures to create conditions sufficient for the life of various categories of children and youth, implementation of social and preventive work among children and youth, taking a system of measures to prevent and overcome negative phenomena. Development and implementation of rehabilitation measures to restore the social functions, moral, mental and physical condition of children and youth, adapt them to safe social and other living conditions, as well as provide assistance to children, young people who have suffered violence and violence in extreme situations; implementation of

international cooperation, study and dissemination of international best practices in social work with children and youth; assistance to youth organizations and individual citizens in their cultural and physical development, participation in labor and socially useful activities; exercising other powers in the field of social work with children and youth. Subjects of social work with children and youth have the right to:

• make proposals to the executive authorities and local governments on social work with children and youth, participate in their implementation.

• enter into agreements with enterprises, institutions and organizations, including foreign ones, to perform work that contributes to improving the efficiency of social work;

• create agencies, specialized services, other social institutions, engage in charity in accordance with the laws of Ukraine; to receive from enterprises, institutions and organizations of all forms of ownership information on social work with children and youth;

• conduct sociological research on youth issues at enterprises, institutions and organizations;

• to represent the interests of individual young people (young families) in their relations with enterprises, institutions, organizations;

• to provide in the prescribed manner to enterprises, institutions and organizations under contracts paid services for information and methodological support of their activities for social services for children and youth, crediting the funds received to the accounts of the relevant centers of social services for youth.

The main purpose of social work with children and youth is to create conditions for positive socialization of the individual, which contributes to the social adaptation and self-realization of the younger generation in the interests of the individual and society. Social work involves the interaction of two priority aspects of the state: social care, providing various types of assistance to different categories of youth and the activities of social institutions aimed at unleashing the creative potential of youth. Social work with children and youth - the activities of authorized bodies, enterprises, organizations and institutions, regardless of their subordination and form of ownership and individual citizens, which aims to create social living conditions, harmonious and diverse development of children and youth, protection of their constitutional rights, freedoms and legitimate interests, satisfaction of cultural and spiritual needs. The uniqueness of young people as a special demographic group of the population determines the specific approaches to social work, which are based on such areas and technologies as social prevention, social services, social rehabilitation and social assistance.

References

1. Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2001. №42, С. 213.

Новосьолова О. С., кандидат економічних наук, доцент,
Осокін А. О., студент,
Херсонський національний технічний університет, Україна

SMART PARKING У СУЧАСНОМУ МІСТІ

Зростаючі темпи розвитку міст ставлять нові завдання перед урядом, бізнесом та пасажирами. Транспортним операторам важко залишатися конкурентоспроможними без збільшення свого автопарку та розвитку доступних маршрутів. Уряди стикаються з ще більш складною проблемою збалансування пасажиропотоку та забезпечення привабливості послуг з пасажироперевезення для бізнесу.

Перехід до статусу розумного міста може зайняти роки. Тим часом обсяги трафіку та затори продовжують зростати, збільшуючи попит на ефективне та швидке рішення, яке не впливає негативно на існуючу інфраструктуру. Очікується, що цього року світові продажі автомобілів сягнуть 62 мільйонів, незважаючи на вплив коронавірусу на світову економіку та 110 мільйонів до 2025 року [1]. Це експоненціальне збільшення виробництва та продажу автомобілів – разом із збільшенням урбанізації – означає, що уряди та міста повинні адаптуватися, поки не пізно. Чому технологія розумного паркування важлива? Відповідь на завантаженість міста транспортом та способи протидії цьому можуть бути простими. Розумні місця для паркування можуть вирішити такі проблеми, як доступність послуг, затори та міська мобільність. Еволюція паркувальних технологій надає переваги водіям, транспортним операторам та урядам шляхом наведення порядку, прозорості та автоматизації на дорогах. Рано чи пізно розумні системи паркування стануть необхідністю для всіх великих міст, які прагнуть досягти стандартів розумного міста.

Переваги розумного паркування наступні.

1. Економія часу. Системи інтелектуального паркування підключені до централізованих хмарних серверів, які повідомляють про доступний простір за допомогою мобільного додатка, роблячи круїз навколо місця для паркування справді минулим. Автоматизація не тільки керує водієм, але й спрощує процес оплати. Додаток діє як настанова щодо паркування, яка автоматично вбудовується в мобільний GPS-трекер клієнта, визначаючи місце для паркування та ставку тарифу за паркування, списуючи необхідну суму в цифровому форматі, заощаджуючи час та гроші для великої кількості операторів паркування. Безпрограшна ситуація, яка допомагає водіям та операторам паркування.

2. Ефективне управління паркуванням. Розумне паркування – це не лише створення додаткових місць. Йдеться також про великий збір даних та управління ними; доступ до статистичних даних та аналітики в режимі реального часу для покращення можливостей паркування; більш ефективне управління трафіком та тарифами, а також забезпечення легкості та прозорості процесу для кінцевих споживачів.

За згодою водіїв на збір даних, розумне паркування допомагає передбачити майбутнє навантаження на дорогу та автоматизувати тарифи за місця для паркування. Це також створює гіперперсоналізований досвід, беручи до уваги соціальні виплати та державні субсидії, які можуть автоматично пропонуватися мандрівникам, які потрапляють у певні категорії, такі, як пенсіонери та студенти. Все це сприяє підвищенню доступності та привітності міста.

3. Спрощення процедури оплати паркування. Черги для оплати паркування або пошук автомата – це те, що робить паркування неприємним. Для споживачів, що цінують свій час, покращення досвіду паркування є важливим для того, щоб утримати існуючих клієнтів та завоювати нових. Зменшення кількості кроків до покупки значно збільшує шанс клієнта здійснити покупку, і те саме стосується паркування, де чим простіший механізм оплати, тим менший ризик втрати платежу.

Починаючи з оцифровування платежу через обрання банківської картки та мобільного телефону, він може продовжувати застосовувати розумні тарифи на основі сканування номерних знаків або розмірів транспортних засобів, що входять у зону паркування.

Оператори паркувальних служб повинні співпрацювати з муніципалітетами, транспортними операторами та іншими агентами екосистеми, щоб розпочати створювати справді розумне міське середовище. Деякі міста вже запровадили розумне паркування, щоб принести ці переваги своїм громадянам.

Так, система Cleverciti з Німеччини пропонує сенсорне рішення, яке систематично збирає інформацію про доступні та зайняті місця для паркування в режимі реального часу. Кожен датчик охоплює до 30 паркувальних місць, і їх можна встановити на ліхтарних стовпах, будівлях або щоглах, не вимагаючи дорожніх робіт. Він генерує оновлені дані кожні 3 секунди, а також має нічний режим – без необхідності додаткового освітлення або інфрачервоного випромінювання.

Американська компанія Parkwise розробила телефонний додаток із використанням штучного інтелекту, який з’єднує водіїв через їх смартфони, завдяки чому вони допомагають одне одному легше знаходити порожні місця для паркування. Крім того, коли водій збирається залишити місце для паркування, програма повідомляє інших водіїв про безкоштовне місце для паркування.

Список використаних джерел

1. Smart parking – a modern solution for a modern city. URL: https://www.o-city.com/blog/smart-parking-a-modern-solution-for-a-modern-city (дата звернення: 19.04.2021).

Оболенцева Л. В., доктор економічних наук, професор,
Буцька Ю. В., студентка Навчально-наукового інституту
економіки і менеджменту,
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Останні тенденції розвитку туризму в Україні вказують на увагу туристських суб'єктів до модернізації інфраструктури інклюзивного туризму, його виділення в певний вид туристської діяльності та сприяння вдосконаленню.

Цей вид туризму має багато назв, наприклад, «інклюзивний туризм», «соціальний туризм», «безбар'єрний туризм», «паратуризм» тощо [1]. Усі вони означають наявність подорожей для людей з особливими потребами, оскільки ця діяльність інтегрує певну категорію населення в суспільство, дає їм можливість розвиватися, відчувати себе здоровими, особливо, емоційно, і подорожувати нарівні з іншими.

Інклюзивний туризм в Україні – досить нова концепція та активність. Це пов'язано з низкою проблем в соціально-економічному середовищі. В даний час існують організації та асоціації, які надають медичні та реабілітаційні послуги по всій території країни. Вони влаштовують розважальні заходи, а також екскурсії, але, зазвичай, не на великі відстані через нерозвинену інфраструктуру, яка не призначена для людей з особливими потребами.

В Україні понад 2,5 мільйона людей мають статус інваліда, що становить 6,25% від загальної чисельності населення [2]. Кількість людей у цій категорії щороку зростає внаслідок багатьох факторів, таких, як навколишнє середовище, умови життя та праці.

Туризм для людей з особливими потребами, включаючи міжнародний, є досить новим явищем, яке має низький рівень вивченості та публічності, але тим не менше, він є необхідним видом туризму в кожній країні.

За оцінками, 400 тис. людей з особливими потребами подорожують регулярно. Розвиток інклюзивного туризму тісно пов'язаний з попитом на цей вид послуг. Статистика показує, що в майбутньому такий попит буде зростати, тож туризм має значний потенціал для збільшення потоку туристів в Україну.

До того ж, в Україні існує тенденція до старіння населення, тобто більше людей переходять до категорій, які потребують соціального захисту та інклюзивних умов для розвитку туризму. Тому інклюзивний туризм стає все більш важливим серед населення.

Система національного законодавства передбачає лише концепцію реабілітації та надання послуг реабілітації людям з особливими потребами, які безпосередньо пов'язані з рекреаційною та туристською діяльністю, але повністю не охоплюють спектр послуг та можливостей для використання в

туризмі.

З огляду на вищесказане, слід зазначити, що сьогодні діяльність усіх національних установ, в тому числі і органів державної влади, громадських об'єднань, повинна бути спрямована на створення умов, в яких особи з особливими потребами можуть вести самостійне життя та брати участь у всіх її аспектах.

В Україні умови для розвитку інклюзивного туризму визначено в наступних юридичних документах: Конституція України; Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»; Закон України «Про Основи соціального захисту людей з інвалідністю в Україні»; Закон України «Про соціальні послуги»; Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні»; «Конвенція про права осіб з інвалідністю».

Однак до нашого часу в Україні не існує нормативно-правового акту або положення в розробленому документі, які визначали б механізми розвитку та реалізації функцій державного управління з розвитку інклюзивного туристського середовища. Закон України «Про туризм», який є основним юридичним документом, що регулює туризм, також не визначає концепцію інклюзивного туризму [3].

Єдиним документом, що регулює туризм людей з особливими потребами в Україні, є Закон України «Про курорти», де вказано, що санаторно-курортне лікування є доступним для всіх громадян, в першу чергу, для людей з особливими потребами, дітей та хворих на тяжкі захворювання [4]. Фактично, це означає, що особи з особливими потребами мають право на здійснення рекреаційного туризму, але не вказуються ніякі заходи для поліпшення умов відпочинку.

За даними Державного комітету статистики та щорічних звітів туроператорів, кількість інклюзивних туристів щороку збільшується лише на 5% від загальної кількості. Це зумовлено низкою причин: відсутність інклюзивного туризму; веб-сайти недоступні або лише частково доступні; відсутність пристосованого транспорту, готельних номерів; відсутність професійного персоналу, здатного вирішити доступність проблеми; відсутність доступних ресторанів, барів та інших закладів, адаптованих туалетів; вулиці та тротуари недоступні [2].

Аналізуючи перспективи розвитку туризму для людей з особливими потребами в Україні, можна розглянути наступні заходи щодо збільшення наявності інфраструктури для таких туристів.

1. Удосконалення законодавчої та нормативної бази для інклюзивної реабілітації та соціального туризму, зміцнення його повноцінного функціонування. Впровадження цього напрямку буде свідчити про високу соціальну спрямованість держави, її турботу про громадян з особливими потребами.

2. Облаштування туристських об'єктів пандусами, дзвінками, кнопками та спеціальним маркуванням.

3. Інформаційне забезпечення проєктів громадських організацій та розповсюдження інформації про можливості для безбар'єрного відпочинку на території України.

4. Покращення інклюзивних туристських продуктів, таких як інтернет-тури, розвиток садиб у сільській місцевості.

Особливу увагу варто приділити розповсюдженню інформації на регіональному рівні:

- публікація та розповсюдження методологічних рекомендацій щодо влаштування туристів відповідно до вимог та з урахуванням потреб людей з особливими потребами;
- підготовка туристського персоналу установи, екскурсоводів та супроводжуючих осіб;
- вибір туристських об'єктів та визначних пам'яток у кожному районі, які є найбільш цікавими і придатними для інклюзивного туризму [5].

Таким чином, держава зможе вивести інклюзивний туризм на один рівень з іншими видами туризму. Але для цього потрібно провести заходи не лише з впровадження та рекламації інклюзив-турів, але й роботу над соціалізацією людей з особливими потребами, а також роботу над проєктами на вищому рівні законодавства:

- проводити соціальну адаптацію та соціалізацію осіб з особливими потребами у суспільстві, підвищувати рівень їхньої реабілітації, потенціал та якість життя, в тому числі за допомогою туризму;
- розширити на законодавчому рівні (зокрема, у Законі України «Про туризм») пріоритетні напрямки державної політики у сфері спеціалізованих ринків туризму для людей з особливими потребами;
- підвищити прибутковість туризму для людей з особливими потребами, заохочуючи національні та іноземні інвестиції в розвиток цієї туристської галузі, залучення благодійних та інших організацій, спонсорів, створення нових робочих місць;
- розвивати туризм для людей з особливими потребами у сільській місцевості, поєднання його з екологічним (зеленим) туризмом;
- створення сприятливих умов для розвитку туристських ринків для людей з особливими потребами шляхом спрощення податкових, митних, валютних, прикордонних та інших нормативних актів;
- розширити міжнародне співробітництво у сфері туризму для людей з особливими потребами.

Список використаних джерел

1. Слатвінська Л.А. Перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні. URL: http: //www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2020/61.pdf

2. Труніна І. М., Сосновська Ю. Р. Стан міжнародного туризму для осіб з інвалідністю в Україні. *Modern Economics*. 2019. № 15(2019). С. 191-195. URL: https://doi.org/10.31521/modecon.V15(2019)-27

3. Закон України «Про туризм». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#Text

4. Закон України «Про курорти». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text
5. Інклюзивний реабілітаційний туризм – розвиток нового виду реабілітації осіб з інвалідністю в Україні. URL: http://www.nuos.edu.ua/upload/iblock/a2a/Інклюзивний%20туризм.pdf

Островський І. А., кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

ДИСБАЛАНСИ РИНКУ ПРАЦІ: ЕКЗОГЕННІ ТА ЕНДОГЕННІ ЧИННИКИ ТА НАСЛІДКИ

Нестабільна зайнятість у сучасних умовах може розглядатися в еволюційному контексті як процес руйнування соціального контракту середини XX століття, заснованого на довгостроковій зайнятості, соціальнім страхуванні й пенсійнім забезпеченні за допомогою комбінації державних і приватних пільг.

Дисбаланс на ринку праці, пов’язаний із пропозицією випускників і попитом роботодавців на людський капітал, приводить до горизонтальної (працевлаштування на роботу, не пов’язану з областю навчання) і вертикальної (надлишкова освіта) невідповідності робочих місць серед випускників університетів.

Причини дисбалансу на ринку праці носять системний характер і повинні розглядатися у зв’язку із процесами інституціональних і технологічних змін, а також певної соціально-економічної політики. Процеси, що приводять до дисбалансів на ринку праці, мають значну інерційну природу. Наприклад, зміна інститутів або впровадження заходів економічної політики проявляються як дисбаланси через значні тимчасові інтервали.

Процеси, пов’язані із зайнятістю й станом ринку праці, мають екзогенну й ендогенну природу. Ендогенні процеси пов’язані переважно з ринковими й поведінковими факторами, а також укоріненими соціальними цінностями й інститутами. Екзогенні – це більш динамічні процеси, які визначаються економічною політикою й зовнішніми шоками, насамперед, пандемічним. Нестійкість ринку праці в короткостроковому періоді багато в чому пов’язана з екзогенними факторами. Невдала економічна політика може мати й більш тривалі наслідки, якщо внаслідок її проведення змінюється інституціональна структура економіки.

В українських умовах ринкові відносини не можна вважати вкоріненими, і тому інститути, особливо неформальні, сильно далекі від ефективних ринкових ідеалів. Українські ринки праці також піддані викривленням з боку неформальних інститутів, локальних монопсоній і олігопсоній часто з боку державних або пов’язаних з ними структур, а також характеризуються відносною нерозвиненістю у порівнянні з розвиненими країнами малого й

середнього підприємництва, що гнучко реагує на ринкові зміни. Тому при аналізі нестабільності зайнятості необхідно враховувати українські економічні й інституціональні особливості.

Із часу кризи 2008−2009 рр. економісти поглибили своє розуміння довгострокового збитку у зв'язку з початком кар'єри в умовах рецесії. Традиційно вчені вважали економічні підйоми й спади тимчасовим явищем. Однак результати аналізу широких наборів перехресних і динамічних даних із усього миру свідчать про стійкі наслідки спадів для тих, хто виходить на ринок праці під час рецесії.

З'ясувалося, що ті, хто по нещасливому збігу обставин почали кар'єру під час рецесії, мали більш низький дохід протягом 10−15 років після закінчення навчання або довше. Серед менш освічених працівників спостерігаються більш тривалі періоди відсутності роботи й тимчасового збільшення показників бідності. Більш високоосвічені працівники влаштовуються на роботу до роботодавців з більш низькою оплатою праці й потім частково виправляють своє положення, переходячи до роботодавців, що пропонують кращі умови. Дослідження також показали, що представники цієї групи частіше мають більш низьку самооцінку, роблять більше злочинів і більш схильні не довіряти уряду.

Підсумки кар'єрного старту в умовах рецесії не обмежуються рівнем доходів, розміром заробітної плати і якістю робочих місць. Дослідники встановили широкий спектр інших наслідків для соціально-економічного положення й навіть стану здоров'я. Ці наслідки, у свою чергу, можуть впливати на продуктивність працівника, підсилюючи первісний вплив на дохід.

Більш низькі доходи фізичних осіб означають більш низькі сімейні доходи, більш високий рівень бідності і скорочення мотивів укладання шлюбу.

Встановлено, що рівень смертності серед осіб, що виходять на ринок праці в період рецесії, починає зростати з досягненням 40−45 років. Підвищення рівня безробіття на 3,9 % у період рецесії 1982 року призвело до зниження очікуваної тривалості життя на 5,9−8,9 місяців. За оцінками експертів МВФ, очікувана тривалість життя для групи осіб, що вступили до ринку праці в 2020 році та зіштовхнулися з рівнем безробіття майже у два рази вище цього показника, скоротиться на 1−1,5 року [2, с. 18].

Пандемічний шок прискорює прекарізацію зайнятості. Широке поширення досліджень прекаріату пов'язане з великою соціально-економічною значимістю й міждисциплінарним охопленням даної проблематики. Нестабільність зайнятості може розглядатися в контексті дисфункцій ринку праці, а також у зв'язку зі зміною інституціональної структури економіки. Відбувся глобальний відхід від моделі наймання працівників на стабільні робочі місця із традиційними відносинами між роботодавцем і працівником.

Список використаних джерел

1. Тютюнникова С. В., Романіка Т. К. Нестійка зайнятість молоді в умовах панування цифрової економіки. *Молодий вчений*. 2019. № 5. С. 246–250.

URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/5/54.pdf (дата звернення: 23.04.2021).

2. Швандт Г., Вахтер фон Т. Длинная тень неудачного старта. *Финансы и развитие*. 2020. Декабрь С. 16−18.

3. Шевченко В. Ю. Економічні шоки пандемії: основні види та наслідки. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Випуск 56. С. 21−27.

Радіонова Л. О., кандидат філософських наук, доцент,
Маліченко І. В., студентка Навчально-наукового інституту економіки і менеджменту,
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО УРБАНІСТИКУ В УКРАЇНІ

Слово «урбаністика» набуло популярності в Україні протягом останніх 10 років. Його використовують на позначення специфічного підходу до вивчення, планування і творення міст, який приділяє особливу увагу взаємодії міських мешканців зі збудованим середовищем.

У пострадянському контексті урбаністика як діяльність, спрямована на зміни в місті і його просторі, на противагу традиційним підходам, використовує більше напрацювань соціальних наук, міждисциплінарності і західних практик. Англійською це слово перекладають чи то як «urbanism», чи то як «urbanistics», чи то ще якось по-іншому: знайти буквальний переклад не завжди просто через багатозначність трактувань і особливі відтінки, яких термін набув у різних мовах, культурах і країнах.

Поширення «урбаністики» пов’язане з діяльністю антизабудовних і велосипедних ініціатив. 2007 року була заснована Асоціація велосипедистів Києва, яка почала працювати над створенням у місті велосипедної інфраструктури. Того ж року виникла ініціатива «Збережи старий Київ», що боролася проти будівництва на Пейзажній алеї і в кількох інших місцях, але через внутрішні ідеологічні суперечки згодом припинила діяльність. На початку 2010-х років у Києві відбувся масштабний протест проти перетворення Гостинного двору на торговий центр, в Одесі – кампанія «Генеральный протест» проти ухвалення нового генплану, а в Харкові – рух «Зеленый фронт» проти вирубування дерев у Парку Горького. Наприклад, Департамент містобудування і архітектури КМДА привозив в Україну колишнього мера Боготи Енріке Пеньялосу [1].

Розвиток урбаністики в Україні пов’язаний з діяльністю німецьких фондів. З 2008 року в Києві діє Представництво Фонду імені Гайнріха Бьолля, пов’язаного з німецькою партією Зелених. В рамках програми «Сприяння демократії» Представництво підтримало багато урбаністичних проєктів і подій, включно з виданням кількох випусків збірки «Урбаністичні студії». 2009 року у Львові почався спільний проєкт Інтегрованого розвитку центральної частини

міста, який здійснювався у співпраці міської ради і Німецького урядового товариства міжнародного співробітництва GIZ. Після зміни влади у 2014 році GIZ почало активну співпрацю з Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, в рамках якої німецькі експерти надають консультації щодо проведення реформ і популяризують інтегрований розвиток міст, зокрема, через розробку стратегій інтегрованого розвитку Полтави, Житомира, Вінниці, Чернівців, Львова і Подільського району у Києві.

Першими дослідницькою та освітньою урбаністичними інституціями в Україні були Центр міської історії та CANactions. Центр міської історії Центрально-Східної Європи діє у Львові з 2004 року. Він підтримує історичні дослідження міст, пропонує резиденції для молодих науковців, організовує виставки й урбаністичні літні школи. З 2008 року в Києві почав проходити міжнародний архітектурний фестиваль CANactions, заснований Віктором Зотовим. Він проводить міждисциплінарні урбаністичні воркшопи, організовує щотижневі публічні події, а у 2015 року відкрив школу післядипломної урбаністичної освіти. Цього року CANactions переклав українською мовою книжку «Міста для людей», а також привіз до Києва її автора – одного з найвідоміших у світі урбаністів Йена Ґела.

У 2014 році після Революції Гідності в Україні відбувся сплеск міського активізму. З'явилося багато міських і локальних низових ініціатив, які опікуються урбаністичними питаннями. Серед інших, до них належать «Культурний ді@лог» у Кременчуці, «CityLab» у Полтаві, «Міські реформи», «Критичне мислення» та «Urban Forms Center» у Харкові, «Група 109» і «Urban Ideas» у Львові, «Urban Inst.» в Одесі, «Агенти змін», «Urban куратори» і «Місто-сад» у Києві, «Тепле Місто» в Івано-Франківську, «Культура медіальна» у Дніпрі, «URBAN.te» в Тернополі, «Proprostir» у Хмельницькому, «Промолодь» у Черкасах та інші [2].

У багатьох містах стали відбуватися різні форуми і події, присвячені міському розвитку. Кілька університетів почали рухатися в напрямку відкриття навчальних програм з урбаністичних студій. На платформі Prometheus з'явився перший онлайн-курс «Урбаністика: сучасне місто» [3]. Органи влади зайнялися запозиченням «кращих європейських практик», зокрема, інструментів громадського залучення до прийняття рішень, найпопулярнішими з яких стали електронні петиції і громадський бюджет. В результаті фінансової децентралізації громади отримали більше ресурсів і, серед іншого, почали інвестувати їх у публічні простори та міський транспорт. Процес національного реформування запустив низку позитивних змін у підходах до міського розвитку, наприклад, запровадження електронного квитка, зниження швидкості руху в містах, енергомодернізацію будівель та оновлення державних будівельних норм.

Сфера урбаністики в Україні не має єдиної концептуалізації, інституційності і меж. Цей термін використовується для позначення явищ, які по-різному перекладаються буквально з англійської мови: міське планування,

міський дизайн, новий урбанізм, міський спосіб життя, міський активізм і міські студії. Урбаністика не є окремою наукою, оскільки не має власного наукового апарату, а використовує методи різних наук: географії, історії, економіки, культурології, соціології, філософії, антропології, політології та інших. Дослідження міст спираються на певні теорії та підходи. Сучасна теорія міста бере початок з Чиказької школи соціології. Її представники вивчали просторові закономірності розвитку міста через створення описових моделей. У 1960-х роках у соціальних науках відбувся критичний поворот, в результаті якого предметом міських студій стали процеси міських змін.

В українській реальності міські студії лише зароджуються. З 2015 року при Києво-Могилянській академії діє Центр урбаністичних студій. Час від часу він організовує публічні події, воркшопи чи літні школи. У Київському національному університеті імені Тараса Шевченка міські дослідження проводять на географічному та соціологічному факультетах. 2018 року Київський університет будівництва та архітектури виокремив у своїй структурі факультет урбаністики та просторового планування, який проводить низку літніх і зимових шкіл. Перша програма під назвою «Урбаністичні студії» відкрилася 2018 року в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна в рамках спеціальності «Культурологія».

Список використаних джерел

1. Конспект: бывший мэр Боготы об идеальном городе. URL : https://rus.lb.ua/economics/2015/10/23/319027_konspekt_bivshiy_mer_bogoti.htm
2. Національна політика міського розвитку в Україні: що робить GIZ. URL: https://mistosite.org.ua/articles/natsionalna-polityka-miskoho-rozvytku-v-ukraini-shcho-robyt-giz?locale=uk
3. Місто й оновлення. Урбаністичні студії. URL: https://ua.boell.org/sites/default/files/urban_study2.pdf

Savchyn I., Ph.D. in Economics, Associate Professor,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF A CIRCULAR ECONOMY

Global society today tends to minimize the use of natural and human resources. This is due to the pursuit to reduce the catastrophic impact on the climate, nature and the ecosystem in general. We are rethinking an economy that aims to increase production, create more goods, and maximize global sales. Now the trend is to create less goods, but to make them better and last longer. Or that they can be recycled into new ones (instead of being dumped).

A circular economy is an economic system of closed loops in which raw materials, components and products lose their value as little as possible, renewable energy sources are used and systems thinking is at the core.

The linear economy is reduced to the classical approach, according to which any product is first produced, then used, and then simply discarded. No wonder it is

called the model of "irresponsible use and consumption", which has significantly deepened the ecological crisis of the planet. The circular economy instead changes this logic to a more efficient and complex 3-R method – reduce, reuse, recycle. This method of production reduces the use of resources, as well as prefer renewable materials; use goods as efficiently as possible; recycle by-products and wastes for further use in the economy.

Definitions often focus on the use of raw materials or on system change. Definitions that focus on resource use often follow the 3-R approach:

- reduce (minimum use of raw materials),
- reuse (maximum reuse of products and components),
- recycle (high quality reuse of raw materials).

Mobility can serve as a good example. Sharing cars, from companies such as MyWheels and WeGo, mean that fewer people have to buy their own cars. This reduces the use of raw materials (reduce). If the engine of a car is broken, it can be repaired or the chassis and interior of the car can be used to make or refurbish another car (reuse). When these parts can no longer be reused, the metal, textile and plastic of the parts can be melted down so that a new car can be made of them (recycling).

Circular economy focuses on system change often emphasize three elements, which are further explained below:

- closed cycles,
- renewable energy,
- systems thinking.

In a circular economy, material cycles are closed following the example of an ecosystem. There is no such thing as waste, because every residual stream can be used to make a new product. Toxic substances are eliminated and residual flows are separated into a biological and a technical cycle. Producers take back their products after use and repair them for a new useful life. In this system, it is therefore not only important that materials are recycled properly, but also that products, components and raw materials remain of high quality in these cycles.

Just like raw materials and products, energy also lasts as long as possible in a circular economy. The circular economic system is fed by renewable energy sources. Because it is not possible to recycle energy, there is no mention of energy cycles or energy cycles, but of ‘cascade type energy flows. An example of this is the co-production of heat and power.

The circular economy does not only require closed material cycles and renewable energy, but also systems thinking. Every actor in the economy (company, person, organism) is connected to other actors. Together, this forms a network in which the actions of one player influence other players. To take this into account, the short and long term consequences must be taken into account in choices, as well as the impact of the entire value chain.

The COVID-19 pandemic exerts uncertainties on the transition of sustainable energy system. But it is also a new opportunity to accelerate the clean energy transition by implementing circular economy approaches. It is estimated that with circular economy strategies, during 2020–2040, it could save 8% more accumulated

final energy use and it could save 11% more accumulated CO_2 emissions compared with the non-circular economy scenario during post-pandemic times. Only with the implementation of circular economy measures can the energy system diminish the rebound effect in total $PM_{2.5}$ emissions. These results can be useful for policy-makers and researchers as a roadmap for decarbonising; as well as for better understanding the role of energy and emissions in the circular economy [4].

The circular economy, or closed-cycle economy, is not just a model of economic development that relies on the rational use and recovery of resources. Rather, it is a whole philosophy of conscious consumption, resource reuse, and efficient production.

References

1. M. Chen and X. Yang, “Situations and challenges of household energy consumption in small towns,” Energy Build., vol. 107, pp. 155–162, Nov. 2015, doi: 10.1016/J.ENBUILD.2015.08.017.

2. M. A. McNeil, W. Feng, S. de la Rue du Can, N. Z. Khanna, J. Ke, and N. Zhou, “Energy efficiency outlook in urban buildings sector through 2030,” Energy Policy, vol. 97, pp. 532–539, 2016, doi: 10.1016/j.enpol.2016.07.033.

3. R. An, B. Yu, R. Li, and Y.-M. Wei, “Potential of energy savings and CO2 emission reduction in iron and steel industry,” Appl. Energy, vol. 226, pp. 862–880, 2018, doi: https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2018.06.044.

4. S. Chang, Frauke U. Circular economy for clean energy transitions: A new opportunity under the COVID-19 pandemic, Applied Energy, Volume 289, 2021, doi.org/10.1016/j.apenergy.2021.116666.

Царева О. С., асистент,
Семенчук А. В., кандидат фізико-математичних наук, доцент,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ СУЧАСНИМ МІСТОМ: ОГЛЯД ПЕРСПЕКТИВ

Сьогодні сучасне місто потребує особливого, оновленого підходу в управлінні з урахуванням сучасних можливостей і сучасних потреб. Особливо широкий спектр застосування останнім часом отримали інформаційні технології: від інформатизації до сфери містобудування, благоустрою, забезпечення екологічності. Темпи розвитку різних напрямків застосування інформаційних технологій різняться, але вкрай важливо розвивати найбільш пріоритетні з них, що відповідають вимогам сучасного міста.

У загальному інформаційна технологія (ІТ) − це цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування [1].

Застосування інформаційно-аналітичних технологій доречне в усіх сферах розвитку муніципального утворення, наприклад, в соціальній – для призначення та перерахунку субсидій, об'єктивного розрахунку комунальних тарифів, плати за комунальні послуги; у правоохоронній – для ведення обліку реєстрації громадян; природоохоронній – для управління земельними ресурсами і раціональним природокористуванням; управлінській – із метою швидкого реагування на проблемні ситуації, підвищення якості роботи з населенням, інформаційного обслуговування керівництва через виконання аналітичних і статистичних запитів [2].

Проєктування і впровадження ІТ повинно базуватися на найраціональнішому поєднанні автоматизованих методів розв'язання задач управління і людино-машинної технології обробки інформації, а сама технологія повинна розглядатись як: набір статистичних, математичних, алгоритмічних машинно-орієнтованих моделей та програм, сукупність засобів реалізації функцій управління, опис документообігу і регламенту діяльності апарату управління, сукупність технологічних і арифметичних операцій, що реалізуються в автоматичному режимі [3].

Ще однією сферою застосування інформаційних технологій є інформативна. Водночас, це й найбільш традиційна сфера їх застосування, проте вона досі залишається перспективною. Разом із тим варто враховувати деякі аспекти.

Інформаційна діяльність органів місцевого самоврядування має бути спрямована, перш за все, на усунення дефіциту довіри до влади, що перешкоджає просуванню реформ та становлення громадянського суспільства. Саме це є ключовою проблемою створення відкритого інформаційного середовища, яке включає забезпечення інформаційної прозорості органів місцевого самоврядування, необхідних для формування громадянського суспільства та досягнення взаємодії населення та влади на принципах довіри, порозуміння та ділового партнерства. Для вирішення цієї проблеми також необхідно впровадити комплекс правових, організаційних і технологічних і економічних заходів. Таким чином, інформаційну діяльність органів публічної влади розуміють [4] як сукупність дій щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації, що реалізуються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами, що здійснюють владні управлінські функції в межах визначеної законодавством компетенції, у тому числі на виконання делегованих повноважень, спрямованих на задоволення як власних інформаційних потреб, так і інформаційних потреб сторонніх суб'єктів.

До прикладу, Управління організаційно-інформаційної роботи та контролю є виконавчим органом міської ради міста Івано-Франківськ організовує та забезпечує інформаційну діяльність виконавчого комітету, здійснює організаційно-технічного контролю за виконанням Указів Президента України, постанов Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України,

рішень обласної ради, розпоряджень обласної державної адміністрації, рішень виконавчого комітету, розпоряджень міського голови.

Окрім того, важливим є питання забрудненої екосистеми міста, що постає як ніколи гостро. Потужною силою у розвитку сучасного суспільства є інтенсивне глобальне поширення інформаційно-комунікативних технологій, які допомагають збирати, зберігати, аналізувати та розповсюджувати інформацію [5].

Загалом, як зазначають дослідники, розвиток інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) привів до перегляду правил взаємодії людей у всіх сферах життя, в тому числі й у сфері місцевого управління. «Віртуальний» аспект діяльності місцевих органів влади перестає бути чимось новим і стає більш реальною й багато в чому навіть традиційною практикою в багатьох країнах світу. Зважаючи на її специфічні риси: мобільність, швидкість, поширення інформації, складність комунікативних потоків, вона часто вступає у протиріччя зі сформованою інерційністю бюрократичної системи, вимагаючи пошуку нових способів організації управління. Зокрема, виділяють такі сфери використання новітніх інформаційних технологій [6]:

- підготовка різних тематичних картматеріалів, схем, 3D-моделей;
- планування заходів щодо створення, реставрації, реконструкції, ремонту та утримання зелених насаджень;
- визначення обсягів вирубки;
- планування облаштування паркових територій;
- інвентаризація та паспортизація об’єктів паркової інфраструктури;
- підвищення ефективності використання територій та внутрішніх просторів будівель, управління орендою;
- моніторинг стану природних і техногенних об’єктів на паркових територіях;
- забезпечення і супровід наукових досліджень;
- моніторинг будівництва паркових споруд;
- планування заходів з відновлення чисельності рідкісних тварин і рослин;
- управління енергоспоживанням;
- гарантування безпеки паркових територій, планування дій у надзвичайних ситуаціях;
- створення інформаційної системи на веб-основі для співробітників природоохоронних відомств, учених, населення та всіх зацікавлених осіб.

На підстав цього головна мета застосування ІТ в регіональному управлінні визначається дослідниками [7] як отримання шляхом переробки первинної інформації цілком нової, проведення її аналізу і прийняття на її основі відповідних рішень щодо забезпечення та активізації соціально-економічного розвитку регіонів.

Таким чином, перспективність тієї чи іншої сфери застосування інформаційних технологій в управлінні сучасним містом залежить від потреб і

можливостей конкретного регіону, проте необхідність їх розвитку є беззаперечною.

Список використаних джерел

1. Інформаційні технології. *Вікіпедія : Вільна енциклопедія.* URL: http://uk.wikipedia.org

2. Гончарова Т. В. Значення інформаційних технологій у задоволенні потреб територіальних громад. URL: http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11gtvztg.pdf

3. Информационные технологии. URL: http://tpl-it.wikispaces.com

4. Коваленко Л. П. Інформаційна діяльність. *Правова інформатика*. 2012. № 4. С. 10–13.

5. Портна А. М. Використання інформаційних технологій у сфері екології. *Сучасні інформаційні технології та системи в управлінні* : зб. матеріалів І Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених, аспірантів і студентів ; 6–7 квітня 2017 р. Київ : КНЕУ, 2017. С. 164–165.

6. Соколовська О. О. Smart City: використання інформаційно-комунікативних технологій у місцевому самоврядуванні. *Аспекти публічного управління*. 2014. № 11-12. С. 77-85

7. Шевчук І. Б., Васьків О. М. Теоретичні аспекти розвитку і застосування інформаційних технологій в економіці та управлінні: мезо- та макрорівень. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/82.pdf

Герасименко И. А., ассистент,
Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина

МЕДИТАЦИИ О ПРЕПОДАВАНИИ ФИЛОСОФИИ

С учётом повсеместно осуществляющихся образовательных реформ актуализировался вопрос: испытывает ли современный университет и современная культура вообще необходимость в изучении философии?

С одной стороны, нет, не испытывает, поскольку, на первый взгляд, это маргинальное в гуманитарной сфере знание легко позволяет обойтись без себя, не нанося видимого ущерба образованию современной молодёжи.

С другой стороны, да, испытывает, поскольку уже на второй взгляд подобная необременительная лёгкость отказа от «излишеств» оборачивается невыносимой лёгкостью отказа от двух необходимый вещей сразу: во-первых, от *изучения* философии как базовой структуры всякого классического образования со времён появления университетов; во-вторых, от изучения *философии* как базовой структуры всякой «-логии» (науки, школы мышления) вообще. И тогда вопрос должен быть поставлен иначе: *в чем* испытывает необходимость современный университет и современная культура?

Чтобы понять, что значит «логос», трансформировавшийся в наших языковых реалиях в «-логию», необходимо знать, что значит λόγος по-гречески, до всяких трансформаций. Сошлёмся на авторитет М. Хайдеггера, который утверждал, что «смысл слова λόγος нельзя определять произвольно, как вздумается, но следует придерживаться того, что греки понимали под λέγειν» [1]. И в этом случае приходит понимание, что logos означает не науку, но речь о чем-то: подлинную речь, в которой то, что говорится, должно быть почерпнуто из того, о чем говорится; такую речь, которая осмысляет и свой предмет, и себя. А вслед за тем приходит понимание, что имел в виду Аристотель, определяя смысл λόγος как ἀποφαίνεσθαι (позволение видеть нечто в нем самом и именно из него самого).

Основное занятие университета – педагогика (παιδαγόγικη) в широком смысле – лишено так понимаемого логоса. Изначальной задачей педагога было водить ребёнка в школу. Определяющая особенность педагогики – не самомотивированность, но, напротив, выхождение из себя, ведение куда-то. Если возвращение здесь и предполагается, то отнюдь не к себе, а к тому, откуда вышли, к некой за-предельной (для педагогики) цели. Классическая философия – именно такая запредельная цель, глубинное онтологическое основание университетского образования. Основание, незаметное с первого взгляда, но не теряющее из-за этого своей основательности. Среди значений слова «логос» есть и такое: «метод» – то, что не явлено в непосредственном наблюдении, то,

что нельзя осязать как результат деятельности, но то, что эту деятельность организует и делает возможным сам результат, создаёт место для него.

Это – необходимое условие культуры, в нашем случае – европейской (то есть имеющей *античное основание*) культуры. А университет – центр этой культуры: центр, деятельность которого педагогикой не исчерпывается. И если наши университеты стремятся к сближению с западными стандартами образования, то отказ от античных корней этого образования будет иметь последствия катастрофические. Пример тому – отказ от классической образованности в советскую эпоху. До 1917 года в периодике можно было встретить, к примеру, статью о Прокле (с текстовым анализом оригинала), написанную учителем гимназии; после – ... И что же будет с образованием сейчас, если получаемые в вузах знания ограничатся исключительно «полезной информацией» – дисциплинами, ориентированными на будущую специальность, и только? Если любовь к мудрости, передаваемая на гораздо более глубинном, нежели «информационный», уровне, исчезнет без следа в своём качестве любви, уводя за собой и мудрость?..

***

Обучение философии (не имеет смысла акцентировать, что речь идёт о вузовском обучении, поскольку в наших пространственно-временных координатах преподавание философии – безусловная, за редкими исключениями, прерогатива высшей школы) – предмет трудноуловимый для осмысления как из-за неопределённости желаемого результата, так и из-за расплывчатости методов, при этом используемых. При отсутствии строгой дифференциации дисциплин на теорию философии, историю философии, философию отдельных культурных феноменов и т. д. (что имеет место лишь на специализированных философских факультетах), да и при её наличии, не всегда очевиден предмет желания: является ли наипервейшей задачей такого обучения воспитание мышления, или знакомство с уже имеющимся философским наследием, или же миссионерски-проповедническая деятельность по утверждению избранной философской (или псевдофилософской) системы – искомый ответ теряется под покровом предположений.

Кажется, единственным примером подлинного *воспитания* философов остаётся опыт афинской Академии, где обучаемым создавались необходимые условия и для соответствующего образа жизни (непосредственно в Академии), и для досконального изучения предшественников (история философии), и для создания собственной системы мышления (теория философии) путём схолирования изучаемых текстов [2].

Так развивалась философская мысль, так создавалась традиция и так воспитывали *философов* (а не *профессоров философии*). Из вышеприведённого перечня применительно к нынешней ситуации философского образования не остаётся почти ничего: первой исчезает молитва (как ритуально-поведенческая структура, приводящая бытие самого философа к тождеству с его (философа) теоретически-концептуальной системой); затем – толкование (схолирование сводится, в лучшем случае, к формально-логической оппозиции

«истинно/ложно»); философские беседы ограничиваются рамками конференций (то есть оказываются вне учебного процесса как такового); самостоятельная работа у студентов сводится к переписыванию «правильных» ответов из учебника, а у преподавателей – к подготовке лекций (иногда по тому же самому учебнику). Наконец, ἄγραφα δόγματα – устные лекции, лекции, не предполагающие письма, – потенциальны сейчас только в том смысле, что они – *лекции*. Иными словами, именно лекция может быть названа той основной формой преподавания философии, которая имеет связь с традицией, и которой по сей день не нашёлся эквивалент.

«В лекции последовательно излагается какой-либо законченный вопрос, в основе которого лежат одна-две ведущие идеи или проблемы. В лекции излагается фактический материал, который анализируется, а потом обобщается. По сравнению с рассказом и объяснением лекция является более сложной формой изложения по содержанию и более длительной по времени применения. […] Вузовская лекция иногда содержит вопросы, но это вопросы большей частью риторические. Вопросы бывают и в начале, и в конце, и по ходу лекции» [3].

Иначе говоря, лекция – это всегда *монолог*, монологическое говорение, где вопрос и (необязательный) ответ – только структурный приём, композиционный ход, предусмотренный самим автором монолога – лектором. Не опасна ли такая монологичность для обучаемых, которых вынуждают подчиниться чужому говорению, и для обучающего, который может предполагать в этой безответности аудитории как абсолютное подчинение – заворожённость его монологом, так и имплицитные потенции к бунту?

«Способ, которым мыслителю приходится прослеживать воздействие своих мыслей и их преобразующую и сотрясающую силу, граничит почти с комедией: подчас ему кажется, что те, кто подвергся его влиянию, чувствуют себя, в сущности, оскорблёнными этим и способны обнаруживать свою оспариваемую, по их опасениям, самостоятельность лишь во всякого рода неучтивостях. Нужны целые поколения, чтобы придумать хотя бы вежливую конвенцию благодарности, и только гораздо позднее наступает момент, где даже в благодарность вносится некоторого рода ум и гениальность. Тогда здесь обыкновенно фигурирует и *тот, кто является великим стяжателем благодарности* [курсив мой. – И. Г.] не только за то, что он сам сделал хорошего, но главным образом за то, что постепенно скапливалось его предшественниками, как сокровище высшего и лучшего» [4].

Педагог-философ, лектор-философ – тот, кто является великим стяжателем благодарности, – он может и не дождаться благодарности за свою мудрость и за проговорённость (вновь-проговорённость) той мудрости, что явилась за 2000 лет до него, той *мудрости*, которая для него – объект *любви*, его (философа) Воображаемое (по Ж. Лакану): аналитический конструкт, искусственно вычлененный «регистр» душевной жизни, который не переживается самим субъектом как нечто отдельное и может быть лишь осознан специальным усилием (само)анализа. В этом случае аудитория для

лектора – аналог второго психического регистра (по Лакану – Реальное), который характеризуется именно переживанием абсолютной отделённости от субъекта.

«Звезды реальны, всецело реальны, в принципе в них нет ничего, что было бы связано с инаковостью себе, они представляют собой просто то, что они есть. Их всегда видят на одном и том же месте, и здесь одна из причин того, что они не говорят» [5].

Студенты на лекции тоже не говорят. И возникает вопрос: зачем это *им*? Какое воспитательно-обучающее действие может произвести на них лекция, берущая на себя роль третьего психического регистра (для лектора, разумеется), а именно – Символического, той *тропики*, в чьих очертаниях полагает себя лекторский монолог? (Тем более что излагаемый в курсе философии материал нередко считается абсолютно непосильным для среднестуденческого интеллекта и столь же абсолютно ненужным.)

«Чтение классиков – в этом согласны все образованные люди – в том виде, как оно всюду ведётся, есть чудовищная процедура, осуществляемая перед молодыми людьми, которые ни в каком отношении не созрели для этого, учителями, которые каждым своим словом, часто самим своим видом покрывают плесенью хорошего автора. Но здесь-то и таится обыкновенно упускаемое из виду значение – что эти учителя говорят на *абстрактном языке высшей культуры*, – на языке, который при всей своей тяжеловесности и трудности для понимания является высокой гимнастикой головы; что в их языке постоянно встречаются понятия, технические выражения, методы, намёки, которые молодые люди почти никогда не слышат в беседах членов своей семьи и на улице. Когда ученики только *слушают*, их интеллект уже непроизвольно подготовляется к научному способу рассмотрения вещей. Невозможно выйти после этой дрессировки совершенно незатронутым абстракцией, как чистое дитя природы» [6].

Тем самым, именно Символическое, именно форма *дискурса* оказывает основное для педагогики действие – обучение.

Лекторский монолог лучше всего определить как *драматический*, понимая «драму» согласно соображениям Ницше об архаической греческой драме – драме бездейственной монологической декламации, чуждой современному театру.

«Влюбиться – это *драма*, если вернуть этому слову архаическое значение, которое даёт ему Ницше: “Античная драма означала большие декламационные сцены, и этим исключалось действие (каковое происходило *до* сцены и *за* сценой)”» [7].

«Именно диалог (поединок двух актёров) испортил Трагедию, ещё прежде, чем появился Сократ. Монолог, таким образом, отбрасывается в область *предельных* [курсив мой. – И. Г.] явлений жизни человечества: в архаическую трагедию, в некоторые формы шизофрении, в любовную солилоквию…» [8].

Стоит добавить – и в область *лекции*, того вида монолога, который соперничает по степени своей распространённости лишь с любовным, иногда даже теряя в этом соперничестве границу с последним: λέγειν претерпевает на себе действие своего предмета, принимает форму *влюблённого дискурса*, говорящего о любви (своей!) к… (назовём это *мудростью*).

Однако монолог *пределен* и в ещё одном смысле: монолог (а значит, и лекция) – это одна из форм *предельного одиночества*. Говорящий перед аудиторией постоянно пребывает в состоянии запутанного парадокса: он может быть понят всеми, но выслушан (воспринят «пророчески») может быть лишь теми, у кого *в точности и нынче же* тот же язык, что и у него. Перед аудиторией (как перед звёздным небом) любое обращение, эпистрофе – только фигура речи, и даже разрывающее текст лекции *признание в любви* скрывается за общей тропикой монолога, неумолимо требуя себе дополнение – «конец цитаты». Тот, к кому это признание обращено (некто за-предельный лекторскому одиночеству), должен совершить невозможное – *перейти* из аудитории к говорящему, перейти посредством того же (в точности и нынче же) языка, то есть *отозваться*.

«Но философ – он уже по природе подготовлен и как бы «окрылён», так что он не нуждается в отделении от здешнего, как остальные, будучи уже устремлён к горнему; пребывая в недоумении, он нуждается только в наставнике. Значит нужно наставить его и освободить, поскольку он и сам хочет этого, будучи уже свободен по природе. И, конечно, нужно преподать ему математические науки ради приучения к осмыслению бестелесного и вере в него (кстати сказать, будучи любознательным, он легко их усвоит), и нужно повести его, добродетельного по природе, к совершенствованию в добродетелях и преподать ему после математики диалектические рассуждения и вообще сделать его диалектиком» [9].

Это ответное (но безмолвное) «да» может никогда и не прозвучать. И в этом случае одиночество лекционного монолога находит основание и оправдание в себе самом, становясь убежищем от *муки* ложных ответов (последняя строка гётеанской «Einsamkeit»: „Da lässt sie mich allein…“), надеясь только на *эхо* (последняя строка гётеанско-шубертовской «Einsamkeit» («Одиночество»), повторенная дважды: “…Тогда она оставит меня одного”), прячась от надежды найти того прекрасного духом Избранника, ради которого и происходит все это так называемое *обучение философии* («…душа, видевшая всего больше, попадает в зародыш будущего любителя мудрости и красоты, преданного музам и влюблённости (φιλοσόφου ἢ μουσικοῦ τινος καὶ ἐρωτικοῦ)» [10]).

Такое преподавание философии чревато опасностью – опасностью неузнавания (если встреча все же состоится); читающий лекцию может лишиться всего (остаться один, allein), но сама по себе лекция никогда не лишится своей корреспондирующей роли, своей роли послания.

«Меня все-таки не устраивает, чтобы мои письма оставались всегда без ответа, и я тут же перестану тебе писать, если ты не будешь мне отвечать.

Постоянные монологи по поводу любимого человека, которые им ни подправляемы, ни питаемы, приводят к ошибочным идеям касательно наших взаимоотношений и делают нас чужими друг другу, когда при новой встрече обнаруживается, что все обстоит совсем не так, как ты воображал, не удостоверяясь в том» [11].

В отличие от просто влюблённого, философ, читающий лекцию, не может перестать её читать – потому не перестанет ждать. Но он может испугаться, испугаться потерять последнее – само одиночество ("*она* оставит меня одного"; одиночество (Einsamkeit) по-немецки – женского рода: *die* Einsamkeit), испугаться пожертвовать реальностью – уже привычной – одиночества возможности – только предполагаемой – встречи.

…И когда я зову тебя: любовь моя, любовь моя, тебя ли я зову или свою любовь к тебе? Ты, моя любовь, тебя ли я так называю, к тебе ли обращаюсь? Я не знаю, насколько хорошо сформулирован вопрос, и он меня пугает. Но я твердо уверен, что ответ, если я его когда-нибудь получу, придут ко мне от тебя… (конец цитаты)

***

Существует весьма действенный стратегический приём: если возникает необходимость доказать, что некий элемент жизненно важен для определённой системы, стоит создать описание и разработку этой системы, исключив данный элемент. Его отсутствие скажет гораздо больше, нежели любые аргументы в его пользу. Можно пойти по этому пути и окончательно изъять элемент «философия» из системы университетского образования (ограничить его только специальными кафедрами, которые, возможно, со временем исчезнут сами по себе – по причине невостребованности выпускаемых ими специалистов) и наблюдать с любопытством исследователя, что из этого выйдет. Такой эксперимент расставит, конечно, все необходимые акценты и определит систему приоритетов, но какой ценой? Ценой ещё нескольких поколений «совершенно незатронутых абстракцией чистых детей природы», ценой, слишком высокой для современной культуры и будущего её развития.

Испытывает ли современный университет необходимость в таком эксперименте? Ждёт ли классические тексты участь опавших осенних листьев, для которых лучший из возможных жребиев – попадание в гербарий? Или образовательная весна все-таки состоится, и формирование умов будет осуществляться не только за счёт некритически заимствованных «вершков», но и с опорой на столь необходимые нам сейчас «корешки»? Выбор остаётся за нами.

Примечания

1. Хайдеггер Мартин. Пролегомены к истории понятия времени. Томск : Издательство «Водолей», 1998, с. 91.
2. Ср. распорядок дня в Академии при Прокле (V в н.э.):

«Восход Солнца – молитва к Солнцу.

Раннее утро – толкование авторов по программе.

Позднее утро – самостоятельная работа.

Полдень – молитва к Солнцу.

Послеполуденное время – философские беседы с учениками и коллегами.

Вечер – ἄγραφα δόγματα (занятия, на которых из-за темноты не велись записи).

Закат – молитва к Солнцу» (Шичалин Ю. А. Историческая преамбула / Прокл. Комментарии к первой книге «Начал» Евклида. Введение. М. : Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 1994, с. 8).

3. Нечипоренко Л. С., Подоляк Я. В., Пасынок В. Г. Классическая педагогика: Учебное пособие. Х.: Основа, 1998, с. 329.

4. Ницше Ф. Веселая наука (La gaya scienza). Соч. в 2-х томах. Т. 1. М. : Мысль, 1996. с. 576.

5. Jacques Lacan. Le séminare, Livre 2. Цит. по: Барт Р. Фрагменты речи влюбленного. М. : Ad Marginem, 1999, с. 66.

6. Ницше Ф. Человеческое, слишком человеческое. Книга для свободных умов. *Ф. Ницше. Соч. в 2-х томах*. Т. 1. М. : Мысль, 1996, с. 382.

7. Барт Р. Фрагменты речи влюбленного. М. : Ad Marginem, 1999, с. 142.

8. Барт Р. Фрагменты речи влюбленного. М. : Ad Marginem, 1999, с. 362.

9. Plat. Phaedr. 248 d. Цит. по: Шичалин Ю. А. Историческая преамбула. *Прокл. Комментарии к первой книге «Начал» Евклида. Введение*. М. : Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 1994, с. 206.

10. Plot. Enn. I 3, 3, 1-10. Цит. по: Шичалин Ю. А. Историческая преамбула. *Прокл. Комментарии к первой книге «Начал» Евклида. Введение.* М. : Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 1994, с. 206–207.

11. З. Фрейд. Переписка. Цит. по: Барт Р. Фрагменты речи влюбленного. М. : Ad Marginem, 1999, с. 263-264.

Dara Y. Z., Republic of Turkey
Fesenko G., D. Sc.,
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

ARCHITECTURAL EDUCATION IN UKRAINE (1920-1970s)

The architectural education is an integrated system of knowledge, which reflects both the specifics of society at a certain historical stage, and synthesizes social, technical, artistic knowledge and more. That is why there is a vision of the history of architectural knowledge through the prism of its main purpose is to cover life in its entirety.

The history of architectural education considered through the prism of the transfer of symbolic capital through “chains of experience” from masters to students for a long time [1]. The training of architects began to be gradually integrated into national higher education systems from the 19th century. Architectural knowledge mainly reproduced through the formal system of higher education of universities around the world in the twentieth century. Critical attitude to university practices of architectural education, their remoteness from the “real world of practice”, has developed since the late twentieth century. This prompted researchers to comprehend

the historical features of the formation and development of architectural schools and the consequences of their institutionalization in higher education.

The architectural knowledge had a special place in the educational environment for the training of specialists in urban planning in the "Soviet period" of the history of Ukraine. "Architectural educational reality" analyzed through the local history, namely institutions of higher education in Kharkiv (Ukraine) [2]. Interpretive research practice, including contexts of architectural modernism, urban planning history is applied. The general change of accents in architectural activity from art-aesthetic to technical and engineering emphasized.

The Kharkiv Institute of Municipal Construction Engineers (XIIKB) rejected the principle of synthesis of architecture with painting and sculpture. In this, it contrasts to foreign architectural schools. The impetus for architectural education in HIIKB served urbanization processes in Ukraine. It was found that the architecture education XIIKB (1920-1970's) was considered as a synthesized knowledge about the creation of the material and spatial environment. It was also scientific and practical basis in the training of specialists in the field of industrial and civil construction.

References

1. Stevens G. A History of Architectural Education in the West / A History of Architectural Education in the West Architectural Blatherations home. 2014. URL: https://www.archsoc.com/kcas/Historyed.html.

2. Фесенко Г.Г., Фесенко Т.Г., Кравченко О.В. Трансформації архітектурної освіти в Україні 1920-1970 рр. крізь призму локальної історії (на прикладі ХІІКБ). *SWorld Journal*. 2020. Issue 6. Part 5. P.129-134.

Зінчина О. Б., кандидат соціологічних наук, доцент,
Конотопський В. Є., студент Навчально-наукового інституту
енергетичної, інформаційної та транспортної інфраструктури,
заступник Голови Студентського сенату
з соціально-правових аспектів та якості освіти,
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, Україна*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У СУЧАСНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Довгі роки трансформація системи освіти була скерована на інституційні перетворення в суспільстві. Слід зауважити, що на думку деяких експертів це стало однією з основних помилок. На фоні побудови та впровадженню алгоритму трансформаційних дій, фокус уваги з культурного аспекту в освітньому середовищі змістився та навіть дещо відійшов на другий план.

Сьогодні поняття академічної доброчесності досить часто вживається в освітньому процесі, та не всі чітко розуміють його зміст. Відповідно до статті

42 Закону України «Про освіту» академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [1]. У відповідності до вищенаведеної статті влада покладає відповідальність за дотриманням академічної доброчесності у закладах освіти на педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників.

Серед фундаментальних цінностей академічної доброчесності виділяють такі [2]:

- чесність – академічні спільноти доброчесності просувають пошук істини й знання через інтелектуальну та особисту чесність у процесі навчання, викладання, наукових досліджень і надання сервісів за дорученням адміністрації;

- довіра – академічні спільноти доброчесності стимулюють і покладаються на клімат взаємної довіри. Клімат довіри заохочує і підтримує вільний обмін ідеями, який у свою чергу дає можливість науковим пошукам реалізуватися найповнішою мірою;

- справедливість – академічні спільноти доброчесності встановлюють чіткі й прозорі очікування, стандарти й практики для підтримання справедливості у стосунках між студентами, викладачами та адміністративним персоналом;

- повага – академічні спільноти доброчесності цінують інтерактивну, кооперативну та партисипативну природу навчання і пізнання. Вони шанують та вважають за належне розмаїття думок та ідей;

- відповідальність – академічні спільноти доброчесності покладаються на принципи особистої відповідальності, що підсилюється готовністю окремих осіб і груп подавати приклад відповідальної поведінки. Підтримують взаємно узгоджені стандарти, а також вживають належних заходів у випадку їхнього недотримання;

- мужність – для розбудови й підтримання академічних спільнот доброчесності потрібно більше, ніж просто вірити в фундаментальні цінності. Трансформація цінностей від розмов про них до відповідних дій, їхнє відстоювання в умовах тиску і труднощів потребує рішучості, цілеспрямованості і мужності.

Основна проблема полягає в тому, що студенти як головні суб’єкти освітнього процесу не завжди свідомо ставляться до цієї норми або взагалі не розуміють, про що йде річ. Для з’ясування обізнаності студентів щодо академічної доброчесності Студентським сенатом ХНУМГ ім. О. М. Бекетова було ініційовано опитування студентів, у якому взяли участь 128 студентів бакалаврату університету.

Результати опитування показали, що половина студентів не знайома з поняттям академічної доброчесності, а лекції в рамках навчального процесу, присвячені роз’ясненню цього важливого аспекту, не відвідують 70 %

опитаних. Звідки ж тоді вони отримують інформації про цю норму? Найпопулярнішим джерелом виявилися інші студенти (38 %), друге і третє місце (28 % і 26 % відповідно) посіли інтернет-джерела та навчальні заняття в університеті. Вбачаємо в цьому добру ознаку, адже це свідчить про те, що питання щодо етичних норм складає зміст комунікації в студентському середовищі.

До основних проявів академічної недоброчесності можна віднести академічний плагіат, фабрикацію, обман, списування та хабарництво. Наші студенти досить добре знайомі з ними (див. рис.)

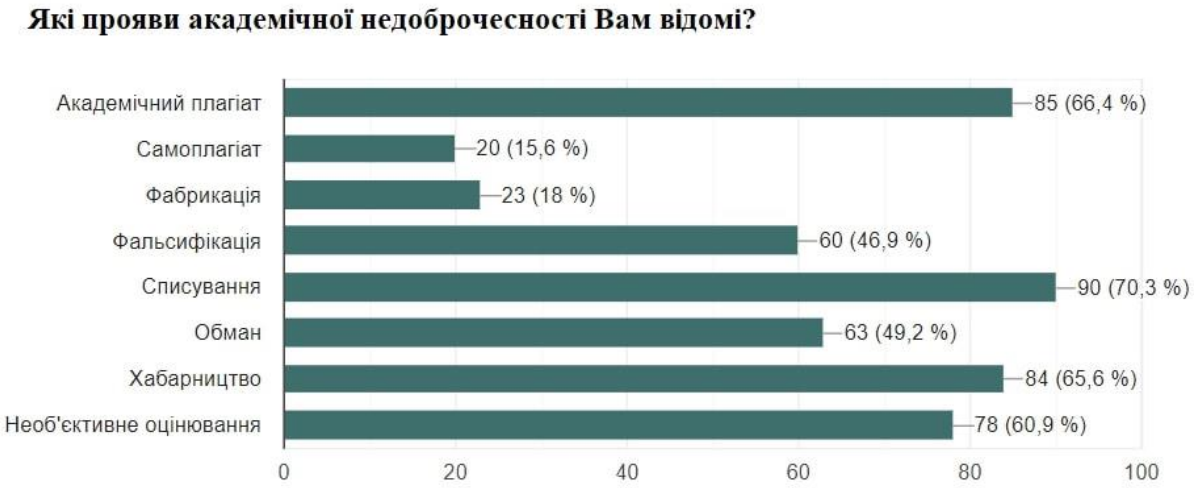

Рисунок. Прояви академічної доброчесності в студентському середовищі

Серед здобувачів освіти найчастіше можна зустріти списування. На жаль, всі знають про цю проблему та не роблять вагомих кроків для викорінення цього ганебного явища. Основним методом боротьби залишається контроль з боку викладачів. Але ціллю впровадження принципів академічної доброчесності повинна стати ситуація, коли студенти не будуть використовувати списування не тому, що побоюються покарання, а тому ще чесна праці є принципом і цінністю їхньої системи життєвих координат.

Також опитані нами студенти продемонстрували низьку обізнаність щодо правил цитування наукової літератури: лише 46 відсотків відповіли, що знають, як це робити. Цікавим є і той факт, що майже 70 відсотків студентів розуміють наслідки порушення академічної доброчесності особисто для них і для студентського колективу в цілому. Важливим у даній ситуації є паралельне інформування студентів щодо доброчесності та інформування про основні правила цитування, копіювання, оприлюднення робіт тощо.

Для побудови трансформаційних змін суспільства в соціокультурній сфері потрібно створити сприятливий мікроклімат для створення цілковито нового підходу до подання інформації студентам. Окрім того слід побудувати міцні соціальні ланцюги в закладах освіти і тим самим укорінити високу академічну культуру в освітньому середовищі. Викладацький склад та студентський актив і мають стати рушійною силою для подальших змін.

Якщо розглядати проблему більш глобально, то слід зауважити, що вона укорінюється ще у шкільних роках. У школах приділяють недостатню увагу вихованню академічної культури учнів. З боку викладачів байдужість до цієї проблеми породжує ще більшу байдужість у підлітків. До закладів освіти вищої ланки приходять абітурієнти з чітко сформованим поглядом на виконання певних видів робіт. На жаль, копіювання і плагіат стають для них основними інструментами у навчальному процесі. На цьому етапі і потрібні зміни у світогляді студентів.

Викладацькі кадри установ вищої освіти повинні мати можливість отримувати інформацію з різних джерел, необхідну для навчальної або наукової діяльності. При цьому дотримання викладачами ЗВО своїх прав передбачає певні обов'язки і відповідальність: поважати академічну свободу інших членів академічного співтовариства; забезпечувати чесне обговорення протилежних думок; обов'язок вченого у проведенні дослідницької діяльності на основі сумлінного пошуку істини [3].

З іншого боку, необхідно розробити методи боротьби з академічною недоброчесністю. Наприклад, в країнах ЄС, існують такі найпоширеніші методи та інструменти боротьби і профілактики плагіату [4].

В Великобританії засновано Офіс незалежного арбітражу, діяльність якого спрямована на несправедливі практики у сфері академічної доброчесності. Використовується спеціалізоване програмне забезпечення для виявлення плагіату на основі чітких правил і політики щодо його використання, університетами імплементовано інституційну політику щодо запобігання і боротьби з плагіатом.

В Австрії проведено збір статистичних даних щодо виявлених випадків плагіату, розроблено національні вимоги до проведення досліджень в частині академічної доброчесності (Австрійське агентство дослідницької доброчесності), використано спеціалізоване програмне забезпечення для виявлення плагіату.

В Швеції функціонує Національна система збору статистичних даних щодо виявлених випадків академічної нечесності в університетах та оприлюднення на їхній основі щорічних звітів, визначено на національному рівні порядок врегулювання порушень у сфері академічної доброчесності, що передбачає створення спеціальних інституційних комісій на місцях, які очолюються віце-канцлером університету, використано спеціалізоване програмне забезпечення для виявлення та уникнення плагіату, в багатьох освітніх програмах шведських університетів на рівні бакалаврату та магістратури наявні навчальні компоненти з академічної доброчесності.

Країни, чиї приклади ми навели, також зіткнулися з проблемами на шляху до формування високої академічної культури. Так, непоодинокі випадки виконання письмових робіт іншою особою на замовлення, що часто важко довести, є загрозою для академічних стандартів. Не всі університети мають прозорі й справедливі інституційні системи боротьби з плагіатом. Мають місце обмеженість вільного доступу до статистичних даних щодо виявлених випадків

плагіату, фокусування уваги більшою мірою на післядипломній освіті (магістратура, аспірантура) та сфері наукових досліджень, відсутність уніфікованої політики та систем протидії плагіату в університетах в царині академічної поведінки. Формально передбачена вимога для викладачів довести свідомий «намір» щодо порушення академічної доброчесності з боку студента, перш ніж той буде покараний, ускладнює процес врегулювання порушень і часто демотивує викладацький склад повідомляти у встановленому порядку про відповідні випадки [5].

Проблеми в нашій країні аналогічні, та ми маємо переймати найкращий досвід та починати відбудовувати істинне уявлення у студентів щодо академічної доброчесності у студентів. У законодавстві України, як вже згадувалося вище, закріплена стаття щодо академічної доброчесності, та дотримання цієї норми в освітніх закладах досі не є достатнім і повним. Деякі викладачі суворо контролюють правила, а інші заплющують очі. Контроль з боку викладачів, постійне інформування студентів, проведення тематичних заходів, активна пропаганда – єдиний шлях для відновлення академічної культури. Важливу роль у зміненні ситуації на краще може і повинно відігравати студентське самоврядування. Зокрема в ХНУМГ ім. О. М. Бекетова Студентський сенат опікується цією проблемою і докладає зусиль, щоб заповнювати лакуни щодо обізнаності студентів у питаннях академічної доброчесності та формування у них норм академічної культури.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145- 19.

2. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти? URL: http://education-ua.org/ua/articles/930-akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontseptsiya-chi-dievij-instrumentzabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti

3. Шиверских М. Р. Взаимодействие предпринимательской и академической культуры в экономике знаний. *Вопросы образования*. 2010. № 4. С. 70-84.

4. Comparison of policies for Academic Integrity in Higher Education across the European Union (2013). URL:http://plagiarism.cz/ippheae/

5. Impact of Policies for Plagiarism in Higher Education Across Europe / The Project of the European Union under Erasmus, Lifelong Learning Programme, Modernisation of Higher Education (2010-2013). Agreement 510321-LLP-1-2010-1-UK-ERASMUS-EMHE. URL: http://plagiarism.cz/ippheae/files/D2-3-00%20EU%20IPPHEAE%20CU%20Survey%20EU-wide%20report.pdf

Кільдеров Д. Е., доктор педагогічних наук, професор,
Пригодій М. А., доктор педагогічних наук, професор,
Приходько Ю.І., кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Україна

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ: ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Провідним напрямом стратегії розвитку вищої освіти впливові експерти з різних країн світу визначили «технологічний»: розвиток штучного інтелекту, формування цифрового навчального середовища наступного покоління, проблеми аналітики даних, питання конфіденційності. На їхню думку, технологія має забезпечити заклади освіти стратегією переосмислення навчальних курсів, цілей навчальних програм, їх реалізацію на основі гнучкості, автоматизованої підтримки, покращеного доступу [1].

Основні тенденцій формування інформаційного освітнього простору, як відзначається в Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні [2, с. 162], такі: забезпечення мобільності інформаційно-комунікаційної діяльності…; розвиток технології хмарних обчислень і віртуалізації корпоративних, загальнодоступних і гібридних ІКТ-інфраструктур; накопичення та опрацювання значних обсягів інформаційних ресурсів…; розвиток ресурсних і сервісних характеристик Інтернету тощо.

Спрямованість інформатизації освіти визначено Концепцією Національної програми інформатизації [3], а саме: формування та розвиток інтелектуального потенціалу нації, удосконалення форм і змісту навчального процесу, впровадження комп'ютерних методів навчання та тестування, що надасть можливість вирішувати проблеми освіти на вищому рівні з урахуванням світових вимог. Серед них – індивідуалізація навчання, організація систематичного контролю знань, можливість враховувати психофізіологічні особливості кожної людини тощо.

Проблема інформатизації освітнього процесу в закладах вищої освіти, забезпечення його теоретичними та практичними напрацюваннями щодо використання інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), орієнтованих на реалізацію цілей освітнього процесу, стала предметом досліджень ряду вчених: 1) фундаментальні питання інформатизації освіти (В. Биков, І. Булах, Р. Гуревич, А. Гуржій, О Довгялло, М. Жалдак, Ю. Жук, В. Лапінський, М. Лапчик, А. Манако, Ю. Машбиць, І. Роберт, О. Співаковський, А. Стогній, О. Шестопал); 2) психолого-педагогічні особливості комп'ютеризації освітнього процесу (В. Биков, П. Гальперін, Б. Гершунський, В. Давидов, Т. Деркач, М. Жалдак, І. Захарова, Т. Коваль, Ю. Машбиць, Л. Панченко, І. Роберт, М. Смульсон, Н. Тализіна); 3) дидактичні питання ІКТ, дистанційного навчання (О. Андреєв, В. Биков, І. Блощинський, А. Вітченко, В. Гриценко, М. Згуровський, Т. Коваль, К. Колос, Г. Козлакова, С. Кудрявцева, В. Кухаренко, Н. Ничкало, В. Рахманов, О. Самойленко, Т. Тарнавська, Ю. Триус, А. Хуторський); 4) інформатизація управління соціально-

педагогічними системами (В. Беспалько, Л. Калініна, Л. Карташова, О. Кулик, В. Луговий, О. Скідін); 5) історія становлення, розвитку та впровадження ІКТ у вищій школі України (В. Гриценко, Б. Малиновський, О. Говоровська, Р. Ріжняк).

Поняття «інформатизація освіти» не має однозначного трактування серед науковців і визначається ними в різних контекстах. І. Роберт інформатизацію освіти розглядає як цілеспрямовано організований процес забезпечення сфери освіти методологією, технологією та практикою створення і оптимального використання науково-педагогічних, навчально-методичних та програмно-технологічних розробок, орієнтованих на реалізацію можливостей інформаційних і комунікаційних технологій [21, с. 15]. У. Парпан представляє інформатизацію освіти як досить складну сучасну тенденцію, пов'язану з упровадженням в освітній процес різного роду інформаційних засобів, що працюють на основі мікропроцесорів, а також електронної продукції і нових педагогічних технологій, що базуються на використанні інформаційно-комунікаційних технологій для навчання [17]. Найбільш комплексне визначення поняття «інформатизація освіти» наведено в науковій публікації В. Бикова [4, с. 360]: це «упорядкована сукупність взаємопов'язаних, організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих і управлінських процесів, спрямованих на задоволення інформаційних, обчислювальних і телекомунікаційних потреб, що пов'язані з можливостями методів і засобів інформаційних і комунікативних технологій учасників навчально-виховного процесу, а також тих, хто цим процесом управляє та його забезпечує».

Розглянемо дидактику інформатизації освіти як технологію з урахуванням наукових поглядів на визначення поняття «педагогічна технологія»:

– системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання та засвоєння знань, з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти (ЮНЕСКО);

– сукупність засобів і методів відтворення теоретично обгрунтованих процесів навчання та виховання, що дозволяють успішно реалізовувати поставлені освітні цілі (В. Беспалько);

– система функціонування всіх компонентів педагогічного процесу, побудована на науковій основі, запрограмована в часі та в просторі, що призводить до визначених результатів (Г. Селевко);

– системна сукупність та порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, що використовуються для досягнення педагогічних цілей (М. Кларін);

– проєктна система організації навчання (Н. Мироненко);

– комплексна інтегративна система, що містить чимало упорядкованих операцій і дій, які забезпечують педагогічне цілевизначення, змістовні, інформаційно-предметні та процесуальні аспекти (В. Ортинський).

Дидактика інформатизації освітнього процесу з урахуванням викладеного вище, по-перше, є інформаційною технологією, по-друге, має відповідати Міжнародним стандартам серії ISO [5], по-третє, може бути представлена такими складовими: проєктувальна: комунікативно-процесуальна; оціночна; моніторингова, коригувальна. Розглянемо сутність цих складових в контексті підвищення якості освітнього процесу та якості освітньої діяльності в закладах вищої освіти.

Проєктувальна складова:

1. Уточнення переліку спеціальностей і спеціалізацій підготовки фахівців у напряму оптимальної відповідності майбутній професійній діяльності в реальних секторах соціуму.

2. Формування нового покоління:

освітніх стандартів на основі визначеного переліку спеціальностей і спеціалізацій підготовки фахівців, класифікатора професій, професіограм, психограм;

освітньо-професійних програм з підготовки фахівців відповідних ступенів вищої освіти;

програм навчальних дисциплін з підготовки фахівців відповідних ступенів вищої освіти.

3. Оптимізація змісту гуманітарної, соціально-економічної, природничо-наукової, професійної та практичної підготовки фахівців з метою:

відповідності Національній рамці кваліфікацій:

наближення до завдань і функцій за сферами майбутньої професійної діяльності;

фундаменталізації підготовки фахівців на основі цілісного знання, інтеграційної єдності природничої, гуманітарної та професійної складових освіти;

приведення у відповідність з психолого-фізіологічними можливостями тих, хто навчається, та принципами дидактики;

вибору та обґрунтування дидактичної моделі складових підготовки фахівців: органічне поєднання практичної і теоретичної підготовки, акценти практичної спрямованості.

4. Створення дієвої інтегрованої системи конкурсного відбору талановитої молоді для вступу на навчання до закладів вищої освіти.

5. Удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників.

6. Поєднання навчання та наукової роботи, підвищення ролі науки, інноваційної діяльності у закладах вищої освіти як важливих чинників забезпечення належного рівня кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних наукових працівників, високої якості підготовки фахівців, безперервного оновлення та структурування змісту освіти.

Комунікативно-процесуальна складова:

1. Технологізація освітнього процесу, орієнтація на створення нових, ефективних інтегрованих педагогічних технологій щодо проєктування,

здійснення, контролю й коригування процесу підготовки фахівців на основі комп'ютерних, інформаційних та комунікативних технологій, рейтингових оцінок.

2. Активне використання науково обґрунтованих методів та засобів підготовки фахівців, що забезпечують поєднання фундаментальної теоретичної підготовки фахівців з системою їх практичної підготовки; перехід від екстенсивно-інформаційного та екстенсивно-репродуктивного навчання до інтенсивно-фундаментального, продуктивного.

3. Запровадження особистісно орієнтованих технологій навчання, створення майбутнім фахівцям належних умов для формування індивідуальної освітньої траєкторії, для самостійного оволодіння знаннями, самоосвіти, подальшого професійного, кар'єрного та особистого росту; удосконалення організаційно-методичних засад самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів.

4. Спрямування освітньої діяльності та психологічної підготовки фахівців на становлення у них таких особистісних сфер: мотиваційної, ціннісної, регуляторної; рефлексивної; коригувальної.

5. Трансформація ролі педагога як організатора, керівника та консультанта, що майстерно створює умови для плідної, творчої, самостійної розумової праці тих, хто навчається, їх саморозвитку та самовдосконалення; оптимізація навчального навантаження педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників і студентів.

6. Забезпечення якісних зрушень у системі управління підготовкою фахівців, перехід у освітньому процесі на засади педагогіки співробітництва, діалогічної взаємодії, суб'єкт-суб'єктних відносин, рейтингової оцінки результатів навчальної студентів;

7. Забезпечення інформатизації системи підготовки фахівців, спрямованої на задоволення освітніх, інформаційних і комунікаційних потреб учасників освітнього процесу; розроблення широкого спектру традиційних і електронних підручників, дидактичних матеріалів, предметно-орієнтованих середовищ навчального та розвиваючого призначення, індивідуальних модульних навчальних програм різних рівнів складності залежно від конкретних потреб.

8. Розвиток та удосконалення матеріально-технічної бази.

9. Удосконалення системи фінансування закладів вищої освіти шляхом визначення таких кошторисних джерел: державного бюджету; підготовки студентів за контрактом; надання додаткових освітніх та інших послуг; здійснення економічної діяльності, регламентованої державою; виконаних досліджень з договірних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт; підготовки іноземних фахівців; грантів.

Оціночна складова:

1. Дидактичний аспект – співвідношення та взаємозв'язок мети інформатизації освіти та її результатів щодо якості підготовки фахівців.

2. Економічний та ергономічний аспекти – співвідношення та взаємозв'язок мети інформатизації освіти, досягнутих результатів та витрат (фінансових, матеріально-технічних, інтелектуальних тощо).

Моніторингова складова:

1. Якість підготовки фахівців.

2. Системність інформатизації освітнього процесу, адекватність цілям і завданням освітньо-професійних програм, програм навчальних дисциплін.

3. Інноваційність освітнього процесу.

4. Аналітико-прогностичні дії.

Коригувальна складова:

1. Розроблення заходів щодо коригування освітнього процесу.

2. Внесення змін до проєктувальної, комунікативно-процесуальної, оціночної та моніторингової складових.

Інформатизація вищої освіти – важлива складова розвитку інформаційного суспільства і являє собою планомірний, послідовний і систематизований процес підготовки фахівців до праці в умовах сучасного інформатизованого суспільства, підвищення якості їхньої загальноосвітньої та фахової підготовки, інформаційної культури, спрямованості на навчання протягом життя та професійної діяльності на основі широкого використання комп'ютерної та іншої інформаційної техніки, мережі Інтернет.

Дидактика інформатизації освітнього процесу є інформаційною технологією – комплексом педагогічних дій і процедур, спрямованих на проєктивно-технологічне, дидактичне, науково-методичне, контрольно-діагностичне забезпечення освітнього процесу відповідно до визначених цілей підготовки фахівців.

Список використаних джерел

1. EDUCAUSE Horizon Report (2020). Teaching and Learning Edition. Louisville, EDUCAUSE (58 p.). URL: https://library.educause.edu/-/media/files/library/2020/3/2020_horizon_report_pdf.pdf?

2. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст. голови), А.М. Гуржій (заст. голови), О.Я. Савченко (заст. голови)]; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2016. 448 с.

3. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 року N 75/98-ВР (Із змінами, внесеними згідно із відповідними Законами України (2006-2020 рр.). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z980075.html.

4. Биков В. Ю. Інформатизація освіти. *Енциклопедія освіти України* / Акад. пед. наук України; Головний ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 360–362.

5. ISO/IEC 19788-2:2011. Information technology. Learning, education and training. Metadata for learning resources. Part 2: Dublin Core elements. URL: https://www.iso.org/ru/standard/46157.html

Пазиніч С. М., кандидат філософських наук, професор,
Поморцева О. Є., кандидат технічних наук, доцент,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

КУЛЬТУРА ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ТА ЙОГО ВСЕБІЧНА ВПЛИВОВІСТЬ

Освіта є одним з найрозвиненіших і найбільш дієвих суспільних інститутів, призначених для масового цілеспрямованого впливу на людей, переважно молоді, в процесі їх соціалізації. Звідси, стратегічна мета впливу освіти полягає у підготовці молоді до життя й успішної діяльності в умовах конкретного суспільства. А оскільки ці умови постійно зазнають неухильної еволюції, то одним із завдань освітніх впливів стає ще й формування у студентів, здатності до самонавчання й адаптації до неминучих змін цілей, змісту і характеру розвитку суспільства.

Якщо це так, то спілкування зі студентами є основним засобом, який дозволяє педагогові здійснювати практично всі функції, які складають сутність його професійної діяльності. Але спілкування, як і сама ця діяльність, виступає складним і багатоаспектним утворенням. При цьому кожний конкретний його аспект найбільшою мірою проявляється в певному виді діяльності чи функції. Однак це зовсім не означає, що одночасно «не працюють» інші його аспекти чи функції. Так, в процесі навчання переважно виступає інформаційна функція педагогічного спілкування. Водночас важливу роль відіграють і виховна, мотиваційна, культуротвірна та інші його функції. Візьмімо, наприклад, процес цілеспрямованих виховних впливів на студентство де принципово неможливе індиферентне відношення до життєво-ціннісних й духовно-культурних функцій. Ефективність впливу істотною мірою визначається поєднанням з мотиваційною, інформаційною культурологічною й іншими функціями педагогічного спілкування.

Важливо зазначити, що відповідно до цілей і завдань спілкування та складу його учасників, педагог, як правило, обирає найдоцільніший характер спілкування з його мовленнєвими, дидактичними та іншими засобами, одночасно, дотримуючись норм і вимог загальної та професійної педагогічної культури. Однією з таких вимог, на наш погляд, постає його емоційна культура, здатність управляти своїм емоційним станом і залишатися спокійним, принаймні зовні. Ще одна вимога полягає у незмінній доброзичливості педагога, що, навіть у досить складних проблемних ситуаціях, створює загальну атмосферу добра – тобто фон розмови, сприятливий для досягнення бажаних цілей і результатів спілкування.

Маємо зауважити, що доцільний вибір характеру спілкування педагога зі студентами та культура цього спілкування постають однією з центральних проблем в професійній діяльності педагога. Це пов’язано з тим, що основний засіб вирішення завдань навчання, виховання й особистісного розвитку

студентів спрямовується на створення сприятливого психологічного клімату, забезпечення оптимального стану навчально-виховного процесу та ефективності досягнення заздалегідь визначених його цілей. Тож саме за характером спілкування та його культури можна впевнено говорити про якісний рівень професійної компетентності й педагогічної майстерності педагога вищого навчального закладу.

І дійсно, наш багаторічний досвід переконливо свідчить про те, що одним із важливих елементів і водночас яскравих проявів педагогічної майстерності викладача та його професійно культури виступають стиль і характер спілкування. Це уявляється цілком зрозумілим, тому що саме спілкування постає основним інструментом як передачі студентам відповідних знань, так і здійснення виховного впливу на них та забезпечення їх особистісного розвитку й соціалізації. Тож цілком обґрунтовано можна визнавати, що очне педагогічне спілкування дійсно виступає і основним, і найбільш ефективним засобом педагогічного впливу на студентів. Дійсно, саме в процесі спілкування та за його безпосередньою допомогою педагог не тільки подає їм необхідну навчальну інформацію, але й забезпечує її сприйняття, розуміння й систематизацію. При цьому одночасно формуються світоглядні та громадянські позиції, виробляються моральнісні принципи і переконання, прищеплюється система аксіологічних цілей, естетичних та моральнісних ідеалів.

Ось чому культура очного спілкування, на наш погляд, має вважатися субосновою професійної культури педагога. Адже від неї істотно залежить ефективність всіх видів і напрямків його професійної діяльності. Щобільше, культура педагогічного спілкування постає одним із визначальних чинників формування не лише духовного світу, а й якості підготовки фахівців, рівня їх професійної і соціальної компетентності та конкурентоспроможності. У зв’язку з цим вона істото впливає також на зміст і характер науково-технічного та соціального прогресу, на можливості досягнення соціальної злагоди в просторі суспільства.

Звідси аподиктично випливає, що педагогічне спілкування перш за все є специфічною формою ділового міжособистісного спілкування, яка має свої характерні особливості й водночас підпорядковується загальним психологічним закономірностям, притаманним спілкуванню як формі взаємодії людини з іншими людьми, включаючи комунікативний, інтерактивний й перцептивний компоненти. Однак у його структурі тісно переплітаються професійна (стосовно сфери наукових інтересів і дисциплін, що педагог викладає), суто педагогічна й особиста культура.

Далеко не випадково в загальній структурі особистої культури людини спеціально виокремлюють поняття культури спілкування, під якою прийнято розуміти, як стверджують В. О. Лозовой зі своїми співавторами, різновид комунікативної людської діяльності, спрямованої на здійснення комфортних оптимальних відносин між людьми. Культура спілкування, на їхню думку, «базується на принципах гуманізму, соціальної справедливості, толерантності, альтруїзму, доброзичливості, довіри, поваги, тактовності, делікатності тощо»

[1, с. 96]. А якщо це так, то вона з необхідністю передбачає знання культурних моделей поведінки (загальних зразків, етикетних приписів) та уміння їх адекватно застосовувати в конкретних ситуаціях.

Характерним індикатором рівня розвитку культури спілкування людини та невід'ємним складником цієї культури постає ***мовленнєва культура***. Її сутність полягає у бездоганному знанні й чіткому дотриманні людиною норм усного та письмового літературного мовлення, в лексичному багатстві її словникового запасу й у цілеспрямованому, свідомому, умілому використанні виразних мовних прийомів і засобів, залежно від мети спілкування та особливостей ситуації спілкування. Сукупність мовних засобів та правил охоплює літературне слововживання, правильний наголос у словах, вибір синонімів для уникнення повторів, чіткість вимовляння звуків.

Слід особливо підкреслити, що висока мовленнєва культура не тільки підвищує ефективність спілкування, але й приносить задоволення співрозмовникам, сприяє загальному підвищенню рівня культури у соціальному оточенні людини, що є носієм цієї культури. Вона виключає вживання мовних стереотипів, суржику, газетних штампів, канцеляризмів, діалектизмів, тим більш неприпустимих вульгарних чи нецензурних висловлювань. Важливим складником мовленнєвої культури педагога вважається ***мовленнєвий етикет***. Його сутність полягає у правильному використанні прийнятих в даній конкретній спільноті зразків і форм вітання, звертання, знайомства, вибачення та інших подібних стандартів.

Цілком очевидно, що розглянуті загальні принципи й положення культури спілкування повною мірою стосуються й культури такого його специфічного різновиду, яким постає педагогічне спілкування. В даному контексті ми вживаємо цей термін переважно для позначення спілкування викладача вищої школи з його студентами як в навчально-виховному процесі, так й у вільний від занять час, у позааудиторних відносинах тощо. У більш загальному ж плані під цим терміном слід розуміти також взаємовідносини викладача зі своїми колегами і керівництвом, з батьками студентів та з іншими людьми. Адже в дійсності педагог – це не просто соціальна роль викладача, а глибинна, іманентна його сутність, яка відіграє роль своєрідної рушійної сили його дій і висловлювань, його вчинків і поведінки, його життєвої і громадянської позиції в найрізноманітніших ситуаціях в суспільстві.

Всезагальна гуманістична спрямованість професії та професійної діяльності педагога визначається ідеальною нормою культури його педагогічного спілкування, її моральнісно-спонукаючим імперативом, орієнтацію на сприйняття людини як унікальної особистості й якнайвищої цінності в суспільстві. Тому спілкування з нею повинно виходити з того, що справжня людинолюбність взаємовідносин між особистостями, в тому числі й у спілкуванні між педагогом та студентом, також має бути вище за будь-які умовності ситуації, будь-які стандарти, ритуали і традиції.

Однак слід пам'ятати, що культура педагогічного спілкування невід'ємна від загальної і педагогічної етики. Оскільки ж неодмінним принципом етики

міжособистісного спілкування взагалі, а відтак і педагогічного спілкування як його специфічного різновиду, виступає так зване «золоте правило етики», яке ще в давні часи сформулював Конфуцій у такий спосіб: «поводьтеся з іншими людьми і ставтеся до них так, як би ви хотіли, щоб вони поводилися з вами і ставилися до вас». Це правило водночас слугує ще й своєрідним ціннісним критерієм спілкування, оскільки саме відповідно до нього звичайно й необхідно оцінювати реальну практику й результати міжособистісних взаємовідносин і рівень культури спілкування.

В той же час в практиці педагогічної діяльності роль спілкування та його культури цим не обмежується. Адже істинний педагог як взірець особистості й вихователь повинен не тільки сам демонструвати високий рівень культури спілкування, але ще й уміти, послідовно й наполегливо, однак ненав'язливо прищеплювати її своїм студентам. Саме ця справа є вкрай важливою і делікатною, оскільки вона пов'язана з необхідністю системно й послідовно виправляти їхні мовленнєві хиби та недоречності. Це виправлення необхідно здійснювати не підкреслено менторським тоном, а шляхом правильного формулювання тієї ж думки, яку висловив студент із певними відхиленнями від мовленнєвих чи етичних норм. Та ще й доцільно на додаток запитати, чи згоден він з вашою логікою і вашим трактуванням його власної думки?

В процесі формування й розвитку у студентів культури спілкування вельми важливо уміло використовувати такий потужний мотив, як розуміння ними того, що ця культура, як і культура мовлення, лежатимуть в основі їхнього професійного й особистісного авторитету. А від рівня авторитету безпосередньо залежатимуть їхній життєвий успіх та успіхи в майбутній професійній діяльності і можливості належної професійної й особистої самореалізації, особистого та сімейного щастя. Важливо показати, що ця залежність постійно зростатиме з підвищенням рівня освіченості й загальної культури населення.

Важливо, на наш погляд, звернути увагу на те, що в спілкуванні, у взаємодії людей здійснюється узгодження цінностей, норм, ідеалів, почуттів, настроїв та всіх інших атрибутів душевного і духовного світу людини. Бажано наголосити при цьому, що в подібних діалогах відбувається зміна властивостей як суб'єктів взаємодії, так і об'єктів узгодження (цінностей, норм і тому подібне). Зміни ці бувають інколи достатньо глибокими, виокремлюючи саму структуру культури особистості чи конкретно визначеної спільноти.

Зазначимо також ту характерну обставину, що ці зміни цілком можуть бути результатом цілеспрямованого системного й систематичного впливу на людину, як, наприклад, звичайно це має місце в системі педагогічного спілкування. Однак необхідно підкреслити, що цей вплив має бути:

– по-перше, правильно організованим;

– по-друге, моральнісно і дидактично вивіреним;

– по-третє, чітко орієнтованим на формування й розвиток особистої культури студента, на якого цей вплив спрямовується.

Вважаємо за доцільне свідомо виокремити проблему педагогічного спілкування як одного з об'єктів дослідження філософії освіти. Важливість такої постановки зумовлена тим, що фактично основним засобом і дійовим механізмом взаємодії педагога і студента в навчально-виховному процесі та їх взаємовпливу саме й виступає, як неодноразово зазначалося, їхнє зацікавлене спілкування. Саме воно постає тим важливим чинником, який, власне, й забезпечує системну цілісність навчально-виховного процесу й дійовість його виховного компонента. На жаль, в сучасних умовах зі всієї сукупності освітніх цілей і завдань – навчання, виховання, особистісного розвитку й соціалізації студента, домінуючу роль у вищій школі відіграє навчання при певному, але відчутному нехтуванні належним виконанням інших, не менш важливих і соціально значущих завдань.

Значною мірою саме в силу цієї обставини навіть і саме педагогічне спілкування, на жаль, найчастіше виявляється лише формально-рольовим, тобто спрямованим переважно на раціонально-логічну сферу пізнання. Тому в результаті воно не зачіпає глибинних структур особистості студента, його емоційно-чуттєвої сфери, а, отже, і не впливає на його душу й серце. При цьому, що гріха таїти, практично ігноруються дійсно величезні резерви емоційних можливостей самого пізнання, не виникає й не спрацьовує тонкий механізм духовного спілкування між педагогом і студентами, а тому ефективність їхньої взаємодії виявляється незначною та не реалізує їхні іманентні потенційні можливості.

Необхідно підкреслити водночас, що культура професійної педагогічної діяльності викладача вищої школи, навіть без, здавалося б, спеціальної цільової її спрямованості на виховання, здатна ефективно здійснювати виховні функції, завдяки відповідному стилю й характеру його спілкування, доброзичливості та щирості, підкреслено поважному ставленню до особистості співбесідника, готовності уважно вислухати і спробувати зрозуміти його. Спостереження за манерою спілкування сучасної студентської молоді свідчить про відсутність у багатьох її представників саме уміння слухати. Вони звичайно спішать висловити свою думку, часто навіть не рахуючись з тим, чи цікава вона партнерові по спілкуванню, чи ні. При цьому вони перебивають один одного, не даючи можливості співбесідникові завершити думку чи навіть речення. Це свідчить про те, що їм свого часу не була прищеплена належна культура спілкування. Ми вже не говоримо про їх лексику і характер мовлення.

Таким чином, вкрай важливим завданням педагога та водночас однією з функцій його культури постає прищеплення студентам культури діалогу, в першу чергу уміння уважно вислухати співбесідника, зрозуміти його аргументи, без чого саме спілкування взагалі може втратити свій сенс. Наш власний педагогічний досвід переконливо свідчить про те, що студенти у цілому розуміють значення цього уміння як для повсякденного життя, так і для професійної діяльності, усвідомлюють необхідність формування у себе такої важливої якості, однак часто їм для її розвитку не вистачає наснаги, терпіння, культури й логічної структурованої культури та послідовності.

Дається взнаки й та звична манера спілкування, яка в них вже сформувалася раніше і до якої вони звикли. Має місце й своєрідна молодіжна бравада, якою вони часто прикривають свою недостатню мовленнєву культуру. Ось чому виховання у них культури діалогу вимагає не тільки власної культури викладача, але також терпіння й витримки, його дійсно щирого бажання допомогти студентам подолати хиби їх спілкування і мовлення, сформувати у них культуру уміння талановито слухати. Однак при цьому необхідно діяти досить тонко, делікатно, без зайвого менторства. Вважаємо, наприклад, неприпустимим використання такої досить поширеної форми запитання, як: «Чи все ви добре зрозуміли?», яка вже несе у собі можливість уявлення викладача про недостатні здібності студента стосовно розуміння того чи іншого матеріалу. Замість цього більш доцільним було б поставити питання у формі «Чи зрозуміло я вам це виклав?», у якому провину за можливі ускладнення з розумінням матеріалу викладач немов би заздалегідь бере на себе. Тож слід кожному педагогу завжди пам'ятати доречні в цьому контексті слова Черчилля: «Вчителі володіють владою, про яку прем'єр-міністрам залишається тільки мріяти» [2, с. 186]. А якщо це так, то від педагога суспільство очікує всебічної віддачі особистого професійного потенціалу, а він, в свою чергу, від суспільства всебічної підтримки і заслуженої поваги.

У будь-якому разі культура педагогічного спілкування виступає не тільки яскравим проявом високого рівня професіоналізму і розвиненої педагогічної майстерності та такту викладача, а й складних соціально-політичних і економічних обставин, які склалися в нашій країні. Тож, як ніколи дотепер, покладається велика відповідальність на педагога у формуванні й розвитку гармонійної особистості українця в системі суспільно-економічних та політичних відносин як в країні, так і за її межами.

Список використаних джерел

1. Лозовой В. А., Уманец О. В., Ценко М. Б. Культура межличностных отношений: Практическое пособие для деловых людей. Харьков : Регион-информ, 2003. 112 с.

2. Уинстон Черчилль: цитаты, остроты и афоризмы / Сост. Доминик Энрайт. Днепропетровск, Украина : Баланс Бизнес букс, 2005. 192 с.

Рудь Д. В., студентка Навчально-наукового інституту
економіки і менеджменту,
Голова Студентського сенату,
Зінчина О. Б., кандидат соціологічних наук, доцент,
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, Україна*

РОЛЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ УНІВЕРСИТЕТУ

Сьогодні будь-яка організація замислюється про те, як її сприймають у групах громадськості, тобто який вона має імідж. В умовах жорсткої

конкуренції імідж грає велику роль не тільки для комерційних компаній та підприємств, а й для закладів вищої освіти, бо позитивний імідж збільшує цінність всього того, що робить освітня організація і що намагається сказати. Завдяки сформованому іміджу Університет стає більш привабливим як для абітурієнтів та їхніх батьків, так і для партнерів та стейкхолдерів.

Імідж будь-якої організації в цілому і ЗВО, зокрема, це цілісне сприйняття (розуміння і оцінка) оцінки різними групами громадськості, що формується на основі інформації, яка зберігається в їх пам'яті, про різні сторони діяльності Університету: навчальної, наукової, виховної, громадської і т.п. Іншими словами, зміст поняття іміджу освітньої установи включає в себе дві складові: описову (інформаційну) складову, яка являє собою образ ЗВО, або сукупність усіх уявлень (знань) про організацію, і складову, пов'язану з відношенням, або оціночну складову. Оціночна складова існує в силу того, що інформація, яка зберігається в пам'яті не сприймається байдуже, а пробуджує оцінки і емоції, які можуть мати різну інтенсивність, оскільки конкретні риси образу організації можуть викликати більш-менш сильні емоції, пов'язані з їх прийняттям або засудженням. Люди оцінюють Університет через призму свого минулого і теперішнього досвіду, ціннісних орієнтацій, загальноприйнятих норм і моральних принципів.

У структурі іміджу вищого навчального закладу дослідники виділяють вісім компонентів:

- імідж освітньої послуги – уявлення людей щодо унікальних характеристик, які, на їхню думку, має послуга;
- імідж споживачів освітніх послуг включає інформацію про стиль життя, суспільний статус і деякі особистісні характеристики споживачів;
- внутрішній імідж організації – це уявлення викладачів і студентів про університет;
- імідж ректора і наукової ради включає уявлення про здібності, установки, ціннісні орієнтації, психологічні характеристики;
- імідж персоналу – це збірний, узагальнений образ викладацького складу;
- соціальний імідж – уявлення широкої громадськості про соціальні цілі і ролі ЗВО в економічному, соціальному і культурному житті суспільства;
- візуальний імідж – уявлення про організацію, засновані на зорових відчуттях, які фіксують інформацію про інтер'єр корпусів, лекційних аудиторій, фірмову символіку організації;
- бізнес-імідж – уявлення про організацію як про суб'єкта ділової активності [1].

Важливим фактором, який впливає на імідж і репутацію ЗВО, є те, яким бачать заклад самі студенти. Студенти є не тільки показником якості надаваних Університетом освітніх послуг; для оточуючих студенти – це «достовірне» джерело інформації про заклад вищої освіти. За допомогою цього джерела і формується імідж освітнього закладу в очах всієї громадськості. Студенти є

носіями особливостей корпоративної культури Університету, його традицій, цінностей, іміджу, не тільки в період свого навчання, а й через багато років після його закінчення. Залежно від того, наскільки ці цінності поділяються студентами, поширюється позитивна або негативна інформація про освітню установу.

Проблема ролі студентів у формуванні іміджу ЗВО є досить актуальною, найбільший інтерес вона викликає, як правило, в період «боротьби за абітурієнтів». Думка знайомих студентів, безумовно, впливає на випускників шкіл при виборі місця навчання, а їх вигляд, стиль поведінки, сфера інтересів, успішність у професійній сфері – на батьків абітурієнтів. Студенти безпосередньо впливають на формування іміджу університету «в очах» громадськості, саме тому необхідно вивчати імідж ЗВО в уявленні студентів.

Проаналізувавши думку студентів ХНУМГ імені О.М. Бекетова, отриману за допомогою соціологічного опитування, можна зробити висновок, що на формування іміджу Університету впливає багато факторів. Це якість освіти, привабливий вигляд та місце розташування Університету, престижність закладу. В уявленні студентів ХНУМГ імені О.М. Бекетова є не тільки державним закладом освіти, а й місцем, де можна отримати професійні знання та самореалізуватися. Важливою складовою іміджу Університету, на думку здобувачів, є цікаві люди – студенти та викладачі, якісна освіта та можливість займатися науковою діяльністю, а також швидкий та потужний ритм студентського життя, створений завдяки наданню можливості участі у конференціях, проєктах, конкурсах, студентському самоврядуванні, діяльності профкому студентів, студентському та спортивному клубах.

Більше 80% студентів готові рекомендувати заклад своїм знайомим та друзям, тобто у них склався позитивний образ Університету за весь період навчання. Та 30% здобувачів вступили у ХНУМГ імені О.М. Бекетова саме за рекомендацією друзів та батьків. Тобто, думка сучасних студентів дуже впливає на вибір місця навчання абітурієнтами.

Проведене дослідження виявило значні характеристики іміджу ХНУМГ імені О.М. Бекетова, на які необхідно спиратися при формуванні іміджу Університету. Такими характеристикам є привабливий зовнішній вигляд закладу, комфортні аудиторії; надання якісних освітніх послуг кваліфікованими науково-педагогічними працівниками; престижність Університету; можливість участі в позанавчальній та науковій діяльності; можливість розвиватися в різних напрямках.

Сучасна ситуація на ринку освітніх послуг диктує нові закони перемоги в конкурентній боротьбі. Схожий рівень освітніх технологій, аналогічні властивості послуг, єдині ринки збуту забезпечують приблизно рівні умови для конкуруючих установ у споріднених галузях виробництва і послуг. Виграш у цій боротьбі сьогодні забезпечується здатністю організації гнучко слідувати змінам ринку. У цих умовах імідж освітнього закладу починає відігравати ключову роль у забезпеченні його конкурентоспроможності та стійкості. І для підтримки конкурентоспроможності Університету необхідно постійно

коригувати, змінювати, покращувати його образ в уявленні такої важливої цільової аудиторії, як студенти. Для того щоб розуміти, які зміни потрібно вносити в образ ХНУМГ імені О.М. Бекетова, необхідно вивчити існуючий імідж Університету в уявленні студентів, що в ньому навчаються.

Коли справа стосується іміджу, необхідно знати одне правило, яке виділила автор книги «Імідж фірми» Боббі Джі: «Без постійного контролю імідж і репутація мають можливість змінюватися, причому зазвичай в гіршу сторону» [2].

Список використаних джерел

1. Моисеева Н. К. Маркетинг и конкурентоспособность образовательного учреждения. *Маркетинг*. №5, 2009. С.77–81.

2. Джи Б. Имидж фирмы : Планирование, формирование, продвижение. URL: http://www.buro-dv.ru/literatura/liter_11/liter11.php

Ручка А.О., доктор філософських наук, професор,
головний науковий співробітник
Інститут соціології НАН України, м. Київ, Україна

АРТПЕДАГОГІКА ЯК ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА НОВІТНЬОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

Підготовка майбутніх викладачів вітчизняної школи в умовах, коли весь світ стрімко змінюється, вимагає, безумовно, серйозних зрушень у системі нашої педагогічної освіти. При цьому наголос потрібно робити на впровадженні певних інноваційних програм і технологій. Мета такого впровадження полягає у забезпеченні якісної освіти. Досягнення цієї мети можливе лише за умови зміни структури освітньої діяльності, розширення навчально-науково-виховних функцій педагогічного процесу. Розроблення теоретичних підстав якісної освіти на основі фундаментальних наукових досліджень у галузі наук про освіту; забезпечення єдності універсальних, національних і регіональних компонентів освітніх технологій, створення і неперервне вдосконалення моделей управління якістю освіти – це тільки декілька найважливіших завдань, які стоять перед нашою освітньою системою.

Одним із головних напрямів сьогоднішнього педагогічного процесу є його гуманізація, що пов’язана з формуванням через навчання і виховання творчої особистості. Достеменна творча особистість, як показує досвід, володіє креативним мисленням, вона здатна приймати позитивні нестандартні рішення, знаходити оптимальні шляхи щодо розв’язання соціальних проблем тощо. Це означає, що творча особистість володіє потенціалом майбутньої успішної діяльності в межах будь-яких професій і спеціалізацій.

Зрозуміло, що вищий навчальний заклад намагається за допомогою освітянських і виховних ресурсів сформувати творчу особистість майбутнього викладача, вчителя, вихователя. У цьому плані особливе значення має формування і розвій загально професійної компетентності майбутнього

спеціаліста. Ця компетентність має свій прояв у теоретичній готовності студентів до педагогічної діяльності, вмінні її продуктивно здійснювати, нести відповідальність за її результати, спрямовані на особистісно-професійний саморозвій. Отже, оволодіння майбутніми викладачами загально професійними компонентами сприяє в цілому розвою їхньої соціально-професійної компетентності.

Зрозуміло, ціннісні і концептуальні орієнтири загальної професійної підготовки майбутнього педагога повинні вироблятися сьогодні з урахуванням перемін, що відбуваються у глобальному світі. В цьому плані стає дуже актуальною нова роль вчителя, яка сприяє міжкультурному взаєморозумінню, демократичній культурі, здійсненню прав людини тощо. І в сучасному суспільстві, де економіка фундується на знанні, панують інформаційно-комп'ютерні технології, молоді люди повинні бути освіченими, володіти компетенціями продуктивної і неконфліктної взаємодії, мовними навичками, мати комп'ютерну обізнаність, розуміти соціально-культурну багатоманітність, відстоювати чесність, справедливість, дисциплінованість, відповідальність у взаємовідносинах між людьми.

Все це висуває на перший план в освітній сфері питання пошуку нових інноваційних методів навчання і виховання. На думку цілої низки провідних спеціалістів у галузі освіти і науки, одним із таких інноваційних методів є артпедагогіка. У науково-педагогічній літературі підкреслюється, що артпедагогіка враховує рівною мірою як досягнення наукової думки, так і досвід мистецтва, інтелектуальний розвиток людини і світ її почуттів, рефлексію і діяльність, тілесність і духовність. Така методологічна спрямованість артпедагогіки дозволяє по-новому підійти до визначення шляхів формування творчої, креативної особистості, а також до тих викликів і завдань, що висуває перед наукою і освітою епоха глобалізації.

У цілому артпедагогіку слід розглядати як своєрідну модель особистісно орієнтованого навчання та виховання, яка спрямована на використання засобів образотворчого мистецтва, самовизначення особистості, розвиток у неї здібностей до рефлексії відносно оточуючого світу, що дозволяє знаходити зовнішні і внутрішні механізми для активізації особистого зростання і творчого саморозвитку. Артпедагогіка синтезує знання з мистецтва (творче відтворення дійсності в художніх образах); психології (фіксація і вивчення особливостей психічних виявів людини, її відчуттів, уявлень, настанов, орієнтацій, поведінкових реакцій, які є складовими діяльності і спілкування людей); педагогіки (теорія і практика навчання і виховання підростаючих поколінь); психотерапії (різновид міжособистісного спілкування, в межах якого пацієнтам надається професійна допомога психологічними засобами при розв'язанні проблем або труднощів психологічного характеру. Отже, артпедагогіка – це така галузь діяльності, яка реалізується на підставі синтезу знань і практичних навичок з мистецтва, психології, психотерапії й педагогіки, які необхідні для забезпечення особистого, культурного, художньо-естетичного розвитку молодої людини; з другого боку, артпедагогіка – це напрям у педагогіці, який

вивчає (супроводжує) процес виховання, навчання, розвитку особистості у контексті культурно-соціальних функцій мистецтва. В зв'язку з цим варто погодитися з думкою проф. Пазиніча С. М. про те, що «кожний педагог має знатися хоча б на аматорському рівні в галузі літератури і мистецтва. А ще краще володіти одним із видів мистецтва. Адже мистецтво створює можливості особистості бути в стані натхнення в творчій діяльності і водночас репрезентувати навчальний матеріал в єстві прекрасного» [1, с. 430].

Звідси об'єктом артпедагогіки є молоді вихованці, в даному разі студенти, потенційні носії загальносвітової, національної, регіональної та особистісної культури. Її предметом виступає культурна ідентифікація молодої людини, яка під час залучення до творчої діяльності знаходиться під педагогічним впливом мистецтва, виховання та навчання.

Основні функції арт педагогіки є такими:

- культурологічна, яка обумовлена об'єктивним зв'язком особистості з культурою як системою цінностей, розвитком людини на підставі освоєння художньої культури, становлення її творцем;
- освітня, що спрямована на розвиток особистості, освоєння нею оточуючої дійсності через мистецтво, яке сприяє набуттю відповідних знань і практичних навичок у художньо-творчій діяльності;
- виховна, що формує морально-естетичні, комунікативно-рефлексивні підстави особистості і сприяє її соціокультурної адаптації за допомогою мистецтва;
- корекційна, яка сприяє профілактиці, корекції та компенсації вад у розвитку молодої людини.

Щодо засобів артпедагогіки, то їх на сьогодні є, можна сказати, неосяжна кількість. Наприклад, вихователь як представник і ретранслятор певної культури може стати впливовим засобом виховання, якщо він дійсно «значущий дорослий», оскільки його поведінка, діяльність, стиль життя, цінності набувають в очах вихованців еталонного характеру. До засобів виховання можуть бути віднесені також здібності вихователя, його прагнення до самоздійснення у виховній роботі, життєві враження та спогади, так зване «духовне планування». Життєві враження і спогади вихователя – це чинники, які викликають цілісно-смислове, емоційне наповнення, забарвлення досвіду вихованців, що – з погляду психоаналітичної педагогіки – відіграє значну роль у розвитку особистості. Своєю чергою, «духовне планування» пов'язується з вірою вихователя в природні можливості молодої людини, сприйняття її гарною, чесною, відповідальною. Воно також сприяє створенню передумов для роздумів вихованців про саме життя, про задум природи, який вони повинні здійснити зусиллям власної волі. Одним із засобів арт педагогіки виступає «педагогічна атмосфера» того начального закладу, де навчаються учні чи студенти. Значимість «педагогічної атмосфери» в даному випадку полягає в тому, що вона є сукупністю емоційних, ціннісно-смислових умов, що створюють певний душевний настрій оточуючих вихованця людей. Це – настрій, який супроводжує процес виховання загалом.

Взагалі артпедагогіка як інноваційна технологія особистісно орієнтованого навчання та виховання реалізується через види образотворчого мистецтва, музичне виховання, заняття акторською майстерністю, рецитацію (художнє читання, декламація), евритмію, медіаосвіту. Всі ці складові артпедагогіки є інноваційними, нетрадиційними. Вони цілеспрямовано орієнтовані саме на формування етичного і естетичного потенціалу особистості, розвиток її морально-духовної культури. Це особливо важливо в сучасному світі, де зустрічається багато зразків несмаку й бездуховності.

Ця інноваційна технологія особистісно орієнтованого навчання і виховання характеризується насамперед тим, що вона:

- використовує мистецтво та його засоби з метою освоєння інтелектуального і духовного досвіду людства учнями і студентами;
- створює спеціальні умови для інтеріоризації (внутрішнього присвоєння) відповідних знань, умінь і навичок;
- надає пріоритет вихованню в класичній послідовності «навчання-виховання-розвиток особистості».

Звідси артпедагогіка здатна вирішувати наступні завдання:

- полегшення процесу навчання для учні (студента) і педагога;
- пошук соціально прийнятного виходу агресії та інших негативних емоцій, які виникають у процесі спілкування педагога з вихованцями;
- наявність матеріалу для інтерпретації та діагностичних висновків щодо вихованців;
- опрацювання навчального матеріалу на підставі духовного і душевного досвіду педагога і вихованців, що робить відповідні знання, уміння і навички особистісно значущими;
- налагодження стосунків між учителем і учнями, створення найбільш сприятливих умов для ведення діалогу між ними;
- збереження цілісності людської особистості шляхом впливу в процесі навчання на етичну, естетичну та емоційну сфери особистості;
- сприяння адаптації особистості в соціумі (самопізнанню, самовизначенню, самореалізації через залучення до творчої спадщини людства в різних його видах і формах шляхом продукування власної творчості; розвиток рефлексивної культури, почуття внутрішнього контролю, який є необхідним в процесі навчання;
- сприяння розвою всіх органів почуттів (пам’яті, уваги, волі, уяви, інтуїції) в процесі навчання, виховання і розвитку особистості засобами класичного і народного мистецтва.

Отже, в цілому артпедагогіку можна розглядати як напрям педагогіки, що інтегрує знання з мистецтва, психології, психотерапії та педагогіки, необхідні для теоретичного обґрунтування виховної та розвивальної діяльності педагога засобами мистецтва, в першу чергу образотворчої діяльності. В практичному аспекті артпедагогіка складає сукупність методів і засобів, побудованих на застосування різних видів мистецтва, що дає змогу через стимулювання художньо-творчих проявів здійснити виховательський, розвивальний,

соціалізуючий вплив, активізувати особистісне зростання та творчий саморозвій особистості. Запровадження засобів артпедагогіки сприяє естетичному вихованню, вдосконаленню творчих здібностей, самоактуалізації, самопізнанню, розширенню можливостей дозвіллєвої діяльності та попередження соціальної дезадаптації вихованців.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Проблема формування нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття. *Європейські педагогічні студії*, 2018. Вип. 1–2, с. 27–39.

2. Пазиніч С. М. Поради філософа / Станіслав Пазиніч. Харків: Видавець Олександр Савчук,2020. – 484 с.

3. Бойко А. М. Виховання людини: нове і вічне. Полтава: Техсервіс, 2006. 568 с.

4. Випускник вуза в современном социокультурном пространстве / Под ред. Е.А. Подольской. Харьков: Изд-во НУА, 2010. 416 с.

5. Дем'яненко М. Н. Освітній простір педагогічного університету: зміна пріоритетів. *Європейські педагогічні студії*, 2013. Вип. 3-4, с. 128–140.

Чаплигін О. К., доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії і педагогіки професійної підготовки,
Сук О. Є., доцент,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Україна

МОДЕЛЬ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Електронна система освіти для українських навчальних закладів є досить новою. Однак фахівці переважно відзначають пріоритетність та значення інтернет-технологій в процесі навчання і підтримують втілення електронного навчання в навчальний процес.

Під електронним навчанням – *E-learning* (від англ. *Electronic Learning)*, за визначенням ЮНЕСКО, розуміється організація освітньої діяльності з допомогою застосування електронних інформаційних технологій [1]. Електронне навчання передбачає самостійну роботу з електронними матеріалами, консультації, поради, оцінки віддаленого (територіально) експерта, можливість дистанційної взаємодії, цілодобової доставки електронних навчальних матеріалів та отримання сучасних знань в будь-який час і в будь-якому місці.

Треба зазначити, що існує велика кількість видів та форм електронного навчання, і те, яка з форм буде прийнята в окремому ВНЗ, залежить від багатьох факторів, серед яких можна виділити і наявність необхідного обладнання, і фінансові можливості навчальних закладів, і рівень кваліфікації викладачів, і ступінь інформаційної грамотності студентів. Сьогодні, в умовах інтенсивного розвитку комп'ютерних технологій, застосування їх в освіті стало

актуальною складовою сучасної освітньої системи і однією з умов підвищення її якості.

Серед переваг електронного навчання основною є свобода доступу до інформації, можливість комбінувати навчальну діяльність з іншими видами діяльності, менша витратність на навчання [2]. Також електронне навчання передбачає постійне оновлення матеріалів і курсів, зручні критерії оцінки знань.

Однак аналіз практики застосування технологій електронного навчання в українських вишах виявив цілий ряд недоліків в цьому виді навчання. Зокрема, це необхідність досить високого рівня самонавчання студентів, відсутність соціального контакту з іншими учасниками навчання, не завжди вірне розуміння навчального матеріалу тощо.

Ці недоліки можна компенсувати в процесі *blended learning* – змішаного навчання, яке поєднує онлайн та очне навчання і «надає можливості навчання, комунікації, інформаційної активності та обміну знаннями у поєднанні з обміном досвідом, особистими контактами в умовах традиційних занять у фазі присутності» [3].

Змішаний підхід до навчання є однією з найпопулярніших технологій сьогодення, тому що він дозволяє скористатися гнучкістю і зручністю дистанційного курсу та перевагами традиційного навчання. Його часто визначають як гібридне навчання. Це пов’язано з тим, що змішане навчання акцентує увагу на суто механічному підході до змішування різних навчальних форм. Гібрид є поєднанням нової, передової, з використанням можливостей ІТ-технології зі старою технологією і формуванням нового підходу (новації), з урахуванням відомих можливостей старої технології [4, с. 155].

Термін «змішане (гібридне) навчання» почав широко використовуватися після публікації в 2006 році Бонком і Гремом книги «Довідник змішаного навчання: глобальні перспективи, локальні проєкти»[5].

Проаналізувавши існуючі трактування, автори обрали для себе наступні: змішане навчання – це «суміщення різних способів навчання», «суміщення різних методів навчання» та «суміщення навчання в ході особистого спілкування в режимі онлайн». Вони зробили висновок, що змішане навчання – це форма навчання, що суміщає традиційне навчання в ході особистого спілкування (face-to-face) з навчанням з допомогою застосування комп’ютерних технологій» [6, с. 42].

Таким чином, змішане навчання можна розглядати як форму організації навчання, в межах якої традиційна форма в рівній пропорції змішується з дистанційною, що передбачає використання комп’ютерних технологій та інтернет-ресурсів для досягнення максимальної ефективності обох форм навчання [7]. При цьому співвідношення аудиторних та віртуальних компонентів може відрізнятися і корегуватися залежно від предмету, віку студентів, рівня їхньої підготовки.

Світова практика застосування змішаного навчання підтверджує, що модель може успішно застосовуватися для викладання гуманітарних дисциплін.

На нашу думку, застосування елементів змішаного навчання може бути ефективним в курсі «Політологія».

В традиційному курсі «Політологія» основними джерелами інформації є лекції, методичне забезпечення (підручники, навчальні посібники, методичні посібники), періодичні видання тощо, які досить повно забезпечують інформаційну частину курсу. Але самостійне вивчення предмету з допомогою цих джерел є ефективним лише тоді, коли студент зі свого боку готовий до сприйняття цієї інформації, а викладач здійснює керування діяльністю студента на всіх етапах навчального процесу. Тому при організації змішаного навчання не можна відкидати велику роль лектора, який глибоко знає свій предмет і може донести знання до студентів.

При розробці змішаного курсу «Політологія» для забезпечення високої якості навчання є доцільним застосування дистанційних технологій у поєднанні з технологіями традиційними, при цьому лектору відводиться роль не лише викладача, а й консультанта, наставника і модератора навчального процесу. Відповідно лекція в умовах змішаного навчання залишиться базовою формою, але в ній поєднуються аудиторне лекційне заняття і самостійна робота студента по вивченню матеріалу з використанням навчально-методичного забезпечення в електронній формі. Виходячи з цього, ми вважаємо, що при розробці змішаного курсу, який ґрунтується на «змішуванні» очного та дистанційного навчання, основну увагу потрібно приділяти взаємодії студентів з викладачами та між собою. Взаємодія з викладачами й однолітками в процесі навчання створить можливості для динамічного спілкування, яке призведе до обміну знаннями, підвищить мотивацію та дозволить глибше розібратися в навчальному матеріалі. Крім того дуже важливим є надання студентам можливості викласти свої власні очікування щодо курсу. На думку В. Кухаренка, для цього можна «просто завантажити навчальний план та навчальні матеріали і створити загальне обговорення, щоб студенти розповіли вам про застосування матеріалів для їхнього життя або висловили свою думку щодо різних аспектів змісту. А можна занурити студентів глибоко в матеріал» [8, с. 71].

Якщо студенти не відчувають зв’язок з викладачем або з іншими студентами, вони можуть повністю «випасти» з онлайн-курсу, оскільки далеко не всі з них зацікавлені в отриманні повноцінних знань, тому при розробці курсу треба передбачити надання можливостей для вираження себе. «Багато студентів хочуть проявити себе, але не кожен налаштований це робити. Студентам необхідно обирати значущі завдання, визначати очікування, наводити приклади хорошої роботи. Є цілий список способів, які допоможуть студентам перед, під час і після виконання завдання. Необхідно написати чіткі інструкції, у тому числі дати інформацію про академічну чесність та плагіат. Це не просто – створити завдання, яке дає студентам можливість висловити свою думку. Для цього, щоб бути частиною процесу навчання, ми повинні враховувати точку зору студента і забезпечувати зворотний зв’язок» [8, с. 77].

При розробці теоретичної частки змішаного курсу «Політологія» перш за все необхідно визначити його цілі і завдання, обрати технології та методи навчання, зробити моніторинг продуктивності студентів, обов'язково розробити та довести до студентів критерії оцінювання, чітко сформулювати вимоги, враховуючи різні темпи навчання у різних студентів.

На початку змішаного курсу студенту замість списку рекомендованої літератури треба надати адресу веб-сайту, де знаходиться вся необхідна інформація (матеріали, посилання, тощо). Тобто одним з основних принципів проєктування курсу є принцип «перевернутого дизайну», коли робота починається не з пошуку контенту та розробки змістовної частки предмету, а з визначення запланованих результатів навчання та вибору методів їх оцінювання. Далі визначаються стратегії викладання, потім відбувається відбір і структурування матеріалу. Якщо в традиційному курсі акцент робиться на первинному розумінні матеріалу в ході аудиторного заняття, то в змішаному процес починається з постановки проблемного завдання, для виконання якого студент повинен самостійно ознайомитись з матеріалом і провести самоконтроль засвоєння цього матеріалу. Таким чином, змішаний курс орієнтований на результати навчання, чим забезпечує залучення до навчання та підвищує успішність студентів.

Тематичні лекції повинні бути скороченими і більш конкретними, ніж в традиційному навчанні, і супроводжуватись презентацією, що дозволить швидше та краще сприйняти матеріал. Дистанційна складова курсу дозволить студенту ознайомитись з новим матеріалом ще до очних занять, а також повторити матеріал після занять. Безсумнівною перевагою змішаного навчання є організація самостійної роботи студента. Гнучка система тестування сприяє систематичному контролюванню самостійної роботи.

Таким чином, переваги викладання курсу «Політологія», здійснення чіткого контролю та підвищення мотивації до навчання з використанням змішаного підходу є очевидними. Технологія чинить вплив на всі компоненти навчального процесу: на форми та методи організації навчання, на ефективність процесу навчання, на формування мотивації, професійно-значущих якостей.

Побудова навчальних курсів на підставі змішаного навчання є оптимальною для ефективної передачі знань і підвищення якості підготовки студентів.

Список використаних джерел

1. Електронне навчання. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/
2. Кравченко Г. В. Использование модели смешанного обучения в системе высшего образования Известия АлтГУ. 2014. №2 (82). URL: http://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-modeli-smeshannogo-obucheniya-v-sisteme-vysshego-obrazovaniya
3. Bergamin, P. Forschungsaspekte des Blended Learnings aus der Sicht einer Fachhochschule URL : per.bergamin@ifel. ch

4. Кухаренко В. М. Теорії навчання на сучасному етапі розвитку дистанційного навчання. Вип. 3. Кивий Ріг. Видавничий відділ НМетАУ. 2012. с. 153-161.

5. Bonk, Charles R. Graham «The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs».

6. Curtis J. Bonk The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs. 2006. С. 42

7. Рубцов Г. И., Панич Н. В. Смешанное обучение: анализ: трактовок понятия. *Отечественная и зарубежная педагогика*. 2016. №5(32). URL : http://cyberleninka.ru/article/n/smeshannoe-obuchenie-analiz-traktovok-ponyatiya

8. Теорія та практика змішаного навчання: монографія / В. М. Кухаренко, С. М. Березенська, К. Л. Бугайчук, та ін; за ред. В. М. Кухаренка/ Харків : «Міськдрук», НТУ «ХПІ», 2016. 284 с.

ЗМІСТ

ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ ПОСТМОДЕРНОГО СВІТУ XXI СТОЛІТТЯ: СУЧАСНІСТЬ ТА ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ

Преамбула 3
Бабаєв В. М., Корженко В. В. МОДЕРНІЗАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТУ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА 5
Стадник Г. В. ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕТНОСТЕЙ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ 11
Корженко В. В., Козирєва Н. В. КЛЮЧОВІ СКЛАДОВІ РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ З ФІЛОСОФІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР 13
Кучабський А., Стрельцов В. ВПРОВАДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ ДОСТУПНОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ 17
Stepaniuk Ya., Kozyrieva N. ORGANIZATION OF HEALTHCARE SYSTEM IN THE CZECH REPUBLIC 21
Mykhailova I., Ismail M. PROCESSES OF LEGITIMATION OF STATE POWER IN THE POLITICAL SYSTEMS OF THE WORLD: POLITICAL AND LEGAL CONTEXT 24
Солових В. П., Дзюндзюк В. Б., Alex Gorelik КОНЦЕПЦІЯ УРЯДУВАННЯ («GOVERNANCE») В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ 26
Deeb K., Fesenko G. THE VALUE OF IT FOR URBAN MANAGEMENT 30

МІСТО ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ОРГАНІЗМ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Жозе Вериссимо Тейшейра да Мата ФУНКЦИЯ КУЛЬТУРЫ В ГОРОДЕ 33
Безпалова А. С., Радіонова О. М. РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ 38
Bouhounain H., Fesenko G. CULTURAL INTERPRETATIONS OF THE CITY'S ARCHITECTURAL LANDSCAPE 40
Влад С. В., Радіонова Л. О. ДО ПИТАННЯ ПРО СТАЛИЙ РОЗВИТОК МІСТА 42
Жабіна А. І., Древаль І. В. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ ПРОСТОРІВ В СТРУКТУРІ СУЧАСНИХ МІСТ УКРАЇНИ 45
Жупінська А. Ю., Жмурко Ю. В. ФІЛОСОФІЯ ПРОСТОРУ В СУЧАСНОМУ КІНОМИСТЕЦТВІ ТА АРХІТЕКТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ 48
Запоріжська А. А., Радіонова Л. О. ГРОМАДСЬКІ ПРОСТОРИ АНТИЧНИХ МІСТ В ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОМУ КОНТЕКСТІ 52
Іванова К. А., Садовніков О. К., Хіріна Г. О. МІСЬКИЙ ПРОСТІР 55

ХАРКОВА ЯК ЧАСТКА МУЗЕЙНОГО КОМПЛЕКСА НФаУ
Колектив авторів: Калюжний Б., Сургай А., Копитов М., Гонтар С., Мамонова С., Тортіка С., Кобзєва О. І., Нікітчук Л. А., Омельченко Т. І. «ПАРАДИГМА» АЛЧЕВСЬКИХ: УРОКИ ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ 58
Куропаткіна А. А., Фесенко Г. Г. КУЛЬТУРНІ ОРІЄНТИРИ У ТРАНСФОРМАЦІЯХ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ 68
Малиніна Т. В. «ДИКІ» СТУДЕНТСЬКІ БУДІВЕЛЬНІ ЗАГОНИ 70
Подчос Д. О., Мельник Е. А. МЕГАПОЛІС ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА 74
Радіонова О. М., Лаленко Ю. Р. ФЕСТИВАЛЬ ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 77
Радионова Л. А., Самсоненко А. В. ФЛАНЁР В РЕФЛЕКСИИ ГОРОДСКОЙ ПОВСЕДНЕВНОСТИ 79
Рассоха І. М. «АНТРОПНИЙ ПРИНЦИП» І ПРИСКОРЕННЯ ІСТОРІЇ 12/4 82
Ситнікова Ю. В., Фесенко Г. Г. КУЛЬТУРНА МЕМОРАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ МІСТА 87
Smart M., Fesenko G. FREEDOM AS A SYMBOLIC MARKER OF THE CAPITAL OF SIERRA LEONE 89
Чабань І. В., Радіонова Л. О. ДО ПИТАННЯ ПРО ФІЛОСОФІЮ МІСТА 90
Черняхівська О. М. ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ТОМУ «КИЇВ»УНІКАЛЬНОГО ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОГО ПРОЄКТУ «ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ УКРАЇНСЬКОЇ СРСР» 92
Яковенко Ю. А., Фесенко Г. Г. КУЛЬТУРА МІСТОПЛАНУВАННЯ КИТАЮ В КОНТЕКСТІ МЕТАЕКОЛОГІЧНОГО УРБАНІЗМУ 97
Яровицька Н. А., Харакозов М. П. ПОВІЛЬНА АРХІТЕКТУРА ЯК ГАРМОНІЯ БУТТЯ 98
Zeid A. O., Fesenko G. THE CULTURAL DISCOURSE OF URBAN DESIGN 101

«НОВА НОРМА»: СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТ
Боднар К. В. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ 103
Гаврилюк Ю. М., Мокрецова Н. Я. МІЖ СЕЛОМ І МІСТОМ: ШЛЯХ ЗМІН СОЦІАЛЬНИХ РЕАЛІЙ ТА ГЕОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ 106
Колубай Я. С. ПЕРЕВАГИ КООПЕРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЩОДО ЗАДОВОЛЕННЯ ПРАЦЮЮЧИХ ВІД ПРОЦЕСУ ПРАЦІ ТА ЇЇ РЕЗУЛЬТАТІВ 109
Кудрявцева К. О. МІСЦЕ ФЕЙКУ В ТЕОРІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЇ Ю. ГАБЕРМАСА 111
Нохріна Л. А. СМАРТ-КОНЦЕПЦІЯ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО МІСТА 116

Одобецька І. С., Мельник Е. А. ОРГАНІЗАЦІЯ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ У МІСТАХ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД 125
Оболенцева Л. В., Андрусенко А.В. ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЯК ПОШТОВХ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ХХІ СТОЛІТТІ 129
Оболенцева Л. В., Дудченко М. С. РОЗВИТОК СИТУАЦІЇ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ЗА ВСЕСВІТНЬОЇ ПАНДЕМІЇ COVID-19 131
Пазиніч С. М., Пономарьов О. С. ЛОГІКА ВИБОРУ ЗАСОБІВ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ ЛЮДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 133
Радионова Л. А. COVID-19 КАК ТРИГЕР НОВЫХ МОДЕЛЕЙ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В СОВРЕМЕННОМ ГОРОДЕ 139
Сидоренко Н. О., Москаленко Г. О. УРБАНІСТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ ТРЕТЬОГО МІСЦЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ 148
Собенко А. В., Радіонова Л. О. ФЕНОМЕНОЛОГІЯ МІСТА 151
Яровицька Н. А., Зоря В. Р. МІСЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ПОВСЯКДЕННІСТЬ: ДІАЛОГИ 154

МАЙБУТНЄ [ПОСТ]ІНДУСТРІАЛЬНИХ МІСТ

Зінчина О. Б., Тухтаров Т. Р. ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ 158
Йолкіна Н. М., Радіонова Л. О. АДАПТАЦІЯ АРХІТЕКТУРНОГО ПРОСТОРУ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ (*або ОБ'ЄКТІВ ІНДУСТРІАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ*) В СУЧАСНОМУ МІСТІ 161
Кірін Р. С. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОСТВУГІЛЬНИХ МІСТ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ 164
Левандовська О. М., Турко К. О. ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗШИРЕННЯ ЦИФРОВОГО СЕГМЕНТУ ЕКОНОМІКИ 168
Лимарь Д. О., Радіонова О. М. ВІРТУАЛЬНИЙ ТУРИЗМ – СЬОГОДЕННИЙ ВИД ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ 171
Мележик А. В., Радіонова Л. О. СУЧАСНЕ МІСТО: ЕКОЛОГІЧНІСТЬ VERSUS ТЕХНОКРАТИЧНІСТЬ 173
Михайлова К. В. ФІЛОСОФІЯ «РОЗУМНОГО МІСТА» 177
Плюгін В. Є., Тєтєрєв В. О. ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ МЕРЕЖ (SMART GRID) ДЛЯ КОНТРОЛЮ І УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ 179
Радіонова Л. О., Іоффе Д. АНТИКАФЕ ХАРКОВА ЯК СОЦІАЛЬНО СПРЯМОВАНИЙ ПРОСТІР 182
Радіонова О. М., Ткаченко Я. В. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГОТЕЛЬНОМУ СЕРВІСІ 185
Романенко О. Б. КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТА 189
Селіхова Я. В. МЕТОДИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОСЕЛЕНЬ 191

Сидоренко Н. О., Пасічник Т. Ю., Шелков Л. І. ОСОБЛИВОСТІ ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПРИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 193
Яровицька Н.А., Батраков А.А. «МОДЕЛЬ-САД»: УРБАНІСТИЧНИЙ АСПЕКТ 197

УПРАВЛІННЯ СУЧАСНИМ МІСТОМ

Байбак Д. О. ВИЗНАЧЕННЯ МЕТОДИКИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СПОРТИВНО-ДОЗВІЛЛЄВИХ КОМПЛЕКСІВ 201
Киреенко Н. В. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СБЫТОВОЙ СИСТЕМЫ АПК РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ 203
Коваленко Н. В. ОСНОВНІ ІДЕЇ КОНЦЕПЦІЇ «SUSTAINABLE DEVELOPMENT» ЯК КОНТЕКСТ В ДОСЛІДЖЕННІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ 206
Косухіна К. В. МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ У ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ ПУБІЛЧНОГО УПРАВЛІННЯ 211
Krasnokutska Iu. THE EVALUATION OF SERVICE QUALITY: SERVICE PERCEPTION PROBLEMS 215
Кудрявцев О. Ю. ІСТОРИЧНА КОНТЕКСТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯВИЩА ЛЕГІТИМНОСТІ СУБ'ЄКТУ ВОЛОДАРЮВАННЯ 217
Кузьмук О. М. ДОВІРА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ГРОМАДИ 219
Любчук В. В. БРЕНДИНГ МІСТА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЙОГО ІМІДЖУ 222
Mykhailova I., Melnik I. DEVELOPMENT OF LEGAL BASES OF SOCIAL WORK IN UKRAINE 226
Новосьолова О. С., Осокін А. О. SMART PARKING У СУЧАСНОМУ МІСТІ 229
Оболенцева Л. В., Буцька Ю. В. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ 231
Островський І. А. ДИСБАЛАНСИ РИНКУ ПРАЦІ: ЕКЗОГЕННІ ТА ЕНДОГЕННІ ЧИННИКИ ТА НАСЛІДКИ 234
Радіонова Л. О., Маліченко І. В. ДО ПИТАННЯ ПРО УРБАНІСТИКУ В УКРАЇНІ 236
Savchyn I. PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF A CIRCULAR ECONOMY 238
Царева О. С., Семенчук А. В. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ СУЧАСНИМ МІСТОМ: ОГЛЯД ПЕРСПЕКТИВ 240

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТА МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Герасименко И. А. МЕДИТАЦИИ О ПРЕПОДАВАНИИ ФИЛОСОФИИ 244

Dara Y. Z., Fesenko G. ARCHITECTURAL EDUCATION IN UKRAINE (1920-1970s) 250
Зінчина О. Б., Конотопський В. Є. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У СУЧАСНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ 251
Кільдеров Д. Е., Пригодій М. А., Приходько Ю. І. ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ: ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД 256
Пазиніч С. М., Поморцева О. Є. КУЛЬТУРА ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ТА ЙОГО ВСЕБІЧНА ВПЛИВОВІСТЬ 261
Рудь Д. В., Зінчина О. Б. РОЛЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ УНІВЕРСИТЕТУ 266
Ручка А.О. АРТПЕДАГОГІКА ЯК ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА НОВІТНЬОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ 269
Чаплигін А. К., Сук О. Є. МОДЕЛЬ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ 273

Наукове видання

МІСТО. КУЛЬТУРА. ЦИВІЛІЗАЦІЯ:
ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Матеріали міжнародної науково-теоретичної інтернет-конференції

Квітень 2021 р.

Матеріали конференції опубліковані в авторській редакції мовою оригіналу

Відповідальний за випуск *В. В. Корженко*

Комп'ютерна верстка *О. Б. Зінчина*

Підп. до друку . Формат 60 x 84 1/16.
Друк на ризографі. Ум. друк. арк.
Тираж 50 пр. Зам. № .

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова,17, Харків, 61002.
Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 5328 від 11.04.2017.